

U. L. 11.
02781

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.

7.

BESSENYEI GYÖRGY

A TERMÉSZET VILÁGA

VAGY

A JÓZAN OKOSSÁG.

A KÖLTŐ KÉZIRATÁBÓL ELSŐ IZBEN KIADTA

BOKOR JÁNOS.

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

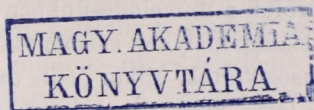
1898.

MAGY. AKADEMLA
KÖNYVTÁRA

52315

BEVEZETÉS.

I.

Bessenyei élete és működése tanulmányozásánál önkénytelenül is a magyar művelődés két előharczosára, Szenczi Molnárra és Apáczai Cserire gondolunk, kik hazájuktól távol a tudomány és költészet világában széttekintvén, összehasonlítást tettek hazájuk és a külföld között s fájdalommal tapasztalták az előbbinek az utóbbival szemben való roppant elmaradottságát. E két férfiú ezután egész életének óriási szorgalmát és önzetlenségét arra fordította, hogy hazáját a művelt nyugottal megismertesse és hozzá hasonlóvá tegye. Bessenyei is, midőn Abauj-vármegye által a Mária Theresia által alapított magyar nemesi gárdába felküldetett, hova szép természetén kívül egyéb ajánló-levéllel nem bírt, a nyugati műveltség egyik központjába kerülván, tapasztalta első sorban a maga, azután pedig hazája elmaradottságát, hol honfitársainak óriási többsége műveltség tekintetében az övéhez hasonló színvonalon állott. De Bessenyeiben volt elég lelki erő és kitartás, hogy a múltnak mulasztásait pótolja s *ölte magát egy húzomban 11 esztendeig.*

Fáradozása nem volt sikertelen. Körének nemcsak műveltségi fokát érte el, hanem azt még túl is haladta.

Az önművelődéssel meg nem elégedve, széleskörű irodalmi munkásságot indít meg s buzdítja testőrtársait is az írásra s megalkotja belőlük a művelődésünkben oly kiváló szerepű francziás iskolát, melynek eszményképe Voltaire és a franczia classikusok voltak. Mikor pedig existenciáját más-kép is biztosítva látta, kilépett a gárdából s mint a ref. hitfelekezetek consistorialis secretariususa nagy anyagi előnyökhöz jutván, főuri életmódot kezd s lakásán egyesíti társait, a «Bessenyei társaságát», hasonlóan a párisi szalonokhoz. Itt szőtte terveit hazája művelődésének átalakítására, melyek közül elég csak az academiát említeni. Derüs ege azonban csakhamar borúltni kezdett. A felekezetek, melyeknek ügyeit bár lelkismeretesen, de a türelem és felvilágosodás szempontjából vezette, nem voltak vele megelégedve s végre is kénytelenítették állásának odahagyására. Ez nagy csapás volt költőnkre, de különösen terveire, melynek elhárítására csak egy utat látott: áttérni a katholicismusra, a mi neki nemcsak a megélhetést, hanem szeretett királynőjének fokozott kegyét is biztosította. Ez a lépése azonban, melyet maga Bessenyei sem tudott maga előtt soha sem menteni, csakhamar megboszulta magát. A királynő meghalt s fia, a trónra kerülván, az anyja által rendelt kegypénzeknek nagyrészét, köztük Bessenyeiét is elvonta. A sors ironiájaként tekinthető, hogy éppen azon uralkodó mérte rája a végső csapást, a ki az ő eszméit vallotta s törekedett megvalósítani.

Tervei megsemmisültén elkeseredve, visszavonúlt pusztá-kovácsii kis birtokára, hol környezetébe sehogy sem tudván beleilleszkedni, magánosan töltötte idejét béresei és kutyái közt. Bejárogatott ugyan Váradra a megyegyűlésekre, de ezek is inkább csak növelték az emberek-ről való pessimistikus felfogását. Csak a gyermekeket kedvelte, mint a kikben az emberi természet rossza-

ságából legkevesebbet látott. A philosophiában keres megnyugvást, a mely egyéb költői munkásságát is a dráma, eposz és regény terén, hol Voltaire mintája után oly nagy kedvvel működött, háttérbe szorítja s a maga szolgálatába hajtja. Folyton gondolkodik és tépelődik. A lét és nemlét kérdései foglalkoztatják; a skepsis és a vallás küzdenek benne. Az emberi nemet, véralkatának melancholiára hajló üvegén át, bizonyos pessimismussal nézi s ha lát is benne derültebb képeket, mindjárt előtérbe tolakodik az árny, mely az előbbi fölött érzett örömét majdnem teljesen elenyészteti. Ezen iránynak kifejlődését saját egyéniségén s körülményein kívül nagyon előmozdította különösen a felvilágosodás irodalma, melyet Bessenyei kutató lelkének egész hevével olvasott és tanulmányozott. Ugy hiszem, e költemény jobb megértése czéljából nem lesz haszontalan, nagyjából áttekinteni azt a mezőt, melyet Bessenyei olvasmányaiban bebarangolt s a melylyel egész gondolatvilága szorosan összefügg.

II.

A felvilágosodás mozgalma Angliában vette kezdetét deismus néven, Newtonnal és Locke-al: 1684-ben jelent meg Newton korszakos munkája a gravitatio tanáról, 1690-ben pedig Locke vizsgálódása az emberi értelemről. Newton munkájának művelődéstörténeti oldala talán még fontosabb, mint az astronomiai. Fellépésével vették kezdetüket ama szabadságharczok, a melyek a XVIII. századot a felvilágosodás századává tették. A csodákkal és sejtésekkel telt világ megszűnt, s helyébe az igazi és észszerű világ lépett nyugodt körforgásával. A philosophia terén Locke megindítja az empiristikus vizsgálódást.

Minden ismeretünk érzéki észrevevésből származik: velünk született ismereteink, mint a hogy Descartes és követői állították, nincsenek: a végtelen térről és végtelen számról semmi fogalmam nincs. Nem gondolkodom mindig, következésképpen a gondolat nem lényege, hanem cselekvése értelmeknek; csak akkor vagyok szabad, ha azt tehetem, a mit akarok; akaratom azonban függ mindig eszméimtől s ezek szerint határozom el magamat; ha önálló akarat szerint cselekednék, cselekedeteimnek semmi értelme nem volna, mert kapnék eredményt ok nélkül. Ezek főbb pontjai Locke vizsgálódásának, melyek ép oly érvényre tarthatnak számot, mint Newtonéi. Leibniznek 50 évvel később Locke ellenében kiadott *Nouveau essai*-je bár tekintélyes s mind mai napig számot tevő munka, azokat megingatni nem birta. Locke befolyása annál jelentősebb volt, minthogy nem állott meg ismereteink eredetének megállapításánál, hanem alapelveit a vallás és politika legfontosabb tételeire is kiterjesztette.

Bármennyire ellentétben állott is vizsgálódásainak eredményével, rendkívüli híve volt a kinyilatkoztatásnak, mint a mely a keresztény erkölcstan igazságának legfőbb bizonyítéka. Hangoztatja a vallási türelmet s ennek érdekében az egyháznak és államnak egymástól való elkülönítését. Meg nem türendőknek csupán azon vallásokat tartja, melyeknek tanai az erkölcstelenségnek s gonoszságnak kedveznek, vagy a melyek az állam tevékenységének útjába akadályokat gördítenek.

Politikai irataiban, mint Rousseau és Montesquieu eszméinek előfutárja, az állam keletkezését a kölcsönös szerződésben találja. Ellentétben Hobbes-el, az abszolutismus nagy philosophusával, az államot a tagok mindegyike védelmére és boldogsága előmozdítására létesített szerződésnek s a természeti állapotot az általános sza-

badtság és egyenlőség állapotának tekinti. A természeti állapotban is létezett a tulajdon, melyet az ember munkája által szerzett meg magának. Ezen birtokot és a vele járó jogokat az emberek kölcsönös szerződés által biztosítják egymásnak s választanak egyéneket, kik ezen szerződés megtartására és végrehajtására ügyeljenek. Az uralom a néptől jön: a despotismus rosszabb a természeti állapotnál. Az alkotmány belső formáját ezen alapelvek szerint állapítja meg s főképen az angol parlamentarizmust tartja szem előtt, tudományosan megerősítve az eddig gyakorlatban lévő eljárást.

Locke óriási hatása első sorban a vallási téren mutatkozott, amennyiben a dogmák elleni harc által tudományos jelleget nyert. Locke és közvetlen követői még igyekeztek ugyan gondolkodásuknak eredményeit az egyház tanaival megegyeztetni s azokat csak mint e tanoknak jobb magyarázatát feltüntetni; de már az utánuk jövők, mint Collins, Toland, Bolingbroke, Shaftesbury, Mandeville és mások, szakítottak ez állásponttal s nyíltan hadat üzentek a dogmának, s mindinkább előtérbe lépnek azon vallási felfogások, melyeket deismus név alá szokás foglalni. Követői a deisták, a szabadgondolkodók, kik mindannyian ellenfelei a pozitív vallásoknak s csak annyiban becsülik őket, amennyiben azok a természetes, észszerű vallás bélyegét viselik magukon. Tagadták a csodát és kinyilatkoztatást; az Istenről és világról való felfogásuk pedig többé-kevésbé Spinoza pantheismusához vagy a causalitás törvényének elvetésével Hume skepticismusához vezette őket.

A deismus moralistái az erényt is magából az emberből igyekeztek kimagyarázni. Shaftesbury metsző gúnynyal és meleg ékesszólással igyekszik kimutatni, hogy a vallás, mely az erény kizárólagos tanítójának tartja magát,

ezt a jutalom és büntetés kilátásba helyezésével, mely az önérzetes egyéni törekvést úgy szólván kizárja, csak gyengíti és tévútra vezeti. Erényes lehet az atheista is, mert az atheismus nem szolgálhat indítékul, hogy valaki valamit mint szépet és nemeset ne szeressen és becsüljön olyast, a mi rút és kárhóztatandó. A hamis vallás azonban a maga önző és boszúvágyó Isteneivel a rosszat és jogtalant is helyesnek, megengedettnek, sőt isteninek tüntetheti föl.

A világon levő bajnak az okairól elmélkedve egy uton jár Leibniz-czel, a ki *Theodiceájában* a legjobb világ rendszerét állította fel. Az összes lények, a melyek a nagy egésznek alkotják, természetük szerint hatnak: nem kell tehát megütköznünk, ha az elemek harcza az élő lényeket sujtják, ha az emberi test romlásával a lélek is romlásba jut, mert a jó mindig felülkerekedik. Minden romlásnak alávetett teremtmény tehát pusztulásával csak a jobbnak válik hasznára, mint az összes lények a változhatatlan és örök természetnek.

Shaftesburynek hatása nagy volt. A kornak nagy szellemei nem csupán az angoloknál, hanem a francziáknál és németeknél is sokat vettek át tőle. Nagy elterjedtséget iratai főképen stiljuk által nyertek, mely nem volt tudós és pedáns, hanem tetszetős, a világfi hangja, a ki az életet és viszonyokat mindig szem előtt tartotta s igazi véleményét rendszerint csak a gúny és szellemesség fátyolán keresztül mutogatta. Utódai, mint Bolingbroke, Mandeville és mások, tőle veszik a formát s az alapot, ha czáfolják, ha gyengéit felfedezik is mint Bolingbroke és franczia követői, kik mindent saját koruk és környezetük szempontjából ítéltek meg: az emberi természetet letagadták, sőt lealázták, s annak minden nemesebb nyilvánulását az egyéni önzés folyományaként igyekeztek feltüntetni.

Az angol deismus csakhamar élénk visszhangra talált a kontinensen is, hol a két nagy kezdővel, Newtonnal és Locke-al, köszöntött be, s a hol kifejlődve és megtisztúlva az újkori politikai és társadalmi viszonyokat hozta létre. Első magyarázói voltak Maupertuis, majd még nagyobb erővel s eredetiséggel ennek hatalmas ellenfele Voltaire, a ki huzamosabban időzött Angolországban s az új világnézetet 1738-ban megjelent *«Newton philosophiájának elemeiben»* ismertette. A francia felvilágosodás irodalma benne, továbbá Rousseauban, Montesquieuben és az encyclopedistákban jut kifejezésre. Voltaire és Rousseau még nem lépték át a határokat, melyeket Newton és Locke felállítottak, s vallási felfogásukban szigorúan ragaszkodtak a világon kívül álló személyes Istenhez; az újabb nemzedék azonban ezen határokat átlépven, deistából materialistává és atheistává lett. Mindkét fél Newtonra támaszkodott. Voltaire szerint az anyag maga vezet Istenhez, mint a ki neki a mozgást adta; a materialisták szerint a mozgás az anyag örök benső tulajdonsága, sőt lényege, amennyiben anyagot mozgás nélkül elképzelni nem is lehet.

A materialismus első főképviselője Lamettrie volt. Elterjedését és nagy hatását az egész művelt világon mindazonáltal nem ő, hanem az encyclopedisták eszközölték, különösen Diderot, Helvetius és Holbach, a hirhedt *Système de la nature* szerzője. Szerinte a természet csupán gépezet, a vallás balgaság, a morál előítélet, s mind az, a mi physikai törvényekre vissza nem vezethető s nem az élvezeteknek szolgál, ostobaság.

Messze vezetne mindazon mélyre ható benyomásokat vázolni, a melyeket a felvilágosodás irodalma előidézett s amely igazi gyümölcsöket csak hosszabb forrongás után hozott. Főhatása volt vallási téren a minden történelmi fejlődést ignoráló cynismusba vitt felvilágosodás, a mely

azonban nem akadályozta meg, hogy ezen takaró alatt mindenféle titkos társulatok, szabadkőművesek, illuminatisták stb., ne folytassák önző üzelmeiket, hogy Cagliostro, Swedenborgok, Mesmerek, csudadoktorok ne bolondítsák mystikus csalásaikkal a világot anélkül, hogy a bigott vallásosság, mely élet-halálharczra szállt, megszűnt volna. Politikai hatásai voltak a felvilágosodásnak a forradalmi eszmék, melyek 1789-ben francia földön jutottak kitörésre.

Rousseau, a kit neveltetése és tanulmányai e két irány közé helyeztek, kezdetben inkább csak különösségével keltett feltűnést, semmint elveivel, melyeknek alapját a minden mesterkélttség nélküli józan természetszerűség tette s a melyekért mindkét fél részéről heves ellenzésre, sőt üldöztetésre talált.

III.

Bessenyei a classikusokon kívül főkép a deistákra és encyclopedistákra terjesztette ki tanulmányait. Elképzelhető, hogy az új tanok különben is komoly, elmélkedésre hajló természetére mily megrázó hatással lehettek. Mert ha hazulról tudományt nem is sokat, de mindenesetre mély vallásosságot, romlatlan szívet és puritán erkölcsöséget hozott magával. Harmincz éves korában az udvar és a nagyváros nyújtotta örömök már alig érdeklik, de annál inkább a világ és az ember mivolta. Egyik versében így ír:

Hátulról néz már rám a harmincz esztendő,
Meglassodott a vér, nem tehet már szökést,
Csak tolyya eszembe a sok elmélkedést.

Először Voltairét tanulmányozta, a kinek 36 kötetét már kezdetben háromszor is át meg át olvasta. Voltaire

ravezeti Locke-ra, a kinek iratait majdnem újabb kinyilatkoztatásnak tekinti; olvassa azonkívül Rousseaut, Montesquieut, Lamettriet, Helvetiust. Mestere és kedvence azonban Voltaire: ő teszi tudásának alapját. Különös kedvvel fordult főképen azon írók felé, a kik költői alakban hirdették a bölcseséget. Fő példaképe itt is Voltaire volt számos tankölteményével, azonkívül Pope és Helvetius. Forgatta Thomsont és Youngot is, valamint a német tanköltőket; ezek azonban már nem voltak rá oly nagy hatással. Az impulzust ezen költészetre főképen Pope «Essay on man»-je adta, a melyet Bessenyei két ízben is átdolgozott.

Pope költeményének tárgya a legjobb világ kérdése, a melyet Plátó után bővebben Leibniz és Shaftesbury fejtettek ki. Ezen költeménye révén Pope nagy bölcselő hírébe keveredett, sőt a berlini academia Maupertuis elnöksége alatt pályázatot is hirdetett a Pope-féle rendszernek, mely e mondatban: «minden, a mi van, jó» foglaltatik, megvizsgálására. A kérdésre Lessing is felelt és kimutatta, hogy Pope e művében sem költészet nincs, sem pedig a szerző philosophiai rendszert nem igyekezett alkotni, sőt a mondat sem azon értelemben szerepel nála, mint a hogy azt az academia vizsgálatra kitűzte. A mondat t. i. azt fejezi ki, hogy minden jól van úgy, a mint van, «whatever is, is right». A teremtmény egy nagy cél érdekében működött, mely minden teremtményre nézve közös. A láthatatlan főök nem tekintett egy részt sem külön, hanem az egészre hozta törvényét. A költemény inkább bizonyos fatalistikus színezetű megnyugvás kifejezése, mintsem azon meggyőződésé, hogy a mi csak van, az minden a legjobb. Szerinte a boldogságért, melyet az ember itt a földön meg nem nyerhet és meg nem nyer, Isten a túlvilágon fogja őt kárpótolni.

Voltaire főműve a *Discours en vers sur l'homme*, mely hét discursusból áll és az emberi boldogságnak és az erénynek mivoltát, feltételeit tárgyalja s azon meggyőződésre jut, hogy itt e földön tökéletes boldogság nincsen. Az embernek egyformán jut ki minden osztályban a jóból úgy, mint a rosszból. Az ember szabad s így önmagától függ boldogsága, a melynek legfőbb akadály a irigység. A jólét Isten adománya. Az erény abban áll, hogy másokkal jót tegyünk, nem pedig az önsanyargatás áldatlan gyakorlásában. Voltaire felfogása sokkal reálisabb, rokonszenvesebb és emberibb mint Pope-é, a kit egy másik, Lissabon pusztulásáról szóló tankölteményében keserű gúnynyal igyekszik megecáfolni s a rossznak jelenlétét, mely alatt az ember sokszor ok nélkül szenved, konstatálni.

A harmadik író, ki az ember földi sorsa, boldogsága s boldogtalansága fölött versekben elmélkedett, Helvetius volt. Költeménye, *Le bonheur*, töredék maradt. A boldogságot a tudomány és művészet ápolásában véli feltalálni. Legboldogabb szerinte az, a ki boldogságát leginkább tudja függetleníteni másoktól. Czáfolja Rousseau tanát, hogy a tudomány az emberiségnek hátrányára volna, noha neki köszönhető a lőpor és a méreg is. Az nem baj, ha a művészetek a fényűzésnek szolgálnak, mert ez csak a rosszúl kormányzott államban lehet veszélyessé. A felvilágosult és jól kormányzott emberek önmagukat teszik boldoggá, elősegítvén a mások boldogságát, de ez az állapot még messze van az uralkodók és papok zsarnoksága folytán. A bölcs tegye meg a maga és embertársai felvilágosítására a lehető.

IV.

Bessenyei azon visszhangnak, melyet benne az itt röviden vázolt eszmék és termékek keltettek, számos művében adott kifejezést. Ezeknek azonban még eddig csak kis része látott napvilágot; legnagyobb részük még kéziratban hever részint az Academia, részint a Nemzeti Muzeum könyvtárában. Ez utóbbiban vannak jelen művének kéziratai is, mely Bessenyei ily irányu művei közt a legjelentékenyebbnek mondható.

A *Természet világa vagy a józan okosság* cím alatt a könyvtárban két kötet kézirat található. Az egyik Quart. Hung. 149, a másik Quart. Hung. 151. szám alatt, melyek közül az első 300, a másik pedig 39 folió levelet tartalmaz. Az elsőn mint iratási év 1794, a másodikon 1801 szerepel. Az egyes könyvek és kötések részint évszám nélkül valók, részint pedig 1799-el és 1800-zal vannak jelölve.

A költemény első formáját a 151-es számú kézirat tartalmazza, a mely már nyomda alá készült, mert a címlapon a «nyomatott» is olvasható hely és évszám nélkül. Ugy látszik, hogy már akkor kész volt az egész munka, azonban Bessenyei az első kötésnek letisztázása után annyi javítani és átalakítani valót talált versein és jegyzetein, hogy az egészet még egyszer átdolgozta és újra leírta a 149. számú kéziratban, a melyben csak helylyelközzel látszik javítás s az is inkább csak némely jegyzetek törlésében áll. A kötések sorrendjét valamint a könyvekre való beosztását az egyes szakaszoknak a szerző csak utólagosan eszközölte.

A 151-es számú kézirat előszavából hiányzik a nőt-lenségrevonatkozó részlet, mely a 6-ik oldalon van betoldva;

ellenben található benne egy tudósítás, mely a következőkép hangzik: «E munka az embert tsetsemő korában veszi fel, és életének minden időszakaszain, viszontagságán, uralkodásának módjain, emberi kötelességein s. a. t. által vivén, kíséri éppen koporsójáig, áll 34 szakaszból vagy énekekből, mellyek 6 vagy 7 kötésekre vannak elosztva». A mű azonban, mint látjuk, végleges alakjában egy szakasszal kevesebb s egy kötéssel több lett, s 1799-ben jóformán csak a tervezete lehetett készen. Az irás magának Bessenyeinek saját kezeirása, a miről magából a műből, de azonkívül a címlapon lévő testatióból is meggyőződhetünk. A nyomtatás orthographiája az eredetinek orthographiájával teljesen egyezik; a verssorok és fejezetek számozását a kiadó eszközölte.

A mi a költemény belső szerkezetét illeti, csalódnék, a ki azt hinné, hogy itt egységes principium vagy philosophiai systema szerint dolgozott, rendszeres művel van dolga. Az egész mű apró értekezések egymásutánja minden egybefüggés nélkül, s csupán csak az egyes szakaszok tartalma forog némikép hason dolgok körül. A költemény lehetett volna hosszabb is rövidebb is; a fejezetek tarka sokaságából egyeseket bátran el lehetne hagyni, vagy új elmélkedéseket betoldani anélkül, hogy az egésznek jellege változnék. Költőnk philosophált az egyes dolgokról alkalmom és hangulat szerint, s ez elmélkedése eredményét azután rendezve egy külön cím alá foglalta. Egyenes forrásokról, melyek a műnek alapot és irányt szolgáltatottak volna, nem beszélhetünk. Ha a felvilágosodás íróit forgatjuk, észreveszszük, hogy költőnk bennük gyökeredzik, hogy járt itt is, ott is, kölesőnzött innen is, onnan is tudást, különösen Voltairetól és Popetól egy-egy gondolatot, sőt fordulatot is, de a költemény egészében a maga lábán jár s az ő egyéniségének bélyege van rajta. Egyébként

létre jöttéhez nem is volt különös geniálitásra szükség: Bessenyei nagy olvasottsága, bölcselkedő hajlama és kiváló verselő képessége teljesen elégséges volt. Anyagot is eleget talált a mindennapi élet jelenségeiben, s mindazon viszonyokban, melyekbe az embert sorsa vetheti, nemkülönben a felvilágosodás eszméiben, a melyek több-kevesebb subjectivitással fejtegetve, az egész műnek keretét és alapját teszik.

Bevezetés kettő is van. Az elsőben, mely a költő geniusához van intézve, mintegy 400 versen keresztül művének poetikáját adja. Megrójjá a tudós homályt és nagyképűséget: egyszerű és világos akar lenni, de azért mégsem alacsony és hétköznapi, hogy nagyok és kicsinyek előtt egyaránt tetsző és megérthető legyen. Ily előadást kíván az igazság, a melyet félelem és minden melléktelenség nélkül kell hirdetni.

A következő bevezetés, melyben az ember csecsemőkorának tárgyalásával egyszersmind a tulajdonképeni tartalom is kezdődik, a muzsához van intézve, a kit a költő kér, hogy rajzoló versében legyen segítségére. Ezután öt fejezeten keresztül leírja az embert születésétől kezdve férfikoráig; száraz hűséggel és különféle reflexiókkal beszélve el azon tetteket és lélektani momentumokat, a melyek a különböző életkorokat a véralkatból kifolyólag jellemzik.

A következő szakaszokban és fejezetekben a logikai kapocs megszűnik. Következnek egyes értekezések mindazon életmódok- és viszonyokról, a melyekben az ember él s a melyeket a költő tárgyalásra alkalmasaknak talált, elkezdve az órásmesterség és hajózás fejtegetésétől, egészen a lélekhallhatatlanság fölött való elmélkedéseig. Az alábbiakban, a jelentéktelen részleteket mellőzve, csak azon dolgokra fogok kiterjeszkedni, a melyek vagy a korra vagy

a költőre való vonatkozásuknál fogva figyelemre méltóbbak s érdekesebb tanulságokat nyújthatnak.

Ilyen már a mű kezdetétől fogva Bessenyei metaphysikája. A dolgoknak okául folyton Istent és a természetet emlegeti, a mely kettő azonban a teremtményekkel és a világgal szemben mint egyenlő hatalmú erő tűnik fel. Ugy látszik, hogy a materialistikus felfogást, a melyhez az encyclopedisták művei útján jutott, nem sikerült neki kiegyenlítenie a vallással, a mely a személyes Isten létezését és egyenes befolyását a világ dolgaiba tanítja. A költemény folyamán névleg megkülönbözteti ugyan őket, de azért bátran tehető egyik a másik helyébe, sőt néha Isten és természet épen közös erővel rendeznek el valamit. Ezzel ellentétben egy másik fejezetben viszont a személyes Isten létét bizonyítgatja s beszél tulajdonságairól. Voltaire és a deisták nyomán ő is az argumentum teleologicummal bizonyít, a mely egész Darwin felleptéig nagy kelandóságnak örvendett. Elmondja a naturalisták ellenvetéseit is s azt tanácsolja, hogy ne kutassuk, vajjon igaz-e vagy nem, nyugodjunk meg.

Az isteni gondviselés fejtegetésénél a tökéletesen és örök időkre megalkotott világ eszméjét vitatja, mely mint a jó óra jár magától s külön isteni beavatkozásra, csodára nincs szüksége. A csodát a tudatlanság szülöttének tartja, de azért megengedi, hogy az ó-korban külön providentiák, csodák történtek.

Szokása Bessenyeinek argumentálni pro és contra, de ítéletet ritkán mond s többnyire csak ott, a hol a mérleg nagyon is feltűnőleg jobbra vagy balra hajol. Kitészik ugyan némileg a költő vélekedése, de azt sohasem meri határozottan mint igazságot odaállítani; kételye folyton előtérbe nyomul. Melegen fejtegeti a lélek halhatatlanságát is, de határozott eredményre vizsgálódása itt sem

jut: küzdenek benne a hit és materialismus, s boldognak mondja azt, a kit hite vezethet. Főbizonyítékot szerinte a lélek halhatatlansága mellett csak a kinyilatkoztatás, a szentírás nyújt, a melyet Locke-al nagy tiszteletben tart, ellentétben Voltaire-rel, ki a lélek halhatatlanságát tagadta. Különösen bámulja az emlékező képességet, a melynek roppant tömegű tárgyai szerinte testi felületen helyet foglalni nem tudnának.

A vallások tekintetében hirdeti a türelmet s nemcsak külön fejezetben, hanem a mű többi részeiben is elítéli a fanatizmust, mint az emberiség legnagyobb átkát. A vallás mindig a neveléstől függ: ha valakit az ördög imádására tanítottak volna gyermek korában, azt imádná felnőtt korában is. Az Úr minden vallást megtűr s minden vallás követőjére egyenlően adja áldását vagy önti ki haragját. Megkülönböztet jó és rossz vallásokat. Az utóbbiak között különösen ellenszenves neki a zsidó, mely az üdvösség elnyerésére ép úgy nem képesít, mint a pogány vallás. Felfogása általában a kalvinizmusban gyökeredzik, a melynek alapján a prædestinatio létezését egész komolyan vitatja; az embereknek vallásbeli elkülönözöttségét is erre vezeti vissza. A történelmi fejlődésről sejtelve sines s magasabb színvonalra vizsgálódásaiban sehol sem emelkedik. Folyton a természetet hangoztatja, anélkül azonban, hogy annak igaz értelmét az emberi élet jelenségeivel szemben alkalmazni tudná. A pogány vallások és mythologiák láttára «a természet orczapirulással nézi magát és kérdezi, hol itt az ember». A különféle pogány vallásokkal csak a papok bolondították a népet, a mely tudatlanságában hitt vakon, nem kérdezve mit s miért; csak ment, a merre papjai vezették. A papságot a költő általában gyanús szemmel nézi; állásukat nem bírálja mindig elfogulatlanul s szereti őket, különösen a ka-

tholikus papokat, a csalás és ravaszság színeiben feltüntetni.

Felfogása az emberről a lehető legsivárabb. Érdekes e tekintetben a 151. sz. kéziratnak egyik jegyzete, melyet a szerző maga is túlzottnak találván, a jelen változatba nem vett fel. Itt többek közt a következőket mondja: «Az ember minden teremtetett állatok közt a legnagyobb fenevad s kénytelen magát a felső hatalom által, akár-milyen legyen az, megkötni, különben sem vallással, sem filozofiával végbe nem viszi soha, hogy élte csak egy 24 óráig is bátorságban lehessen. A természeti szabadságban erdőkön, mezőkön vadállat, városban s a törvény alatt rab. Tehát az ember ilyen szorulásba jön magával, hogy mihent ember akar lenni, meg kell magát kötni. A tsupa természetnek tellyes szabadságában csak olyan ő is mint egyéb vad és így az ember vagy barom, vagy rab».

Az emberiségnek kezdetleges korát sötét színekkel a lehető legvadabbnak s minden nemesebb tehetség híján levőnek rajzolja. Adós marad azonban annak megokolásával, hogy miként fejlődhetett az emberiség az ó-kor nagy népeinek művelődéséhez, a melyet szintén csak árnyoldalairól mutogat. Az emberi természetben nem változtat a tanultság sem. A civilizáció káros hatásának ecsetelésében talán még Rousseau is túltesz, noha belátja, hogy természeti állapotban az ember vallás és tudomány nélkül «állatok közt hever». A költemény előszavában ígért tárgyilagossággal és igazsággal nagyon ellenkezik az ezen fejezethez írt jegyzet, a hol a költői alakítás szabadságát hangoztatja s azt mondja, hogy eszébe sincs az emberiséget az erdőre küldeni, hogy ott állatbőrben járjon s makkot egyék. Költőnk olvasmányainak és időleges benyomásainak hatása alól csak ritkán képes szabadulni. Hogy embertársairól így gondolkodják, erre befolyhatott

azon bánásmód is, melyben hitfelei részéről némelyek részesítették, s a mely magas röptű terveit lehetetlenné tette s őt magát is szegénységbe taszította. Egyébként az az eset, hogy a mit versben állit, azt a jegyzetben letagadja, gyakrabban megtörténik nála. Szabad akarát pl. szerinte nem létezik, mindent szükségszerűleg teszünk. Midőn azonban észre veszi, hogy ez elvnek következetes alkalmazása sok veszedelmet hozhat magával, a jegyzetben tagadja, hogy a rosszat is ily szükségszerűségből cselekeszszük, mert a természet, ugymond, kényszerít ugyan a kenyérevésre, de nem a lopásra. Van szabad választás és lehet szabad akarattal törvényes módokat keresni.

A lelkiismeret nála nagyon zavaros fogalom: beszél róla hosszan s azon eredményre jut, hogy a lelkiismeret tulajdonképen haszonlesés. «A lelkiismeret, ugymond, úgy látszik, igazság, a hol nyernek véle, a hol nem gonosság.» Vallás és nevelés befolyással vannak rá; az igazi csak a természetben található s ez kényszerít aztán igazságra s embertársaink segélyezésére.

Az emberi boldogság mértéke a természeti állapothoz való közelség: mennél együgyűbb, egyszerűbb az ember, annál boldogabb; mennél tanultabb, mennél magasabban áll, annál elégedetlenebb, élete annál gyötrelmesebb. Feledi költőnk, hogy egy helyen azt mondja, hogy a boldogság nagyon viszonylagos valami, hogy bármily sorsban az ember mindenütt csak ember, hogy a földművesnek, kit mintaképül állit élénk, ép úgy megzavarhatják szenvedélyek, indulatok, sorscsapások életét, mint a hogy a paloták tudós lakója élvezhet csendes, zavartalan boldogságot. Nem veszi észre, hogy a mit mond, azt borús, emberkerülő kedélye mondatja vele.

A társadalom keletkezését, anélkül, hogy mélyebb fejtegetésekbe bocsátkoznék, két forrásra is vezeti vissza.

Először Locke és Rousseau alapján a társadalmi szerződésre, a közmegegyezésre, azután pedig a vallásra. Egyes férfiak elhitették a többivel, hogy nekik az Úr kinyilvánította akaratját: azok hittek nekik s egyesek így jutottak uralomra. A kormányforma mellékes: hogy jó-e vagy rossz, mindig azoktól függ, a kik a főhatalmat gyakorolják. A kisebbik kéziratban találunk egy külön fejezetet is a kormányforma változtatásának haszontalanságáról, hol a többi közt a következőket írja:

«Minek változtatol, ember van mindenütt,
Törvénnyel vagy mással csak meg köt, read üt.»

Leginkább kedveli a saját nemzetének kormányformáját, az alkotmányos monarchiát. A respublica, görög, római egyaránt, ellenszenves neki. A franczia forradalomnak nemcsak kormányformája, hanem még nagy jelszavai sem kellettek Bessenyeinek. A rendi felosztás tekintetében is reactionariusnak mutatja be magát. A mint a művelt népektől egész külön valaminek, a művelődésre teljesen fogékonytalannak tartja az általa annyira magasztalt természeti állapotban élő népeket, úgy elkülöníti a nemesektől a paraszt osztályt is, a melyet szerinte századokra terjedő raboskodása szellemileg teljesen eltompított s az örök végzés is arra rendelt, hogy a földnek túrásával a nemesek és uralkodók fényének eszköze legyen. Századok kellenének ahhoz, hogy a paraszt vér nevelés és folytonos művelés által a nemeséhez hasonlónak legyen. A paraszt felemelkedését sehol sem nézi jó szemmel s az egyházi rendet a nemesség kigúnyolásának tekinti. Azt azonban igazságtalannak találja, hogy a paraszt élete fölött ura rendelkezék, s az igazság érdekében hangoztatja, hogy ügyében ne az uriszek, hanem a rendes bíróság ítéljen.

Alig van társadalmi állapot, melyről a költő hosszabb, rövidebb szakaszokban ne beszélne. A király, a kit rossz tanácsosok környeznek, a miniszter, a ki saját nagyságát keresi, a törvénybíró, a kit családi, rokonsági tekintetek ítéletében megvesztegetnek, a falusi bíró, a ki a községet meglopja — mind szerepelnek verseiben. Ezenkívül beszél a tudományszomjasról, a ki agyontanulja magát, a buta falusi urról s nemesi társairól, kiknek gondolatai a vegetatív szükségleteken túl nem terjednek.

A házi élet s a mi ezzel összefügg, a gazdálkodás, takarékoság, pazarlás, cselédekkel való bánás stb. tekintetében, mint egyik jegyzetben mondja, a magyar közép nemességet tartotta szem előtt s hű tükrét nyújtja első sorban saját házi körülményeinek. Leirja agglegényi magányát, hol az agg költőnek meglehetősen egyhanguan és unalmasan folyhattak napjai: nagyon hiányzott neki a családi tűzhely jótevő melege, a gondozó nő, a csevegő, gondúzó gyermeksereg. Sokszor akart, ugymond, házasodni, de soha sem sült el. Ebben is folyton kételkedett s csak árnyoldalakat látott. Folyton a pazarló, ledér asszony s a csapodár férj forogtak fejében, s roppant nehéz dolognak találta az egy asszonynyal való beérést. Hogy e tekintetben mennyire téves felfogása volt, kitűnik abból is, hogy midőn az asszonyt tárgyalja, hosszasan leirja Laist, a szép és ledér hæterát. Az asszonyoknak értelmi képességéről sem nyilatkozik nagyon hizelgően: bölcsességük, ugymond, gyönyörűségük; okosságuk tettetésük. Hogy ilyenekké legyenek, abban nagy része van a ferde nevelésnek is, mely a leányokat mindenné, csak nem nőkké képzi.

A háborút, vérontást, különösen ott, hol ennek indító oka a pusztá hírvágy, miként a felvilágosodás többi költői, Bessenyei is kiméletlenül elítéli. Különösen kikel Nagy

Sándor ellen, kit az emberiség hóhérjának nevez. Az igaz hadvezér azonban, ki a szorongatott hazának és honfitársai szabadságának kel védelmére, mennyei oltalom és kincs. Bámúlt hőse Hunyadi János, a kiről midőn emlékszik, leteszi a philosophus fanyar álarczát s elé áll a nemzeti hévtől duzzadó Bessenyei, ki lantja húrjait felajzva Tyrtæusként éneкли Hunyadit s annak belgrádi győzelmét.

Általában költőnk bármennyire igyekszik is csak az embert rajzolni, megmarad magyarnak. Mindig a magyar viszonyok lebegnek előtte s mindig honfitársaihoz beszél. Már megjegyeztük, mennyire kiemelte a magyar alkotmányos életet s büszkén említi, hogy ő is e nemzetnek tagja. A magyar faj erényeinek elsorolására egész külön fejezetet szán. Kemény szavakkal buzdít a tudományoknak, különösen pedig az anyanyelvnek művelésére, mert ezen «hiresedett és okosodott minden nemzet.» Kiemeli a reformatus vallást, mely mindenütt a nemzeti nyelvet használván, azt ápolta és fentartotta. Holt nyelvekkel soha sem fogunk boldogulni s a többi művelt nemzetek sorába emelkedni.

Midőn így a költő az embert életének és tevékenységének legkülönbözőbb oldalairól bemutatni vélte, a mű végén a mozgó halált, az öregséget rajzolja s az egészet a lélek halhatatlanságának fejtegetésével s egy az örök igazsághoz intézett fohászszal végzi be.

Bessenyei nem volt lángész. Irodalmi művei alig ütik meg a közepes mértéket. Talán nem is annyira tehetségének tudata, mint inkább a nagy példákön való lelkesedése, nemzetének hátramaradt művelődése iránti nagy buzgalma adták kezébe a tollat s ösztönözték munkára. Jellemző, hogy míg művében mindenféléről beszél, a költészetről és művészetről teljesen megfélekedezik. Említi

ugyan a költemény folyamán sok nagy költő nevét, de csak mint bölcseket magasztalja őket. Nagy jelentősége nem is műveinek költői becsében, mint inkább azoknak úttörő irányában s a nemzeti nyelv és művelődés körül kifejtett munkásságában rejlik. Eredetiségről nála alig beszélhetünk; legkevésbbé szorosabb értelemben vett költői műveiben, a melyeknek mintái mind fellelhetők a franczia classikusoknál, különösen Voltairenél. Nagyobb önállóságot, bár itt is azokra támaszkodik, csak philosophiai munkái mutatnak. A «Természet világa» egész más jellegű mint Voltaire Discoursjai vagy Helvetius versei, a melyek egy-egy themát fejtegetnek száraz okoskodással, egészen elmellőzve a subjectiv és képzeleti elemeket. De nem hasonlítható Thomson *Négy évszakához* vagy Young *Éjszakáihoz* sem, a melyekben az utóbbi elemek dominálnak. Legtöbb rokonságot mutat vele Pope *Essayje*, melyben a XVIII. század tanköltészetének e két iránya egyesül s a mely leginkább szolgálhatott Bessenyeinek ösztönül ezen műve megírására.

A «Természet világa», — a tisztán száraz, bőbeszédű s gyakran untató részletek mellett, igyekszik némileg költészetet is nyújtani. Különösen kiválók e tekintetben a költemény végső fejezetei, a melyeknek borongós hangja erős közvetlenséggel mutatja a kétkedő és megnyugodni nem tudó költőnek vergődő lelkét. Helyet ad azonkívül Bessenyei hazafias érzelmeinek is. Midőn a jó hadvezért rajzolja, Hunyadi Jánost vezeti elénk s egy kis külön eposzban beszéli el annak belgrádi győzelmét. A szemlélődő bölcset az Alföld vidékére vezeti s plasztikus képeket rajzol a tanyai életről, a ménesről, a csikósról, nemkülönben az Alföld mocsarairól, jellemző vonásokban tüntetvén fel annak elénk állatvilágát. A meglegedett egyszerűséget a magyar paraszttal példázza, a ki napi munkájából haza-

térve, boldog családi körben piheni ki napi fáradalmaait. A hol csak teheti, gondolatait képekkel igyekszik megvilágítani s különös előszeretettel személyesít meg elvont fogalmakat. Prosopopœiai ha nem is mindig találók, de élénkek és szemléletesek. Így rajzolja a félelmet, a fanatizmust, a hírt, a szegénységet stb.

A költemény nyelvezete, bár erősen érzik rajta a felső-tiszai tájszólás, eléggé pallérozott, sima és mesterkéetlen. Az idegen szókat és terminusokat kerüli és igyekszik helyettük megfelelő magyarokat találni. Tájszavai közül említésre méltóbbak a következők: *hedzeni, siláp, sokáj, sutty, elegyegy, sullongás, elhinni magát, biganó, czafgörccs, guggot állni, dagályos, düteni, rá bökken, kevással megérni, rabota, ármás, öklölődik, vallásol, setén, két képpen, utálság, hinnyog, erejét hántatni, finfinista, bizni hozzá, kösübe tenni, valahova tűnni (nézni), nagrág, térgy, fityog, songol, ordas szikla, utczává ülni, lérjszin, zürni-zavarni, stb.* Érdekes még néhány madárnak és hálnak a neve is, mint *karakatna, gödény, danka, vizi bika, tsüre*; a halak közül említi a *balint, keszeget, singért, vizát*. Orthographiája phonetikus; a tő és a rag között csak ritkán tesz különbséget.

Versei különösen a költemény második felében ügyes és gyakorlott verselőre mutatnak: folyékonyak és jól rimelnek. Ritkán elégedett meg az első alakkal, folyton csiszolt és javított rajtuk. Hogy mily mértékben, tapasztalhatjuk a költemény 1926—41-ig soraiból, melyek a 151. sz. kéziratban még a következőkép hangzottak:

Az ember méreggel származik vérében,
Mellyet mérsékelni szokott az eszében,
De mikor Etnája kebelében felgyul,
Emberség, Igasság szívében mind megful.

Semmi tetteben nem mutat szelédséget,
 S úgy látszik gunyollya a nagy Istenséget,
 Emberi nemzetét szívenél szorította,
 S keserves világát tüzzel el borította.
 Vezér vagy s kavarod a vész fergetegét,
 Tsufołod életünk s az Istennek egét.
 Lángot vét a világ parantsolatodra,
 S Ragadozásra kél ki kiáltásodra,
 Diribdarab testből tsináłod székedet,
 S Jajgatás terjeszti köztünk ki nevedet,
 Rettegve kérdeznek várván tsudáídat,
 Visgálván, fontolván erőd s hadaidat. Stb.

Midőn a *Természet világa*, egy virágzó irodalmi hagyománynak késő sarjadéka, elkészült, a költészetnek ezen faja már rég lejártá magát. Művelői megszűntek irodalmi tekintélyek lenni, sőt a poetikának újabb törvényhozói megvonták műveiktől még a költészet nevét is: másutt keresték az emberek a tudományt, másutt a költészetet, mert észrevették, hogy e kettő párosításából csak — többé kevésbbé — torzszülött származhatik. A *Természet világa*, mely tartalmilag is ósdibb, alakilag is sokkal fogyatékosabb mint előzői, hatásra ekkor már nem számíthatott. A műben csupán a saját kételkedő szenvedő, lelkének állított érdekes emléket a szerző, a kire valóban illenek a szavak, a melyeket Mephisto a philosophusról mondott. De Beszenyei költői fejlődése szempontjából igen tanulságos e későn a magyar nemzet tudomására kerülő költemény, mely irodalmunk történetében is helyet követel magának.

Már említettem, hogy a költemény minden tekintetben az eredeti kéziratnak megfelelőleg kerül nyilvánosságra, a fejezetek és verssorok megszámozásán kívül. Az interpunctiot azonban nem lehetett meghagyni eredeti alakjában. Több helyen egyáltalában nincsen a szövegben

semmiféle írásjegy; másutt meg helytelenül vannak elrakva. Én tehát, hogy a költemény megérthetését semmi ne zavarja, az interpunctuatiót a szöveg szellemének megfelelőleg kijavítottam, illetve kiegészítettem, a mit hiszem az olvasó is csak helyeselni fog.

Budapest, 1897. szeptember 1.

BOKOR JÁNOS.

A TERMÉSZET VILÁGA

VAGY

A JÓZAN OKOSSÁG.

ELSŐ KÖNYV. — ELSŐ KÖTÉS.

1801.

(MSS tum idiographum Georgii Bessenyei condam ICottus Biharien. Tab. iudriæ Assessoris anno 1811. Testamento Museo nationali legatum.)

A TERNISSET VILAGA

A JONAN OROSBAG

ELŐSZÓ - ELŐSZÓ

1901

MISSIONS-Information Office, London, England
Library: The British Museum, London, England
Reference: London

OLVASÓ!

Ollyá lettem, mint a pusztában bujdosó Szarándok, ki világát elhagyván, csak egyedül ül, melybül áradt keserveit, könyveit törölgeti szemérül: úgy ülök magánosságomban szüntelen arra forogván artzal, hol a nyájas böltsek egymással társalkodva az életnek unalmát magok közt enyhítik s édesítik.

Musámat szóllítom, had panaszzollya életemnek hanyatlását, úgy mint a megélemedet hattyú, mely már utolsó óráit hozzá közzelgetni érezvén abból vet fájdalmát hajnalonként bánattal énekelgeti. Ifjuságomnak örömmel tellyes mezeje, hol egy kezemet fogva Vénus, mássat Minerva vezettek, oly aggodt magánossággá változott most, hol csak őszi ködök és szomoru fellegek boronganak. Mélyj álmomban e csendes egek alatt érezve s 16 esztendeig gondolkozva most fordulok ki innét e világra artzal. Mit szólljak hozzá? Hizelkedni néki nevettség, mivel tekintetbe nem veszi. Szidni bolondság, mert sem hallya, sem érti, sem érzi, sem tettérül felelni nem tartozik: viszontagságainak fergeteges tengerén minnyájunkat szabad utnak bocsát, akár ütközünk kőszálaiba, akár szerencsésen kerüllyük el azokat: egyben nem vigasztal, másban nem oktat. Végre nem maratt egyéb a szomorú emlékezetnél és körültem haldokló kietlen magánosság-nál. Ó! boldog házasság, tőlem örökre eltávozott élet, hol

a megaggodt halandó gyermekeiben születik újra, midőn már esztendeinek sokasága szivérül minden egyéb világi örömét eltörli! Te! ki ezt írod vénségben, nételenségben, hová lett vigasztalásod?

Mindenestül fogva vezet a halál sirod szélihez, honnan e világra nézván vissza, senkit sem látz utánad, ki véredben, nevedben éllyen! Fedezzük el a házasságnak édes sebeit! Legnagyobb fájdalom annál, akinél nem találathatik! Édes vigasztalás a vénségbe beléfult életnek, magát gyermekeiben látni és asztalánál mondani: egyetek ebből! igyatok abból!

Alig vehetem fel, mit irjak, kinek és minek? Valamennyi csupa ember még e földön irással okoskodott, mind küszködésében tselekedte. Vagy sorsát panaszolta vagy kenyerét kereste, vagy vakított, hogy vezethessen, vagy gonosság ellen dolgozzon, mely minden időre megmarad, vagy végre elfelejtett semmiségéből kívánta magát több társai felett küszködéssel kimutatni.

Irok én is nyugalmamban, kinomban nem tudván, mi vonsz, csak érzek a bennem élő természetben, oly ellene álhatatlan ösztönt, mely magát társaival közölni kívánja. Koporsómon túl vit beszédem úgy tettzik, mintha siromnak komor éjtzakáját hozná haldokló szíve-men kiderülésre; enyhítván keservét ennek előre való tudása, hogy halálombul elevenekhez szólhatok ki. Ha pedig én is írással a közboldogság templomának oszlopa alá egy követ letehetek, abból származott vigasztalásom a halálnak örök álmai közt is hevülésbe hozza hideg hamvaimat.

VILÁGOSÍTÁS VAGY INTÉZŐ BESZÉD A GENIUSOMHOZ.

Figyelmez hű lélek! s ha írsz nemzetednek,
Mond meg hát, hol leljem fel uttyát versednek?
Gyere véllem, lássuk a nagy térségeket;
Szemléljük az eget és a mélységeket.
Hogy kellyen az embert szépen mulattatni, 5
Hol az együgyü is tudgyon oktattatni?
Hogy elmélkedésed a Bölcs is visgállya,
Szelédnek, tüzesnek, nyájjasnak tanállya:
Hol a setéten is tisztán meglássanak
És unalom nélkül kedvet olvassanak. 10

Induly el magasra csendes énekléssel:
Emelkedgy, ereszkedgy tanult repüléssel,
Ne legyél tsekélyes: ne szály le mélységre:
Ne menj okoskodva szörnyü setétségre.
Ha nyájaskodsz, ne légy igen közönséges, 15
A parasztság nem szép: rut s nem emberséges.
Ne sajtold eszedet, hogy meg ne értsenek:
Hogy vélléd küszgyenek és fére tegyenek?
Kevés elmében van ezzel elégedés.
Unalmas, tudod, a kemény elmélkedés. 20
Minden ember okos bizonyos mértékig,
De kevés juthat el a gazdag értékig.

Amit mások méllyen, vagy homály közt írtak,
Titkos értelemmel nagyon körül nyírtak,

- 25 Tedd ki verseiddel a nap világára,
 Had nézhessen ki ki az igasságára.
 Ne légy érthetetlen, hogy csak tsudállyanak,
 Hanem, hogy értsenek s tölled tanullynak.
 Tsudállás, dicsérés meglesz, ha jól ítélsz,
 30 Nyereséget mutat s természetbül beszélsz,
 Ahol nem értenek, ott semmit se montál,
 Nem érzik beszéded, hijába fáradtál.
 Az igasság tudod, hogy tiszta, érzhető;
 s A ki érthetetlen, kába az olyan fő.
 35 Szembetünőképpen ha nem tudsz rajzolni,
 Nints pennád, se versed; tsak meg kel hódolni.
 Ha természetrül írsz, természetté legyél;
 Ismeretlen vonást színére ne tegyél;
 Azért, hogy sok nem tud a versel így élni,
 40 A tiedet, Musa! meg tudgya itélni.
 Mint a roszt muzsikust és jót megválasztja
 Az is, ki hegedün ujját nem futtattya.
 Tud meg hát, hogy mind az, ki rántzott homlokkal,
 Mord elmébül beszél megfagyot okokkal,
 45 Tanult vadat mutat a szép elmésségen
 És mint bagoly úgy ül a nagy setétségen.
 Tsak homlokod veri száraz okaival,
 Álmodat, ásítást megunt sorjaival.
 Nem lágyíttya szived, sem meg nem neveltet,
 50 Velődet aszallya: egyebet sem tehet.
 Nem emel érzésben magasra lelkeddel;
 Nem gyönyörködtethet: nem sírhat sziveddel.
 Érzésed szárazsítja; csak a fejed üti,
 Unalommal rágat s a véredet hűti,
 55 Egy két könyv porával lepet szennyes okos
 Említ meg pohár közt, hogy ez író módos.
 Azontúl könyvek közt emészt a semmiség,
 s Bé fedez voltodban az örök setétség.
 Elnyeli az ilyet az írók tengere,
 60 Nem uszhat színére: mélység ennek ere.

A sokaság közöt haboz: fenékre ül,
 s Tudós mordságával örökösen ott sül.
 Az elmélkedésben kel gyönyörűség is,
 Vidámság, nyájasság, tréfa, könnyűség is.
 Mihent az olvasó verseidre nevet,
 Kedvelli okodat s bizonyos, hogy szeret.
 Ugy tsináld, hogy szive egy felől könyvezzon,
 Más felől vidullyon s véled nevetkezzen.
 Hogy amikor olvas, magát is érezze,
 A szívét tapassza s esetit nevezze,
 Hogy, ahogy ő is élt, lássa írásodban,
 Magára ösmérvén okoskodásodban.
 Rajzollyad, mutasd be maga előtt magát,
 Számláld fel előtte mívét, minden dolgát,
 Közötted, maga közt egyformaságot lát,
 Meg ölel, áld, tsókol. Ide vigyáz tehát.

65

70

75

Ne légy félelmes is az igasság mellet:
 Aki fél, tapogat: közönségessé lett.
 Ne legyél rablélek s oly alatsónysággal,
 Rettegés közt ne hány a nagy igassággal.
 Mond ki, hogy az embert mi boldogíthattya,
 s Veszélyre, inségre, le, mi taszíthattya.
 A régen felszentelt mélyj tudatlanságot
 Ne hirdesd hazudva, úgy mint igasságot,
 Törd ki a kerítést, más had haragudgyon.
 Eredgy, emelkedgy fel, amaz had maradgyon.
 Áldozatot kíván tőlünk az igasság,
 Mert a nyakára ül hazugság, gonosság.
 A bátor böltseknek köszönd nyugodalmad,
 Kik szállani mertek; itt leled oltalmad.
 Kik az igasságért áldozatok lettek,
 És magok szenvedvén, boldogságot tettek.

80

85

90

Mért nem mongyátok ^(a) ki ti reszkető lelekek,

(a) Tsak azon dolgokat értem, melyek az országló értelemmel és annak törvényes állapottyával kimondásokban szemben nem szöknek. Sok tárgyak vannak az uralkodó hatalom

Az igazat, mellyet bennetek éreztek?

95

E rangját kenyerét, amaz mássát félti

s Felel, hogy a dolog őtet nem illeti.

Kit nem illet köztünk, mond meg, az igasság,

A közjó, emberség, okosság, boldogság?

Igy tehát bölts lélek, légy bátor, igaz is,

100

Vidám tekintetü, némelykor komor is.

Azomban örökké, ha írsz fúrtsasággal,

A nagyok megvetnek illetvén tsufysággal.

Toldi Miklós, Markalf, Stilfid lesz belőled,

Semmit sem tartanak a böltsék felőlled.

105

A paraszt legények vásárnap elvisznek

Kertekre olvasni s hétfőn sutra tesznek.

Böltsnek, együgyűnek; nevetve, könyvezve,

Nehéz irni ugy-é? gondolva, érezve.

Mikor kedved lobban és játékra indul,

110

Magad is neveted édes mulattságbul.

Másszor keservednek tengerébe merülsz

Vagy tsendes habjain ingadozva csak ülsz,

Mosolygás, könyvezés láttzik szemeidben,

Mert édes fájdalom támad érzésidben.

115

Ez az a mesterség, a mit természet ad,

Mely nélkül Pegasus nem veszi fel igád.

Nem fakad fel néked Hippocrén forrása,

Mellyet Pegasusnak nyit meg a rugása,

Helicon Permessét nem tsergedezetteti

120

A tsendes völgyekbe s lelked nem élteti.

Kasztalia is el fordította folyását

s Fel nem találhatod elrejtet forrását.

Ahol nints nagy érzés ott Poeta nem volt,

A bot szív, ha irt is, mind a versébe holt.

alatt, melyekről szóllani, irni haszonnal lehet. Mellyek a törvényeknek, erköltsöknek jobbítások által közönséges boldogságunkra tartoznak, de a melyek által némely hazafiak kébzelődéseikben szenyvedni láttatnának, ha valósággal nem is, mivel az köz jó mindenre tartozik.

Az ész kiterjedhet igaz szép versekre, 125
 De nem emelkedik a magas egekre.
 A mélyj szív, mélyj lélek szórja fel tüzedet,
 Musa ! tsillagok közt égetvén versedet.
 Ott ragyogtál tudod a nagy Homerussal,
 Tassussal, Poppével és Virgiliussal. 130
 A látás határa körülted eltévet,
 A rád bámult nézés hunyorgó szemmé let.

De nem lehet mindég oda fent repülni
 És fellegek felet, a nap alatt tünni.
 Mint a sas, mely a kék ég színén kóvályog, 135
 Szárnyát nem mozdította s a nap körül forog,
 E nagy magasságrul zápor zuhogással
 Botsátkozik alá kettős kiáltással,
 És a pusztán ülő halomra reá száll,
 Hol tsendesesen nyugszik, szunnyad s kevélyen áll : 140
 Ugy te ! a nagyokrul Musa kissebbekre
 Jösz le ! földön heversz : s nézel az egekre.
 Magyarázd hát Musa ! a vers nemességét,
 Tárgyát, igasságát, hasznát, ékességét.
 Jó lesz-é ugy tenni, mint némely Poeták? 145
 Kik igasságokat tsak mesékből irták.
 Kébzeldésid közt tsinály isteneket,
 Bujdostasd, hartzoltasd a nagy vitézeket.
 Perseus, Herkules, Pollux, Bellerophon,
 Akhilles, Theseus, Jázon, Agamemnon, 150
 Lássuk ! had készítsék éneklő versedet,
 Ezekkel, Poeta, már sok hiresedet.

Vagy ördögöt, poklot halmoz egy rakásra,
 Induly Milton után az álmélkodásra.
 Hogy szép verseiden tsudálkozhasanak 155
 s Erkölsöt belőlle ne tanulhasanak.
 Mennyet, földet, tengert, zürj, zavarj, kavargas,
 Mélységet mélységre, hegyet hegyre forgas
 És mikor vissza térsz álmodozásidbul,
 Örily, hogy hasznot nem vettek látásidbul. 160

De tudod-e Musa ! hogy közelebbről kel
Még itt okoskodni az insurgensekkel ?
Álmodd hát versedet, de dologrul írd,
Hogy ha fére vetnek, rejtekben ne sirjál,
165 Tzifra, üres hangon ne versely, ne beszély :
Az embert fedezd fel s erkölcsérül ítély !
Hogy az ördög mennyi számmal táborozik,
Istennel, angyallal, hol, hogy hadakozik,
Anglus észnek való ; reánk nem tartozik !
170 Ezekkel az író , lásd ! csak bolondozik.
Te az embert visgárd ; s elmét, böltsességet
Fontoly benne, hasznót, erőt, gyengeséget.
Változ természetté tehát verseiddel,
s Józan okossággá elmésségeiddel :
175 Hogy az ember java, miben áll, tudhassa,
Benned mint tükörben magát meg láthassa.
Hogy amit te rajzolsz, szeme előtt legyen,
Mintha látná s benne kifogást ne tegyen,
Hogy az okaidat szívében érezze
180 És mi végre mondod, soha ne kérdezze.
De mit akar evvel ? ha ezt mondgyák róllad,
Oda vagy ! s reptiben hullot el a tollad.
A mely erköltsökre szüntelen szükség van,
Azt beszéld és ne járj haszontalanságban.
185 Szóly a tudatlanhoz, sugj az együgyűknek
Inkáb, mint a Böltsnek és a nagylelkűknek.
Ne kend hát szemeket azoknak, kik látnak :
Annak kel lehuzni hályogát, aki vak.
Fedezd fel előtte szép okoskodással,
190 Mi a sorsa s tanítsd a tapasztalással.
Magyarázd tárgyait, közjavát, törvényét,
Kettős tartozását, élesszed reményét.
Mutasd meg érdemét a szép emberségben,
Hogy találhassa fel a hiv szemességben.
195 Mond ki, hogy mit tarthat külön meg magának
És mivel tartozik osztán a hazának.

Hogy mi itt az *Ember*? kitsoda mint *Polgár*,

És hol van felhányva közöttök a határ?

Mi az, mi természet benne, mi a szokás,

Mi a bujálkodás s az igaz jóllakás.

200

Tévelygései közt nézd az igasságot!

És mutasd meg benne mind a valóságot!

Mongyad, hogy ha másnak kárt és sebet tsinál,

Szerentséje külön magára meg nem áll.

Hogy a gonosságot sok ember szereti

205

De ha nyilvánosságos, még is mind kergeti;

Hogy a mások iránt való embersége

Örökös tartozás s önnön nyeresége;

Hogy a gonoszt, ravaszt, durvát minden köpi

És a világ előtt az utállat lepi.

210

Az embertelenség csak pervátába tur,

s A midőn mást motskol, magába is kést szur.

Ki ki utánna köp: gyalázatba borul,

Ha veszt, nem segítik, s inségében megful.

Lakik az emberben oly józan ítélet,

215

Mellyet ördög, pokol tölle el nem vehet.

Akárminth üldözzék az elme gyilkosok

s A természet ellen fel támadt tudósok,

Bírói szent székit örökre fen tartya,

És igasságival az embert oktattya.

220

Minden gonosz érzi, mikor lop és megtsal,

Hogy szembe szökik az örök igassággal.

És ha tettén kapod, szava meg fagy száján,

El pirul s meg szökik előlled lábujján.^(b)

(b) A természet és annak lélek ismeretében élő igassága minden gonosságot ujjal mutat ki benned, melyet ellene kívánsz elkövetni. Nints ember, ki magát tudatlansággal menthesse. Egyedül a Fanatizmus, vagy vallás által lett dühösség oly Isten és természet ellen való pokol, mely a lelket tökéletes vakságra vetheti; előtte a gyilkosságot érdemmé, sőt idvességné okává teheti. És ez az a bűn, mely egyedül maga a világnak minden egyéb bűnét meghaladja.

I. A tudománynak választása.

- 225 Lássuk! miben hasznos hát az oly tudomány,
 Mely színében tzipra, de magában sovány.
 Tudod-é, hogy Plató melyik nap születet?
 A bábája ki volt s micsoda pépet ett?
 Mikor kezdődtek el a népek, nemzetek?
- 230 Külömböző nyelvek, ruhák, nevezetek?
 Ha ezekről nem irsz, a szennyes okosok,
 Régiség hamvában pislogó tudósok,
 Mind tudatlanságra átkozzák nevedet
 És reves grapsákhöz lántzollyák lelkedet.
- 235 Ha ezekről nem írsz, szóly hát a lélekrül,
 Melynek a tudomány mind fenekére ül.
 Okoskodgyál rulla szép eszetlenséggel,
 És, hogy oktalan vagy, próbáld elmésséggel.
 Érzés, gondolat közt hánnyál határokat,
- 240 Hogy ne tehessenek egymásnak károkat.
 Légy tudós, tudatlan; lelket, érzéseket
 Köss egybe s pórászon vezessed léteket.
 Mutasd meg, hogy egyik másikához hol jut,
 S mere szolgál ettül amához bé az ut?
- 245 Gondolatot érzést fűz fel nagy pórékba,
 s A mi oda nem fér, zárd egy mélyj szuszékba.
 Vagy meny tanátskozni egy Thuariussal,
 Ki körül van rakva commentáriussal,
 Mellyeket az utas, mások is megnéznek,
 Szépen megditsérnek: meg helyre intéznek.
- 250 Nyöszörögj, vagy dünnyögj ot Fabriciussal,
 Szent Crisostomussal, Nazienzenussal.
 Lambeiust, Kollárt tedd sorokra velek,
 Forgasd munkájokban árkusos levelek.
- 255 Ha szép írásikat szélllyel el osztanák,
 Falusi nemesség számára kiadnák,
 Tudós leveleket tejes fazekakon

Olvashatnád és a kitört ablakokon.

Kevés ember van itt, ki ezt tanulhassa.

Térdig érő könyvek! Ördög sem olvassa. 260

Meny tovább: szed össze mind a szép bölcseseket,

Tanuld meg sorjára ki hirelt neveket,

Ved elő munkájok: mutogasd másoknak,

Nevezd könyveiket a nagy tudósoknak.

Ne fárasszad magad a sok olvasással, 265

Eleget tanulhatz már ma a hallással.

Ha kérdik, e könyvben s másban irva mi volt?

Fujd az orod s mongy rá sületlen aprogot.

Elég a tenger könyv, ha mind ott áll sorban;

Nem lehet tanulni már az ember korban. 270

Elég, hogy te sok szép könyvet megszerezteél,

És általa hires tudományú lettél.

Job egy hosszú tzifra, uj nevet szerezni,

Ezzel tугyák szépen az embert kendezeni!

Hányd fel szelek közzé a keresetedet 275

S pótolod ki szép hangal te is a létedet.

Minden érdem meg van, csak más neved legyen,

Már ennek az elme felibe nem megyen.

Hogy lehes még tudós igen könnyü móddal,

Keveset vesződvén lélekben magaddal, 280

Ad reá eszedet a sok név gyűjtésre,

Rakd boglyába őket és vid a törésre.

Egyiknek értelmét ted ki a dologban

Bizonyítsd többekkel, ne halgass magadban.

Örökké csak azt ird, a mit más meg mondot (c) 285

És nevednek a hir dicsőséget adot.

(c) Sok elmének meg van az a setétsége, hogy szüntelen az írókat nevezze rakásra. De olvasásoknak széles kiterjedését nem a nevek sokaságából, hanem pennádnak és okoskodásodnak erejéből ítéllik. Minek nevezed őket, ha magad írni nem tutt?

II. Erőltetés az erköltsben, tudományban.

Természet szentyei! ditső Stoikusok!
 Erköltsnek példái! Ti Theologusok!
 Ti is oktattok itt oly kötelességre,
 290 Mellyet nem szabhatunk testi tehetségre.
 Ne legyek hát testi; testemet viselvén,
 Sem világbul való, e világon élvén.
 Meg hal testben, úgy mond, kívánságainak,
 s A földről égben él igasságainak.
 295 Kit verhetz, de azért nem nyul fegyveréhez,
 Buzgón ragaszkodván a reménységéhez.
 Rabul fogják, viszik, ő nem hadakozik:
 Tartya az ortzáját: ütöd, s imádkozik.
 Igen szépek ezek papirosra írva:
 300 Terhekkal küszködven és véllek nem birva,
 Mind helyes hiv rokon, tsak nyujts tehetséget,
 Hogy elérjük benne a szép nyereséget.
 A ki minden írást betű szerint venne,
 Mikor böltselkedne, eszatlenné lenne.
 305 Nem úgy veszik ezt itt a Theologusok
 S a szent törvényekben kitanult okosok.
 Ti is, Stoikusok, tul a természeten
 Minek utaztok el tanult eszeteken?
 Érzésekben vagytok ti Theologusok,
 310 Természeti szentek és Filosofusok,
 Testbül vérbül szóltok ki az Angyaloknak,
 s Embereket vesztek benne boldogoknak.
 Hijában! mert a mit a természet nem bir,
 Ot az igyekezet földre terül; s tsak sir.
 315 Biztassuk magunkat a nagy érdemekkel,
 s Maradgyunk gyermekek tselekedetekkel.
 A mit erőnkkel nem tudunk el módolni,
 Jó lesz szóval, szinnel, hangal kipótolni.
 Ugy is az emberek mind csak vén gyermekek,

s Mint azoknak olyan a tselekedetek.

320

Ki tsinállyják szóbul pompás érdemeket,

Gyengeségeikre bé hunyván szemeket.

Ha botoznak vernek ; mongyad, nem téged üt.

Ha tűzön piritnak : ne hid ; nem téged süt.

Böltsek, kegyesek közt, sok ilyen szitán szür,

325

De azért szó nélkül bosszút egygyik sem tür.

Sok magát ki hirelt kegyes sérelmében,

Üldöz, motskol, faggat, földhöz ver mérgében.

Semmi ! ha nem sértik, látod, mindég tsendes,

s Mikor nem haragszik, okos, szeléd, kegyes.

330

De az indulatok már had dolgozzanak,

Tsak hogy az emberek rá sohajtozzanak.

El mehet az uttyán minden erőtlenség,

S fordulhat az ész közt elő esztelenség.

Hitessük el magunk, hogy szivünkkel birunk,

335

Gyengeségünk alatt, semmi az, ha sirunk,

Kifizeti magát szóval a nagy ember,

Egekbe álmodik és a porban hever.

Hijába irjátok, ditsó Stoicusok,

Hogy az emberek oly erősek, okosok,

340

Soha érzéseit felül nem haladgya,

S a sziv ösztöneit érte el nem hadgya :

Nem lehet fájdalomad kivenni véredből

s Mint Angyal nem élsz ugy erőtlen testedből.

Képzlődésekben lehet ollyá tenni,

345

Osztán, mint a többi ember, tsak úgy lenni.

Nem vetz hájogot a természet szemére,

Vasat a lábára s bilintset kezére.

Kedves feleséged ha vészted s gyermeked,

Jószágod elnyerik, barmod hul, nem érzed ?

350

Tárgyakhoz van kötve minden vágyódásod,

És magadon kívül lakik boldogságod.

Ki boldog egyedül magában más nélkül ?

Kietlenségek közt egy ember hogy örül ?

Ha pedig kedvednek tárgyát el ragadgyák,

355

A szivedet nállad sebek közöt hadgyák,
 Had járjon, ha fogad mind össze szorítod;
 Tsendességet mutat s ki nem mondod kinod;
 De belső részedet a gyötrellem dullya,
 360 Hervasztván éltedet keservednek sullya.
 Erkölsöd ereje tsak tettetésbe van;
 De úgy szenved, mint más, te is bölts magadban.
 Édes, ha szenvedünk a köny hullatás is,
 A tsapások alatt sohajt akárki is.
 365 Természet adója a keserves bánat,
 Nemes szív az, a mely szerentsétlent sirat.
 Sőt a fájdalom is ha magát sirással
 Kifujja, el oszlik tsendes halgatással.
 Valaki mássának nyögését nem érzi,
 370 Nem ember és a hív természetet vérzi.
 Könyvezzünk mi Musa! az ártatlanokon,
 És ne vessünk az oly tsufos okosokon,
 Kik a szánakozást gyengeségnek veszik
 s Vadsággal magokat erősekké teszik.
 375 Emeld érzésedet! áraszad tengerét,
 Járd el a véremnek bennem minden erét.
 Édes, ha az ember veszélyén sirhatok,
 Pennámat könyvembe mártván, úgy írhatok.
 Lehetek stoicus felére lelkemben,
 380 Kesereghetek is magamon szívemben.
 Ó! ki volt hát, a ki soha sem szenvedet!
 Nem nyögöt és nem sirt, mihent világra lett!
 A természet belénk ültette keservét! . . .
 Ki nem sohajt, a ki érzi sorsa mivét?
 385 Botsásd el szívemnek tengerén sajkádat
 Musám s könyveimben feresszed magadat!
 Bánatban is tudsz te egyedül mulatni,
 S tsendes mosolygás közt könyveket hullatni!
 Érzem sugárzásod, mely vérembe tsapdos,
 390 Ereimben futos és szívemhez kapdos.
 Körülöttem lebegsz magánosságomban,

s Tsak te vagy örömöm meg unt világomban.
 Verseid jádzanak felettem, körültem,
 Mellyek közt annyiszor meg hevültem, hültem,
 Mint az oly hiv anya, kinek gyermekei 395
 Mellette tsevegnek és zugnak filei.
 Jobra, balra tekint: ölelgeti őket
 S százszor is ki mondgya rendre a neveket:
 Ugy vagyok, mulatok Musa verseiddel,
 Kedves játékiddal és keserveiddel! 400
 Nem igen küszködöl, tudod, kedved ellen!
 Gyönyörűség nélkül az élet kedvetlen!
 Minden ember sohajt, ha szívét rongállyák
 s Oda hajlik, a hol jó kedvét tsinállyák.
 A mi lehetetlen, had okoskodásra, 405
 Kébzélődésre és álmodozásra.
 Meg láttuk már, hogy ez mind tsak pompás beszéd;
 A mit természeted meg bir: az a tiéd.

Jegyzés. A stoicusoknak elenyésével a világ sokat vesztet. Semmiféle filozofia nem emelte az erköltsöt oly méltóságra, mint ez. És jóllehet a természet határán tulmentek, de ha felére meg birhattad is a mire tanítottak, betsülletire szolgáltál az emberi nemzetnek. Rómának nagy embereit töbnyire e tudomány szülte.

A TERMÉSZET VILÁGA.

ELSŐ KÖTÉS.

ELSŐ SZAKASZ.

1. Az ember mint tsetsemő.

410 Musa ! a Parnassus hangozó tetején,
A szép böltességeknek trombitáló helyén
Énekely ! . . kiáltsd ki e világnak titkát,
Az egeknek javát s reánk hintet átkát !
Mennyei igazság, vezérelly elmémbe,
Hogy ne tsalatkozzam rajzoló versemben. . .
415 Szály alá egekből ! irjad törvényedet,
Hintsd el verseimen erődet, fényedet !
Had lássák fáklyádnál a kevély halandók,
Hogy porban fetrengnek s mint pára mulandók.
De még is lelkekben a magas egekre
420 Emeld fel s onnan néz királyi nemekre.
Mond meg, mi emeli oly nagy méltóságra,
És hogy esik alá az alatsónyságra ?
Okosság, bolondság habozó vérében
Érdem s tsekéltség közt, hogy fornak lelkében.
425 Mi az elsősege ? hol van boldogsága,
És kitsinységéből hogy nő fel nagysága ?
Az ember kezdete még gyengébb magában,
Mint azt tapasztalljuk a vadak fájában.

Nézzed a természet magát mint rikattya,
Mikor ágyékait életre fajzattya.

430

Gyönyörüségi közt kinokbul tenyészik,
s Midőn újra éled tsaknem el enyészik.

Az édes anyának leveretet testét
Halálba fedezi és szorittya lelkét,
Fetreng könnyei közt, jajszóra fakad ki,
Hogy rajta segitsen, ha van-é valaki.
Zokogásit férje szedi fel szivére,
Köny hullatásait öntözvén kezére.

435

Keserves természet! e gyönyörüséged?
Igy kinzod, férjfiú, kedves feleséged?
Magvadért, kedvedért minden esztendőben
Kilentz holnapig van szegény szenvedőben.
Nem ád a természet kin nélkül örömet:
Mindenbe mérget vet és keserü ürmöt.

440

Megszül . . . Uj életet hoz világosságra
s Anyai karba lép házi méltóságra.
Tsak lassan sibong már fájdalma testében
És éled reménye rettegő lelkében.
Tsendesen mosolyog reá kisedére,
Anyai áldását hinti életére;

445

De még tagjait nem birván, tsak nyugoszik,
Hol felretten: jaj! így kiált, hol aluszik.
Nyujthat-é élelmet maga kisedének?
Adhat-é táplálást önnön életének?

450

Juthat-e prédára megszülése után,
Ugy mint kősziklák közt kölyközöt oroszlány?
Ágyából felkelve karjain vezetik,
Vagy tsak ott ültében tsendesen étetik;
Hol bádgyadása közt a fejét forgattya
s Reszkető kezével magát simogattya.

455

460

Tekintsd már az embert, ki előtte fekszik.
Visgáld vére, lelke benne mit tselekszik.
Mint a szelek közöt hajlongó nádszálak,
Ugy mozdulnak rajta még csak kezek lábak.

465 Fejét tekergeti, néz, de nem ismerhet
 Senkit, semmit, mindent csak sirással kérhet.
 Véllyed hát Cesárt ily gyengeségében,
 Fontolván hatalmát apró nyögésében.
 Hol s hogy lappang benne az az erős lélek,
 470 Mellyet meg nem értek s magyarázni félek.
 Egekből száll alá, de nem ismértetik,
 Nem nőhet, mert nem test, testben neveltetik.
 Testel van test nélkül öszve kaptsolttatva
 És gondolatival vérébe oltatva.
 475 A test vezérévé tsak ő rendeltetik
 s Mig teste meg nem nő, benne elrejtetik.
 Testel öröködik, maga test nem lévén,
 Vér által változik, vérében nem élvén.
 Magán kívül meddig van, a míg erőre
 480 Jut fel nevekedve s veheti kérdőre :
 Kitsoda ? mitsoda ? hol van ? hogy ? merül jöt ?
 És teste lelkével szövetséget mint köt.

II. Gyermekek-kor.

Ki hág böltsőjéből és az indulatok
 Kezdik tekintetin magyarázni magok.
 485 Inti vágyódása, kedve után szalad,
 És a hol játékát láttya, ara halad.
 Cserjed a kívánság nagyob erejével,
 Nevelkedik s elkezd zugni a fejével.
 Rántzott szemöldöke mutattya haragját,
 490 s Ha megsérted, hartznak viszi apró tagját.
 Ha kedvét rongárod, a földhöz rúg sirva.
 Nézd a természetben, mi áll róllad irva !
 Nem titkol, a színét egészen mutattya,
 Hol az ember magát tükörben láthattya :
 495 A midőn ditséred, reád néz, mosolyog,
 De ha pirongatod, a kerteken bojog.

Dorgálásaidra tűzbe jön, — elpirul,
 Hogy pattogni nem mér, ortzáján könyve hul.
 Valamit tsak meg lát, mindent el ragadna
 És a szelek szárnyán röpülne, ha tudna. 500
 Bánya, hogy mint a sas, szárnyakon nem tünhet,
 A nap sugarába szemközt nem repülhet.
 Medvének, Bikának irigylí nagyságát
 s Kórmében, szarvában a hatalmasságát.
 Igy minden állatnak tehetségét kéri, 505
 s Morog, hogy a nyulat futtában nem éri ;
 Ember már, tsak hogy még tettetést nem ismér,
 A mint érez, ugy tesz ; huz, von, üt, vet, sir, kér.
 Ha tzifráb ruhát lát, mint a millyet visel,
 Fel kel irigysége s bé borul szégyennel, 510
 És ha nints játéka oly, mint pajtássának,
 Fityog vágyódása és nyüge annyának.
 Szépen öltöztetve nevet, kevélykedik,
 Tzifra holmiével ő is ditsekedik,
 Ditsérjed szomszédgyát előtte, meg busul, 515
 Pizseg, sirni kezd el s jó annyára borul.
 Ha fris játékra kap, bánattyát felejtí,
 És tzifra kalapját a porba le ejtí.
 Nem gondol már velle, lábával tapossa,
 Reá unt : el vetí s fris kedvét kapdossa. 520
 Ehol van az ember gyermekben le festve,
 Érzékenységi közt sirva és nevetve.
 Ha száz esztendős is, tsak ilyen a szíve,
 Hanem hogy fedezi osztán okos mive.

III. Ifu-kor.

Ifu-korra jut — . . . fel fornak titkaid : 525
 Hevülni kezd tested . . . lebegnek álmaid.
 Harsogással zudul meg véred tengere,
 Mellyen még életed jádzot s csak hevere.

Setét fergetege elméd bé borította,
 530 És tiszta egeit tölle el szorította
 Mint az oly zivatar, mely setétül borul,
 s Rettentő dörgése hallik már távolyrul:
 Közzeleb, közzeleb jövőn zuhogással,
 Indul s tsapkod széllyel menykő ropogással:
 535 Olyan az ifu felforrot vérében,
 Hol szive hánykodik másnak személyében.
 Kergető hevesség fut széllyel testében,
 Neki dült sorsának s usz már tengerében.
 Ugy érzi, hogy ég föld mind most teremtetet,
 540 Nintsen egyéb oka, hanem ő érte lett.
 Meg ujul a világ, nézd! születésünket,
 Származni láttatván a gyermekségünket.
 Ugy mint a hiv atya, ki kis gyermekével
 Ugrál, jádzik, szalad meg őszült fejével.
 545 Mindég újra terem állandó voltában,
 Hol a vénség ősznek láttya fél holtában.
 Az el folyt élettél sirba temettetik,
 s Minden születésben újra teremtetik.
 Világ dolga hát ez, hogy őszüllyön, mullyon
 550 s Szüntelen ujulva tsak egy módon állyon.
 Nints néked világod, ha el nem temetkezel
 És érzésédből végre ki vetkezel!
 Örvendez az ifju másnak, magának is,
 Nyakába borulna egész világnak is,
 555 Hol ha szeretője s egy jó baráttya van,
 Ő let első mogul e széles világban.
 A sebeket szűrő nyilak is el tűnnek,
 Kedves vigsági közt, mikor ezek szűnnek,
 Nem tudgya, mitsoda lövés e szívében,
 560 Hozzá rug s előre szökik jó kedvében.
 Jön, megy, int, kiabál; kit hol meg kap, ölel,
 A mire nem kérdik, ara is meg felel.
 Ditséretet vadász, vigsági után fut:
 Ördög, pokol, tűz, víz, néki nem nehéz ut.

Sohajt, hogy az egész emberi nemzetet
Meg nem tsókolhattya, melynek uj tagja lett.

565

A két értelmű szó s tsepegő méz alatt
Elrejtet keserű mérget is föl falat.

Nem égette még meg sem nyelvét, sem száját,
Nem érzi öröme el rejtezet jaját.

570

De mikor a hartznak mezejére fordul,
Hol a viszontagság ördöge mindent dul,
A kitől futtában, erős lövéseket

Kap és szed magára fájdalmas sebeket,
Akkor ugrik fére, körül nézvén magát,

575

Tapogattván nyakán az oda tett igát,
Érzi, hogy már a sors életét kötözi,
S édes vigságait méreggel öntözi.

Áldozattyává let önként vig kedvének,
Pórászon vezetik s rabja életének.

580

Nem lehet a sorsal alku sem végezés,
Nem fér hatalmához kötés, sem eggyezés!

A hová nem kívánsz menni, oda tsapnak,
A kihez tapadnál, onnan fére kapnak.

Keserved könyvezzve omlik ki szemedből
S titkos fájdalminak fenekére le ül.

585

Egész világodra terjeszted panaszkod,
Halgat ez a nagy test: nem kapod válaszod.

Nem felel a világ, hijába kiabálsz,

Busulsz, örülsz, vagy sirsz, akár halálra válsz,

590

Menyő tsapásimul senkinek se számol,
S néma hatalmának minden erő hódol.

IV. Az örömek keserve.

Vagyonod el költöd, tollaid hullanak,
Aláb ereszkedet szárnyaid kopadnak.

Aranyos vigságid adósságod űzi

595

S ragyogó kedvedet *Alább intra* fűzi,

Legkedveseb tárgyad el viszik mellőlled,
 És tsak nevetés közt szóllanak felőlled.
 Jó téteményedre fogat vitsorgatnak
 600 s Hogy köszönnék, hozzád menykövet hajítanak.
 Az irigység reád minden szót ki adot,
 Valamit jó szived barátságbul mondot.
 Irigység, te átka az emberi ágnak,
 Ösztönünk rugója, veszte a világnak !
 605 Te vagy szülő anyja a ditsőségnek is,
 És vélléd áldoznak a gyehennának is ;
 Te kívánod felül haladni társodat
 s Hogy felibe mehess, el veszted magadat.
 Tsak hogy hired legyen, feredel véredben,
 610 Szásszor támadnál fel s hálnál életedben.
 Mikor ezt megláttya az ember, fére ül,
 És édes mivei iránt vére meg hül.
 Fel rijjad a fának zördült levelére,
 Ha nem lő-e nyilat valaki szivére.
 615 It okosoktul fél, ott a bolondoktul,
 Amot irigyektül, vagy hatalmasoktul.
 Minden halandóban van titkos okosság
 s Rejtet tzél, szándék és apró gonosság.
 Ha felemelkedel, esztét azon hánnya,
 620 Hogy alá üthessen s eseted nem bánnya.
 Az ember egyforma, de nem szenyvedheti
 És egyenlő karba magát nem teheti.
 Nem jöhet állandó alkura sorsával,
 Örökös háborut kezdván el magával.
 625 Sem így, sem úgy nem tud böltességgel élni
 És vágyódásival frigy kötésben lenni.
 E miat kedvednek kötése meg bomlik,
 Gyönyörüségének oltára le omlik.
 Borostyán ágait zivatar szaggattya ;
 630 Bodros koszorúit a porba hullattya,
 El hervadnak széllyel szagos virágai
 s Földön száradnak meg gyöngö kis ágai.

Látod, hogy az ember mind magát hántattya,
 Mégis hogy másokért van s él, ezt mutattya,
 Nézed árnyék voltát, érzed semmiségét, 685
 Neveted, siratod benne gyengeségét.
 Végre gondolatod ara is rá talál,
 Hogy por vagy élteddel s fejedben a halál,
 Mellyet előtted kell odéb taszigálnod,
 Utálnod, rettegned s véle járnod, hálnod. 690
 Meg rászokdik tested, mélységbe tekintesz
 s Fellázadt szivedre rut irtódzást hintesz.
 Életednek kedve belőlled ki tűnik,
 Lärmáznod, járnod kel s fájdalmad úgy szünik.
 Széllyel kel terülnöd a nagy társaságban, 695
 Mivel a halál rág a magánosságban.
 Akkor van örömed, ha magad felejtet
 És reá nem gondolsz, millyen az életed.
 Ó! keserves eset, ki tsak úgy örülhet,
 Ha magáruul nem tud s esze nélkül ülhet. 700
 Ez az örök minden semmi, mert te el mulsz
 És kitsiny voltoddal tengerébe bé fulsz.
 El enyészet a föld annak, ki nem érez,
 Nem ért, nem tud, nem lát, nem felel, nem kérdez.
 Fohászkodások közt indulsz okoskodni. 705
 s A nagy tudósokkal együt vakoskodni.
 Londont, Párist, Rómát, Athénást meg dulod,
 Tsak ot vagy, hol voltál s eszeket bámulod.
 Semmit meg nem értesz, magad sem ismered,
 Hogy vagyunk? nem érted, tsak homlokod vered. 710
 Jóságodhoz ragatz; de mások meg tsalnak
 S mikor simogatnak, javadban fel fálnak.
 Ravasz szomszédok közt nem segít a jóság,
 Jobb itt élelmedre a titkos okosság!
 A vad erköltsök közt szenyved a szelédség 715
 s Embertelenekkel az emberség inség.
 A bolondok között az okos lesz azzá,
 És nagy erköltsivel ki nevetet vázzá.

Már édes álmaid rajtok szánakozva,
670 Neveted, mert széllal voltak tsak toldozva.
Blanchárral repdestél a fellegek táján,
Semmivel szállván le végre szél hajóján.
Vágyodásod fent a szép tsillagok között
Tündökléssel hizot s füstel lövöldözöt.
675 Bámulsz magadon is másón is nevetve
s Hogy van annyi bolond? azt fel nem vehetve.
A teremtés mivét voltodon vizsgálod,
Hogy sehogy sem érted, szépen fel tanálad.
Nem tudod, ujodból körmöd mért nő mindég,
680 Eszed, véred, epéd gondolatban hogy ég?
Erőlkdni kezdesz, hogy azt, ezt meg érthesd,
A mi elmédre jöt, soha ne felejthesd ;
Azonban előtted minden titokká lesz,
És a teremtésbe életed belé vesz.
685 Kűsködéseidre a természet nevet,
Mikor titkát nézed, ezt mongya: *Nem lehet.*
Míg tudatlan voltál, mindent jól értettél
És addig tanultál, hogy tudatlan lettél.
Socrates legböltseb volt Görögországban,
690 Meg vallya, hogy semmit se tud a világban.
Az ember mig tanul, mindenre meg felel
És oskolájában nehésséget nem lel.
Érthetetlen szókkal érthetetlen dologt
Fejt meg mesterével s dullya a világot.
695 Az ember mig gyermek, mindent meg magyaráz ;
Elég, ha fetseghet; egyébire nem vigyáz.
Oh ! szerentsés rabság a nagy okosságban,
Hol az ember tudós a tudatlanságban !
Az ilyen együgyü nyugszik elméjében :
700 Hiszen ; de a böls mind hánykódik fejében.

V. Ember kor

Tévedsz a törvényben meg irt igassággal,
Hol bolondság is sok áll hatalmassággal.

Hol a hamisságot vigasságá teszik
És a természetet magából kiveszik.

Sok embernek lelke vásárt üt magából

705

El adja ügyedet pénzen a szájából.

Ki a hűtre támad, ki más értelmekre ;
Barmaid áldozza s mutat az egekre.

Ez így, az úgy aggya ki az okosságát,
Bolondságnak valván a más igasságát.

710

E tsatában kit kit nyereség igazít,
Ezentul vagy szokás vagy nevelés vakít.

A ki jónak tartya eszét, tudományát
s El teszi, ha kapja, a más adományát.

Végre ez a köz úgy jóllakássá válik,
s Enyém-e, vagy tied, csak ez a szó hallik.

715

A nyereség így, vagy úgy legyen boldogság,
Okoskodgy, de a pénz, mondgyák, nem bolondság.

Sok ember el olvad az arany bányában

s A kinek kintse van, könnyen áll gondgyában.

720

Eléb, a kit olyan érdemesnek véltél,

Töb tapasztalással tsekélységnek leltél.

Nagyot mutat sok s tsak a világot tsallya,

Mely dolgát tettétvén mívével kivallya.

Ha szerentsés, fen hág, gunyol, kevélykedik,

725

Ha sorsa megüti, sír és reménykedik.

Bátorságát hedzi, de szíve félelmes,

És ha száján rántják, fordul, engedelmes.

A ki erővel bir gyakran erőszakos,

A gyenge tsak titkol, mint oly szegény lakos.

730

Más az erköltsével örökké ditsekszik,

De titokban tsal és álnokul tselekszik.

Okosab azt hiszi nállad, ha megtsalhat

És vagyonaival felidbe kiállhat.

735

El busulsz látván, hogy széllyel a sok ember
A romlásban s bűnben tudatlanul hever.

Már elméd keserves gondokkal szédeleg,
Bajjal tápláltatik s tsak alig gédeleg.

740

A mulattságokban nem szökdösik véred
És ha bálba hívnak: jaj had el! így kéred.

A kopók hajtása kitsinyt mulattathat,
Kürt, puska, paripa, lagzi el maradhat.

Könyökölve nyomod ágyadat rá dülvén,
Elmédben dűnnyögve s véredben meg hülvén.

745

Ha nem esik esső és vetésed szárad,
Törődöt szivedre keserűség árad.

Szeleken felleghben horgyak reményedet,
s A menykövek közül várod kenyeredet.

750

Nem katzag szeretőd; feleséged rángat,
Asztalod lábánál kis fiad sikkangat.

Megkérdik, hova mégy, ösvényid nyomozzák,
Hol fordulsz, mire lépsz, ellesik, vigyázzák.

Rabotával készül meg gyönyörűséged,
Az ágy lábához köt kedves feleséged.

755

Jó barátid tölled világra oszlottak
s Magadat mint baglyot uduban, ott hattak.

Véllek együt mult el az édes katzagás
s Mulattságaid közt ejtet sok szép vágás.

760

*Hová let a vigság? Ugy veszed kérdőre,
Nem úgy volt, ha nézünk a régi időre!*

Már a világ ravasz. Igen! mert nem láttad,
s Hogy az ember mind jó, együgyü azt tuttad.
Az élet szomorú! mert te lettél idős;

765

Romlik a humorod, hogy koros vagy és nős;
Járomba kel álnod s megaláztatással
Hordozni igádat sok fohászkodással.

A hol fordulsz, gondot bút tanálsz mindenüt,
Sorsod, a honnan nem véled, onnan is üt.
Szemléled a helyet, hol gyermekségedben

Játszottál gond nélkül még ifju éltedben. 770
 Ott állasz, meg némulsz, tsak nézel sohajtasz
 s Végre úgy árad fel szivedtül a panasz.
 Mint sokadalmas ház, a melynek vigsága
 Elmult és szomorut mutat pusztasága;
 Hol hosszú asztalok letört karszékekkel 775
 Hevernek a földön álmos emberekkel;
 Hol még gyertya tartók állanak a falon
 s Ki tört konyha látszik odalt az udvaron:
 Igy leled körülted magánosságodat,
 Hanyatlot életedet s nyomoruságodat. 780
 Helyeidre gondolsz, a hol ifiakkal
 Mulatoztál hajdan nagy katzagásokkal! . . .
 El tűntek, mint szelek! . . . Semmi esedezés
 Vissza nem hozhattya! . . . E lett a végezés!

II. SZAKASZ.

I. Az ember mint vad állat; vallás, tudomány, mesterség nélkül.

Tekintsük az embert tsupa természetben, 785
 Mi és ki mesterség nélkül az életben?
 Ösztöne közt miben töb más állatoknál,
 Méltósága mivel felsőbb a vadaknál?
 Hogy kezdi erejét magában ismérni,
 s A magas egeket segittségekre kérni? 790
 Érzékenységében minden méltósága
 Néki is tsak ösztön; s ez az igassága.
 Tudomány, mesterség, vallás, mind belé fult,
 Értelem, böltsesség szájában meg némult.
 Mesterségek nélkül, noha bölts az ember, 795
 A természetiben állatok közt hever.

Mesterséggel készül hát meg a felsőség;
 s Tudománnyal terem nállunk az elsőség.

Metamán lakósi, a baglyos *Jaggások*

800

Most is vadak, hogy nints törvények, vallások.

Ember hussal élnek mészárszékeikből,

És tigrisnél többet mutatnak nemekből.

Illy ember vadakra tanálsz Afrikában,

Illyen a természet tsupán tsak magában.

805

Nem gondol ; nem kérdi, mi élete tzéllya,

S egeinknek titkát megveti, ha hallja.

Az *Inkó*, vagy *Mumbósz* olyanok mint barmok,

Törvény, vallás, Isten nállok mind tsak álmok.

Az igaz hit köztök mért nem terjedet el ?

810

Mért nints szövetségek soha Istenekkel ?

Mennyei titkait s belső tiszteletit

Nem vitték hozzájok annak isméretit,

Sok ezer milliom él még hitetésben ! . . .

Hogy van ennyi ember mindég tévedésben ? . . .

II. Testi gyengesége az embernek.

815

Merül jösz ? min állasz ? mit tsinász ? hová mégy ?

s Hogy erőre mehes, magadból még mit tégy ?

Meg nézed termeted, tapogatom magad :

Tsak a keziddel vagy ; nints egyéb oltalmad.

Ujjaidnak hegyin pengeted körmodet,

820

Nem látod fegyvered, nyakadon örvödet.

Erdőkre, völgyekre, sűrű omlásokra

Rejted el magadat, setét barlangokra.

Ugy lappangasz, honnan nézed a vadakat,

Hogy köszörülük rád mérges agyarokat.

825

A béborult egek feletted dördülnek,

Égő menykövei körültek el sülnek.

Honnan omlik-e tűz füvet, fát kérdezel

És a mélységekből irtózva nézel fel.

A kietlenségen oroszlán bőgését,

830

A rengetegeken medvék bömbölését

Halgatod reszketve, a földhöz lapulva
s Egy szusszanás nélkül ájulásban fulva.

Körmöt, szarvat, gyapjat, a boldog természet
Nem adot: fegyvered mind kezénél veszet.
Panaszra fakadsz ki mint mostohád ellen:

835

Fenék közt ily gyengén élni lehetetlen.
Nézel, gondolkodol: dörsölöd homlokod,
Nyomozod eszedet, hányod, veted okod.

Ki nyujtod karodat: mérsékeled öklöd,
Az erdőn silápod és dorongod töröd,
s Rövid karjaidat pótolván botokkal,
Hartzra kelsz ki végre a vad állatokkal.

840

Meg ály! itt érkezik a kies tanyára
Egy orosz lány; farka tsapkod a véknyára.

Gyapjával fel borzad: fogát vitsorittya
És a véres halált torkából ordította.

845

Meg zudul az erdő: rut hangja irtóztat.
Hol meg szalaszt, bujtat, hol ismét tartóztat.
Közzelit lépéssel: készül prédájához,
Oldalvást kerül az ember tanyájához.

850

Derekát görbiti: eléb eléb megyen,
Or hegyezve vontat, hogy a hartz jól legyen.
Nézése andalog s gondolkozva veszi,
Hogy helybül szökését, hogy, mint, mere teszi.

Az ember vad nyulit, melyjét fel dagasztja,
A hajával borzad; bottyát kiválasztja.

855

Boglyos szemöldöke alatt forgó szeme
Vér tűzben villámlik, el oszlik félelme.

Öszve köszörüli tsikorgó fogait,

Kezében, lábában rángatván inait,

860

Mellyek mint kötelek itt ott ki feszülnek
Testébül, a melybe méllyen meg le ülnek.

Bé szorult párája pofáját fel fujja,
Gyepbe kapaszkodik alatta láb ujjá.

Köröskörül kerül: lökdösi könyökét
Előre, hátra el nyujtván nagy ütlekét.

865

A szeme kimered : ortzája meg kékül,
 s A harag, dühösség tekintetin ki ül.
 Tajtékkal pöfögi mérgét ki szájából . .
 870 Meg bődül, nagyot üt; s halált vét ujjából.
 Mezitelenségét vad bőrrel fedezi,
 Kezét, lábát, bottyát fegyvernek nevezi.
 Minden állatokra rá forog már artzal;
 s Ezen tul mulatni kezd az ilyen hartzal.

III. SZAKASZ.

I. Az ember mint tudomány és mesterség.

875 Ninive, Babillon emelik fejeket,
 Vizsgályák az eget, tekerik eszeket.
 Sidon, Memfis, Tyrus sorba kiállanak
 s Kérdik az egekrül egymást: mit hallanak?
 Értelmeket veszik ere segittségül
 880 s Tudomány közt tesznek ésszel eszetlenül.

II. Bálványozás a pogányok közt.

Az Urat keresve vallásba merülnek,
 Böltsekké lennének s benne meg őrzülnek.
 Vallások el borít mindent setétséggel,
 Bé töltvén a földet mélyj eszetlenséggel,
 885 Meg foszt a természet nagy igasságitul

Jegyzés. A nagy természet emberi nemünkre nézve minden állatba félelmet tett. Soha sem volt az állatoknak kedvek emberekkel vetélkedni. És ha némelyiken némelyik rajta hajt, vagy éhség, vagy megsebesedése által kényszerítették reá. Nézzed Európának minden tudósításait, mellyeket a vad emberekrül tesznek, sehol se tanálad, hogy a vadak üldöznék őket; vagy, tsak egygyel is magánosan szembe állának. Én tsak rajzolok, hogy az embert mesterség nélkül mutassam.

És meg nem szabadít nyomoruságitul.
 Álmok közt veszti el annak valóságát,
 Kinek ez a világ mutattya nagyságát.
 El fordulnak attul, ki mindent teremtet,
 Annak esedezvéen, a mi általa lett. 890
 Agyok velejében teremtik Istenek,
 Meg sógorosítván véllek ember nemek.
 Az ég és föld között atyafiság lészen,
 Hol az ember tanult s mint bolond úgy téssen.
 Bikát, *Ihneumont*, választ Istenének, 895
 Kutját, Matskát, hagymát e mellett szentyének.
 Olympus hadával öszve házasodik,
 Kiknek leányikkal az is párosodik.
 Mennyet, földet laknak szélyyel az Istenek,
 Jupiter lesz attya mind két féle nemnek. 900
 Tul magán az ember gondolni nem tudot,
 És mikor áldozot, örökké hazudot!
 Azt tutta : e Világ Istenét isméri ;
 Még is segítségre a bálványát kéri.
 Ellenségesekké teszik Isteneket, 905
 Fel osztván közöttük mind a nemzeteket.
 Ezt végre fejekben emberré teremtik,
 Az után, hogy mennyen hozzájok, úgy intik.
 Egyike másikat istene nevében
 Utállya s fenévé változik nemében. 910
 Istenek, emberek egybe keveredve
 Kelnek ki tsatára, vérekben feredve.
 Örökös háború támad e világ
 s Átok, fegyver, harag áll az igasságon.
 A szomszédok egymást ördögökké teszik 915
 s Igy méltóságokat egymásrul le veszik.
 Köztök vetélkedés, háboru, tsata lész
 És tudományába a világ belé vész.
 El tévedet hittel áldozik határán
 És ember vért tsorgat fertelmes oltárán. 920
 Áldozatul aggya oda a gyermekét,

Tisztulna, de akkor undokittyá lelkét.
 Olimpusrnak hegyén Isten tábort tsinál,
 A hol Vénust gondol s az után velle hál.
 925 Az elmésségével így lesz eszetlenné,
 Tanulva tudatlan s hittel hitetlenné.
 Gondolt vallásával így tévelyget mindég,
 Mig előtte ki nem nyílt ama dítsó ég,
 Mely a teremtésnek nagy OKÁRA tanít,
 930 s Bennünket állatbul ember lábra állít.

III. Fegyver, hartz, tanult és mesterséges vérontás.

Szövevényes uttyán el indulsz eszednek,
 Öldöklő eszközit fel leled kedvednek.
 Meg nyittyá kebelét a tanult természet,
 Ki aggya magábul az emberi eszet.
 935 Fegyveres házait mind meg mutogattyá,
 Kinzó szerszámain sorba állongattyá.
 Tudomány, mesterség vallás áll közöttök,
 Egekre poklokra tér az ut előttök.
 «E hol van a titok, mond a böls természet,
 940 «s Fiam! tanult ember! ezt kerested, meg lett.
 «Eredgy! emelkedgy fel a magas egekre,
 «Néz onnan a gyöngé töb teremtésekre.
 «Terjeszd ki felettek erős hatalmadat:
 «Öldököld: öld te is véredben magadat.
 945 «Ó! emberi elme! rettenetes titok!
 «Egeknek tsudája, szentség, áldás, átok!
 «Sijess menyre földre, tűzbe, tengerekre.
 «Hints áldást és átkot mind az emberekre.

Jegyzés. Tele van velle a Világnak emlékezete, hogy a régi pogányok tsak nem majd mindenütt áldoztak emberekkel, hol némely anyák gyermekeiket önként atták az oltárra, véres áldozatnak, mely dolog buzgóságnak és kegyesség mivének ismeretett,

«Lántzold meg életét szép szabadságával
«És ved el az eszét nagy tudományával. 950

«Tár házai között tegyed éhezővé
«s Betses törvénnyivel magát üldözővé.
«Had fusson előtte tűnő boldogsága,
«s Örökös tévelygés legyen igassága.

«Azonban emeld fel nevét, ditsősségét, 955
«Erejét, hatalmát s véllek mesterségét
«A tsillagok közzé, a hol méltósága
«Ragyogjon s ki tesszen a földön nagysága.
«Mutasd meg előtte élő világának,
«Hogy az embert tetted neki királlyának. 960

Igy szól a természet : azzal el távozik,
Sir ; s a végzésnek könyvével áldozik.

Az ember szélllyel néz, láttya nemességét,
Erejét, hatalmát, fénnjét, ditsősségét.
Ez a világ, úgymond, értünk teremtetet ; 965
Képünk az Istennek képérül vétetet.
Gyerünk és foglaljunk magunknak országot,
Állítsuk fel köztünk a szent királyságot.

Fegyverre fog ; pennát kap : készül mestersége !
Lármáznak eszközi : gerjed dühössége. 970
Rászkodik a világ, indul prédájához,
Köszörüli késit ; szalad oltárához.

A hadakozásnak ördöge pokolbul ,
Fel jön tűzbe, vérbe : szemébül szikra hul.
Gyujtogató fáklyát lobogtat kezével, 975
Vipera kígyókat ráz magán fejével.
Tüzes palástyával földünk béteríti,
Emberi nemzetünk aklába keríti.

Koronája fegyver : trónusa sírhalom :
Éneklése jaj szó : vigsága síralom. 980
Ölében fájdalom, gyöttelelem enyeleg
s Körülte a nyögés úgy borong, mint felleg.
Mérges nézésében a pokol tsillámlik
s Ki tátot torkából a menykő villámlik.

985

Lábának sámolja a köz nyomorúság :

Eledele holt test ; kedve háborúság.

Ölelése halál ; ajándéka rablás,

Játéka öldöklés és vérbe fuldoklás.

Gyilkoló szerszámok tsattognak karjain

990

s Öszve omlot várak feküsznek vállain.

Illyen a pokolnak ki küldöt postája,

És az irigységnek reánk táltot szája.

Fel lobban a világ, ég nagy ropogással,

Ógyveleg a sok nép benne vér ontással ;

995

Az ember a maga fegyverén fuldoklik,

Ifju : élhetne, öl vág és haldoklik.

Lakását pusztítván, akar boldogulni,

s Életet keresvén, tud vérebe fulni !

Halála harátsol el tévedet létén,

1000

s Ragadozó vadak híznak a dög testén.

Üzés, üzettetés, kiáltás, zürzavar,

Mint ordító szélvész, mindent öszve kavar.

A vérengzésben keres ditsősséget,

Mely örökké pusztít ; és az emberséget

1005

Lábával tapodván, tsak fojtogathattya ;

Öldökli, fogyaszttya s nem boldogithattya.

Háboruja után tsak ott van, ahol volt :

Bajában meg maratt s nem tudja, miért holt.

Viszontagságai mind nyakán maradnak,

1010

Az emberek ebben hijába fáradnak.

Meg érzi az ember mestersége kárát,

Láttya, mely sok vérrel fizeti az árát.

Mihent fegyvert fog hát, tzélnak magát veszi,

s Emberi nemére kezét reá teszi.

1015

Hol van töb boldogság ? Sok mesterségében ?

Vagy a természetnek együgyü kezében ?

IV. Bujálkodás a gyönyörködésben.

Hizlalod testedet kedvére éltetve,
 És a boldogsággal szüntelen hitetve.
 Javadnak száz ország írja laistromát,
 Meg győződ erőddel az idő ostromát. 1020
 Egész világ kintsét űzi vágyódásod
 És egeket készít számodra vallásod.

Menyországba emel fel a mély böltesség,
 Magához veszen fel az erős Istenség,
 Örök boldogságán mint egy meg osztozol 1025
 Véle, hogy nevének élvén, itt áldozol.
 Istenség, emberség vagy méltóságodban,
 És egy kis világot tekintesz magadban.

A naptul el rejtve, hives égen heversz,
 Gyönyörűségeddel mindent öszve keversz. 1030
 Az ég szakadás közt száraz lakást tsinálsz;
 A tsikorgó időn meleg szobában halsz.
 Szemet a föld színe : magasra méggy lakni,
 Fellegekhez kell már az embernek kapni.
 Kövekből tornyozol fel kastély hegyeket, 1035
 Oda ülsz nevetni s nézni az egeket.

Ágyadat meg töltöd dagadó pelyhekkal,
 És körül aggatod suhogó selymekkel.
 Ablakod függővel fedezed nappal is,
 Had ne férjen hozzád még tsak sugára is. 1040
 Éjtzaka világitz, hogy setéten ne légy,
 Az éjjelből napot s a naphól éjjelt tégy.

Nem jól van a világ teremtvé számodra :
 Magad igazitod inkább meg hasznodra.
 Tsendes musika szót, gyönyörű éneket 1045
 Szerzesz váraidban s tsalod a sziveket.
 Szobákbul magadnak egész várost tsinálsz,
 Hol egyedül vagy ur, és ezer zár alatt halsz :
 Mintha el üzhetnéd tölled halálodat,

- 1050 Kizárván magadtul viszontagságodat.
 Meg talál fájdalmad ezer zár alatt is,
 És keresztül járja még az értz falat is.
 Hijába van éig rakva a koronád,
 Oda jut e földről hozzád a nyavalyád,
- 1055 Van Helenád, kinek karjai közt nyugszol
 s Ölében pihegve szerelmén aluszol.
 Hol borral gerjeszted kergető tüzedet,
 Hogy még nagyobb gondal forralhasd véredet!
 Töb kel, mint meg birod : ó, kinos veszetség!
- 1060 Nem elég szivednek a testi tehetség?
 A természet halgat, már megelégedet,
 De a gondolatnak soha elég nem lett.
 Gyönyörüségi közt fojtod meg éltedet
 s A telhetetlenség hervasztya el tested,
- 1065 Mindég erőltetvén rá természetedet,
 Ésszel munkálódod ki veszedelmedet.
 Többet ennél, innál, éreznél kedvedben,
 Mint rá tehetséged vagyon életedben,
 Érzékenységgével emésztet meg tested
- 1070 És meg büszhődt vérbe fojtod kinos lelked.

V. Meg szakadhatatlanság a gyönyörködésben.

- Minden állatban meg vagyon határozva
 A gyönyörködése mássával fajozva.
 Ki télben, ki nyárban vagy ősszel párjával.
 Jádzik, szökdös, repdes s tenyészik fajával,
- 1075 Egyéb idejében le vagyon kötözve,
 s Nem gyönyörködhetik a tűzét öntözve.
 De az ember minden idővel szabad lett
 És párjátul télen, nyáron örömet vett.
 Minden állat felet kedvez a természet,
- 1080 Lássuk, hogy ezekkel mit adot s el mit vett?
 Mikor az életnek forrása tenyészve

Vész meg, gyönyörködven, majd nem elenyészve,
 Mikor tsak magában szál beléd a méreg
 s Édességeid közt terem meg a féreg,
 Mely puha testedet mint fene emészti, 1085
 s Benned az életet lassan lassan veszti:
 Hol romlot véredet lopvást meg rothasztja,
 s Nyöszörgő lelkedet onnan ki szalasztja ;
 Mikor bünöd rémit a tudományodban
 s Kétséged poklokra mutat vallásodban, 1090
 A hol a kárhozat meg változhatatlan,
 Tüzed örökké ég s férged halhatatlan :
 A midőn Helenád más karok közé ül,
 És vérében többé érted meg nem hevül,
 Mikor bánatodban magad főbe lövöd 1095
 A vagy akasztással undokul meg ölöd:
 A midőn el fajult gyermekid gyaláznak
 És jóságod mellett mutatnak fel váznak,
 Talán irigyled is a szarvas fájátul,
 Hogy nem fajzik mindég s meg sem vész magátul. 1100

Mindég gyönyörködve szüntelen szenyvedni,
 Ritkáb kedvel élni, de meg elégedni ? ...
 Melyik job ? A sorsnak mérő serpenyője
 Próbálja előtted s legyen ítélője.

VI. Tengeri kereskedés, hajókázás.

A tengert truttzolván, hömpölygő színére 1105
 Szárnyas várat vontatz s fel hágsz veszélyére.
 Harsogó térségét ingó várasokkal
 Terítéd bé futó, gazdag árosokkal.
 Nem térsz már a földön : vizen ragadozol,
 Fenekén halászol ; habján hadakozol. 1110
 Az el sülyedt örvény hideg mélységére
 Szállasz le kötelen, hideg rejtekére.
 Vakon tapogatva gyöngyödet halászod

1115 s A mohos kő sziklát a vízben meg mászod.
 Vidra, syrén, tsiga, hal és madár lettél!
 A vízben halásztál, a színén repültél,
 Fel méggy Mongolfirrel tul a fellegeken,
 s Mint sas koválygasz ott, a magas egeken.
 A más világrul jösz alá hireiddel,
 1120 És többet mint embert mutat sz miveiddel,
 Minden állatnak meg szerzed tehetségét,
 Felül is haladod minden veszettségét.

VII. Méltósága az emberi értelemnek.

Az időt, jól lehet uttya láthatatlan,
 s Tünő mulásában tapasztalhatatlan,
 1125 Pertzről pertzre méred; és az emberségre
 Felejtkezvén, méggy fel földi istenségre,
 Láthatóvá teszed menését óráddal
 s Lelket atz értzednek kis rugó tolladdal.
 Ujjával mutattya idődnék mulását,
 1130 s Tsendesen beszél sz életed folyását.
 Tsak forog kereke! . . . napról napra biztat
 s Addig pertzeg, mig nem a sirba taszithat.
 Napot, holdat meg tutz mikor fogyatkoznak.
 Időt, órát, pertzet, a melyben változnak,
 1135 Temérdek idővel előre kilátod
 És tsalhatatlanul örökké meg mondog.
 Térséget, mélységet, magasságot meg mérsz,
 Földünknek szélitül a másikig el érsz.
 És ha valaminek vethetnéd lábodat,
 1140 Félig forditanád egész világotat.
 De a teremté sen kívül nints meg állás!
 Nints mire tapodni s nem lehet próbállás.
 A tengerek színén ország utat tsinálsz,
 Hol egy kis tő vezet, hogy tölle el nem válsz.
 1145 A futó habokon tsónak vágásba méggy,
 Hogy utazásodban el tévedve ne légy.

VIII. Órás, nyomtatás.

Gondolataidat lelkedből ki szeded,
 Pennával, tentával, betüvel ki teszed.
 Sok ezer esztendő múlva is hamvadbul
 Beszélsz az élőkhöz és elméd el nem mul. 1150
 Örökké tartóvá teszed gondolatod,
 s Papirosra teszed lelked, azt mondhatod.
 Maga nints előtted; maga nélkül nézed,
 De a betük közül felel, ha kérdezed.
 Írássá változot valósága nélkül, 1155
 Még is úgy a mint élt, értelmével ott ül.
 Mint ha véled élne, úgy beszél szobádban,
 s Mulathatz lelkével egyedül magadban.
 Láthatatlan dolgot tehetz láthatóvá,
 És meg foghatatlant másnak foghatóvá. 1160
 Könyvbe zárod lelked, mely, noha testetlen,
 Testben él, a mikor te por vagy lelkedben.
 Ugy beszélnek véle, mint mikor benned volt,
 Gondolt, okoskodot s a tested meg nem holt.

A vénség meg vakit: el veszted látásod, 1165
 És egy pápa szemben újra meg tanálad.
 Magadnak friss szemet üvegből teremtesz,
 Melyben a sötétség világossággá lesz.

Ekéddel földedet termékennyé teszed,
 s Míg ő meg nem eszen, gyümöltseit eszed. 1170

A madár fut repül, e földön meg dördülsz
 s Füstös menyköveddel távolrul darvat lúsz.

Jeleled Newtonnal a világ állását

És Copernicussal a földnek forgását.

A szelet és vizet jármodba bé fogod 1175

s Malmokban buzádat liszté úgy módolod.

Magadnak tsudája vagy mesterséggiddel:

Istent, embert mutat sz nagy elmésséggiddel,

Melyeknek munkái számlálhatatlanok

- 1180 s Magadtul is tsak nem meg foghatatlanok
 Valamit el gondolsz, majd mind meg teheted,
 Hanem nyavalyáid nem kissebbitheted.
 Viszontagságaid mind rajtad maradnak,
 És szenyvedésid is tsak reád akadnak.
- 1185 Egyet se tilthatsz ki mesterségeiddel
 Szivedbül és szenyvedsz elmésségeiddel.
 Így nagy hatalmadban mikor mindennel birsz,
 Rabja vagy magadnak, és terhed alatt sirsz!

IX. Kints keresés: veszte az erköltsnek.

- 1190 Az örök időktül fogva alvó hegyek
 Meg nyittyák előtted kemény értz kebeleek. . . .
 Száz öltre sülyetz le setétes gyomrába,
 Ot ásod aranyod a szűz, font havába.
 Meg rendül gyomrának iszonyu ürege,
 Indul veszéllyével hideg és bús ege.
- 1195 Meg rász kodik ; rohan ; halmait leveti
 s Ásó miveseit magába temeti.
 Ilyen áron veszed erköltsöd bomlását,
 Aranyad, ezüstöd s szivednek romlását,
 Kints az, a mely, tudod, világunk meg tsallya,
- 1200 s Hogy az erkölts rabja, hatalma azt vallya.
 Neveti ügyedet az, ki arannyal bir,
 És gyakorta pered a ládájában sir.
 A pénz még a bűnt is ujja közöt nézi,
 És szabadulását elmésen intézi.
- 1205 Meg kötözi, tudod, még az életet is!
 s Magára támasztya a természetet is!
 Szülő annyává let e világ bünének
 s Truttzollya törvénnyt sokszor Istenének:
 Jármában vonszollya emberi nemzetünk,
 Véres áldozattá tévén az életünk.
- 1210 Meg elégíteni a természetet

Semmi sem már! odéb kel vinni kedvedet.
 Sákra töltögeted pénzedet szobádban,
 Mellé ülsz, úgy nézed s neveted magadban.
 Rá fekszel: ott halsz el; meg élni nem mered, 1215
 Másoknak hagyod el; te csak mindég mered.
 Királyod, hazádat el adnád érette;
 Meg vetnéd gyermeked: aranyad ezt tette.
 Ki szabták az árát sok nagy gonosságnak,
 s A gazdag véthetet így az igasságnak. 1220
 Frigyet szerez a pénz; el bontya kötésed,
 Fel rugja ügyedet s minden rendelésed.
 Igasságaidat lábával tapossa,
 Okait ellene tallérban olvassa.
 Értelmedet kintsért szükségben tagadod, 1225
 Nem úgy mondod szájjal, de szivedben vallod.
 Férjhez adod lányod a Gyehennának is
 Kintsért s más akár mely undok tsudának is.
 Meg esküsznek érte az ártatlanságra
 És szép szint festenek a rút gonosságra. 1230
 El aggya, tsak vegyed tőlle, Istenét is
 Harmintz ezüst pénzen és idvességét is.
 Meg veti vérségét, ha szegény; rászorul,
 s Nálla szükségében alamisnát kódul.

Jegyzés. Oly gondolat ne forogjon fejedben, mintha állítanám, hogy pénzel minden erköltsöt és igasságot el lehetne rontani. De Aristidest, Faeriont, Titust, Antoniust s. a. t. el nem ronthatta, tehát a kints nints minden erköltsnek felette, de igaz, hogy sokon uralkodik. Mióta az emberi nemzet minden kindolható világi jót pénzbe tett, nem lehet tsudálkozni, hogy ette erköltseiről annyi halandó meg felejtkezik. Kérlek! mióta az ember e világban, ha jószága, pénze egy tsep sints. alaki a gyomrában szüntelen való éhség; ki testén tsüngő nygai miatt örökös gyalázat alatt sír, az erköltsi fel emelkedésre tsak gondolni is nehezen érkezik. Mihent inségben élsz a gedelem a fejért is feketének mondattya veled.

De valakinek annyija van, hogy magát táplálhattya, eröltseit is meg őrizheti. Más tekintetben sok nagy emberek voltak e Világon, kik a tőlük meg ismért igasságnak kintseket,

X. Veszedelme a tanulmányinak.

1235

Ágyud van! . . . előtted mindent földre lúttél:
Ordító torkába poklokat öntöttél.

1240

Már minden állatnak bontzolhatod testét,
Szophatod velejét, vesztheted életét.
Barmodnak hentese vagy uri székedén,
s Minden állat vére láttzik a kezeden:
A melynek husa jó, ételnek készited,
Vagy bőriért ölöd s prémnek ki terited.
A madarat lesed; el lövöd tolláért,
s Ponyvádért, gyomrodért lád! így ontod a vért.

1245

Az állat világot örökké prédálsz,
S véreket veszteni soha sem utálod.
Így a baromi nem véres áldozat lett
Számodra s úgy láttzik, érted teremtet.

1250

+nd

De még is testedben nálloknál boldogab
Nem vagy; sem magadhoz magadnál igazab.
Hóltra iszod ésszel sok izben magadat,
Utolsó krajtzárig prédálván javadat.
Végre hatalmaddal országod fel dülöd,
És az állatoknak vérét meg boszulod.

1255

Önön életednek fordítod fegyvered
s Emberi nemedben az életed vered.

1260

Nem is tutz ágyuddal lönni foglyot, nyulat,
Sikoltó ördöge embert, várost hullat.
Így a mit fel leltél ésszel, mesterséggel,
Mind ellened fordul véres veszteséggel.
Az orosz lány, tigris, medve önnön fáját
Tekinti s nem tépi vérében prédáját,
De a szeléd ember fáját is szaggattya,

életeket fel áldozták. Vigasztalására szolgál hát az emberiségnek
hogy erköltsében, érdemében a pénz még sem taposhatta e
egészen.

És a mesterségét vérével áztattya.

Nem is azért öli, vágja, hogy meg egye,

1265

Tsak hogy övé legyen és halomba tegye.

Mi itt boldogsága minden mások felet? /

Az, hogy mestersége élete veszte lett.

Minden nagy per mellet temetést kel tenni!

A nemzeti ügynek fegyverben kel lenni!

1270

Hatalom próbálja az ártatlanságot,

s Vérontásba fojtyák bé az igasságot.

Tehát fényes tárgya nagy tudománnyának

Ez, hogy oka legyen a nyavalyájának.

Van-e a vadaknak olyan ütközetek,

1275

Hol annyin vesztenék benne el életek?

Hegyeken, völgyeken, messze térségeken

Három négy száz ezer törvényes gyilkosok

Fegyveres szárnyakkal teritik ki magok.

Ezerenként esnek egy két fordulással . . .

1280

Legyet ennyit veszni láttál egy tsapással?

Ollyan hát törvényed, mint természetben volt,

Hol a sas körme közt a gerlitze meg holt.

A külömbség itt áll, hogy most ezerenként

Öldököllyük magunk, ott pedig egygyenként.

1285

A nemzet hatalom, igasság magának,

És a győzedelmes bírása dolgának.

Hijába idézed istene elibe,

Kargyát helyhezteti oltárod felibe.

Minden pereiddel azonnal meg némulsz,

1290

Meg hajlasz előtte s tsak hatalmán bámulsz.

Ó! keserves eset! Fársálnak mezeje!

Rajtad ütközöt meg a világ ereje.

Pártot ütötteknek állot az igasság,

És a hazát lántzra tette a gonosság.

1295

Az egek, láttuk már, miben vezérelnek,

Midőn eset által bennünket érlelnek.

Halandókra hagyják a viszontagságot,

Ugy tettzik s nyakokba vetik a világot.

- 1300 Eszköz az Istennek kezében akárki,
s Az örök végzés emberekben üt ki.
Egeink végeznek, mindent kezünk tsinál,
s Ugy láttzik itt sorsunk, hogy hatalmunkban áll.
Elmével, fegyverrel, hol ez, hol amaz győz. . . .
- 1305 Természetben láttzik az ok, melyet előz.
Az oktalan ember házáat el süllyeszti.
És a bolond, gonosz magát maga veszti.
Nem erőltet az Ur senkit miveiben ;
Szabad az akarat önnön tetteiben.
- 1310 Az erősb okok is, mint nekünk láttzanak,
A nagyobb erőhöz s vitézhez állanak.
Róma két polgárnak lesz véres prédája,
s Le omlik a fényes szabadság hazája.
A mit ember szerez, soha sem állandó :
- 1315 Tsak természet míve az, mely maradandó.
Mi volt igasságod ? Szóly sirodban, Césár !
Győzödelmeid közt millyen boldogság vár?
Róma erejével kötöztet meg Rómát,
Meg ölt az által, hogy bírtad a hatalmát.
- 1320 Tellyes hatalommal már Diktátor voltál,
Más nevet is kértél : egy szó ; belé hóltál.
Hát néked Pompejus hová dül ki korod ?
Egyptomba szaladsz ; ott leled halálod.
Márius Kartágó omlásai közöt
- 1325 Bujdosik, melyeket könyvével öntözöt,
Hirnek névnek füsti véretekbe kevert,
Míg a jobbágy máshol tsendességben hevert.
Király ellen kelvén, királyok voltatok,
És polgár név alatt mind uralkodtatok.
- 1330 Hánszor változot már széllyel a királyság.
De tsak oly hatalmas lészen a bíróság.
Direktor, Dictator, Consul mind parantsol
És alatta a nép hatalmának hódol.
Hijába dullyátok meg a trónusokat !
- 1335 Tsak oda furjátok vissza magatokat.

Egy személlyen, százon a felső hivatal
 Parantsol, jutalmaz s büntethet halállal.
 Róma tiz bírát tett a királyság helyet
 s A szép szabadságban mind kegyetlenné lett.

Az ember fel felé megy vágyódásiban 1340

És ki nézi egy mást titkolódzásiban.

A ki felette áll, mindég azt vádollya,

De, ha oda ülhet, tsak azt parantsollya.

Amazt hibáztattya, hogy ő ott nem lehet,

És a hatalomban szabadon nem mehet. 1345

Kivált, hogy a köz jót ott majd fel emeli,

Azonban tsak nevét és kintsét neveli.

Királyodra támadsz, mert az akarsz lenni,

s Felső hatalmával nálla töbre menni.

A bíróság sokáj, ha tart, Despottá tész, 1350

A szabadságban is sokszor kegyetlen lész.

Egy falusi bíró, ki hivatalában

Gyakran, mint Despot, úgy bánik hatalmában,

Guba fürtye alól a törvényt neveti,

A setétre buvik s hatalmát megveti. 1355

A kóborló menykő tornyos kőszálakra

Üt le; és nem tanál kitsiny állatokra.

Minek változtatod a királyságodat?

Tsak alatta viseld emberül magadat!

Hijában forgatod: ember van mindenüt, 1360

Vas, vagy arany lántzal tsak meg köt s reád üt.

Vágyódásaiddal nem tudsz már mit tenni,

Sorsodnak felibe igyekezel menni,

Nem lehet éltedben töb meg elégedés,

Tűznek, víznek viszen a veszet tévedés. 1365

Nem bir már magával az ember éltében

s A mikor nyughatna, vérzik el testében.

Haszontalan kéred a fene teremést,

Nem enged; nem vesz fel sem ütést, sem intést.

Kiki naggyá kíván valamiben lenni . . . 1370

Nem lehet e tüzet szivünkből ki venni.

A ki hol teheti, mind ott emelkedik,
s Örvend, ha szomszédján felül nevelkedik.
Nem álhat itt ellent ég, föld, semmi törvény :
Mindent meg vakítot ez a ragyogó fény.

1375

Már a vágyódásnak nints többé határa,
Bár az emberi nem vére legyen ára.
Soha a kívánság uttyában meg nem áll,
Ég, föld omollyon rá ; pokol, akár halál.
A mire a világ elméjét fordította,
Megyen ; sem tűz, sem víz ott meg nem állította.
Végső határáig űzi vágyódása,
Onnan fordul vissza ; nints, lásd, meg állása.
Jóban, roszbán meg tész mindent, a mit tehet
s Ott áll meg, a honnan tovább már nem mehet.
Szüntelen fut, fárad, mindent végbe viszen.
Mindég tanátsot kér s magának se hiszen.
Még Isteneit is sokszor bűnre kérte,
s Pokollal se gondolt, ha tzélját el érte.

1380

1385

1390

Tsak hirt szerezhessen a semmiségében
Feredik a világ ki ontott vérében.
Bolond ! mit tész a hang hideg hamvaidnál ?
Ezért áldozol-é setét sírjaidnál ?
Job a napot nézni, mint el temetkezni,
Magadat veszteni s másokat vérezni !

1395

Egy ökröt nyelnél egytzerre gyomrodba,
Ragyogó tsillagot öltenél karodba,
Száz asszonyt is kívánsz gyönyörűségedre,
Noha tsak egy is sok kis tehetségédedre.
A mivel birsch, arra szemedet be hunyod,
Ujság kel s ha mindég egyel élsz, meg unod.
Természet átka ez a tudományodon,
Hogy mindég változást érezzél magadon.
Mesterség tselekszi, hogy ne elégedhess,
s Mivel okoskodol, tsendesen ne lehess.
Azt űzöd, hogy minden kedvedet el érjed,
Hogy örömed sehol senkitől se kérjed.

1400

1405

Mindent meg szerevezve tsömörré változnál:

Kopot ösztöniddel élvén, még meg halnál.

Oda vagy, ha mind bé telik vágyódásod!

1410

Holt leszel, ha nintsen töb hivalkodásod.

Vágyódásnak mindég kel szüvedben lenni,

Ha nints, elevenen kel a sirba menni.

Ellenben a szomju ösztön kinokra vet,

s Sziveden emésztő fájdalom, bánat lett.

1415

Ekként mesterséged közöt fel akadva

Függesz kedved után, holtodig fáradva

Egy két font hus elég a természetednek

s Száz arany az ára egy kis ebédednek.

Vagyonod pusztitod, hogy magad mutathasd,

1420

Eszközöd villogjon s egészséged ronthatd.

Nem is azért adod, hogy érte álgyanak,

Tsak hogy irigyelvén, velle tsudállyanak.

A fagylalt kotsonya reszket asztalodon,

s Forró hidege is rászkozik fogadon.

1425

Kevélységed adod gyomrodnak ételül . . .

Tsömörré lesz benned s egészséged el ül.

Igy nyavalyáinak számtalanságában

Vész a tanult ember el boldogságában.

Nézzed az állatot, tsak egy formán esznek,

1430

Annyi nyavalyában, mint mi, nem is vesznek.

Arany ér, kólyika, bu, vizibetegség,

Köszvény, hideg lelés; esztelen részegség

Ritkán tesznek dulást a barmok fájában! . . .

Mikor purgál Doctor a tsendes gólyában?

1435

Égre földre terjed ki a vágyódása

Az embernek s velle a nyomorusága.

Hogy irigy, mást gyötör, de gyötrettetik is,

Ember mássát vervén, verettetik ő is.

Semmi! tsak hogy más is velle verve legyen,

1440

A világnak dolga mindenkor jól megyen.

Gyönyörüségeket oly halmozva szerezh,

Hogy sokaságokban el fulladást érez.

- Ezer szívet kíván ültetni testében,
 1445 De egy is meg tudja ölni keservében.
 Senki se láthattya már, mi a szüksége,
 Miben épül s miben romlik egészsége.
 De nem is lelsz embert itt olyat mivében,
 Ki ne fohászkodna titkon a szívében.
 1450 Ki az, a kinek nints belső szennyvedése
 És házi gondjával itt ott vesződése?
 Erősnek gyengének jut, lásd, a világbul,
 s Szegénynek gazdagnak a viszontagságbul.

IV. SZAKASZ.

I. Az ember mint házi gond és tseléd vezér.

- Kérgyed hát, az ember hogy legyen magával,
 1455 Hogy éllyen tsendesen s boldogul házával?
 Erkölsnek oszlopa kezedben a kenyér,
 Ha e nints, oda vagy; mindenüt bánat ér.
 A kinek nints othon, mind siralmas polgár!
 Keserves az élet, ha alamizsnát vár!
 1460 Hazád szerentséje, ha néked semmid sints,

Jegyzés. A tudománynak és mesterségnek rontó részit rajzolván, nem oda nézek, mint ha most is kellene, vagy job lenne erdőkön mezőkön lakni és makkot, gyökeret enni, mint a görögökről írják, midőn Saturnus, Jupiter, Kadmus, Cecrops, Triptolemus s. a. t. szelédítették őket. Szinte olyan természet nállam az okoskodás, mint a sétállás. Valamire a természet tetttségét nem atta, mind azt soha utól nem érvük. Ugy ne itély hát munkámrul mint Voltair itélt Rousseau Jakabérul, így szólván hozzá: Lehetetlen erősebb elmével dolgozni rajta, hogy bar-mokká legyünk. De tsak ugyan a Genevai hazafi sem oly érte-lemben vette e tárgyat. A tudománynak, mesterségnek véghe-tetlen javai vannak. En tsak azt mondom, hogy ne éllünk véllek vissza. Tzáfoly meg, a hol nem igazat irok. Végre a Poétának, szabad eget, földet, bértzeket, halmokat, hegyeket, tengereket egymásra tetézní, forgatni; hogy verseit vihesse, az az lelkedet fel emelkedésre és szívedet lágyulásra hozhassa.

Élltedre nézve igen szomoru kints.
 Boldogokat látni a boldogtalannak,
 Egyik suttyát teszi a füstös pokolnak.
 Nehéz üres hassal vigasztalni magad,
 Éhségben az erkölts, betség el olvad. 1465
 Még Filozofus is fájdalommal leszel . .
 Nehéz okoskodni, tudod, ha nem eszel.
 Erköltsöd bár mely nagy, élelmedre vigyáz,
 Erőtlen az ember, hogy ha üres a ház.
 Nyűg a tudósnak is, ha él szegénységben, 1470
 Már ma nem is láttzik érdem az inségben.
 Első hát az étel, úgy jön rá a beszéd . . .
 El halgat az ember, ha sovány az ebéd.
 Ült Diogenes is régen a hordóban.
 Próbáld most . . . ot hagynak, tudom, eb adóban. 1475
 A gyermekek mennek szemedbe nevetni,
 s Tudós fejed felet hordódat döngetni.

II. Mezei miv s annak régisége.

Mond meg hát, hogy mikor kezdetet a szántás?
 s Hol volt legelőször e földön aratás?
 A ki kezdetről ír ezen a világon, 1480
 Mindég álmokat lát a nagy okosságon;
 A világra nézve még te tsak ma lettél,
 Még is a kezdetről bizonytságot vettél?
 Meddig ment az élet mig pennára tanált?
 Tudod-é, az alat az ember mit tsinált? 1485
 A kezdet tudása mindenkor tsak kéttség
 És a tudományban pompás eszetlenség.
 Ott, ott az a nemzet és nyelve mikor lett,

Jegyzés. Az Athenásbéli gyermekek tsak ugyan Diogenesnek hordáját egy időben öszve törték, de a tanáts meg büntette őket, és az okosnak új hordót tsináltatot.

1490 Sok tudós magátul sok izben meg kérdet.
 Ez innen, az onnan jön eredetével,
 Ez a nemzet szállalt meg eléb nyelvével.
 Az ilyen eredet mutató tudósok
 Ispotályba járni való nagy okosok.
 Mindég szántással él a világ tuttodra,
 1495 Elég azt így hinne, hiv rokon, hasznodra,
 Tapasztalás aggya e nagy mesterséget,
 s Gyakorlás szül benne hasznot nyereséget.

III. A mezei mivet könyvből tanulni nevettség.

A mit szünhetetlen tsinálsz két kezeddél,
 Előtted meg forgatz és látz a szemeddel,
 1500 Van-é szükséged hát tanulni könyvekben,
 Hogy miként lehetnél gyakorlot nemekben.
 Könybe néz a szabó mikor a tűt ölti?
 s A nyomtató, midőn sákokat meg tölti?
 Sok oly tudós irt már könyvet a vetésről,
 1505 Ki városban lakik s komédiákban ül.
 Ekéje, pennája; betüvel barázdál,
 Késsel, kanállal gyűjt s nád páltzával kaszál.
 Az ez, ki tzipóját a piatzon veszi,
 s Szántás, vetés nélkül nem tudja, hogy eszi.

1510 Valaki a szántást eléb könybe irta,
 Ismeretit, mig nem szántottak, nem birta.
 Eléb e nagy tudós meg nézte az ekét,
 És úgy köszörülte hozzá aztán esztét.
 Talán Hesiodus idejét nem éllyük
 1515 s Földünket tapasztalt elmével mivellyük.

A kézi munkáru haszontalan firkálsz,
 Gyakorlása nélkül soha rá nem tanálsz.
 Olvassad: az órás órákat hogy tsinál;
 Nézzed, de ne dolgozz; kezéd reá nem áll.
 1520 Gyakorlásbul pedig mikor már jól tudod,

Nints eszed, ha még is könyvekből tanulod :
 Ugy mintha írásból tanulnál sétálni,
 Jól lakni, aludni s feleséggel hálni.

IV. Jövedelem és költség.

Végy számban elméddel költést, jövedelmet,
 És úgy tedd uttyára nálad az élelmet. 1525

A mi kezédbe jön, ahhoz szabd magadat,
 Hogy mindég fizettesd s ne veszítsd javadat,
 Szép reménységidre vigyáz ; ne támaszkodgy !
 És a jövőidben messze ne okoskodgy !
 Ravasz a vágyódás, port vét a szemedbe, 1530
 s Lapos menykövel üt horpasz erszényedbe.

Hogy abbul, ebbül jön, magadat biztatod,
 s Álmodat rovásra, pompádat mutatod.
 Azonban az idő fejedén túl fordul,
 Fel sül reménységed s a szerentse meg dül. 1535
 Tartózkodj . . . Ne építs a nagy reménységre . . .
 Nem tudgya az ember, mikor jut szükségre.
 A szerentse, ha jön, mindenkor vigasztal . .
 Ne kotzkáz hát véle . . . el pusztul az asztal.

Nézed, hogy szomszédod sokban gazdálkodik 1540
 És a fejed felet ragyog, tzipfráلكodik.

Meg aláztatásban le ülsz : fohászkodol ;
 Hogy érhetnéd utól, azon gondolkodol ;
 Elégedgy meg azzal, a mid van : el éred :
 Boldog lettél s magad mingyár hozzá méred. 1545
 Tudod, a pompában nints meg elégedés,
 Mivel nints határa és tsak vélekedés,

De ha verset akarsz másokkal nyujtózni,
 Magadat magadnak úgy fel kel áldozni.
 Mindég a pénzt kéred : kötelezed javad, 1550
 Gyalázod erköltsöd s meg nem állod szavad.
 A sok költsön kérés hazugságot természet,

Tekinteted rontya s a sorsodban el veszt.

Ne költsönöz hát pénzt, hogy kevés ideig *

1555

Pompázván, azontul sirj élted végeig.

Tsak Bisterfeldius leszel életeddel,

A ki kötést tett volt, mongyák, az ördöggel.

Egy ideig ur volt, végtére el vitték.

s Az égő mélységben füstös sutra tették.

1560

Had járjon, a kinek nagy a jövődelme,

s Költsönözés nélkül jöhet segedelme.

Már az ilyen ember lehet büntetetlen,

Pompázó uraság s ragyogó eszetlen.

Szükült tehetséged ő hozzá nem mehet ;

1565

Felé kapaszkodol . . . rád tekint s kinevet.

Nem lehet pompáddal mindent meg haladni,

Vagy most itt, vagy amott hátráb kel maradni.

Hertzegeket szükség pompával haladnod,

De így sem lehetne a mogollal birnod.

1570

Ez oly igyekezet, a melyben tzelt nem érsz,

s Nints eszed e végre, ha mástul költsön kérsz.

Minek nyargalódzol szüntelen fáratton

A melynek vége nints, olyan hosszú uton ?

Ha láttyák, hogy pompád nem magadtul telik,

1575

Életednek módgyát esztelennek lelik.

Ugy gondolod érte, hogy szívbül tisztelnek ?

Szemedben ditsérnek ; osztán ki nevetnek.

Mindég fellyeb látnak, akár millyen fent mégy,

s Gazdagabhoz vetnek, akár mely gazdag légy.**

* *Ne költs többet, mint kapsz.* Ez az a tanács, melyet a világ kezdetitül fogva mindennek ád ; és a melyet soha senki meg nem fogad.

Jegyzés. A nagy Mogolnak jövődelme kész pénzü az Európai tudósítások szerint 1697-ben volt háromszázezer nyoltzvan-hét milliom *rupi*, mely tsinál 45 frantzia krajtzárokat. E summánál még többre megyen a Dézma, ajándék, s vagyonokkal való adózás.

** *Jegyzés.* Ha száz aranyas gyűrűt mutat, azt mondhatom : mért nem ezer aranyas ? Ha ezer forintos lovad van, azt mon-

Higy nékem, állapotgy meg a tisztességben, 1580
 Boldog itt az ember, ha van egészségben,

Ha más feletted van ésszel és termettel,
 Szeretnéd: nem lehet, úgyé; szenvedned kel.
 Tsak irigységeddel maradsz el korogva,
 s Hogy olyan nem lehetz, magadban morogva. 1585
 Jövödelmedben is ály ilyen mértékre,
 s Nézd el, ha más nálad nagyob is értékre.
 Nem lehet szeb pompád, mintha magadbul élsz,
 s Az *hosszu levéltől* javaidban nem félsz,
 Had el! inkább legyen egy kis kopot szined, 1590
 Mintsem vén korodban sirasd bolond mived.

V. A házi gazdaság nagy tudományra nem tartozik.

Az ész és tudomány külömbségben vannak,
 Nem olyan hát módgya ennek, mint amannak.
 A gazdálkodásra alkalmas elme
 Születik s nevelés osztán segedelme. 1595
 Nem kel mélyj olvasás, sem széles tudomány
 Tudni, hogy termésed mennyi s asztagod hány.
 Az együgyü paraszt sokszor böls uránál
 Job gazda s joban él sorsában amannál.
 Sok ur tudománnyal gazdának idétlen, 1600
 A fő dolgokban böls s házánál eszetlen.
 Házi léte módját hogy mint kel rendelni,
 Olvasot elmével fel nem tudgya lelteni.

Mint a kába, úgy néz az udvarán széllyel . .
 Nem lát és előtte dolga setét éjjel. 1605
 Minden kitsinséget oly nagyra kaptázna,
 Hogy a tsősz feje is böltességben ázna.

lom: mért nem tizezer forintos. Ha húszezer forintos bokrétád
 an, azt mondom: mért nem százezer forintos. A Mogolnak
 gyémántbul van a széki is; a te bokrétád semmi se. Ugy me-
 nyen ez a végtelenségig.

- Kitonitsbul beszél kondás bojtárjával
s Szolgálókat oktat filozófiával . . .
- 1610 A kis gyermekkel is mélyen okoskodik,
Vélle böltselkedve úgy bolondoskodik.
Még a nagy elmét is helyén kel mutatni,
És mezején kívül nem lehet futtatni.
Beszédednek szavát az idő adgya meg :
- 1615 Nem jó böltselkedni mindennel elegyegy.
Ha helyén nem mondd : gyakran az okosság
Kitsinség közt majd úgy láttzik, mint bolondság.
Házát a tselédgye mindig pusztíthatta,
Mert a Bölts szükségít maga nem tudhattya.
- 1620 El unnya szüntelen egyét, mássát venni,
Mivel mindent fére lehet nálla tenni.
Együgyü szolgálait hiveknek állíttya
És minden dolgait kezekre háríttya ;
Hiszi, hogy személyét szeretik szivekben,
- 1625 Tsudálván szép voltát a nagy érdemekben,
Hogy mélyj tudományát magokban fontoltyák,
És a böltsességét testében tsudállyák.
De mikor nagy elméd ebédnél magyaráz,
Marad é a tálba ; ő tsak oda vigyáz.
- 1630 Ha jól nem lakhatik, minden böltseiddel
Esztelenné átkoz nagy elmésséggiddel.
Tud meg hát, hogy senki nyeresége nélkül
Betses s bölts magadért páltzád alá nem ül.
Hiv szolgálattyában hasznát veszi tárgyul,
- 1635 Ide néz fél szemmel s hozzád azért lágyul.
E szeléd vadak közt ne viseld úgy magad,
Mintha görög böltsek halgatnák a szavad,
Bötsülletbül, látod, rajtad álmélkodnak,
De a rovásodra magok közt mulatnak.
- 1640 Tselédek, gazdák közt örökös háboru
Vagyon ki hirdetve ; tépelődés, gond, bú.
A tseléd töbnyire majd házi ellenség,
Hivatala, látod, hogy csak kénytelenség.

Kénytelen szolgálni, mivel nints, hogy élni ;
Azért lehet hát itt vigyázni és félni.

1645

Rakásra öleli minden ezüstödet
s Egy éjjel ott hadgya betses személyedet.

Ezek közt sok háznál fergeteg, zivatar
Borong s a töbi közt mindent öszve kavar.
Nagy tüzőkkal horgyak házrul házra a hirt,
Mely miat nehánykor gazdaszonyok is sirt.

1650

Tseléd szokás, tudod, gazdát rágalmazni
s Házát, feleségét titkon szidalmazni.

Sok béres olyan itt, mint Bengál lakossa,
Vagy a régi mesék ki hirelt tátossa.

1655

Szelédeknek nézed, úgy é, szegényeket,
Mivel úgy le ütik előtted fejeket.

Mitsoda együgyü ! véteni se tudna ;
És ez, mint sem vegyen, talán inkább adna.

Honnan ki maradgyon a titkos gonosság,
Tudod-é, hogy nintsen oly alamusztaság.

1660

Ritkán ismértetik olyan hamvába holt,
Ki tettei között néha gonosz nem volt.

Sőt a ki halgató s lappang sullongással,
Még az él titokban töb káromkodással.

1665

Szemedbe nem nézhet ; mint a halál halgat,
De mikor nem látod, javadban meg szaggat.

A mord és halgató tekintetü ember

Rosszab a vidámnál, kerüld el, mert meg ver.

Böltsekre tartozik az ily módu állás,

1670

Tudatlan tselédben töbnyire tsak tsalás.

A ki kedveskedik és szemedbe hazud,
s Mint hegedüs tzigány ditsérni akként tud,

Bizonyos kotnyeles, a ki hizelkedve

Vakit, vezet, hitet vélléd elmélkedve.

1675

Ne kérdezd magadat, hogy ki vagy, szolgádtul,

Ő fog elől menni és te maradsz hátul.

Mihent horgot akaszt a gyengeségedbe,

Bolondító magot ültet a fejedbe.

1680

Egyet se kényesztess, akár hogy mutattya ;
Körülötted fetseg s a többit futtattya.

Mind el hiszi magát ; helyetted leszen ur
És a hol nem hallod, betsülletedbe szur.

1685

Betsüld meg, jutalmazd, a ki okos és hiv,
Tudod betses dolog szolgában a jó szív.

Mikor érdemetlent kényesztetel : meg bánt
s Tsak magad nem látod, hogy a hátadon szánt.
Semmit sem tudsz rólla, hogy ugy állasz, mint váz,
s Hatalmad szineden tsak olyan már, mint máz.

1690

Hogy ha észre vetted s büntetnéd, szembe áll,
És szövevényi közt nyügöt, rut bajt tsinál.

Senkit se hidgy ugy meg, hogy soha meg ne nézd,
Mere jár, mit tsinál ; és dolgát ne intézd.

1695

Bátorság, szabadság hamar meg tántorít,
És jövődelmedben gazdád alá szorít.

Okost is meg szédít, tudod, a jó élés ;
Nem árt a tselédnek, ha van egy kis félés.

1700

Inasnak, gazdának nem szegődik neked,
A bölts és nagy lélek, akár hogy hiheted.

Seprejéből veszed emberi nemednek,
Ugy választod osztán házadnál eszednek.

Még a nagyok közt is eshetik habozás,
És a cassa körül afféle kobozás.

1705

Hasznához van forva az emberek szine,
És ezer titkok közt jár el rejtet mive.

De hát mint vigyázzál, tölled még is kapnak,
Láttál gazdát, kitül tselédi nem lopnak ?

Nints elme tehetség, mely ezt meg tehesse,
Hogy szolgálja titkon javát ne ehesse.

1710

Közre ment a világ ! egymásra keressünk,
Az urat tselédi eszik ! . . . hát fizessünk.

Ur, szolgál egy forma. Az keres, ez eszi,
És a jövődelmét erszényébe teszi.

1715

Az Isten, természet így rendelték itten,
Hogy ne legyen tsalás az emberi tetten.

Boldog a szolga is urának javában,
És egyenlő véle halandó sorsában.

VI. A szolgálat bosszant.

A béres szolgálat mindég vágyakodik,
s Hogy éretted huz, von, titkon bosszankodik.
Néked kaszál, kapál, a mikor te nyugszol, 1720
Ő verejtékezik s te árnyékban alszol.
Setéten adgya meg részedre költsönét,
Hogy te munkáiddal rongálod életét.
Sorsára morogva okul téged veszen,
s Ha módgyát tanállya, javadban kárt teszen. 1725
Ugy tettzik szegénnyé, hogy te teremtetted,
Mivel kenyereden erejét meg vetted.
Láttya, hogy sorsával üstökbe nem mehet,
s Könnyül, ha helyette rajtad ütést tehet.
Nem rab: fizetésért atta maga magát, 1730
És hogy éljen, azért vett magára igát,
Hol urát szolgálván, magának dolgozik,
Mivel érte a bér ő reá tartozik.
A kenyereden él, te tartod, fizeted:
Semmire se gondol; magadtul élteted . . . 1735
Hijába! mert magát tsak szükségbül atta,
s Hogy te hozzá képest gazdag vagy, meg látta.
Mindég morog titkon, kenyered dörmölve,
És amit meg kaphat, magához körmölve.

VII. Vezérlő okosság.

Ne légy lágy, sem mindég kemény tselédidhez, 1740
Tudod: nem illik ez betses érdemidhez.
De sajtót se tekerj rajtok a dologban,
Mert láttatlan szurod itt a kést magadban.

1745 Ha nagyon keménykedsz, vak ütéssel bosszul,
El vész a takarmány és a barmod el hul.

Ne simbely, ne lármáz sokáj egy hibánál,
Nints utállatosab a nagy tsatázásnál.
Inkáb ütést szenyved, mint örökké hallya . . .
Kérdezd a szolgádat: maga is meg vallya,
1750 A szitok, simbelés, tudod, nem gazdaság,
Mint róllok hirdette volt a tudatlanság.

Hajnali fel kelés, éjféli le fekvés
Semmi sem, ha nintsen okosság s kimélés.
Ha nintsen látásod, lármával el nem élsz,
1755 Ésszel él az ember, rokon, bár hogy itélsz.

A hibára dörögj . . . tsapj ki villámlással,
Az után légy nyájjas s forogj áldomással.
Mindent el engedni, mindég haragudni,
Egyik sem jó, tudod, nem kel így alkudni.
1760 Sem egyik, sem másik nints a természetben;
Eszetlen, ki így tész köztünk az életben.
Mindég felleg alatt dörgésben nem lennél,
Mindég égő napon ülni sem szeretnél.
Rendes változásban van a természetnek
1765 Legédesseb java: és minden életnek.

Belső gazdaság hát háznál a rend tartás,

Jegyzés. Nem a nagy házak tselédirül van szó, kik gazdá-
jiknak pompájok és méltóságoknál fogva magokban is már fél-
tekintetes korts urak. Ollyan forma sorsu embereknek irok,
mint magam vagyok. A gazdag nagy ur örökké okos, akár hogy
tegyen tselédivel, mert pénzi van s ha meg tsallyák, neveti.
Azonban módjok lehet benne, hogy tanult és derék fiukat tart-
sanak szolgálattokban, mivel fizethetik. Az ugyan még is igaz,
hogy nagy dominiumokban, ha tsak nem préda, korhely, sze-
gény tisztet soha se látz, és ollyat, ki meg ne gazdagodgyon.
Sőt némelyik végre urának jószágát veszi meg s elibe áll. Kit
szeretnek jobban, mint a pénzt? Mitsoda szegénynek van na-
gyobb tárgya, igyekezete e világon mint az, hogy maga gazdája
lehessen? Ki elégszik meg oly sorsal, melyben magát kényte-
len rabul adni azért, hogy kenyeret ehessen. Jószág szabadság
életünknek módjában oly tárgyak, melyeknek kívánsága alól
magát emberi sziv egy sem veheti ki.

Ennek fundamentom köve itt a szántás.
 Ha a föld nem táplál, nintsen gazdaságod,
 Oda van életed s minden boldogságod.
 A kereskedő is pénzével el pusztul, 1770
 Ha a szántó földre alá eső nem hul.
 Tsak a szántás táplál minden társasságot
 s *Esső*: e szó tartya fen a nagy világot.
 E földnek kintseit a talyiga tolyla,
 Két forint az ára s szükségünk pótollya. 1775
 Száz ezer forintos hintó vélle nem ér,
 Mert az ládákat tölt, e pedig csak pénzt kér.
 Így hát, ki a szántó talyigát tanálta,
 Neutonnál nagyobb volt: sorsunk jobban látta.

VIII. Erkölys a házi rendtartásban.

Legelső az erkölts házadnak gongyában, 1780
 Errül gondolkozzon a gazda ágyában.
 Ha nintsen nevelés, oda van életed,
 Gyönyörűségeddel gyötrelemmé tettet.
 A mi életedben szülné örömdöt,
 Abban kel érezni végső gyötrelmedet. 1785
 Gyönyörűségbe ültetni kinodat,
 s Örömdöt tárgyával meg ölni magadat.
 Gyermekekre nézni: érte fohászkodni,
 És tölle erköltsé miat meg rászakódní . . .
 Szerentsétlen atya! ó, keserves eset! 1790
 A sors életedben mely nagy kinra vetet!
 A mi a szüzeket oktattya, formállya,
 Már azt sok tzifra ház semminek tanállya.
 Musika, Tántz, varrás, danolás erköltsé:
 Játékkal, bálakkal idejét had töltse. 1795
 Üres beszédekkel töltik el fejében;
 És erköltsök nélkül hadgyák a szívében.
 A mesterség meg let; az ember ki maratt,

Az atya tsak költött s romlására fáratt.

1800

Az együgyü erköls és szeléd gondosság,
Szemérmes viselet és tsendes okosság,
Lopvást enyésznek el. *Nints benne nemesség,*
Mongyák: *Nem módi már ez a vén kegyesség.*
Ujság fogot helyet: örökké változik,

1805

Melynek a bolondság szüntelen áldozik.
Uj szint ad naponkint az öltözetének,
Módgyának, képinek s egész természetnek.
Ó! ti ember majmok: nőstények és himek!
Mivel szépítenek a sok féle szinek?

1810

Le törölheti-e ragyádat ortzádrul?
Meg felejtkezhétel rut testi magadrul?
Rőt tekintetednek szeplőit le mossá
Az egész világnak gyolts selyem árossa?

1815

Dutzra forrot hátad hosszú Biganóddal
Egyenesre nyulik hát görtsös magaddal?
A török lepedő ad eszet, erköltsöt?
s Le veszi orrodrol az ott nőtt szemöltsöt!

1820

Azért pusztítod el a módért magadat,
Hogy birhasd szegényen a sundaságodat?
Ragyoghatz ugy osztán, mint koldus is, rut is,
Hiredben, nevedben, kába, nyomorult is.
A tsizmája félig tsajka, félig botskor,
Sarkában le lapult: elől a hegyes orr.

1825

A nyakával orrát, fülét bé tekeri
És haját homlokán szeméig le veri.
Itt tekintsd érdemét; maga helyet aggya,
Egyéb tiszteletit a nyakadon haggya.
Szemét, orát, filét, hogy ha módolhatná,
Talán minden reggel más helyre áltatná.

1830

Szép fileket látnál oldalt a pofáján
És hegyes orrokat alól a tokáján.
Mint nagy Hollófernyes szemét homlokára
Tenné; s mint a tátos fogát négy sorára.
Nézzetek hát felé atyafi rokonok,

Mert végre majd tsak a módikkal marattok. 1835
 Az ifju modiát elődbe mutattya,
 És a szép hivatalt már érte várhattya.
 Tzafgörtsben, tsajkában és nyakra valóban
 Mutatja az eszét s tsak itt él valóban ;
 Lányaitok végre bábokká változnak, 1840
 És jövődelemben majd semmit se hoznak.
 Tzifra semmik lesznek pompa beszédekkel
 s El vesznek a falun városi szelekkel.
 Falusi lakoshoz együgyü élet kel,
 Nem boldogulhatz itt városi szerekkel. 1845
 Ne had gyermekedet önnön erejére :
 A szabadság, hidd el, but hoz a fejére.
 Ritka erkölts győzhet a természet ellen,
 Ösztönei közöt a sziv erőtelen.
 Fény, pompa, szerelem üzi e világot, 1850
 Kergetik a rangot és a méltóságot.
 Tsak szóban kapja meg ; van, nints valósága,
 El érte a tzéllyát, meg van igassága.
 Sok szép házasságban el vész a békesség,
 Nem lehet közöttök soha jó tsendesség. 1855
 Örökké békélnek ; mindég veszekednek
 És kénytelenségből így eszetlenkednek.
 Hogy ha háboroghat sok asszony férjével,
 Ugy hiszi, hogy boldog hatalmas fejével.
 Nintsen a világon ok, mely tsendesitse, 1860
 És a makatságát ésszel szeléditse.
 Józan okossággal hát mérges asszonynak
 Tsak olyan beszélni, mint pulyka kakasnak.
 Mentül igazabbat mondasz, annál rosszab,
 Oktatnád elméjét és mindenkor vadab. 1865
 Fére vetik egy mást, ujra össze mennek,
 A frigyért magoknak magok reménykednek.
 Örömök, fájdalmok össze vissza élík ;
 Reggel szidgyák egymást, estve meg ölelik.
 Okosság kel tehát egész életünkre, 1870

És józan ítélet tartozik lelkünkre.
 Lehet vagyon nélkül az erkölts papolás,
 De még is szomorú lelkedben a vallás.
 Kézzeled kel izzadnod, vagy alamizsnán élsz
 Minden hogy kedvetlen, rólla akár hogy vélsz.

1875

Az ember ha szegény, kegyelemre szorul,
 És egész élete mind homályba borul.
 Ki tekint érdemet hát ott, hol kenyér nints! . . .
 Életednek módgya előtted első kints.

1880

A gazdagság látod, hogy a bolondot is
 Tiszteletbe teszi és az ördögőst is.
 Valaki éltével tsak kérésre szorul,
 Tekintet, tisztelet rólla mind porba hul ;
 Keserves gazdaság a mások kegyelme! . . .

1885

Alamizsnán nintsen senkinek élelme.

Kerüld el, míg lehet, a más gratiáját,
 s A mikor igéri, töröld meg a száját,
 Tsak akkorra való, ha már földhöz ragaszt
 Sorsod, és rangodból koldulni kiválaszt.
 Állongasz, kutzorgasz, kertekben, szobában :
 Szemérem, gyalázat emészt ez igában.
 Mások jönnek mennek ; te egyedül ott ülsz,
 Nézel mint idegen s véredben tsak úgy hülsz.
 A síjjető tseléd fel taszit futtában,

1890

s Hogy a falnak dültél, ki nevet magában.

1895

Nehéz görbedezni az alamizsnára,
 A hol rád úgy néznek, mint tanult vizslára.
 Keserves nyűg, tudod, a dölyfös gazdának
 Lántzai közt nyögni s élni mint rabjának.
 Tsak úgy forgasz ujján, mint tanult papagáj ;
 Mosolyogsz előtte s a szived belül fáj. —
 Őrizd hát, a mi meg maradt vagyonedben,
 Nyugodj, heverj, lappangj magánosságodban.
 Ember közt nyűg mindég a böltsnek is lenni,
 És a hogy kívánniák, örökké úgy tenni.
 Minden szomszédodnak kedvét kel keresned,

1900

1905

És ha nem tselekszed, eszetlenné lenned.
 Jobra, balra köszönsz, állasz, ülsz, nyügbe vagy,
 Butsuzás, fogadás üldöz, véred meg fagy.
 Minden felé huznak, taszítanak ; nem állhatz ; 1910
 Nem ülhetz ; nem fekhethz ; tsendesen nem alhatz.
 Mindég maskarában kel e szerint lenned,
 És ki hogy akarja, velle a ként tenned.

Élj othon oly móddal, mely házad ne egye,
 s A mibül élned kel, tölled el ne vegye. 1915
 Ne lázazd magadra a sok evőt, ivót,
 Meg vér a nagy rovás, a contó és a bót.
 Kedves barátaid annyi számmal lesznek,
 Annyit látogatnak, hogy végre meg esznek.
 Találsz, ha kívánod, ki kenyered egye, 1920
 s El adó jószágod osztán mind meg vegye.

Hogy a mibül kenyér, bor, petsenye vagyon,
 Kut fejében soha ot ki ne apadjon.
 Meg hervad a plánta, ha tövében szárad,
 s Onnan ágaiba nedvesség nem árad. 1925
 Hijában zöldellik a fának teteje,
 Ha meg kezd tágulni gyökerében heje ;
 Ha nem jó nedvesség töb belé a földbül,
 Fel ment magasságba, szárad, hajlik, ki dül.

Jegyzés. Az ember születet vágyódásait ; szükséges szükségtelen tisztességre és bulyaságra tartozó eszközivel öszve szürve, zavarva, oda jutot, hogy szükségében, pompájában bizonyos helyét soha sehol, sehogy fel ne találhassa. Ki tugya, kit mi illet meg ? A szükséges szükségtelen ; a ragyogó és tisztességre tartozó dolgok közt a határ domb tsak egyetlen egy kis pontotska : ki találta meg ? ki hozzá nem juthat, ki tul hajt rajta : ugy mint ki szennyeseb, mint lehetne, ki fényeseb, mint kellene. Ez, pénzét rakásra rakván, mellette sem ruházkodni, sem enni, sem innya nem mer ; amaz pedig szántó fölgyét, Taxássát paszomántba szüve hátán viseli. Bujálkodása és szükségai között ; rangjának tisztessége és disztelenségeire nézve, ki hol állyon hát meg ? Ez az a mérték, kinek, kinek születéséhez és vágyódásaihoz képest, mellyet semmiféle ész, sem törvény e világon soha meg határozásra nem hoz. Közönségesen tsak

V. SZAKASZ.

I. Az ember mint igaz hadi vezér és Világ duló.

- 1930 Az ember méreggel származik vérében,
 Mellyet mérsékelni szokot az eszében,
 De mikor Etnája kebelében fel gyul,
 Igasság emberség a szívében meg ful.
 Semmiben sem mutat többé emberséget,
 1935 s Trutzolni láttatik a nagy Istenséget,
 Emberi nemzetét szívénél szorította,
 A széles világot tüzzel el borította.
 Vezér vagy, ríjjasztod a vész fergetegét,
 Gúnyolod ügyünket s az igasság egét.
 1940 Lángot vét a világ parantsolatodra

ebben állapotunk meg, hogy romlása nélkül kitül mi telik, személyét meg is illeti. De nem igaz, és veszedelmes értelem. Ha az olyan gazdag paraszt, kinek értéke volna rá a réten veres nadrágba, paszomántba, kótsag tollas kalpagba halászna, úgy-e bolondnak mondanád? Így ved rangrul, rangra, sorsrul sorsra a fejedelemig.

Itt köz rendekről van a kérdés és nem oly roppant örökségű házakról, mellyek magokat a viszontagságok alól ki vették, és el pusztulhatatlanok. Mielta a világ e tsudanak költségét fel tanálta, hogy ha minden jószágodnak árát utól éri is adósságod, csak úgy ély, mintha mások volnának néked adósok; nagy háznál pusztulást nem láthatz. Örökké adós és örökké ragyog. Száz esztendő adósság fénnjétül meg nem fosztja. Ha örjült, sem vesztheti el nagy birtokát; és büntetetlen lehet eszetlen. De mi kénytelenek vagyunk velle, hogy eszünk legyen: ha nem, egy két hibás ugrással el pusztulunk. Minden középszer háznak jóvedelmében tanáltatik költségeire nézve egy legfelsőb pont: egy maximum, mely felet veszte nélkül nem költhet. De soha az emberek semmiben sem szoktak magokkal keveseb számot vetni, mint a jóvedelmekre nézve való költségekben. És igaz az, hogy az álló pénzt csak nem átallyában inkább a fősvénység gyűjti rakásra, mint okossága és emberség. Uri élet módja mellett, jó szívű halandónak nehéz pénz halmot gyűjteni, ha különben jószágának nem szörnyű ki terjedése.

VÉGE.

És ragadozni kezd el kiáltásodra.
 Öszve kontzolt testbül készíted székedet
 s Jaj szó terjeszti ki a földön nevedet.
 Rettegve kérdeznek, várják tsudáidat,
 Nézvén és fontolván erős hadaidat.
 Az ég és föld láttya ragyogó mívedet
 És a szelek horgyák szárnyokon hiredet.
 Napod sugári közt a felleg tetején
 Repittetel, ragyogsz a dörgések hején.
 Jól meg ragad hát ot a tűnő szeleket,
 Nints egyéb támaszod ; kötni kel ezeket.

1945

1950

A dühödt irigység sziszegő mérgével,
 Szurkál életedhez, mint kigyó, nyelvével,
 Rósa bokrok alatt kunkorog melletted,
 Kény köves kohókból fúj ködöt feletted,
 Honnan szép napodra bűdös füstöt ereszt,
 Labyrinthusába vezet vakon s ott veszt.
 Száz nemzetség támad kiáltva ellened :
 Győznöd kel szüntelen avagy tsalfa lenned,
 De nem tész szerentséd itt sorsoddal kötést,
 Nem tudod, nyilával mikor küld rád lövést.

1955

1960

II. Az igaz vezér, mennyei védelem.

El hiszem, hogy szentség akkor győződelmed,
 Mikor fáradt hazád fedezi védelmed.
 A midőn öregek és árvák könyvezzé
 Áldanak mint angyalt, hívséged érezve.
 Szép dolog siralmas nemzetedért győzni
 s Romlását érdemmel, hartzal meg előzni,
 Hol a ditsőséget magát meg haladod
 És a szabadulást kezeidbül adod.
 Hol nemzeted újra szüli benned magát
 És kezedbül veszi által boldogságát.
 Hol egy ember maga magában töb lehet,

1965

1970

- Mint az ország nálla nélkül a mit tehet.
Mi emelkedhetik az érdem felibe?
- 1975 Hol legyen az erő, mely vágjon elibe?
Gyakorta egy ország tsak egy emberben él,
Kivel egy fél világ erejtitül nem fél.
Matzedonia is Nagy Sándorban nagy volt,
Kinek halálában örökösen meg holt.
- 1980 Élt Beotia is Epaminondással,
Előtte utánna volt s van halgatással.
Egy ember meg halad egy egész világot!
Hogy ad az Ég egynek ennyi méltóságot?
Az Ur erősíti eszközit kezében,
- 1985 Hogy meg legyen, a mit el végzet egében.
Ó! Magyar Scipio! . . . keserves sóhajtás!
Te! Hunyadi János! el fáradt kiáltás!
Musám hozzád fordul! . . Láttya nagy lelkedet
Egébül le nézni s zokogni szivedet.
- 1990 Régi magyar hazád néz reád a sirbul!
Nem szól; és szemébül könyve tsendesen hul!
Ti! kereszténységünk fel emelt bástyái,
El multatok, mint a világnak tsudái!
Alvásban heverünk sir halmaitokon,
Földünk barázdálván határaitokon,
Mellyeket érdemmel hajdan szereztetek
És vérrel, fegyverrel meg védelmeztetek.
Le tettük fegyverünk; a vitézkedést is;
El oltottuk tűzünk s ditsősségünket is.
- 2000 Kardunk fére téve a pennán vakarunk,
Vagy nád aklainkban marhát veszünk s adunk.
A volt törvényinket fótozzuk pennával!
Nem takarhat már be rongyos palástjával!
Végre el sillyedvén a töb nemzetekben,
Nints nevünk, sem szavunk a nagy esetekben.
- 2005 Botsáds meg, Hunyadi, ily vakmerőségét
Pennámnak, hogy írja neved ditsőségét.
Kinek volt valaha szive oly érzésben,

Hogy le rajzollhasson ésszel verselésben?
 Hogy érdemeidről írva gyengeséget 2010
 Ne mutasson, hozzád képest semmiséget.
 Régi ditsősségünk édes jaj siratni,
 s Vitéz tetteinket versekben iratni.
 Nem maradt itt egyéb tsak az emlékezet,
 Mint le dült Trojárul a régi nevezet! 2015
 Volt Ilion, a mely öszve let omlását
 Nézte és siratta örök el mulását.

III. Halhatatlan győzödelme a magyar nemzetnek.

Kely fel hát nap nyugat, induly el keletnek,
 Hireld ditsősségét a magyar nemzetnek!
 Már keleten széllyel mindent dult Mahomet, 2020
 Hol a görög világ siralmas rabja lett.
 Constantinápoly már hajlik hatalmának,
 Vonó marhája lón ostoba jármának.
 Az Álkorán, turbány lett tronus felette,
 És allája hangzik mindenütt mellette. 2025
 A szentek szentébe tör bé a rémités,
 A tévelygés, vakság, erőszak, hitetés,
 Az egekből horgya, így mond, igasságát!
 Száz nemzet hirdette ekként hazugságát!
 A hitetés magát titkokkal fedezi 2030
 s Midőn szent szin alatt tsal, urát nevezi,
 Ki tsendesen nyugszik oda fent egében,
 El rejtven nagyságát mély böltssességében!
 Már a szent oltárok egy másra borulnak,
 És a hitetőnek lábához hullanak. 2035
 A SZENTHÁROMSÁG-nak tagadja személyét,
 s Oltári szolgálain fel emeli fejét.
 Hanyatlik az EGYHÁZ fényes ditsőssége
 És meg fertéztetik templomi szentsége.
 Rettenetes eset! A rejtet hajlékok, 2040

Ez ítélet elől befedezik magok.

A nap meg setétül! ég, tsillag halavány.

A hívők oltárán állott fel a pogány!

2045 A le veretet nép titkon fohászkodik,
Tekinti esetit s lelkében rászokdik,
Végre keservével, mint patak, meg zudul;
Össze teszi kezét, hajlik, sir s térdre hul.
«Uram, ha büntetsz is, szóban így könyörög,
«Őrizd oltáridat!» Az ég lassan dörög.

2050 Ki szórta már tüzet és busulásában
El kezd tsendesedni rettentő hangjában.
«Ostoroz testünkben, de igasságotat
«Hatalmaddal tartsd fen s gyenge juhaidat.
«Szabadítsd házaodat, a hol Istenséged,
2055 «Tiszteltetik és él fényes ditsősséged!
«Mindenhatóságban egy ily hitetőnek
«Ó! jaj, mért engeded e valás vesztőnek!
«Keresztyénségünknek diadalma hol van?
«Ditsőítettethet-e inkább a pogányban?
2060 «Sofia temploma metsetté változot,
«Melyben az igasság nevednek adózot!»

Az egek tsendések és ebben titkokat
Bé fedik előttünk, el rejtven magokat.
Az örök Istenség itt ezt így végezi . . .
2065 Nem dördül menyköve s esetünk el nézi.
Nem láthat halandó végezéseibe,
El téved eszével rendeléseibe!

Senkinek se számol az, a ki teremtett,
Mert mivének oka egyedül maga lett.
2070 Véges értelemmel nem férhetz titkához,
Rendeléseihöz s indító okához.

Nem léphet teremtés felső tanátsába . . .
Mindent tud végezni egyedül magába.
Nem azért teremtet, hogy néked tartozzon,
2075 A természet felét kezein hordozzon!
Okait el rejti a nagy természetben,

És eszközök által büntet az életben.
 Esetünk fedezi fel köztünk titkait ;
 Tselekedetinkben szemlélyük okait.
 Hatalmának keze hol itt, hol amot dul . . .
 Az ember előtte, mint féreg, porba hul !
 Akár hogy tet véled, imád ! . . . nem tartozik !
 Az ember akkor bölts, mikor fohászkodik.

2080

Mint fergeteg úgy jön nyugotnak a pogány.
 Uttyában a mit lát, mindent a kardra hány.
 Nézi a magyarnak termékeny hazáját,
 Mint sas a fellegből bizonyos prédáját.
 Ujjával mutattya a tsászárságot is,
 Bé falván nézése Német országot is.
 Szikolt, szökik, szalad, hartzol prédáján,
 És tajtékkal habzik *allája* a száján.

2085

2090

Mint a forgó széllel haladó zivatar,
 Mely dörgést, tsatogást, zápor esőt kavar,
 Erdőt, boglyát, fedélt fellegek közt repit,
 Ugy tetzik, utolsó ítéletet készít :
 Így rohan a pogány tüzzel, ropogással,
 És szivet rettentő szörnyü kiáltással.
 Értz hegyeket vontat, hogy ágyut öntessék
 s Mint pusztító menykő, rajtunk úgy lehessék.
 Oly Vesuvius ez, hogy mikor ki süti,
 Bóggó golyóbissa a hegyet el üti.
 A tüze vas halmot okád ki torkábul
 És dördülésére az állat hasra hul.

2095

2100

Így árad hazánkra végső veszedelme !
 Nintsen magán kívül semmi segedelme !
 Egész Európa vérengzésével
 El fogyott, el fáradt minden erejével.
 Száz ezer törökre harmintz ezer se jut . . .
 Készen van ezeknek nap nyugotra az ut.

2105

Az egész keresztyén világ földre borul,
 Remél, fél, könyörög s szemébül könyve hul.
 Nintsen több oltalom a magyar vérénél,

2110

- s Nints is most drágáb kints vitéz életénél !
 A gond viselés is ebben határozza
 2115 Miveit, a midőn népét oltalmazza.
 Ragyogó sugári közöt az egekből
 Le szál és magyarság szívébe bele ül.
 Éleszti tűzők et sugárlásaival,
 Fel emelvén lelkek biztatásaival.
- 2120 A félelem nállok meg mutattya magát,
 Nézését mereszti s vatzogtattya fogát.
 Két kezét, két felől fejéig ereszti,
 s Filénél ujjait rajtok ki terpeszti,
 Száját félig táltva szavaival mammog,
 2125 Nem magyaráz, habar, el bődül, hol suttog.
 Nézése irtódzást reménykedést mutat,
 Tekinget s futásra úgy nézi az utat.
 Térdét kotzogtattya ; állása kutzorog ;
 Guggot áll egyszerre ; szeme vérben forog.
 2130 Pofája két felül párájával löktet,
 Mély sirást mutatván ; torkában bőfögtet.
 Üres kortyokat nély : dörög a gégéje,
 s Füsté lett körülte el tévedt elméje.
 A színe halavány, úgy mint a halálnak :
 2135 A láttzik hogy rajta koporsót tsinálnak.
 Végre veszedelmet ki ált meg bődülve,
 Képében az után mind össze ződülve.
- E rémítő formát Hunyadi álmában
 Meg látván, fel retten és fel ül ágyában
 2140 Rászkódik szívében, tévelyeg elméje,
 El vész bátorsága s nehezedik feje.
 De a gondviselés láthatatlan képpen
 Titkon dolgozik ez el ijedt népben.
 Hunyadihoz járul, kit arany fellege
 2145 Bé fedez ; körül fog oltalmazó ege.
 Az örök rendelést fileibe sugja,
 s Az ijesztő képet előlle el dugja.
 « Ne félj a végezés borostyán koszorut

«Készítet, mond, neked ; és előtted az ut.
 «Isteni hatalom vezérli kezedet, 2150
 «Fog fegyvert, ütköz meg ; erősítsd szivedet.
 «Az isteni erő nagy számra nem tekint,
 «És népe szívére oly bátorságot hint,
 «Mely az ellenségnek ily hatalmasságát
 «Alátok töri ma s minden sokaságát. 2155
 A mennyei erő, így szólván hozzája,
 El tűnik előlle s nem mond többet szája.
 Fel rijjad Hunyadi, sikkangattya népét,
 És vitézi tüze pirosittya képét.
 Kip kap maga körül, ki áltja seregét, 2160
 Markolja fegyverét, fel vágja süvegét.
 Rá veti szemeit a magas egekre,
 Ugy kér vigasztalást a magyar szívekre.
 Hazájának képe gyázban áll előtte,
 Már a veszedelem felére meg ölte. 2165
 A képzelődésnek éjjele el terül,
 s A magyar vitéznek fejébe belé ül.
 Térdeit ölelni feleségit láttya :
 Gered Ersebeth ez, ki éltét sirattya :
 Körülte öregek, gyermekek térdelve, 2170
 Sirnak, reménykednek, már tsak félig élve.
 A böltsőben fekvő kis tsetsemők felett,
 Fegyverek függenek ! . . . akkor vész, mikor lett !
 A szabadság oldalt bé fedvén országát,
 Keservesen zokog, siratván hazáját. 2175
 A keresztyén vallás oltárira borult,
 Nem szól, fájdalmában egészen belé fult !
 Távol a helységek égnek ropogással . . .
 s A felleg közt bojong lángjok villogással.
 El rémült lakossit porászokra fűzik 2180
 s Tatár korbátsokkal egymás után üzik.
 Az atya fiait, javát, feleségét
 Láttá el rabolni s tsak nézte inségét.
 Ember, gyermek, asszony, sirás, barom, bógés,

- 2185 Hallot minden felé s láttzot a sok égés.
 Hunyadi fel eszmél s hazáját érezvén,
 Le térdel keserve szívében vérezvén.
 Ó! mitsoda ösztön ez a tsatázásra,
 A vitézkedésre és hadakozásra.
- 2190 Itt mutattya hát meg a hazafiuság
 Magát mint természet s nemzeti igasság.
 Nem beszél a haza, tsak sorsát mutattya
 s Fiait pokollal szembe állithattya.
 Így gondol és kezét össze tőn végtére,
- 2195 Ugy tekint fel sirva Istene egére,
 Esedezik néki a segedelemért,
 Kérvén, oltalmazza itt a keresztyén vért.
- Ekkor az isteni végezés egeit
 Meg nyitnya s népére veti le szemeit,
- 2200 El törli siralmink különös kegyelme,
 És vigasztalást hoz szívénkre szerelme.
 Hozzánk hajlik, biztat; a porból fel emel
 s Irgalma lelkünkön keresztül meg ölel.
 Védelmet parantsol örök hatalmából,
- 2205 Erős bástyát készít a magyar hazából.
 Hol keresztyénségünk őrizni kívánván,
Hunyadi hartzollyon! Így szól a tronussán.
 A föld meg rászokdik, az ég meg sötétül,
 Tsillag, hold meg szalad s a tengerbe merül.
- 2210 Lángol az ütközet s az égnek térsége,
 Dörög, tsattok s ködben borul fényessége.
 Értz pokol táttya ki torkát, mely villámlik,
 Rikoltó menykövet okád ki, mint hallik.
 Por, füst, tűz, kiáltás, öszve keverednek,
- 2215 Az el dült vitézek porba heverednek.
 Mindenünnen rémit a nyögés, haldoklás,
 A mérges kiáltás s halálos fuldoklás.
 Gyalog, lovas sereg szörnyü döbörgéssel
 Hol itt, hol ott fordul tüzzel, öldökléssel.
- 2220 Az őriző Angyal viadalra indul:

Omlik az ellenség s rakás halmokba hul.

Villog a kezében pusztító dárdája,
s Hunyadinak képét viseli formája.

A gondviselésnek ragyogó fellege

Borong feje felet s látzik tiszta ege.

2225

Ortáján az örök végezés van írva,

Melyet szemlél a nép örömében sirva.

Meg aláztatásra hozza Mohametet ;

És felibe teszi a keresztyén hitet.

Villámlás közt tsapkod ki az ellenségre,

2230

Sikkangattya népét s viszi nyereségre.

Nyomja Belgrád alól mérges seregeket,

Poklokra üzvén le ostoba lelkeket.

Nap keleten győzöt : itt fel dül halomra.

A földhöz veretik : ott volt diadalma.

2235

A vak bizodalom sokszor meg szégyenül

s Nagy reménységével a porba földre dül.

Az ember s vallása bár mint hireltessen,

El nem kerüli, hogy meg ne verettessen.

A hit nem világi fegyver a kezünkben

2240

Egyedül reménység, üdvösség lelkünkben.

Nem vérontásra lett a vallás készülve,

s Valaki ezt hiszi, meg is van őrvölve.

Mitsoda proféta győzöt e világon

Fegyverrel örökké minden ember ágon ?

2245

Győzedelmedtül ma itt kegyelmet kértek,

Másnap téged győztek s erőben el értek.

A hit igassága nints fegyverhez varva,

Mely minden vallással öszve van kavarva.

És ha ütközettül függene jósága,

2250

Pogánynak is lenne rajtunk igassága.

Atilla let volna első Profétává

Egytzer itt e tájon és Isten szájává.

Most a végezésnek vezérlő kezébül

Egy mérges nyíl tűnik ki az idegébül,

2255

A török Tsászárnak szál ez le mejjére,

s Ájulást, szédülést küld fel a fejére.

Nem segít Mahomet tsudája Mekkában
Az egek közt függő értz koporsójában.

2260

Buzgó követői a nagy változással
El szórják fegyverek s futnak a vallással.

Utolsó ítélet omlott életekre,

Koporsó, sír, halál ült tekintetekre.

Kiáltozva futnak öszve keveredve,

2265

A döbörgés, por közt földre heveredve ;

Mint a jeges zápor, mely szélvésszel kavár,

s Minden féle barmot a falukra zavar,

Rut zivatarával, hegyet, völgyet borít,

Töri az élő fát s a bértzeken ordít,

2270

Ollyan ítéletben szalad az ellenség . . .

Igy oltalmazot meg itt a nagy Istenség !

A Keresztyén világ ezen győzödelmet

Köszönte hazánknak, mint örök védelmet.

Töb volt a Magyarság hát Európánál . . .

2275

Nints segítség se hol s ő tanál magánál.

Nálla nélkül, lehet, a turbán villogna

Itt is, ugy mint másut, s a lófark lobogna.

IV. A ki tsak hirért hadakozik, ostora az egeknek.

De ki ragaszthatot egy világ dúlóhoz

Tiszta ditsósseget? szálljunk Nagy Sándorhoz ?

2280

Győzödelmeidnek maga meg hit fia !

Sándor ! nemes tolvaj ! boldog haramia !

Eléb világi bölts, mértékletes vitéz

Valál életedben, mint győzedelmes kéz.

Végre a szélessen ki terjedt hatalom

2285

Meg számlálhatatlan ország, birodalom

Minden indulatod vér szopóvá tette

És erköltsöd, eszed, tölled mind el vette.

Kevélység ragatta el tévedt lelkedet,

És a hir, név tépte benned a szivedet.
 Tsak hogy Athénásban mivedrül hallyanak 2290
 s Győzedelmeidben mindég tsudállyanak,
 Le mondasz éltednek szép boldogságáru
 s Az emberi nemzet nagy igasságáru.
 Országod lakossa nem él tsendességgel,
 Nem lél benned nyugtot: nintsen békességgel. 2295
 A világ széléig utánnad vontzoló:
 Vérében fetsérled, éltiben hurtzoló.
 Szomju vágyódásod mitsoda tzélra jut?
 Hol áll boldogsága, melynek utánna fut?
 Töb let vólna néped szerentséssé tenni, 2300
 Mint vér ontásokkal oly nagy hirrre lenni,
 Nem is voltál egyéb a repülő hirnél,
 Véres áldozatnál s ditsekedő szélnél.
 Az egész világnak vérébül tsináltál
 Feredőt magadnak, ugy meg bolondultál. 2305
 Az emberi nemzet ellen hiti szeget
 Lettél; úgy gunyoltad véredet s az eget.
 Pusztító hatalmad szerentsédre mit tett?
 Rabbá lett a tölled meg vérzet természet?
 El hitted, ugy-é, hogy majd lántzra teheted 3310
 Az egész világot s magad meg eheted.
 Kivánságaidtul holtra részegedtél,
 s Ifuságodban áldozattyok lettél.)
 A szörnyű hatalom a szivet meg rontya,
 És az okosságot magán öszve bontya, 2315
 Nehéz a jónak is küszködni ez ellen
 s Egésszen meg győzni majd nem lehetetlen.
 A hatalom, tuggyuk, vakit, hizelkedik

Jegyzés. Filep Macedoniai király fiának, Sándornak nevelésére Aristotelest hívta, kinek így írt: *Nem annyira hálálom az Isteneknek, hogy világra lett, mint hogy Aristotelesnek idejében született.* Igaz királyi erköltsőkben és böltsességbe neveltetett; de torkig telvén el a ditsősséggel, hatalmátul megrészegedtet.

2320 s Mint mi, nem úgy lát, ki benne nevelkedik.
A ki tsak parantsol *szükséget* nem szenyved
s Hajlanak előtte ; igen könnyen téved.

Minden ember kevély bizonyos mértékben
s Szeret parantsolni, ha vagyon értékben.
Ó ! szomju vágyódás *másnak parantsolni!*
2325 Te ! kinos fájdalom *erősnek hódolni!*

E két ellenkezés veszti a világot ;
Az igaz erköltsöt s az emberi ágot . . .
Édes hízeltetés hívalkodásunknak,
Tudod, a hatalom s romlásunk magunknak.

2330 E régi tserép pénzt arannyal fizetik,
s Annyi eset után még sem ismérhetik.
Kötés nélkül kíván birni országával :
Nem egyezhet meg a törvény határával.

Az itt az igasság, hogy ő fő lehessen,
2335 s E világ ellene semmit se tehessen.
Lábaival, nézzed ! trónusokat rugdos,
Ő is király, mégis királyokat fogdos.
Önnön igasságát rontya szomszédgyában
s Így mutat bolondot a maga javában !

2340 Nintsen egyéb oka ellene hartzolni :
Tsak, hogy *el kel ezt itt*, azt mondgya *rabolni*.
De job kötvé hinni az ily vágyódásnak,
Vesztére nem futni magának és másnak.

A köz boldogságnak határa közt menni,
2345 Nem tsinál sérelmet, igaznak kel lenni.
A ki nem akarja, hogy törvénnyel éljen,
Méltó, hogy a világ erköltsétül félljen,

Nem mérsékel, ugy-é ez, hogy mulandó vagy,
És véred testedben halálodal meg fagy.
2350 Hogy önnön kedvedért veszted el magadat,
Prédára hagyván itt a birodalmadat.
Hogy Jupiter fia, már azt hirdetteti
s Az okos világot magán nevelteti.
Mennyei fajzást ad a maga fejének,

A töb embert vévén világ seprejének. 2355
 Fel fujja dög testét: országok fején hág,
 Lábának sámlya alatta a világ.
 Feredik kedvében, nagy hangon ditsekszik,
 Dagályosan sétál s méltósággal fekszik.*
 Szélllyel e világra nevét ki teríti, 2360
 És emberi nemét vérébe meríti,
 De mikor a hirnek sebes szárnyán repül,
 És ditsőséginek királyi székin ül,
 A le vert természet magában meg mordul,
 s Felette szép ege mind fellebbe borul. 2365
 A viszontagságnak zivatara készül,
 Hallik már dörgése és a vitéz rémül.
 Életének setét fellebbe éjtzakát
 Hoz rá és meg sugja a természet átkát.
 Tsak néha villámlik a nagy setétségben 2370
 s Tsendes dörgés hallik a mély tsendességben.
 Közzelit és szele itt ott már el indul,
 Meg el tsendesedik, de újra meg zudul.
 El jön ítéllete s a sorsnak menykövét
 Lövi rá, semmivé tévén az életét; 2375
 Halálát előre meg látván, el rémül,
 Földhöz verettetik, hol lelke meg gyengül.
 Életének végén mint más, ugy tétováz,
 Bátorsága, hite halálában hibáz.
 Ó! utolsó óra, te rémítő halál! 2380
 Ki tudgya, mint hogy lesz, mikor reád talál?

* Mikor Olympia meg értette, hogy Nagy Sándor, a fia magát Jupiter fiának hirdeti: elmés levelet küldött neki, *hogy Junóval ne hozza háboruba*. Hijába tette nevetségessé; mert nem érzette s rajta nem fogot. A diadalmas magát minden szégyenen túl helyezteti és azt, a mit betsülletnek, gyalázatnak hívnak maga teremti. Mondhattad volna-e Nagy Sándornak: *Te szemtelen, gyalázatos világ győző!* ki hiszi, hogy győzödelme gyalázatos, ha egész emberi nemzetét vérbe keveri is. Mit szégyel a hatalom, tsak győzödelmeskedhessen. Pirullyn az, a ki igasságban meg verettetet és szenyvedgye gyalázattyát.

- Nints senki talán, ki véled ne habozzon
s Néha reménysége itt ne tétovázzon !
Végső küszködését állja a természet
- 2385 Fél holt már, nem eszmél s hibázza az eszet.
Tekinget előre haldokló szemével,
És tsak setét éjjelt talál kétségével.
Nem lehet egeit meg látni ágyából
És hogy lesz szemlélni, élven, halálából.
- 2390 Örökös setétség fedezi szemeit,
Kér, remél s egekre tartya fel kezeit
Ugy hit bűneitül, ha meg van terhelve,
Pokoltul irtózik, kinok közt lehelve.
Ha igaz volt remél és betegségében,
- 2395 Nem oly hánykódással hal reménységében.
Némelyik el alszik, semmire se gondol :
Nem remél, nem retteg : minden felé hódol.
Nem állit, nem tagad semmit ; ha boldog lesz,
Jó lesz, de nem is bus, bár ha hamvába vesz.
- 2400 Meg hal tsendességgel egy ügyiségében
És reá se gondol, hogy lesz inségében.
Sándor Babillonban halálát meg látván,
És jövődő létét lelkében fontolván,
Varáslókat hivat vigasztalására,
- 2405 Hogy ezek segítsék boldogulására.
Meg hal s kevély lelke tölle meg fosztatva
Bujdosik, a Stixben magát meg itatva.
A setét mélységben nyittya fel szemeit,
És itt szemléli már ragyogó égeit.
- 2410 Hol a láng, mint tenger ingadoz, úgy bojong
Vagy düllöng vak habja, vagy harsog, vagy állong.
Térsége úgy tettszik, hogy a föld végeig
Nyulik el s az egész teremtés széléig,
Hol tűz, viz, füst és láng egy máson kavarg
- 2415 És a kárhozatnak szelétül háborog.
El átkozot lelkek hánnyák itt magokat :
Füst, láng, gőz, szaggattya meg kiáltásokat.

Szüntelen a világ el vesztét sohajtyák
 s Fogok tsikorgatva kinnyokat ordítyák.
 A kéttségbe esés ijjeszt nézésekbül,
 Tüzzel élő halál fuj lélekzetekbül
 Örökké hánykódva, mind halva kel élnek ;
 s Mindég haldokolva, meg újra meg élnek.
 Egymásra borongnak a tüzes fellegek,
 Hol tsak úgy lebegnek, mint szárnyas egerek.

2420

2425

A forró tó színén a füstös ördögök
 Habokon inganak, mint nagy hartsa dögök.
 Mint gyujtot pályinkat, a forró kény követ
 Habzsollyák szájokba s köpik mint menykövet.
 Mint magas kő sziklák néha fel állanak
 s A tűz fergetegben rutul ordítanak.
 Romlások siratván, tészik e rémítést,
 Átkozván az eget s az egész teremtest.

2430

Végre mint meg indult hegyek alá dülnek
 s A rotyogó tűzben heverve meg hülnek.
 Ide szállot alá Sándor Babillonbul,
 A sok vér ontással szerzett hatalombul.
 Mi a java benne, hogy rólla irkálnak
 s Pálya futásában bolondnak tanálnak.

2435

Az után fáradot, a mi el vesztette, (a)
 Mellyel maradékit is el töröltette.
 Vitézinek maradt véres birodalma
 s Még töb vérrel szakadt széllyel a hatalma.
 Kinek használt véle e világot dultván,
 Babillonban ifjan a borban bé fulván.
 Az embert tsak annál fogva ditsóittyük,
 Ha embert boldogít ; s rólla ezt hihettyük.
 Aki tsak azért vér, hogy meg legyél verve,
 És hideg vérrel néz véredben heverve.

2440

2445

Jegyzés. (a) Minek utánna Nagy Sándor halálát bizonyosan meg érzette: *Előre ki néztem, úgy mond, hogy véres temetésem lesz.* Azért fáradt hát, hogy a világot s magát vérbe temesse.

2450

Mitsoda oldalrul szüli boldogságod?
 Talán arul, hogy úgy pusztította világot?
 Ki földel, sem mennyel nem gondol, ha meg vert,
 s Mint állatot, úgy sem veszi fel az embert.
 Ki, hogy ő érte vagy teremtvé, azt hiszi,
 s Népét vér ontásra a világbul viszi.
 Ki minden érdemet el foglal magának,
 A többi világot nézvén salátának.

2455

A ki győz, mind okos s a hatalom mind szent;
 Tudják ők módjokon ismérni az Istent.

2460

Ez az, ki kéressel mindég birhatatlan,
 Mig a bosszu állás felette nem tsattan.
 Egy hitvány halállal nyujtja osztán bérít,
 A mellyel fizeti e világnak vérit.

2465

A sok hartz háboru mit tett világunkkal?
 El értük-e végünk hát boldogságunkal?

2470

A fegyver máig is a vérünkben forog
 s Kinos életünkre a szegrül is morog,
 Azért valamennyi vitéz itt köztünk volt,
 Ki rablot, égetet s tsak hirért, névért holt.
 Nem tett annyi hasznót a köz boldogságnak,
 Mint az, a ki gyüszüt tanált a világnak.

2475

A hartzoló vitéz nem ad: mindég veszen:
 Fegyver közé vezet: sir halomba teszen.
 Tsak magad keresed, lásd! a kenyeredet,
 Lotsolván földeken a verejtékedet.
 Ezer hartz végződjön, tsak gazdálkodnod kel
 s Kasza, kapá között sullogsz az ekékkal.

2480

A mivek, fellegek táplálják létedet,
 Nem ágyad menyköve, mely veszti éltedet.
 Zsida, bárd, tör, puska nem kaszál, nem kapál,
 Embert arat vélle tsak a véres halál.
 Haszontalanul vagy máson győződelmes,
 Győzve pusztulsz! . . . a hartz mindég veszedelmes.
 Győzettel, győzől, tsak a véred omlik,
 Hazád nyomorodik; gazdaságod romlik.

2485

A vérrel tett gyűjtményt el söpri az idő ;
 Le veri birtokát a tsoport esztendő.
 Vérből gyűjtik öszve, vérrel tépik széllyel ;
 Így járt Sándor, Cesar e részeg veszéllyel,
 Mint gyermekek a kik tsirkéket halmoznak
 Porbul az utakon és embert majmoznak,
 Hol a jövő menő el halad keresztül,
 s Láb alá tapossa ott érzéketlenül :
 Olyan volt Sándornak győzödelmes mive,
 Kinek egy világot vérzet mérges ive.
 Nézd ! a viszontagság, mint szél, mindent seper,
 Királyt, koldust, szentet, vitézt sirba teper.
 Neveti dolgunkat ! hány, vet életünkben,
 Sűrög, forog uttyán s fel rug reményünkben.

2490

2495

Jegyzés. Voltair nagyra tartya Matzedó Sándort, hogy alexandriát építette, annak kereskedése által kívánván a nemzeteket boldogítani ; én pedig ezen tetteben sem tartom semmire, mivel annak nem a köz jó volt tárgya. Tsak a nevét ivánta ez által is halhatatlanná tenni. Az olyan halandóru, i semmi igasságot nem tekintvén, mindent el veszen mindenül és kedvét emberek öldöklésében keresi, nehéz fel tenni, hogy zeméllyének ditsősségén kívül azoknak boldogságáért fáradna, őket pusztít. Valaki erőszakos mivei által embertársainak romlásokban keresi személlyes ditsősségét, egy sem ditsősséges ; mert igasságtalan és kegyetlen.

Nagy Sándornak, mongya Montesquieu, éltében két hibás tselekedete volt ; hogy Persepolist meg égettette és Clitust megölte. De akár mely nagy tekintetű legyen is a Montesquieu nevezet, én bátorkodom Nagy Sándornak egész életét hibára tenni. Mitsoda óriás kébzéledés a világnak egyik széliről a másira igasságot szolgáltatni s uralkodni ? Az emberi nemzetet áltzája alá venni és olyan birodalomra törekedni, mellyel az ember nem birhat. Meg mutattya a következés, mely szerént Nagy Sándor egész életében tsak azért ontotta a vért, hogy ontva legyen. Maradékát a birodalmán veszekedők halála után meg öldösték ? A világ pusztulásnál egyebet benne nem talált. Mitsoda nagyság s okosság ?

Egy szép, ragyogó, népes, gazdag várost fel gyujtat tsak azért, hogy rajta nevehessen. Ezen tselekedetét Montesquieu igen nevezettel illeti, hogy *hiba*. A legnemesebb erköltsü és égböltseb halandó is hibáz életében ; de őrzület, bolondot

soha se mutat. Várost égetni mulatságért töb a hibánál. — Részeg indulatra és meg veszet erköltsre tartozik.

Clitust a maga kezeivel öli meg, kinek fordult hát meg fejében, hogy a szándékos és méltatlan meg öletést, gyilkosságot hibának nevezze. Hogy nevezzük osztán meg emberi gyengeségből rendetlen tselekedeteinket? Töb a hibánál.

Veszedelemre szolgált eleitül fogva az emberi nemzetnek, hogy tudóssaink az ilyen méltóságos gonosságot a vérengzést szomjuhozó vitézekben magasztalták és bünöket kevésbe vették. Például veszik őket a maradékok közt minden szomju vágyódásu emberek és nyomdokaikat kívánván követni, a győzödelemnek ditséretit vérrel fizetik az írónak, kik e világ emlékezetiben nagyságoknak gyalázatos hírét fel jegyzik.

Mit használ, hogy egy ember a világnak negyed részét meg öli, az után meghal; téged pedig viszontagságaidnak itt hágy. Hogy ha élni kívánsz, keresd kenyeredet, ha nem; fel akaszthatod magadat.

VÉGE az első kötésnek.

A TERMÉSZET VILÁGA

A TERMÉSZET VILÁGA

VAGY

A JÓZAN OKOSSÁG.

MÁSODIK KÖTÉS.

MÁSODIK KÖNYV.

1801.

THE
JOURNAL OF THE
AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION
PUBLISHED WEEKLY
CHICAGO, ILL., U.S.A.
1914

A JOURNAL OF THE

AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION

CHICAGO, ILL., U.S.A.

1914

A TERMÉSZET VILÁGA.

I. SZAKASZ.

I. Az ember mint Musa és szomoru böltesség.

Mond meg hát, böltesség, hogy a te szentséged 2500
Miben áll? s hol terem benne ditsősséged?
A tudományodnak vérrel hol áldozol?
s Filozofiáddal kit, miért átkozol?
Miben van neked is Musa? méltóságod,
Mennyei érdemed és ártatlanságod? 2505

Ugy-é, soha sem vagy a vérbe keverve,
Mulatva írsz, tudod; mulattsággal vesznek
És az emlékezet templomába tesznek.
Értelmedre látom senkit sem erőltetz
s Okaidért másra fegyverrel nem mehetz? 2510
Kinek mint hogy tettzik, fontollya elmédet,
Higgye vagy tagadgya s lássa értelmedet.
Igasságaidat nem kevered vérrel
És nem veszekedel érte az emberrel.
Minden halandó úgy hiszen, a mint híhet, 2515
Lelkén erőszakot az ember nem tehet,
Ha meg nem nyughatik ki tett okaidban,
Igasságtalannak veszen szavaidban.
Hijába biztatód a maga hasznával,
Egy más reménységgel és boldogságával, 2520
Mert a mit nem láthat, azért tsak nem hiszi

És okoskodását onnan odéb viszi,
 Minden böltsnek lelke rajta királlyá lesz,
 Nem hiszen, ha nem lát, bár boldogul, vagy vesz.
 2525 Láttad ezt böltsesség a lelkes embernél,
 Azért értelmedért senkit meg nem vetnél.
 Gyanus igasság az, ha fegyverrel készül,
 És erőszakosan a fejedre úgy ül.

A mely isméretet bottal oltalmaznak,
 2530 Fizetéssel tolnak s fejedbe pofoznak,
 Ha nem támogatják, nem áll meg a lábán
 s El szárad a józan okosság világán.
 Sok hitető vitte ekként igasságát,
 s A mikor oktatot, űzte gonosságát.
 2535 Mahomet egekből hirdet hazugságot,
 Vérbe kever eléb s úgy ad igasságot.
 Egy fél világ eszét, nézd meg változtattya,
 Próféta és vérrel buzog áldozattya.
 Válhatik hát hitté köztünk a hazugság,
 2540 Fel szenteltethetik benne a gonosság.
 Ti! világi Böltssek, ragyogó Poeták!
 Molier, Pop, Rasin, Kronek, Virgilius,
 Klopstok, Horatius, Linus, Kornelius,
 Irtok, tanítotok, vérengzés nélkül,
 2545 Okaitok soha öldöklést nem szül.
 Versben hirdetitek az embernek javát,
 Fileibe sugván a természet szavát.
 Önként fogadgyák el értelmeiteket,
 Mert magokban érzik a sziveíteket.

Tüzzel, vassal mások sokat építettek,
 2550 Jégen; mely el olvad és semmit se tettek.
 Nem lehet a fegyver soha igassággá,
 Sem a képzelődés, álom valósággá,
 Időrül, időre forog, el változik,
 2555 És ösvényeiben meg téved; habozik.
 Valami változhat, nem örök igasság,
 Mindég egy az Isten, természet s okosság.

A józan értelem most is tsak úgy tanít,
 Mint másszor s okával mindent tsak úgy állít.
 Lássad hát hű Musa, hogy a ditsősséged 2560
 Tiszta, és az ember nem volt ellenséged,
 Hogy szép tudományod vért soha sem ontot
 És tsak igassággal, versekkel hódított ;
 Hogy nagy Istenedrül kegyelmet hirdettél,
 Minden féle hitben áldottál, szerettél ; 2565
 Hogy elmélkedésben a gondolatokért
 Soha sem üldöztél s nem ontottad a vért.

II. A böltesség szomoru és szenyvedéseidtől meg nem menthet.

Meg láttad az embert halandó sorsában,
 s Nézed keservesen, mely semmi magában,
 s Füstöt vét mély elméd a nagy okosságon, 2570
 Mindent látz, a mit tsak lehet, e világon.
 Tsak azt teszi vélled, hogy mindig szomorít,
 Belső fájdalommal s unalommal borít ;
 Látod, semmit se tudsz ; el kedvetlenedel,
 Még fut vágyódásod ; földre heveredel. 2575
 Valamerre fordulsz, haszontalanságot
 Szemlélsz magad körül és mulandóságot.
 Mély okoskodásod éjtzakával borít,
 Fére huz s az ember tsoportbul ki szorít.
 Boldog együgyűség, melyben a szív érez, 2580
 És okoskodásunk éltünkben nem vérez !
 Mindég okoskodva, hogy semmit se tudunk,
 Tsak azt tanullyuk meg s azután busulunk ;
 Tselekedetinknek következéseit,
 Láttjuk néha s elménk el intézéseit. 2585
 De a természetre míhent rá tekintesz,
 Füstöt vét értelmed s minden eszed el vesz.
 Törvénnyel is látod, hogy már az igasság

- Meg állithatatlan, mint a köz boldogság.
2590 Értelme szokása, hatalma külömböz,
A miért itt meg áld, amot azért üldöz ;
E nagy természetnek süllyedsz tengerébe,
Belé fulsz eszeddel számtalan erébe.
Benned él, dolgozik ; nem magyarázhatod
2095 s A lábod hogy érti tzelod, nem tudhatod.
Az egész teremtés kavargat fejedben,
Milliom eset is hartzol az eszedben.
A világ szélirül a másakra repülsz,
Mélységekbe buksz le s magas egeken ülsz.
2600 Fel sétálsz lelkeddel az emlékezetben,
Néznéd a világot még ott a kezdetben,
Sok ezer esztendőn fel utazik lelked.
Intéznéd a dolgot, de nem bírja fejed,
Meg öl a gondolat, meg vakulsz elmédben,
2605 El mulsz nagy eszedben ; el mulsz a kedvedben.
Mint tengert, úgy látod a gondolatodat,
Nem leled fel benne sehol határodat.
A mit igaznak látz, azt is fedezned kel,
Vigyázva kel élni itt az emberekkel.
2610 A maga javáért agyon üt, ha mondod ;
Lassan világosítsd ; ide legyen gondod.
A mit karjára tesz a köz tudatlanság,
Nehezen vesz rajta erőt az okosság.
Oldalrul nézted ezt szomorú böltsesség,
2615 s Nem merted mondani, hogy mi az Istenség.
Meg ölték Sokratest a tudatlanságban,
Hogy meg nem egyeztet a bálványozásban.
Könyvező böltsesség ! keserves méltóság !
Mond meg, hogy mi benned az igaz boldogság ?
2620 Kevés az örömed, csak a forgandóság
Emészt életedben s kerget a gonosság.
A község meg nem ért ; nintszen társaságod,
s Elevenen temet el mély okosságod.
Magánosságra még heverni magadban

s Te vagy vad, mivel nem értenek szavadban. 2625

Mi haszonra vagy bölts? azért szenyvedned kel,
Nem lehet nyugodni, lásd! az érzésekkel,
Szélvésszel kavarg benned az indulat,
Meg szur a fájdalom s szemed könnyvet hullat.
Okoskodgy, hogy ez is árnyék, mulandóság, 2630
De míg ott van a seb, addig tsak valóság.

Fejed, szemed, gyomrod, kezed ha meg fájul,
A filosofiád lelkedben el ájul.

A beszéd a sebre igen gyenge flastrom:
Tántorog az ember, ha kemény az ostrom. 2635

Szolgád, ha el töri egy kedves poharod,
Tsattan; oda nézel s majd nem össze marod,
Embertelenkedel eszetlenségdbül,
s Egy pohár ki ugrat a böltseségedbül.
Gondolkodás után térsz vissza magadhoz, 2640

Meg szégyenülsz titkon és úgy fogsz dolgozhoz.

Az ember oda ment hogy tsak egy haj szálát
Huzzál rajta, fel kél benne az indulat.
Mindig simogatni kel egymást szemében,
Külömben ellened meg vész az eszében. 2645

III. A böltsesség egész világi boldogságot nem adhat; de segít különösen.

Papollyon akár ki, a világ így marad,
És nyomorusága, hol itt, hol ott árad.
Az idők létéig boldogsága nem lesz,
Egy bajbul mást tsinál s tsak ez mind, a mit tesz.
Sorsa kötelébül soha sem szabadul, 2650

Fejére siralma, mint a zápor, úgy hul.
Tudományának is, ezer a fájdalma.
Mint szabadságának a temető halma.
Nem lehet élete tévelygések nélkül,
És a vágyódása uj uj gyötrelmet szül. 2655

Széllyel e világon sok Bölts és igaz van,
 De az emberi nem mind együt tudatlan.
 Szelédeket tanálsz külön magánosan,
 De a világ mindig bolond csoportosan.
 2660 Egyet egynek ölni a törvény meg tiltja
 s Száz ezer száz ezret ölhet azt állittya.

A felső hatalom dolgát karddal végzi,
 De a lakosok közt a törvény intézi.
 Nehéz határt szabni a győzelemnek,
 2665 El kel it enyészni oknak, értelemnek.
 A nemzeti erő tsak magát kérdezi
 s Ügyét hatalmával, kargyával intézi.

A hol hatalom nints, ott a ravaszság tsal,
 Titkon gonoszkodik, szájjal hivséget val.
 2670 Az el nyomattatott ravaszkodik, tettet;
 Vagy inségben szenved, vagy pártot ütöt let.
 Nem veheti rendbe soha a böltsesség
 E világnak sorsát, nem a hiv emberség.
 A szabad hatalom filed fogja, pusztit,
 2675 Okaid meg veti s ügyeddel fel taszit.
 Perely tettzésével, ki áltsd igasságod:
 A szemedbe nevet és fel üti orrod.

Az erőszak tétel igasságtalanság,
 Tsalás, lopás, titkon s nyilván a gonosság.
 2680 Irigység, vágyódás, inség meg maradnak,
 Böltssek, együgyüek hijába fáradnak.
 Egy felől szegénység, más felől gazdagság,
 Itt meg lántzolt rabság, ott tellyes szabadság
 Maradnak e földön időről időre,
 2685 s Hogy miért van ez így, ne vegyük kérdőre.

Emberi nemzeted szél vésszel háborog,
 Habzik mint a tenger s zivatarral forog.
 Viszontagságait zürzavar eszével
 Fel tornyozza s pusztit ragadó szelével.
 2690 Tüz, víz, ember, ég, föld, látod! együt forog,
 Öt éltető állat, s örökké háborog.

A háboru olyan mint a nagy fergeteg,
 Melyben ki él, ki hal, ki gyógyul, ki beteg.
 Ki tsendesittse meg véres zivatarát?
 Bölts, vitéz, poeta, pápa, vagy szent barát?

2695

No hát áldozattá Musám! miért tettél?
 Mi okon fárasztasz? nyavalyám mért lettél?
 Egy két vers, ha el sül éjfélkor fejedben,
 Le írnod . . . setét van; majd nem jut eszedben.
 Tsikorgó ágyadon jobbra, balra fordulsz,
 Paputsba hágsz; felkelsz; pennát, papirost dulsz.
 Az ablakra nézel, viratát ott lesed,
 s Filén fogva tartod fejedben a verset.
 Országot vesztettél, ha el szalasztottad,
 És agyvelőd térjén többé meg nem kaptad.
 Hijában tsinálok helyette ezeret . . .

2700

2705

Ez után sohajtasz s az okosság nevet.
 Mit akarsz jó Musa? mi itt a nyereség?
 Nem jobb lenne ennél az álom s tsendesség?
 Kövér tyukot, ludat s jó tehén hust enni,
 Úgy a butellákból egyet elő venni,

2710

Hová a Tokai Olympus hegyérül
 Halhatatlanságnak itala (*Nektár*) gyül,
 Hogy az asztal felett szépen pirossodva
 Boldog lennél véllek osztán, dohányozva.
 Attz-é a bolondnak verseiddel eszet?

2715

Ujra teremted az erköltsöt, mely veszet?
 A dühöst, a fukart, a prédát meg kötöd?
 Mértékletességed szivekbe bé öntöd?

A ki szeléd okos nintsen rád szüksége,
 Meg van jó vérében a mértékletessége.

2720

A kinek tanácsod tettzik, van már annak,
 Ellenben hijába papolsz a bolondnak.

Had el! . . . tsak gyengeség ez is benned, mint más;
 A rögzöt szokásban nints többé meg állás.

2725

Mint a korhely borban érzi boldogságát,
 A poeta versel oltya szomjuságát.

- Nem igaz, hogy ez s más jutalomért fárad,
 Tsak vers terem benne s fejére az árad.
 2730 Ha szerentsés véle, egy kis híre terjed ;
 Itt ott neve ellen irigység is gerjed.
 Böltznek, eszetlennek, szépnek, tsufnak mongyák,
 Egy felül átkozzák, más oldalrul álgják.
 A jó nevedet is tsak körülted hallod,
 2735 Másut, ha tisztelnek, nem érzed, nem tudod.
 Magamba keressem, Musám ! azt feleled,
 Hogy mi a nyereség, társalkodván veled ?
 Merül a böltesség szivemnek érzékeny,
 És nyugodalmamra miben let termékeny ?
 2740 Ó tsendes böltesség ! vigyázó okosság !
 Lehet-e te rajtad kívül itt boldogság ?
 Vágyódásaimat mértékletességed
 Meg köti hű Musa ! s vezérl Istenséged.
 Nyugtatód életem e kis tisztességben
 2745 És gazdaggá tsinálsz a tenger szükségben,
 Mindenben mérsékelsz, a pompát nevedet,
 s A hang méltóságot lábad alá veted.
 Nints igaz méltóság az érdemen kívül,
 Semmi sem, ki erkölts nélkül vagyon közt ül.
 2750 Vágyódásom hozzá szabad értékemhez,
 s Nem férhet szorulás tsendes életemhez.
 Nem étetz, nem itatz soha rendetlenül,
 És a bujálkodás bennem veszélyt nem szül.
 Ha más nem háborgat, senkinek se szóllasz,
 2755 Dolgotat rendeled, ülsz, sétálsz, vagy állasz,
 Szóval, tettel senkit sem kívánsz sérteni,
 s Hozzád ki, hogy, mit szól, meg tudod érteni.
 Az adósság, mint a pokol, úgy irtóztat ;
 Gyalázattal, kimul és buval adóztat.
 2760 Nem mégy költsönözni, ha a halál űz is,
 Gazdagnak nem hazudsz, ha emészt a tűz is.
 Nem mászkálsz előtte ; és dagályosságát
 Meg veted szegényen, minden gazdagságát.

Fejedelem, a ki másokra nem szorul! . .

Nem lehet méltóság a szabadságon tul.

2785

Nintsen társaságom, úgy-e, s magánosan

Számlálom napomat, sokszor bánatosan.

De nem is szaggathat a sok veszekedés

És kompániák közt az eszetlenkedés.

A sok emberekkel való társalkodás

2770

Sok felől ejt sebet, sok féle hánykódás.

A nagy ismerettség sok képpen kötelez,

s Hol jónak, hol gaznak, hol bolondnak nevez.

Meg veszi az árát a mulattságának,

Meg fizeted bérít a tsalfaságának.

2775

És ha gyönyörködtet igaz, hogy gyötör is:

Az ember okos is, de néha ökor is.

Eléb nyallya kezed, azután meg ökvel,

Most kenyerét nyujtya s osztán le üt kővel.

Mindig zug filedbe a nagy beszéd tenger.

2780

s Vagy egy, vagy más habja szivedbe mindég ver.

Üzik, fűzik széllyel a sok hazugságot. —

Tartsd meg, te hű Musa! a magánosságot.

Nem hallasz másokrul, tsendesesen élsz nyugszol,

Mikor tetszik, akkor kelsz fel és aluszol.

2785

Akár ki hánykódjon, ha hallod, neveted,

Nem furod magadat ügyébe s meg veted.

Minden ember ura a maga dolgának,

s Vegye hasznát módgyán az okosságának.

Ő dolga! tettzése szerint had tsinállya,

2790

Hasznát is ő veszi, kárát is ki állya.

Bolondság kívánni, hogy minden jó legyen,

És mint a bölts okos mindenben úgy tegyen.

Ha ő is te volna, úgy tsinálna mint te:

Más a természete s más let az élete.

2795

Nem hallunk hát Musa mi kevély fetsegést

s Magával ditsekszó üres hang retsegést.

Beszély a holtakkal, nyugodjál tsendesesen!

Örömet is érhetz itt egésségesen.

2800 Lelkedben meg őrzöd a nyugalmaidat.
 Nem tsalod, nem bántod halandó társadat.
 Nem marja szivedet az undok gonosság,
 Igaz az erköltsöd s ez igaz boldogság.
 Ha hiszik, hogy tévedsz némely értelmekben,
 2805 Magánosan mongya valaki szemedben.
 Rendes mód tzáfolni azt, ki nem felelhet,
 s Azzal, ki vádollya, négy szem közt nem lehet.
 Nem szokás mindenben az okot ki írni,
 Okoskodva nem jó az embernek sirni,
 2810 Ki tudja, hogy ki nem tévelyeg magában ;
 És ki tsalhatatlan az igasságában.
 Elég Musa, ha mi, mint hiszünk, úgy irunk :
 Nem adhatunk többet, mint a mivel birunk.

IV. Haszna a tudománynak.

De így már a tudós mi haszonra lehet,
 2815 Nyerességre velle a világ, hogy mehet ?
 A tudomány sokszor szókkal meg vakíthat,
 Ne járjunk utánna, ha nem igazíthat ?
 Gyakorta fel dulta az egész világot,
 Vérrel borítván el az emberi ágot.
 2820 Tudomány termette a szörnyü bűnöket,
 s Káromolni tsak ő tudta az egeket.
 Nem vétkes az ember tsupa természettel,
 Nints bűn, ha nem élünk törvény tételekkel.
 Tudománnyal kel hát a tudományt birni,
 2825 És a hol ártalmas, hibáját ki írni.
 Egy Nemzetnek ügye minden féléből áll . . .
 Lássuk ! segedelmet, hasznót miből tsinál ?
 Minden dolgai közt az igaz böltssesség
 Legfőbb segedelem és ditső mesterség.
 2830 Filosofussait használlya ezekben,
 Kik első emberek közöttünk nemekben.

Az el restült Tudós unalmát vonszolván,
 Ir; a világ dolgát fejében fontolván,
 Halgat, néz, figyelmez, olvas, érez, gondol,
 A tapasztalásnak elméjében hódol. 2885
 Nem beszél örökké; nem halgat szemtelen:
 Soha se goromba, soha se szüntelen.
 Elmélkedési közt töbnyire szomorú,
 Bádjadtt, rest, kedvetlen, s majd meg öli a bú.
 Eszével halgatván, gondolatit örli, 2840
 Motoz maga körül s artzulattyát törli.
 Az idő változás vérit változtattya,
 Néha meg frissíti, néha el altattya.
 A mord kedvetlenség tépi meg képiben,
 s Felleges időben meg dagad lépiben. 2845
 Ollyan mint együgyü gyermek vagy tudatlan,
 Ugy tettzik, hogy semmit nem lát s tanulatlan.
 De a Filosofust meg nem vakithatod,
 Sem magad előtte el nem takarhatod.
 Bé lát a szivednek rejtek hajlásiba, 2850
 Szépen ki tanullya minden fogásiba.
 A ki természettel tanátskozik titkon;
 Soha se viheted azt utánnad vakon.
 Szeléd; és ugy tettzik, hogy semmit se tehet . .
 Láttya gyengeséged: halgat és ki nevet. 2855
 Igaz Filosofus nints sok a világban :
 Elég, ha van öt, hat egy egész országban.
 Mint az arany, gyémánt meg nem sokasodik,
 Ugy mint a béka só s el nem szaporodik,
 Soha a Böltsek sem emberi nemekben, 2860
 Mivel kintsek ezek fel emelt lelkekben.
 Ezek az okosak oly Céhet tsinálnak,
 Mely által vezetnek s mindég elől járnak.
 A gondolat tüze lassan ég fejekben.
 És az okok koha titkon zúg fejekben. 2865
 A világ elméjét ingattya pennájok,
 Természetet, ösztönt magyaráz a szájok.

És az okosságnak kiáltó szavánál.

A mit száz ármáda itt meg nem törhetet,

2870

Egy néhány toll s penna földre terithetet.

Először mindenben az elme készül el,

Osztán jön az erő, tudod, a fegyverrel.

Egy ember pennája egy ország elméjét

El kapja s magához igazította fejét.

2875

Ó, Luter s Kálvinus! hogy volt hát? mongyátok

Péter, Pál! a többi? mert ezt ti tudgyátok.

Rómának a sorsát penna változtattya:

Az ágyút meg győzi, ezt meg nem birhattya.

A világi böltsek pennával motoznak

2880

Elől; s utánok ugy fegyverrel dolgoznak.

Mig penna nem készít, változás nem lehet:

Mig elméd nem akar, a kezed nem tehet.

Gyengülésbe hozza Romának hatalmát,

Igy tölti a világ gyakorta bé álmát.

2885

Tehát a Böltseknek oly tűz az elméjek,

És oly vezér tsillag előttünk nagy fejek,

Hogy ha a világtul őket mind el veszed,

Az emberi nemet ugyan földre teszed.

Érdem a tudomány e nagy setétségben

2890

s Böltesség boldogit a lehetőségben.

Nemzetség, királyság, ugy nagy, hogy ha tanult,

Oda van az ember, ha esze belé fult!

Egy országnak ügyét értelem vezeti,

Mely magát boldoggá, ha bölts ugy teheti;

2895

Minden féle sorsban tudomány nemesít;

Ostobát a fő rang meg nem érdemesít.

Salamon is, hogy bölts kettős méltósággal,

Ül királyi székén s ítél igassággal.

A nagy Frideriket könyve nemesíti,

2900

És uralkodását esze hiresíti.

Cesar, Julianus, Aureliussal,

Lengyel Stanislaus Antoninusokkal

Bizonyittyák ennek örök igasságát,

Nints erősebb fegyver rokon ! a pennánál,

Hasznát, ditsősségét s felső méltóságát, 2905

Földhöz ragaszt, tudod, a mély ostobaság,

És inségre vezet lelkedben a vakság.

Tekintsd Európát el tévedésével,

Mit vit végbe vakon bé borult eszével.

Az ember, ha perlet együt fegyverével 2910

Irta igasságát, ki ontot vérével.

Öldöklésre hívta irgalmas Istenét,

Hogy vérben nyerje meg más ellen a perét.

Tüzes vasat markolsz, hogy ügyed ki tesszen ;

És ha igaz, kezed ott meg ne éghessen. 2915

Valamennyi szent van, ügyét mind el veszti

Már ma, ha a tüzet testén fel éleszti.

A vén asszonyokat szépen meg égették,

De eléb törvényben ördögnékké tették.

Egész világ hitte, hogy teste el tűnhet, 2920

És a tilló allán Budára repülhet.

Igy tettük törvénnyel a sok gyilkosságot :

A vakság így szabja ki az igasságot.

Hogy ők boszorkányok, a tanultak hitték

És a vén asszonyt is reá beszéllették. 2925

El hitte : magára vallot inségében :

Meg ölette magát eszetlenségében

Szurkot, hamut, laput, tollat öszve szedet,

Satskóba kötözte ; imit, amot le tet,

Végre ennél fogva boszorkánynak vélte 2930

Magát is ; s a törvény halálra ítélte.

Athenas ördögöt soha sem égetet

s Róma ily vad bűnbe soha sem eshetet.

A Filozofia a hol oktathatot,

Jegyzés. A böltseket ki vevén egész Európa el felejtkezett
 ólla, hogy az ördögnek teremő hatalma nints ; nem lehet,
 hogy egy embernek teste életben, épen meg maradván, a kults
 yukán által nem mehet, ha egész pokol ördöge mesterkedik is
 ajta.

2935 Ily ostoba törvény nem tudattathatot.
 Böltset a boszorkány lónak nem vihetet,
 Paripát mindenkor csak tsürhésekből tett.
 Baj az ördögnek is böltsekkkel vesződni,
 Kik velle, mint mások, nem szoktak törődni.

2940 Hitedért anyádnak méhéből gyermekét,
 Nem vágják ki; hogy úgy boldogítsák lelkét.
 Tsupa gondolatért senkit sem égettet
 A vallás szentsége! e tzikkelyről le tett.
 Mi által oszlot el róllunk e fájdalom?

2945 Merül jöt kezünkre ma a nyugalom?
 Világi böltsesség és józan okosság,
 A kut fő, melyből fel buzog a boldogság. ^(a)
 Végre a természet le rázta magát
 Ezt a dühödt veszélyt s szól igasságáru,
 2950 Sértet törvényeit fegyvere boszullya
 És a vad értelem országát nem dullya.
 Fel hozta világát a mély setétségre;
 Ujjaival mutat a jó Istenségre.

Mig vallás küszködik csak a vallás ellen,
 2955 Békességre jönni tellyes lehetetlen.
 Hegyeket halmoznak az ellen vetésből..
 A Theologia, Dogma rájok fel ül.
 Hol a szent írásnak minden sorja meg gyul
 s Mint zápor a felek eleibe úgy hul.

2960 Cikkelyt cikkelyre, okot okokra hány
 Ez a végzetetlen tsatázó tudomány.
 A vallás ártatlan, kárt csak az ember tett,
 Ki el tévedt tőle s eszében meg veszet.
 Ő hirdeti köztünk a szép egyességet,

Jegyzés. (a) Haszontalan sajtolod elmédet kegyes Rokor
 hogy a tsatáros tudomány s Theologia szelédült meg magábar
 mert az igasságnak mélységét soha meg nem lábolod, hogy mi
 a Filozofia a vallásnak segedelmére nem jöt, addig vérengezi
 meg nem szünt. Már mos a controversia szeléd, ugy-é? ige
 mert nem léli hatalmas bolondokat.

Ajánlván örökké a jó békességet.

2965

Ember szeretetbe ülteti törvényét,

Érdemel táplálván az ember reményét.

Mérget, tüzet, fegyvert, hogy szedtek belőlle,

Hogy tudtak érteni ily rutul felőlle.

A Messiás álgya ellenségeit is,

2970

Követője öli önnön testvérjét is.

Külömböztessed hát az embert, vallását,

Igaz tudományát és bolondítását.

II. SZAKASZ.

I. Az ember mint pártra hajlás, párt ütés.

Mi a pártra hajlás? az-é ha barátod

Ügyében segíted, mikor baját látod?

2975

Hogy hiv atyád fiát más felet szeressed:

Az igazhoz hajoly, a gonoszt meg vessed?

Jegyzés. Európának világi Böltsei állítták, hogy a Biblia szeléd tudománya szerint, ország nem állhatna fen, mivel fegyvert fogni nem enged és mindent békességes türesre, Isten akaratyára hágy. Ha pofozzák állya s könyörög. Más részről azt hirdették, hogy ez a tudomány tüzzel, fegyverrel, vérontással parantsollya magát eléb, odáb plántálni, a mit meg is fogattak s gyakorlottak. A részeg tudománynak vad tudatlansága oly ordögös fegyvere volt emberi nemzetünkön a Pokolnak, mely által az emberiség egészben el töröltetni láttatot e Földrül. Annyira, hogy ha keresztyény vagy kerestény világodat a régiségben, míg a Flosafia és természet igassága némán ült benne, meg tekinted, kéntelen vagy kezedet szemeidre tenni s ortza pirulással buzgó atyáidtul ezt kérdezni: *Hát! emberek voltak ezek is?* Lehetetlen a régi százaknak emlekeztibe tekintened úgy, hogy lelkedet irtódzás és szivedet utálatat ne fogják el. És ha e kettő közt választani kellene, inkább hinném, hogy aints Isten, mint azt, hogy a vallásért való égetés idvezítő érdem előtte. Nem annyira van sérelmére az Istenségnek az, ki nem isméri, mint az, a ki hiszi, vallya, hirdeti és belőlle kegyetlent, igasságtalant, erőtlent tsinál.

VÉGE.

Vagy a pártra hajlás, mikor igasságot
Látz, de adományért róvsz rá hamisságot?

2980

Ha oly polgároknak a párttyokra állasz,
Kikrül gonoszt nem tudsz, sem rosszat nem hallasz,
Pártra hajlás, de hiv emberség, igasság,
Kit szeressek, kit nem, enyim a szabadság.

2985

De van olyan ember, kit soha se láttál,
Egytzer vóltál véle s mindgyárt meg utáltál.
Idegen vagy tőlle, miért? nem tudhatod.
Nem vétet ellened s nevét sem halhatod :
Mással tanálkozol s első tekintetre
Itélled méltónak minden tiszteletre.

2990

Van hát pártra hajlás tsupán természetben,
A mely ösztön által vezet az életben. —
Lobog a szivünkben oly titkon bolygó tűz,
A mely magához huz, vagy magátul el üz.
Láthatatlan eszköz, mellyet a tekintet
Mutat; vagy magyaráz s el fogja a szívet.
Nem tudod hogy, de nagy hozzá a vonzódás,
Mint ellenben némely iránt az irtózás.

2995

Van hát pártra hajlás igaz is, kedves is,
Törvénytelen indok s nagyon veszélyes is. *olv. undor*

3000

A hol emberi sziv dobog a vérében,
Nintsen pártra hajlás nélkül érzésében.
Önnön nemzetéhez, szomszéd szomszédjához,
Barát baráttyához, ki ki a párjához,
A tolvaj, tolvajhoz, korhely részegeshez,
A paraszt paraszthoz, a nemes nemeshez
Ragaszkodik, hajlik, tapad, életével
Társalkodásában, testével, lelkével.

3005

A mit magában lát, másban azt szereti,
Ösztöne után fut s magát nem tettet.

Jegyzés. Ortza, tekintet, nézés, a szivnek oly tüköre, mely
ben a vigyázó és nagy tapasztalásu ember az erköltsöke
nagygyára föl fődözheti, de hogy valaki tsupa tekintetbül minde
szívet meg ismerjen, az tsak a Lavatter álmaira tartozik.

O! kinek nem görbül a keze magához,
 Ki az, ki nints kötve kedvéhez, hasznához?
 Tudom, hogy az ember nyereségért fárad,
 És gondgya fejére ditsősségért árad.

3010

Az adomány szivét hamar meg hódította,
 És az igasságtul szemét el fordította.

3015

Ugy hogy, Angyal szállyon menybül alá testel.
 Meg nyered ügyedhez, ha tolhatod kintsel.

És pártosság nélkül széles értelemben

Nints ember e földön s angyal az egekben.

Az áldozat tudod magához engesztel;

3020

s A gazdag ajándék könnyen kegyelmet lel.

Vagyon az ügyekben oly tiszta igasság,

A melyet el nyomni lelketlenség, gazság.

Ne nyomd hát el pénzért a szegény ártatlant,

Ne bántsд tekintetért; ne üzd a méltatlant.

3025

Igasság nemesít, hid el, tsak lelkedben

És emberiség teszen naggyá életedben.

Nem mégy ditsősségre, ha nintsen nagy lelked,

Ha igasságtalan és tsekély a tetted.

Mi a természetben legelső méltóság?

3030

Nemes lélek, szép ész, erkölts és igasság.

Hijába vádolod, mert titkon tisztelod,

Feketitnéd nevét s szivedben irigyled.

Szégyeneld magadat az alatsónságban,

Tsalás, tettetésben s titkos gonosságban:

3035

Tiszteletre valót mit tsinálhatz benned,

Ha lelkeddel, mint rosz ember, úgy kel tenned.

Láttya a szivedben alatsónságodat

És szemedbe hánnya a gonosságodat.

Hijába rejted el tzélodat szivedet,

3040

Napra teritik ki, szemlélvén, mivedet.

Hogy tudnál te többet az egész világnál?

Hogy lenne értelmed sokkal töb magánál?

Beléd lát a világ mejjeden keresztül

s Szived gyökerében meg nézi, hogy mi ül.

3045

Nints ember, ki magát el dugja előlle
És úgy ne ítéllyen, a milyen, felölle.

- Ha hivatalod nagy, jádzol a többivel,
Meg hajlik előtted, de tsak színbül tisztel.
- 3050 Keresi vagy félti tölled szerentséjét
És együgyün hajtya meg előtted fejét.
Hogy szóllani nem mér, nagy Bölts vagy felette,
A sors szerentséjét alád helyezettette. —
Gyönyörűség osztán annál többet tudni,
- 3055 Ki szóllani nem mér s kénytelen hazudni.
Azt hiszed, fel nem ér ésszel nagy rangodban,
s Meg nem tud fontolni a méltóságodban.
Pompás asztalodnál jól ivot, jól evet,
Meg hajlik, köszöni, el megyen s rá nevet.
- 3060 De ha érdemed van, kettős tisztelettel
Ditsér és irántad van hiv szeretettel.
Szép dolog érdemért, tudod, szerettetni,
És az emberségért hiven tiszteltetni.
Rangban érdem nélkül nintsen gyönyörűség
- 3065 s Tsak az igazságban teremhet édesség.
Azért a gonosz is mindég azt sajnálja,
Hogy nintsen érdeme s a világ utállya.
De hogy ismered meg, ki pártra hajlásbul
Igasságaidban adományért meg dul?
- 3070 A perrel öszve szűt és font igasságot
Mirül ismered meg? vagy az álnokságot?
Minden ügyet szoktak a törvényben rázni,
Környül állásai szerint magyarázni.
Mikor nyomni akar, nyakadra kaptázza,
- 3075 Hogy meg lásson rajta a törvénynek mázza.
Mert minden kerüli a rut gonosságot,
És mig nem mázolhat reá igasságot,
Nem mér az ártatlan ellen szembe szökni,
Mivel azért szokták az embert meg köpni.
- 3080 De tanult elme a függőn keresztül,
Lát és meg isméri, hogy ott lesben ki ül.

Ne forgasd titkokra soha a szavadat;
Mutasd, mint belül vagy, kívül is magadat.

Nem lehet két bőrben egy állatnak járni,
A ki ravasz, attól nem lehet jót várni.

3085

A más kára nélkül sorsod javítani,
És életed modgyát így fel állítani,
Magad iránt igen szoros kötelesség,*
És az emberségben, tudod, nagy mesterség.

Undok a haszon is a mások kárával,
Nem jó borért járni a más rovássával.

3090

Addig uszol vizen, tud meg, mint üres tők,
Hogy magas poltzodrul a sors végre le lök.
Édes dolog, tudod, az igaz kereset,
Ha az ember vélle gonosz s tsalárd nem lett.

3095

Nem jó kenyeredet a más romlásával,
Keresni és titkon aratni kárával.

Magad erejével forogj a módokon,**

Ne taposd a szegényt, ne ülj a nyakokon.

Nem érdem a néked: hátalva futottál

3100

És, magadra ha le tettek, sántikáltál.

Mint az oly nyomorék, ki ló hátán szalad

* *Jegyzés.* Mivel már, mint láthatod, minden talpalatnyi földnek ura van. Lehetetlen valakinek úgy jószágosodni, gazdagodni, hogy mások ez által, vagy ne fogyatkozzanak, vagy meg ne sértődjenek. Innen van, hogy valamennyi ház meg gazdagodik, a szegény mind ördögnek agygya. Syllának ezt mondotta Rómában egy polgár: *Hogy volnál emberséges ember, mikor reád atyádrul semmi sem maradt, még is oly gazdag vagy!* Illyen régi már a gazdagodás ellen való balvélekedés.

** A világ kezdetitül fogva az emberek mindég papollyák nagok közt, hogy egymást ne tsallyák, de a tsalás még is úgy borította el, mint a fergeteg. Egy barázda földet nem szerezhet, hogy akár ily, akár oly móddal mástul ne ved; vagy okonidrul vagy szüleidrul marad. Ennél fogva, adás, vevés, alkudozás, tsere, huzás, vonás és per borították el a világot, mely szüntelen haborgó tengernek zivatarai közt, pártra hajlágasság, hamisság, gonosság, ártatlanság annyira öszve keveredek, hogy sok ember maga se tudhattya mikor igaz és mikor hamis.

s Nevet, hogy a gyalog emberek közt halad.
 Ne bántsđ az igazat, a hol észre veszed,
 3105 Ne nyuzzad a szegényt, mert gonoszul teszed.
 Inkáb ély kevéssel, mint légy kintses ördög,
 Másoknak utállat és rut erköltsi dög.
 Sorsod jobbulása mennyen rovásodra :
 Ne hintsenek átkot élted s halálodra.

II. Párt ütés.

3110 Mikor egy társaság szabadon meg egygyez
 Magával ; törvényt szab és fő vezért nevez.
 Ellene egy néhány, ha öszve esküszik,
 A köz igasságnak elibe feküszik ;
 Ha minden polgárnak lehet hatalmára
 3115 Támadni és fegyvert fogni hazájára,
 Midőn azt kébzeli hogy sérelembe van
 s Nem tekintik ügyét nagy igasságában :
 E széles világon nem lesz töb tsendesség,
 Törvényes társaság, sehol sem békesség.
 3120 Örökre butsut vesz töllünk az igasság,
 s Az emberi nemet el lepi a gázság.

Hol van olyan ország, melyben kedvetlenek,
 Zűrzavar bolondok, s rosszak ne legyenek,
 Kik fel forgatnának törvényt rendet, népet,
 3125 A hazának ekként adván bolond képet.
 A belső háboru utolsó pusztulás !
 Nints uralkodásban soha ilyen dulás.
 Tellyes hatalomban a királyt szenyved el,
 Mint hogy vérbe keverd magad a nemzettel.*

* A khiniai császár jobbágyaitól mindent el vehet és mindent verethet, ölethet, ha akarja ; de soha sem akarja, mivel a akarat lehetetlen következést, vagy az akarónak veszedelmé vonja maga után. Az Isten, mint mondani szokták, ha akarj egy szem pillantás alatt e világot semmivé teheti, igen ! de soh

Jobb a vérontásnál, a legnagyobb Despot : 3130
 A rablás, tűz, fegyver el vesz minden dolgot.
 Had mondgya a Despot, hogy ő mindent tehet,
 De csak szóban marad s valóban nem lehet.
 A természet s annak törvénye ellent áll . . .
 A sorsnak menyköve Despotra is rá száll. 3135
 Haszontalan eshetz a magas Egekre,
 Erős Istenedre és minden szentekre.
 Mert, ha rugót, ösztönt nem adsz az embernek,
 A hol dolgozni kel érted, ott hevernek.
 Az esküvés játék soknak a szívében, 3140
 Láb alá tapossa s neveti mivében.
 Mi hát hit és hívség? tisztesség, nyereség,
 Törvényes szabadság, jutalom, reménység.
 Az embert örökké a haszna köti,
 Ha szolgál és e nints, mérgét lövöldözi. 3145

III. A föld népe első tárgy.

Az alsó sokaság a felső karokkal
 Legyen hiv kötésben s alkuban magokkal.
 Had hárittasson el a titkos fájdalom,

sem akarhattya, mivel az akaratnak lehetetlenség a következése.
 Az örök *Test* és valóság semmivé nem lehet, de ellenkezik is az
 isteni természettel, hogy hatalmának valóságban lett kiterjedése
 semmiséggé legyen. A Török, a Mongol, Jappon, Persa mind
 Despot, de próbálják a népet fojtogatni, rablani, ha rá nem
 emlékeztetik-e őket, hogy egy ember akár hol üt, csak egy em-
 ber. Jobbitását akarná is, soha rá ne mehessen? Mivel vétkez-
 hetet annyira, hogy szívében világi boldogságának kívánása is
 bűnnek ismertessen? Büntetted-e azért, hogy emberré teremtette
 ember lenni bátorkodott? Mitsoda uralkodó volna az, ki gyönyör-
 üségét népének gyötrelmében és hatalmának állandóságát ke-
 gyetlenségben helyeztetné? Igyekszik minden jó király orszá-
 gának boldogításán és fel emelésén, azért mongya Titus: *Bará-
 tim el vesztettük a napot; egy boldogot se tettünk.* A világnak
 örök emlékezetibe tekintsed Nerot, Kaligulát, Karakallát — osz-
 tán Antoninust, Titust sat., melyik soron szeretnél állani?

s Állyon egyességben ez a köz oltalom.

3150

A kik a hazában földed borozdállyák,
Kardal ótalmazták s kenyered tsinállyák,
Szép tekintetre is mehetnek közöttünk,
E nélkül ur karba hijába öltözünk.

3155

Legditsőb mesterség a kenyér kereset
Szántással, vetéssel, noha oly tsekély lett.
Nintsen hozzá hír, név, ditsőség köttetve,
Noha ő lett első a többit éltetve. —

3160

Eke, kasza, kapu s a kezek szentségek,
Áldásul atták ezt az irgalmas Egek.

3165

A mezei dolog le köti az embert,
És nem fog egymásra ragadozó fegyvert.
Pusztítások nélkül keresi kenyerét,
s Éh gyomra kemélli végre önnön vérét.
Nyugodalmat szerez, fen tartja életünk,
Békességet okoz és táplálja testünk.
A ki legelsőben barázdát vontatott,
Földi istenség volt s bennünket meg áldot.

3170

De azért a népet kitsoda tekinti?
Nézik verejtékét, hogy a földön hinti.
Szerszáma oltsóság s ezereket tsinál,^(a)
Rongyos szine nélkül a pompa fen nem áll,
És a mely ur ragyog, nem a palotában
Nézd, hanem a szántó ember gubájában:
Ennek verejtékin fénylik méltósága;

3175

És ha e nem izzad, el sülyyed nagysága.

Ne vesd hát a népet másoknak prédául.
Mind addig siggatod, hogy ha rést kap, meg dul.

Jegyzés. (a) Jó, hogy a kenyér keresetnek, szántásnak szer-
számái annyiba nem kerülnek, mint az emberi kevélységnek
pompás eszközei, mert éhel halnának meg. Egy szántó talyiga
6 márjás, egy pompa szekér 30 ezer forint, még is a 6 márjá-
sos szekér készíti el a 30 ezer forintost, ez is hozzá járulván
még; hogy valamennyi kintse ház van e világon, mind talyiga
gazdagította meg.

Ne legyél magadnak ellene bírāja
 Ur székkal, mely látod természet tsodája.
 Had végezze véled ügyét a bíróság, 3180
 A törvény, a gyűlés és a köz igasság.
 Hogy a tartozás is alku szerint legyen
 És minden birtokban törvényessen mennyen,
 Hogy had szabjon rendet a törvény mindennek
 s Ne aggyon szegényen erőt eszetlennek. 3185

IV. Uralkodás az életen, halálon.

Az ember életét ország törvényére,
 Biráira bizd és nem polgár kezére.
 Jobbágnak, jobbágyod éltét által adod,
 A köz igasságot tsudává tsinálod.
 Meg érdemli véred, hogy ország ítéllye 3190
 s Tudatlan ítélet fegyverét ne féllye.
 Az ember élete kereskedéssé lész
 A tisztartóság közt s azt se tuggya, hogy vész.
 Soha erőszakra ne adgy szabadságot,
 Mérsékeld, zabolázd, mind a méltóságot. 3195
 Akár ki legyen hát, ha erővel veszen,
 s Szegénnyére terhet helytelenül teszen :
 Tégy eleget, halgas, ellene ne perely,
 Pompás mentségire, ne ügyely, ne felely.
 Ha a nép a földnek barázdáján izzad, 3200
 Érdemli, hogy ügyét nézd meg s oltalmazza.
 Verejtékezését fizesd igassággal,
 s Ne légy rajta, mint mord, a hatalmassággal.
 Ne ott ved fel, hogy van erőd véle birni,
 Nem jó a léleknek tettet ellen sirni. 3205

V. A föld művelő nép nem igazgathat, sem uralkodásra nem mehet.

- Nem mondom községnek, hogy agy bíróságot;
 Nem hordozhat kaszát, kapát, méltóságot.
 Nem tanulja meg az ország szövénnyét,
 Mivel föld művelés táplálja reménnyét.
- 3210 Törvény tétellel is utzán nem heverhet,
 Kenyér kel, othon szánt, más felé nem mehet.
 Követek által sints néki bírósága,
 Egy szájban el olvad, tudod, szabadsága.
- 3215 Mikor sok ezernek a voxa egyre gyül,
 Ennek elméjében szabadsága el ül.
 Tsak álmodban hordod otthon uraságod
 s Egy néhány nagy ember reád huzza jármod.
- Az ország, hogy magát rejtse egy néhányban,
 Meg tselekszi ugyan, hanem tsak kinnyában:
- 3220 Nagy a kiterjedés, nem gyülhet együvé
 s Ha együt van, nem tud lenni egy eszüvé.
 Az okos gyengének aggya által magát,
 Hogy, a hol ő nem lesz, vezérellye dolgát.
- Az, együgyü el megy, a bölts othon marad,
 3225 És az oroszlányért, nézd, az egér fárad,
 Kis állatnak aggya által nagy erejét
 s Cérna szálon kötik oszlophoz a fejét.

VI. Birtok jövődelem a polgárra nézve.

Nem jó egynek hagyni temérdek jószágot,
 És javából tenni roppant uraságot.

Jegyzés. A boszsuságnak keserve mérges nevetésre fakaszt ki; ha meg gondolod, hogy a Lengyel uraság királyának hatalmát szoros határok közé vette, a magát pedig népének életén, vagyonán határ nélkül valóvá tette: ilyen az ember!

El rontya erköltsét a sok bulyasággal ; 3230
 Nem tanul, költ, játszik és él tunyasággal.
 Magában egy fővel áll ki oltalomra,
 Sokbul több vitéz kel a diadalomra.

A szegény hazából ostromra ki megyen,
 Ő is egyet aggyon, s maga othon legyen. 3235
 Ezer udvar földről ugyan annyi fő kel,
 De nem áll ennyi ki a nagy kintsesekkel.
 Hogy pénzel pártollya a terhét, vakítás,
 s A szegényeb résznek nagy meg szomorítás.
 El olvad az ország ereje közöttök, 3240
 s Meg kel a többinek hajolni előttök.
 Szomoru tisztelet, mely mindég görbén néz,
 s Inye közt keserű a hizelkedő méz.

A nagy jövődelem Királyra tartozik,
 Vagy nemzetre a mely magának adózik. 3245
 De a polgár vélle sok képpen veszteget,
 s Romlásodra titkon másokat hitetget.
 Ki perli gyermeked annyának méhéből
 És királynak is hamar székibe ül.
 Meg veszi ügyedet pénzel körülötte, 3250
 s A hová irányoz, prédáját el lőtte.
 Biráját ügyében négy szem közt oktattya,
 És igasságára kintsével nógattya.

Ember sokaság kel hazád oltalmára,
 Tehetős nemesség s paraszt a javára. 3255
 Mit teszen, hogy Péter bulyaságban usszon,
 Pál pedig habozva az ületin tsuszzon.
 Egy néhány gazdagból a haza fen nem áll,
 Ha gyémántból van is szobája, melyben hál.

Tsupa ragyogásban nem látok érdemet, 3260
 Ha szép erköltsöd nints, a cifraság szemet.
 Musika, tántz, kártya vitéz győzedelmed,
 s Romlot asszonyok közt vontzol a szerelmed.
 Mit téssen hazádnak az ily tündöklő máz : —
 Sokszor hozta már ezt, tudod, nagyságos váz. 3265

Pompája, fő rangja el mulik fénnnyével,
De Aristides él még ditsósságével.

VII. A hivatal érdemre tartozik.

- A boldog természet rangot nem tekintvén,
Szabadon ad, veszen, ajándékit hintvén.
- 3270 Nem kérdi hertzegnek, koldusnak, gazdagnak,
Formállya életét kis s nagy méltóságnak.
Nemes érdemeit Nerótól el veszi,
És hiv jobbágyára Senecára teszi.
Nints kötve hatalma arany kötelekkel,
- 3275 Hízelkedésekkel és mesterségekkel.
Nem szabad tettzését paszomántra irni, —
Nem lehet kegyelmét kezébül ki sirni.
Ennek uttyaiban keresd boldogságod,
Ez fontollya benned józan okosságod.
- 3280 Az hol érdemest látz, ved fel a kormányra : (a)
Ne néz uraságra, fényre adományra.
A jó ítélletre jó elme, lélek kel,
Nem bírod a terhet itt, tsak pénz nemekkel.
Formáld hát ugy magad, hogy a társaságban
3285 Törvénnyel köttetve élhes szabadságban,
Hogy minden jó polgár tsak ott lehessen rab,
A hol boldogsága ellen tsapkod a hab.
A mivel ártana magának, ne enged,
És kezébül a kést, mint gyermeknek, ki ved.
- 3290 Szed rendbe hatalmát, kösd meg vágyódását
s Zárd határok közzé szomju kívánságát.

Jegyzés (a). A tudatlanság a rangban elő emberek közt és a birói székek körül olyan, mint a pestis. Igyekez tölle szabadulni. Nagy része boldogságnak az ostobaságtul menekedni.

VIII. Ösztön nélkül a természet pusztja.

«Engedj polgáridnak egy kis szabadságot,
 Ösztönt s törvénybe vet szeléd bátorságot.
 A le vert természet gyengén vitézkedik,
 Mivel kötelek közt s lántzon nevededik. 3295
 Ha létét embernek sehol se láthattya,
 Hogy mért van, minek él, maga se tudhattya.
 Ha miattad szünik meg éltét betsülni,
 Hogy fog hát a lelke, mond meg, hozzád fülni?
 Rosz katona, érted, ha nem tuggya miért, 3300
 Mivel magán kívül nem tud lenni másért.
 Ne szed ki belőlle mind a rugó tollát,
 Rá szorulsz s ő akkor támasztja fel állát.
 Hideg vérrel nézi a veszedelmedet,
 Nevet, mikor láttya végső esetedet. 3305
 A ki mindég szenyved, változásért sohajt,
 Ott remél jobbulást és fejedre but hajt.
 A hartzol, a kinek van még mit veszteni,
 Az emberben jóval kel jót élesztteni. . .
 Mihent a szivébül minden kevélységét 3310
 Ki veszed ; el rontod irántad hivségét.
 Agy egy kis játékot hivalkodásának,
 Had aggyon táplálást a vágyódásának.
 Miért féljen a rab sorsát változtatni ?
 Inkáb reményli, hogy majd fog jobbítatni. 3315
 Ha látod, semmid sints, miért hadakozzál ?
 Ha másé mindened, hát mit oltalmaznál ?
 Tömlöztöd védelmezd ? azért ontsd véredet ?
 s Hogy kötve maradhass, sebhessed testedet ?
 Ne vetkeztess hát ki az embert magából, 3320
 Ha lehelletet nem vehet, tudod, meg ful.

IX. A mezei miv minden törvény alá zárt társaságnak fundamentoma.

- Szántásra, vetésre szoros gondod legyen,
 E nélkül s világ semmire se megyen,
 Ha pénzed volna is, nints mit s kívül venni,
 3325 Az ezüstöt pedig nem lehet meg enni.
- Mezei munkában áll a királyi kints,
 Nem él az ármáda, ha buza, széna nints.
 Kenyér bor, hus, nevel még erős embert is,
 Forró vért, tagokat s eleven elmét is.
 3330 A salátán hizot katona gyengén üt,
 s Meg aszik a déren, ha kementzét nem fűt.
 Igy, ha erős néped s kenyered nintsen,
 Nem lehetz hatalom, hijában ülsz kintsen.
 3335 A világ e hasznot mindjárt meg érzette,
 Mihent magát rend és törvény alá vette.
 Istenekké tették, kik erre oktattak,
 s A föld gyümöltsiért hiven dolgoztattak :
 Triptolemus, Ceres istenekké lettek,
 Hogy a hatalmokkal örökre jól tettek.
 3340 Danaus Argosnak huzta barázdáját,
 Kadmus emelte fel kis Beotiáját.
 Jupiter, Saturnus, Titán Egyiptomból
 Érkeznek s alattok a vad görög hódol.
 Istenséggé lesznek vadakat oktatva,
 3345 s A mezei munkát kezekkel mutatva.
 Mezei miv nélkül nintsen hát társaság,
 Sem törvény meg irva, sem ur, sem királyság.
 Ur, katona király, bíró, pap székében,
 Ez által van, lesz, él ; s pénzt tesz erszényében.
 3350 Ennek boldogságát a szegény nép hinti,
 Leghasznosab sereg, s senki sem tekinti.

X. A szegényt sorsa jutalmazza.

Urak közöt ostor a nagy együgyűség,
 A szegény embernek boldogság, tsendesség.
 A ki eke szarván keresi élelmét,
 Nem kíván magának ki tanult nagy elmét.

3355

Nem kel a könyveket vetni, hanyogatni,
 Azért, hogy egy ekét tuggyon igazgatni.
 Tapasztalás, látás és józan értelem,
 A föld mivesének egész segedelem.
 Sőt ha tudós volna, földet nem szántana,
 s Tsak feje füstölne s annyi nem használna.
 Szép barázdája van a bölts pennának is.
 De, a melyen kenyér terem, szükség az is.

3360

Tsak olyan boldog a paraszt lakásában,
 Mint az ur s királya fényes trónusában.
 Sőt mikor ezt a hab hántattya székében,
 Amaz vigsági közt tántzol ünnepében.
 E világnak gongya fejét nem terheli,
 Házában örömét és kedvét meg leli.
 A nagy ész, tudomány, mint tenger, homlokát
 Nem veri habjával s nem görbíti nyakát.

3365

Nem hánnya elméjét a semmiségében,
 Tévelygő értelmén s tudós inségében.
 A világnak szélin, nem kérdi, hogy élnek
 A többi emberek s rólla mit ítélnék.

3370

Egy, két sárga pikkely elég pompájára,
 s Egy kis sült szalonna éhező szájára.
 Kivánságaiban sorsa meg vakította,
 s Boldoggá teszi, hogy soha nem tanította.

3375

Egy két falut ismér a lakása körül,
 Maradgyon a világ; ő tsak ennek örül.

3380

Kis fiát térdére veszi, szökdösteti,
 Bajusszán kaparász; nézd, hogy ölelgeti.
 A kandallójába be vágja pipáját

- 3385 s Okosokra haggya a világnak baját.
Cincinnatus, Titusz, Cesar, Cató ki volt,
Nem kérdi s nem bánnya : akár élt, akár holt.
Böltset, vitézt, sem tud, sem lát e világon
És boldogab nállok az emberi ágon.
- 3390 Egy két ittze borral az ország királyán
Tul szökik öröme és ugrál a baján.
A rang irigysége szivét nem szaggattya,
s Kenyere tsak, a mi dologra nógattya.
Ha tehene ellik ; ő is tartományt nyér,
- 3395 Mondván, a szomszédtul hogy már tejet nem kér.
Nints nagy vágyódása, kevés hát szüksége,
s Így teszi boldoggá az együgyüsége.

XI. A méltóságos sorsnak is vannak osztályban jutot menykövei.

- Minden sorsnak meg van a határozattya,
s Trónusnak is lehet véres áldozattya.
- 3400 Nints hatalom, nagyság e széles világon,
Mely földre nem terült a viszontagságon.
Kevés tiszta öröm van a méltóságban,
Sok menykő kóborol fent a magasságban,
Egy ütessel szór le, alá a mélységbe
- 3405 s Ot maradsz örökös feledékenységbé.
Róma, Mogol, Persa, Khina mind fel fordult,
Ilion, Karthagó Memfis, hamvába fult.
Cresus kintsei közt Solon után sóhajt,
Így tsinállya a sors a nagyoknak a bajt.
- 3410 Míg ők a felleget közt magokat szaggattya,
És veszedelmeket sikoltva ki áltya,
A szegény tsendesesen viszi barázdáját,
Fütyörész s nógattya előtte marháját.
- A nagyok tsak a nagy költségeket teszik,
3415 s Azt tuggyák az egész világot meg eszik.

bizva
 Ezerekkel bizva örökké szegények,
 s Gazdagabbak nállok sok jobbágy legények.
 A hiv lakos pénzt ád urának gubában ;
 A király költsön kér szörnyü vagyonában.
 Az örök végezés ezt így osztogattya,
 Mely fiait sorsal, rangal nem tsalhattya.

3420

Sok ur sirva nevet ; vigsága erőszak
 És ha rutat lát is, úgy teszen, mint a vak.
 A kit utál, tisztel ; a kit gyűlöl, ditsér ; —
 Öleli ördögét és ez uri manér.

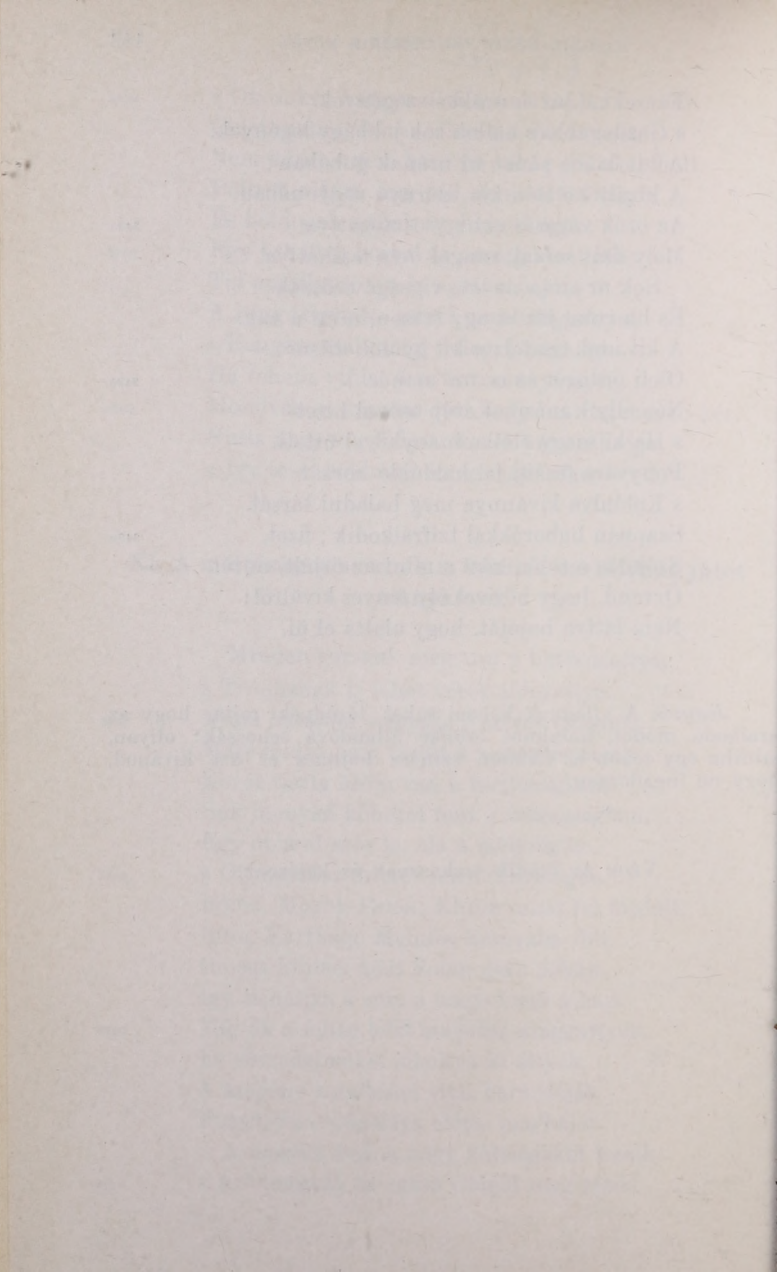
3425

Némellyik másikat szép szóval hiteti
 s Ha ki megy előlle, menykövel ütteti.
 Ponyvára feszíti fel haldokló sorsát
 s Koldulva kívánnya meg haladni társát.
 Szappan buborékkal tzifrálkodik ; fizet,
 Szökdös a többi közt s mint az őrzült, nevet,
 Örvend, hogy bőrivel oly fényes kívülről :
 Nem láttya hajóját, hogy alatta el ül.

3430

Jegyzés. A világnak böltsei sokat törődnek rajta, hogy az uralkodó módot, hatalmat örökké állandóvá tehessék: olyan, mintha egy tököt a Balaton színére hajítasz és azt kívánod, hogy ne ingadozzon.

VÉGE Az ötödik szakasznak és kötésnek.

A TERMÉSZET VILÁGA

VAGY

A JÓZAN OKOSSÁG.

HARMADIK KÖTÉS.

A TERMÉSZET VILÁGA

1897

A JÓZSEF OKOSYÁG

NYERHATÉK KÖNYVE

A JÓZAN OKOSSÁG.

I. SZAKASZ.

I. Az ember mint szomszédjának Birója.

Minden emberben van olyan törvény tétel,
Mellyet magánál tart titkos ítéllettel. 3435
Nem lehet más szemmel önnön magát nézni,
Tsak a magáéval kel sorsát intézni.

Más tulajdonságit erköltsödön által
Szoktad ki szemlélni titkos gondolattal.
Érdemedet hozzá méred elmésséggel, 3440
Hogy mennyire álhat tölled messzeséggel.

A maga szeretet olyan arany tükör,
Mellyet sors, sem eset szivünkbul ki nem tör.
Ha nintsen érdeme úgy mint szomszédjának,
Péternek, ebbe néz s ád betset magának. 3445
Nintsen oly idétlen, ki szivében titkon
Érdemet ne lásson magát nézve, vakon.

A boldog természet, hogy kit kit nagysággal
Nem ajándékozhat, segít a vaksággal.
És így minden hiszi, hogy van deréksége, 3450
Nagy erköltse, szive s belső nemessége.
Annál nagyobbbat lát, mentül tudatlanabb,
Romlottab erköltsü és haszontalanab.

Másokban érdemet nehezen ismérhet
s Mindég makatskodik, míg balul ítélhet. 3455

- Tsak akkor halgat el, ha oly véghetetlen
 Felette, hogy reá szólni lehetetlen.
 Ha másnál azt láttya, mit magában érez,
 Fel kiált, *ugy-é, hogy derék ember már ez.*
- 3460 Tsak azt láttya szépnek, mi belé is bé hat
 s Máson a mi tsodát, ő is ollyat mutat.
 — Ha fényleni kíván s abban más felette
 Nagyob tüzzel ragyog s őtet el temette,
 Mindég arra veri komor indulattya,
 3465 Hogy a piszkot oda merül hajithattya.
 Mint az ollyan őrzült, ki markába sundál,
 Mellyet az utakon menőkre hajigál.
 Alatsony és gonosz léleknek törvénnye,
 Mely motskol, hogy hirre nem lehet reménnye.
- 3470 Homerust gunyolják, hogy hasonlítási
 Nagy hosszu farkuak, mint megint mondási.^(a)
 Lucanus is annyit hasonlít rakásra,
 Hogy rá un az ember a hasonlításra.
 Poppét az irigység tsak nem agyon verte,
 3475 Mikor az értelem határát meg mérte.
 Rousseau bujdosóvá lészen a világban
 s Nints tüze, sem vize, mond, Európában.
 Voltairt is Párisban tsak nem meg égették,
 De a kik vigyáztak, onnan el szöktették.
- 3480 Eleitől fogva mindég üldöztettek,
 A Böltsek és szentek Martiromok lettek.
 Pált meg páltzáztattyák, Lórintzet meg sütik,
 Sokratest meg ölik s a hívót égetik.
 Földi, Meny országi boldogságunk, mely van,
 3485 Szentekben szereztük s betses tudósokban.

Jegyzés. (a) Homerus örökre Poeta király marad, mivel teremtvő lélek; de tsak ugyan gunyolás nélkül lehet mondani, hogy benne a hasonlítás véghetetlen, mely miat néhol fére üt. Mikor a dühösséggel előre rohant verekedő hadi seregeknek kiáltásokat, fegyver tsattogásokat a köpüből ki tódult méhekhez hasonlittya; nem rajzolhattya ez amaszt.

De az ember azért örökké üldözte
 Előb jól tevőit s Kristusát meg ölte,
 Végezetre pedig ditsősségre viszi,
 s Hogy ellene vétet, lelkében el hiszi.
 Az embernek, tudod, hogy haszna törvényre
 És szép hire, neve lett szemének fényre. 3490
 Hol sinór mértéke az igasságának
 Ez, hogy helyet aggyon a kívánságának.
 Így hát, a mi néked tettik, ugy-é? helyes,
 De a mások kedve, nem jó, és veszélyes. 3495
 Ha már te kedvedben leled boldogságod,
 El vegye ezt mástul szoros igasságod?
 Te vagy első szülőt Fia a világnak
 És *Majorátussa* az emberi ágnak? —
 Neked legyen közöd tsupán tsak magadhoz, 3500
 És má, kötve legyen a bolondságodhoz?
 Ne ágaskodj ide, mert rád ki áltanak
 s Hold világra mászó bolondnak mondanak.
 Tettzésedre nézve ne itéld szomszédod,
 Nem jó, ha hibásnak tsak azért állítod. 3505
 Sunda tetteinél fogva kel itélni,
 Ha nem gonosz s vétkes, jót kel rólla vélni.
 Valaki nem koldul, huz, tsal élelmére,
 Mind józan erköltsöt vet fel a lelkére.
 Ha nints gonossága; szabad tettzésével 3510
 Minden ember úgy, mint ruhája színével.
 Ha te itélsz rokon, téged is itélnek,
 s Ha te másoktul nem, te tölled se félnek.
 Néked ez nem tettzik, de más ugy akarja,

Jegyzés. Ha reá gondolsz, hogy a világ azoknak, kiket eléb halálra üldözöt, végre oszlopot emelt; ellenben, hogy a kiket eléb tsak nem az imádásig tisztelt, végre ki nevette, lehetetlen magadat az ásitástól mentened s néked is nem nevetned.

Jegyzés. A Majorátus a nagy házaknak, familiáknak fen tartására nézve egyszersmind a legjobb és legigasságtalanab mód e világon.

- 3515 s Hogy oly ostoba vagy, a fejét vakarja.
Te is tsinálsz ollyat, a mellyet más nevet : —
Minnyájan szörböllyük a fekete levet.
Egymásnak hibáit tsak meg kel engednünk,
s A mi nem gonosság, sugva el szenyvednünk,
3520 Kéntelen vagy vélle, mert költsönben esik,
Mind botlik az ember, ha ösvénnyin le esik.
Hol volt az az ember, ki egy s más részében
Hibát nem mutatot volna életében ?
Magadat nem látod, tsak másra mutogatz,
3525 Másokát szóllasz meg és magadrul halgatz.
Igy ujjal mutatván mindnyájan egymásra,
Mutattyuk magunkat, e nagy köz rovásra ^(a)
A maga szeretet frissen gazdálkodik,
Mikor érdemérül titokban álmodik.
3530 Szomszédját mindég tsak ott nézi, hol hibás,
Erejét veti rá s mondgya, hogy lám ő más,
A természet lehet, hogy ezt gyengeségre
Vetette, hol amaszt vitte derékségre.
De leszen annak is más felül nagysága,
3535 A hol erkölcsödnek nintsen méltósága.
Nem lehet gunyolni minden gyengeséget ;
Kiben látz közöttünk tökéletességet ?
Az ember akár mely nagynak neveztessek,
Hid el, hogy kis állat, bár mint hireltessék.
3540 Még a szenteket is, lád-é ! meg tsudálták,
Minden szegbe, szugba örökké tsinálták.
De mi olta láttyák, hogy a szent is ember,
Hol ő is tsak, mint más, a hamvában hever,
Napról napra mind fogy ez a szép nevezet,
3545 s A sem soknak láttzik, ki rá fel evezet.
Hogy ha szomszédodrul akarsz hát itélni,

Jegyzés. Nintsen szánakozásra méltób esztelenség, mint valakinek azt kívánni, hogy rólla beszéljenek ; de egész világot öszve szóllanak némely emberek tsak azért, hogy egy hosszú éjtzakát rövidithessenek vélle.

s Tulajdonságirul egyenesen vélni,
Érdemet érdemhez, hibát gyengeséghez
Szabjál: mert ez illik, lád! az eszességhez.

A hatalmas lelkek a tsekélységekben
Gyengéknek láttzanak, szorult inségekben.
Kis vizben a singér a vizát neveti,

3550

De a Dunán magát hozzá nem teheti.
Medvénél a matska egér közt töb állat,
Noha ez amannak, ugy-é? tsak egy falat.
Cesárt nem láthattad volna eskütségben,
Kartzag se lett volna Császár ditsósságben.

3555

Sok ember vesztette halhatatlan nevét,
Hogy sorsa nem tette uttyára életet.
Eke szarván hálnak meg a nagy vitézek,
Miniszterek, szentek, lád! így mennek ezek!
Trajánust barátban nem ismerted volna,
Klastromba temetve a bünrül papolna.
Elég Cató-mult el feledékenységben,
A kapta, dikits közt varró mesterségben,
Sorsa, hol nem kellett volna, oda tette,
s A hol fel megy vala, helyérül el vette.

3560

3565

Minden tekintetben nem tanálsz nagyságra:
Nem mehet egy ember annyi méltóságra.
A vitéz fegyverrel írja ditsósságét,
A tudós pennával festi nemeségét.
Halhatatlanságra mehet ez is, az is,
Virgilius, Titus, Trajánus, Tassus is.

3570

De tsak rossz erköltsben tartsunk álnokságot
Vagy tudományban is leltünk gonosságot,
A mellyet szomszédod szabadon ítélhet,
A pokolra vethet s egekre emelhet.
Kit tartasz gonosznak? a ki meg vér kárral?

3575

Jegyzés. *Kartzag* örökké való eskütt N. Bihar Vármegyében, éppen haláláig, kinek sorsa hivatalából egy lépést odéb tenni egész életében nem engedet.

- Vagy a ki hitében, a mint te, nem úgy vall?
 3580 Igy hát Kálvinus is Rómában gonosz volt,
 A pápa szentsége Genevában meg holt.
 Tehát ha értelmed teszed kárhózzá,
 E világ költsönben leszen áldozattá?
 Minden féle hiten tétetik ítélet
 3585 s Átok alá esik az emberi nemzet,
 Egyike másikat tévelygésbe veti,
 s Hogy lehet vallással olyan vak, neveti.
 Ki ki önnön hitét tartya igasságnak
 s Kárhózatot mutat ki a töb világnak.
 3590 Ó! kibe száll alá különös postával,
 Az egek Istene! kivel szól magával?
 Mért vesszen másnak el ártatlansága
 s Benne a természet élő igassága?
 Melyiteké külön a világ Istene,
 3595 Hogy a többi ember mind ördögé lenne?
 A világnak attya minden ki áltást hall,
 Kit kit áld élettél és büntet halállal.
 Mit ád hát te néked teremtségi felett?
 Mid van, mely mással is, mint vélted köz nem lett?
 3600 Nintsen oly két lélek, mely sinór mértékben
 Okoskodgyon együt földön és egekben.
 Miért nem ad az Ur és a nagy természet
 Mindennek egy forma gondolatot, eszet?
 Kérd meg hát hatalmát, magyarázd tettzését
 3605 s Forgasd meg elméddel örök végezését.
 Minden hitben láttunk emberi jóságot
 És természet szerint való igasságot:
 Mindnyájánál fogva az urat fel lelték,
 Nagy valóságában félték és tisztelték.
 3610 Sokrates magátul oly magasra fel ment,
 Hogy meg ismérte az egy nagy örök Istent,
 Epictetes pedig a Teremtőt kérván,
 Sok papnál kegyeseb volt, hatalmát félván.
 Aristides, Titus, vagy Cesár Borgia?

Melyik volt, szóly! inkább az egeknek fia?
 A jó lélek s érdem mind igaz tudomány:
 Ez itt a valóság, a többi tanulmány. 3615

Ha már érdemed úgy, mint másnak nem lehet,
 Életed annyi jót s szép dolgot nem tehet,
 Mivel állítod meg, hogy téged az Isten 3620
 Tsak egyedül tekint Trónusán oda fen?
 Tévelygő teremtés szégyenülly meg végre,
 Alázd meg magadat és tekints az égre!
 El nézi Istened tudatlanságodat
 És szemedben rajta haggya vakságodat. 3625
 A kit te átkozol, meg álgya kegyelme
 s Boldogságra viszi atyai szerelme.
 Ha pedig te rajtad nints érdem, sem áldás,
 Higy? de bús lelkedben szomoru a vallás.
 Istened bírja, tudod, a sziveknek 3630
 s Meg jutalmazója az igaz lelkeknek,

Senki sem imádja köztünk káromlással
 Az Urat, élyen bár akár mely vallással.
 Szenyved tévelygését, fussad gonosságát;
 Panaszollyad sorsát s öleljed jóságát. 3635
 Ha szabad büntetni hitért, értelemért,
 Hol van olyan ország, hol nem ontyák a vért,
 Itt ti öldökletek, másut mások ölnek
 És gyilkosságokban hitet, vallást lelnek.

II. A törvény ellen való tett ítélet alá esik.

Világi tetteted közt van olyan illetlen, 3640
 Mellyet nem ítélni tellyes lehetetlen.
 A törvények ellen dolgozni, nem vallás
 És ha ellenek jársz, tompa bünre állás.
 Ha a tsalárdságot másan el követed,
 Hogy ne ítéllyenek, soha se teheted! 3645
 Mindég azt ki ályták, lásd, a kegyetlenek,

Hogy ő ellensége embernek, Istennek.
 Nem kedvez a világ, hid el, a hirednek,
 Nagy méltóságodnak s királyi nevednek.
 3650 Fel fedezi tetted ezer esztendőkre,
 Már az emlékezet is örök időkre.
 A millyen volt köztünk jó vagy rossz életed,
 Olyan halálodon túl emlékezeted :
 Hogy a holtakról jót, sem rosszat ne szóllyunk,
 3655 Régi együgyűség s ebből ne tanuljunk.
 Falusi bábákra tartozó kegyesség,
 Az emlékezetben itélni eszesség.
 Kartust a halála meg nem igazította,
 Hirében, nevében bár ki hogy állította.
 3660 Mért nem lehet Nerót veszetnek mondani
 Halála után is és Titust áldani ?
 Sétálhatz lélekben Eliseumodban
 s Külömb külömb féle paraditsomodban ;
 De a mit tselekszel, szabd az emberséghez,
 3665 Rendes szokásokhoz s igaz nemességhez.
 Mert bolond hirt, nevet kap emlékezeted
 És köpedelemmé lesz egész életed.
 Így polgári tetted szomszédod visgállya ;
 De a vallásodnak Isten a királlya.

II. SZAKASZ.

I. Az ember mint a betsületnek rabja.

3670 Mi köti az embert tselekedetében,
 s Mellyik legerősebb törvény életében ?
 Az emberek szeme, mellyet ítélletnek
 Tartunk és nevezni szoktunk betsületnek,
 Minden nemes szívet magához szorított
 3675 s A szép erköltsöknek oltárára állot.
 Soha gonosságot nem betsülnek benned :

Bünökkel nem lehet ditsősségre menned.
 Belé lát a világ kavargó véredben,
 s Meg itél jó vagy rossz tselekedetedben.
 Hijába emeled magad trónusra fel,
 Még is tsak gyilkosnak ismertetik Kronvel.
 Érdeme, mely vitte, tsak ragyogó bűn volt,
 s Neve átokká lett egyszerre, hogy meg holt.
 Ült Kaligula is Rómában Trónuson,
 De a méltóság is rut volt e bolondon.
 A hatalom maga nem igaz ditsősség,
 Ha nem lakik benne igasság, böltssesség.

3680

3685

II. A ki nem betsülletes ember, nem is jó keresztyén.

Kukuputz úgy itél, hogy ha lelke igaz,
 Nem bánnya e világ előtt had legyen gaz.
 De ha a társaság szokot próbáival
 Rosz embernek tanál s mutat ujjáival,
 Honnan állitod meg tsudállatos Rokon,
 Hogy te magad tul vagy minden okosokon ?
 Vigasztalhad magad nagy kegyességeddel,
 De tsak gaz maradsz te eszetlenségeddel.

3690

3695

A Móses törvényre világ törvényre is,
 Az igaz kegyesség, tud meg; betsüllet is.
 Ha világi törvényt rontasz s ellene mégy,
 Elmélkedéseddel igaz ember, hogy légy?
 A betsüllet mindég szép dolgokat kíván,
 Fele baráttyaival szépen, igazán bán.

3700

Minden vallásnak van, lád, akasztó fája,
 De a betsülletnek nints ily palotája.
 Házad fel nem veri, lovad el nem lopja
 És a kenyeredet szádbul ki nem kapja.
 A mire oktatnak könnyeb mind el hinni,
 Mint betsülletesnek és okosnak lenni.
 Sok tudatlan hitit minden pontban hiszi,

3705

De azért marhádat tolvajul el viszi.

3710

A hir, név, betség oly erősen szorít,
Hogy néha pokollal, bünnel is bé borít.
A lélek isméret rabságában el vész,
s Fattyá vetet lyánbul tsetsemő gyilkost tész.
Gyermekeit sirattya; mint annya; szereti,
Még is elevenen a földbe temeti.

3715

Vallást, természetet, lásd, gyötrelmes szivén
El fojt, hogy betség maradgyon személynén.
s E szó: *De mit mond a világ, ha meg hallja,*
Töb egy szűznek, mint ha ezer pap papollya.

3720

A pokol távoly van, ez közzelről szorít,
s Egész életedben gyalázattal borít.
Egy *piha* utánad, ha nagyon kiáltják,
Töb, mint az ördögöt ha mind rád uszittyák.
Igy a betségnek szörnyü az ereje,
A ki élt mindennek, főt benne a feje!

3725

III. Az ember mint világ fia.

Nem igaz, hogy a ki fia a világnak,
Nem volna részese a boldog országnak!
A kegyesség, ugy-é, jóságot parantsol,
Mellyet a világnak törvénye is tsókol.
Kábulásba esik, mind a ki el hiszi,
Hogy a világ fiát az ördög el viszi.

3730

Ki a világ fia? ki hivatalt visel?
Vagy a köntösére paszomántot var fel?
Fekete ruhán is ragyog arany kereszt,
s Ujba ütöt gyémánt, mely szép sugárt ereszt.
3735 Én tsak embert látok az óltár szarvánál;
Mint a harmintzadon s Mársnak zászlójánál.
Vagy az világ fia, a ki vendégséget
Tsinál, pompáz, ragyog s mutat fényességet?
3740 A ki gyönyörködik asszonyaink közöt

s Termetével drága selyembe öltözöt ?
 Prépost, Canonicus, Püspök, Világ fia
 Hát így ; buzgóságát akár minek hívja.

Vagy az világ fia, a ki gonoszul él,
 Mennyei, sem földi dorgálástul nem fél ?
 Ki prédál, dobzódik, mulat, káromkodik,
 El fajulást tsinál s haszontalankodik ?
 Erre az erköltsnek nints már tovább gongya,
 Nem is világ fia, tsak világ bolongya.

3745

A ki vallás szerint gonosz és eszetlen,
 A világ előtt sem marad büntetetlen.
 Így hát világ fia lehet a jó ember,
 Ide se tartozik, ki a bünben hever.

3750

IV. Betsületben való fanatizmus; meg veszés.

Tul szokot az ember mindég magán menni,
 s Azért kel annyiszor néki tsuffá lenni.

3755

Dühödésig viszi a szép betsületet,
 s Büszkeségből veszti benne az életet.
 Essexnek, Bironnak fejek el üttetik,
 Még is a kegyelmet soha se kérhetik.

Egy szóval kel vala tsak kegyelmet kérni,
 s Magába szálván a hibát meg ismérni.

3760

De mint sem szájával a bünét meg vallyá,
 A véres halált is még inkább ki állya.

Az ilyen meg veszés oly a betsületben,
 Mint a fanatizmus az ártatlan hitben.

3765

V. A bölts ítéllet és szemérmetesség rugó tollai a betsületnek.

A ki fel gyút ; meg lop, annya méhében is
 Gaz ember volt s a lesz egész éltében is.

A szemérmes ember ily vad bünt nem tehet ;
 s A marha lopásig vétkében nem mehet.

- 3770 Nem lehet a világ, hogy fel fordulhasson,
s Emberséges férjfi lovakat lophasson.
Igy ki egyszer lopot, soha igaz ember
Nem volt, nem lesz s holtig tsak ganéjban hever.
Mint ágashoz kötöt ember maró kutya
- 3775 s Emberi kép alatt világnak huntzfuttya,
Büntetését félve halgat a porászon,
De mindgyárt öszve mar, tsak botsásd szabadon.
Más az erőtlenség, más az ilyen vad bűn,
Valaki tselekszi, ember lenni meg szűn.
- 3780 Vallás, sem betsüllet nem tartóztathattya,
Vad barom s magát mint Hottentot mutattya.
Nem tud gyalázatot és tsak büntetéssel
Ne hervaszd életét, ezer gulyát lop el,
Sőt, hogy híres tolvaj, ditsősségnek tartya
- 3785 E részeg származás és természet fattya.
A szemérmetség védelmező Angyal,
s Együt kezet fogva megyen a vallással.
A kiben szemérem nintsen sem kegyesség,
Nagy erőre jön ott az istentelenség.
- 3790 A rossz hir, gyalázat selmának nem használ
s Ha nem fojtogatod örökké kárt tsínál.
Sőt még a vallás is a betsüllet nélkül
Sok templom járóban szomoru helyen ül.
Ugy láttzik, hogy a ki nevével nem gondol,
- 3795 Az együgyük közt is tsak az olyan rabol.
Nemesben, parasztban, ha nintsen szemérem,
Betsüllet: vallás sints, mondani azt merem.
Sőt még olyan gonosz ostobaságában,
Hogy a tolvajságra rést lél vallásában.
- 3800 Kényszeríti papját, hogy meg áldoztassa
s Ugy Isten hírével a másét lophassa.
Igy midőn a házat el kezdi fel verni, ^(a)

Jegyzés. (a) Két oláh tolvajok éjjeli ragadozásra indulva el, papjokra mentek, hogy őket áldoztassa meg: aggya fel az

Jó Istenét szokta segítségére kérni.

A ki nagy ostoba, annak keveset ér

Vallás vagy betsület: az utbul tsak ki tér.

3805

Sőt a nemes közt is a ki lopást teszen.

Tudatlan, ostoba s vaddá azért lészen,

Nevelés, tudomány és józan ítéllet

Az, mely a rossz ellen hiv óltalom lehet.

A gonosz bolond is, mert életét rontya

3810

És nyugodalmának kötéseit bontya.

Éjjel nappal retteg a lántzát tsörgeti

s A páltza ortzáján könyveit görgeti.

Böltsek közt ló lopás, tudod, hogy nem esik

És a Professorok prédájok nem lesik.

3815

Tudatlanságnak ez, hid el, tulajdona,

Az ész életünknek legdrágáb vagyona,

Tévelyeg az ember egy s más értelemben,

De tsak nem mehet ily rút veszedelemben.

Hobbes, Machiavel, Spinoza nem loptak,

3820

Hanem munkájokban, mongyák, hogy hazuttak:

Tudomány, nevelés kintse e világnak,

És a törvény alá vet nagy társaságnak.

Mig mint vad erdőkön laktál s makkot ettél,

Nevelés, tudomány nélkül el lehattél.

3825

Mig törvényed nem volt, erköltstelenséged

Sehol ki nem tettzett, sem esztelenséged.

És mivel külön nem foglaltál magadnak,

Nem volt pusztítója senki a javadnak.

Egy forma az ember, hid el, törvény nélkül,

3830

Vadak közt keveset szólhatz az erköltsrül.

atsoráját; kit gyujtogatással, öléssel fenyegettek, ha nem tse-
kedné. A pápa nem mervén ajtaját nékik éjjel ki nyitni, kén-
telen volt őket az ablak fiókon által meg áldoztatni. Vallásoknak
szentségével magokat illetén képpen meg erősítve mentek ház-
l verni; de testekben alá szállott ur vatsorájokkal el fogattatva
tettek a váradi tömlőtben, kiknek törvényekben az író maga
jelen volt, hol meg jegyezte, hogy valakin a betsület nem
g, annak a vallás is keveset ér, sőt lopásra fordittya.

Valamennyi farkas prédáját mind eszi :
 Az ember is, ha nints törvénye ; ezt teszi.
 Törvény és mesterség, vallás különböztet
 Bennünket erköltsel ; s ellenkezést e tett.

3835

Szemérmes okosság kel már életedre,
 És tanult jó lélek vigyázzon testedre.
 Annyi let, nézd ! benned itt a kötelesség,
 Mint hajadnak szála ; kel hát az eszeség.

3840

Látod, hogy az ember mentül tudatlanab
 Jóra, annál inkább meg birhatatlanab,
 De töbnyire szeléd mind a tanult ember
 s Ha neheztel is rád, azért főbe nem ver.

3845

A vad bűn e szerint bolondban tenyészik,
 A hol az ítélet tétel el enyészik.

Hijában mutatod a paraditsomot,
 Ha meg nem tanítod eléb a bolondot. ^(a)
 Erül tsak álmodik ; de testében érez,
 El veszi kenyered s érte meg is vérez.

3850

Nem tehet boldoggá ellene a pokol,
 Nints esze ; halgattya ; de a bűnnek hódol.
 Meg hajlik, könyörög, de azért agyon üt,
 Ha pénzedet sejti, vagy égő szenen süt.

3855

^(b) Mit tett törvény, vallás itt Európában,
 Mikor még ostoba volt a nép magában ?
 Minden ország éget ; népe ölettetet,
 s A világ vesztének prédául vettetet.
 Nem tudta az embert meg fogni, kitsoda,
 Fene, Tigris, Ördög, Farkas vagy mitsoda.

Jegyzés. ^(a) Az író vallyá, hogy a fekete Körös mentében lakó oláhok vallásának tsak három ágozatytyát tanulhatta ki. Egyik a harangszó, másik a veres hagyma, harmadik a serindaré. Egyéb iránt böjtből áll egészlen, s minden jóságos tselekedetét éhségben határoz meg.

^(b) A pogány Romának le omlásátul fogva olvasd Európának viselt dolgait a vestfáliai békességig s meg látod az ember fenevadakat.

Tudomány, böltesség szül hát érdemeket,
Ezek nevelése tép szemérmeteseket.

3860

VI. Az el rablot hir, név betstelenség.

Vagyon olyan hir név, a mely tsak ragadoz,
Boldogságot ígér s véredben fel áldoz.
Octavius fel kél a világot dulni,
s Rómának belé kel hatalmába fulni.

3865

Az ily ragyogó bünt méltóság fedezi,
Felséges ostor ez : s hazáját vérezi.
Bé fedi hatalma a poklot alatta,
Mely az emberséget, vallást meg tagatta.
Ezt már tsak a fegyver ördöge üzheti
És meny kő oda fent, mely földhöz ütheti.
Betsüllet, szemérem semmit se teszen itt :
Hatalom parantsol s nem zaboláz a hit.

3870

Maga kohollya ez a betsülletet is,
Érdemet, fő rangot s magát a hitet is.
Büntetés, jutalom nevelik a fénnnyét,
Mellyek aggyák s ölik az ember reménnyét,
De végre a világ örökké meg vallya,
Hogy az érdemeknek ez is tsak tolvajja.

3875

Igy hát a kegyesség s az igaz betsüllet
Egy széken akár mely vallással el ülhet
s Hogy a világ fia tsak ugy Isten fia,
Mint az, a ki magát szolgájának hívja.^(a)

3880

Jegyzés. (a) Emberi emlékezetünknek kezdetitül fogva, pogány, keresztyén vallásnak mindég az a nyomorusága volt, hogy minden esetre rá alkalmaztatták. Némely nagyok pedig kívül tisztelve, belül nem hive, forgatták eszközül tzéljoknak elérésére. Romában a nagy emberek Olympusnak seregét nevelték. Ugyan azért egy Consul tengeri vezérkedésének előtte meg értvén, hogy a szent piték nem esznek, a vízbe hányatta őket, hogy had igyanak, ha nem ehetnének.

Athénásban Periclesnek még a szeretője Aspasia is nevette a nép vallását és Isten seregeit: mely miat Pericles a népnek

III. SZAKASZ.

I. Az ember mint józan okosság által való isteni ismélet.

- 3885 Van munka, van mives : van világ, van Isten.
 Van patak, van forrás ; mit szólhatz ez ellen ?
 Ha egy mesterséges him varrást meg nézel,
 Ki dolgozta ezt így ? másokat kérdezel.
 Nemzet, a mennyi van e széles világon,
 Mind meg nyugodot már e köz igasságban,
 3890 Hogy az Isten kezdet és vég nélkül való,
 A világ mint, hogy lett és meddig állandó,
 Ne vegyük kérdésbe, reánk nem tartozik,
 A józan okosság téved itt s habozik.
 Már ezt emberi ész meg nem lábolhattya
 3895 s Elrejtet titkait ki nem tanulhattya,
 E tárgyát az elme soha meg nem bírta,
 Haggyuk úgy, mert mind egy, a hogy Móses irta.
 A mit értelmedre se hogy fel nem vehetz,
 Abban bé hunyt szemmel tsára, hajszra mehetz.
 3900 A hol az ur magát ki nem jelentette,
 Az ember elméjét setétre vetette.
 Ha Isten nints, mond meg, hogy lett hát e világ ?
 Kezdődöt ? mindig volt ? a kérdés hova hág ?
 Ha nem volt, mibül lett, úgy-é nem tudhatod
 3905 s Ha volt, hogy volt mindig, által nem láthatod.
 Kezdet, vagy nem kezdet rajtad mind tul megyen.
 Se hogy meg nem érted, így, akár úgy legyen.

büntető hatalmátul minden erejével ékesen szólásával is alig menthette meg. Egyiptomban hajdan az uralkodók majd nem minden osztály tartománynak más isteneket, hitet attak, hogy egy mást gyűlölségbe vévén, öszve egyezéssel párt ütésre ne jöhessenek. Hiszed-e, hogy a ministerium a matskát imádta szivében.

Sok ez a tudomány egy ember bogárnak,
Mint elefánt kapás a sólyom madárnak.

II. A hol értelem nints, ott rend nem lehet.

Az oktalan dolog nem vezérli magát 3910
s Tsak egybe ütközés határozza sorsát;
De vagyon értelem a természet felet
Mely ennek voltában örök rend, törvény lett.
Ha vagyon böltesség nálad életeden,
Kel nagyobnak lenni tul' a természeten. 3915
Magán felül soha egy dolog sem mehet,
A mi nem ész, tudod, hogy rendet nem tehet.
Tengerbül jönnek fel a folyó, patakok,
És éltető testből lesznek az állatok.

Mind el van rendelve szokot élelmére, 3920
Szőrire, gyapjára, körmére, szemére :
A sasnak formáján a ragadozását,
Szépen meg isméri, ha nézed állását.
A galamb s gerlitze körmével, orrával
Nem mutat ragadmányt ártatlan fájával. 3925
Ez fű magot eszik, ama rabol, úgy él
s A böltesség benne más más eszközzel él.
Vak eset rendelt így el minden állatot,
s Ellenkező formát magátul mutatot?
Nem lehet vaktában ilyen rendnek lenni, 3930
A néma természet nem tud ennyit tenni.

Legyen ! ha zür zavar volt is a természet,
De álló rend s törvény kavargással, hogy lett,
Földet rezet, meszet, téglát rendetlenül,
Kristályt, vasat, ónat deszkát eszetlenül 3935
Hijában kavargat világ végéig is,
Mert nem lesz belőlők szép kastélyod még is.

A zür zavar egyet, mást úgy hogy módollyon,
Hogy vak eset által orgonát tsinállyon ?

- 3940 A kézi mesterség mind emberre mutat
s A világ Istenhez vezeti az utat. —
Forrás nélkül tsinálsz futosó patakot,
Mesterséget mutat s el veted az okot
Könnyeb é a rendet tsak vak mozdulásnak
- 3945 Tulajdonítani, mint bölts javallásnak.
Hogy érted meg inkább? hogy történet legyen
Ez a sok? vagy Isten tartson, vezérellyen?
Tüz, viz, ég, föld látod, hogy mind ellenkezés,
Hogy lett tsak futtában örökös egyezés?
- 3950 Egy mással küszködve fajzattya nemünket,
s Mindég veszekedve tartya fen éltünket.
A mit tsak vak eset hány és vet magában,
Vagy idéb, vagy odéb megy s marad dolgában.
A természet sorján, lásd, minden állatok
- 3955 Rendesen vezérlik és tartják fen magok
s Ha vak szerentsére esne, lenne minden,
Semmi se maradna meg állandó renden,
Van hát fő böltsesség és vezérlő Isten,
A ki uralkodik e nagy természetben.
- 3960 Van; hanem értsd meg már? soha se kezdetet,
Soha se végződik, van, és soha se lett.

III. Ellenvetések a naturalistáknak a különös isteni igazgatásra nézve Pálnak, Péternek világi állapottjában.

Ha az ember dolgát külön gond vezeti,
E sok gonosságot az Ur hogy nézheti?

Jegyzés. Meg botsás olvasó barátom! itt nem úgy bizonyítunk, mint másut a tapasztalással. Ha mondom, hogy boldogab az ember jól élve, mint éhezve; egészségesen, mint betegen, feltételelemnek erejét magában meg érzed és el halgatz. Ebben most tsak okoskodással mennék, nem juthatván el velle a tapasztalásra. A teremtés messze tart; a természet igen mélyj; rá nem érnénk már, hogy be járjuk s titkait ujjal mutogassuk meg.

Imádtatásában minden hitet szenyved
 s Az erőszak alatt az ártatlan senyved ; 3965
 El tür világában minden gonosságot,
 Mint ha veszni hagyná az ártatlanságot.
 Ördögöt tisztelsz is, mivedet meg haggya
 És a föld gyümölsét számodra ki aggya.
 Vallás, szokás, törvény mindenüt más lábon 3970
 Áll a nemzeteknél e széles világon.
 Akár így, akár úgy hatalma el nézi
 És egy állapotra soha sem intézi.

Láttjuk, semmi sem lesz már természet felet,
 Ennek rendes uttya örökös törvény lett. 3975
 Az egész világra terjeszti ki gongyát,
 s Magában egy embert úgy néz, mint egy hangyát.

Ha már az úr külön minden ember dolgát
 Maga rendeli el, ügyét, igasságát,
 Annyi sok ártatlant a kegyetleneknek 3980
 Mért hágy prédára, a veszet lelkeknek ?
 Mért nem ismérteti magát meg mindennel,
 Mért közli áldását annyi hitetlennel ?

Az emberi nemzet szemére vakságot
 Vetet, hogy ne lelje fel az igasságot. 3985
 Kiván, akar tőlünk hiven tiszteltetni
 s Egy módon nem haggya nevét ismértetni.
 Ki nyilatkoztatta magát, benne hiszünk,
 Tettzésiben mégis mindég ellenkezünk ?
 Mért nem ismerik hát őtet egy elmébül 3990
 Mind azok, a kiknek meg jelent egébül.
 A világosságbul tévelygés származik,
 Melynek e tudomány vérrel is áldozik.
 Hogy magyarázhat úgy, hogy meg ne érthessék
 s Éltek öldöklésre, haragra vihessék. 3995

Jegyzés. Nagy keservére van az embernek, hogy e világot látva, érezve ; rólla örökre okoskodva még is sem abban, sem magában meg ne foghasson semmit.

Mind kiált, hogy Isten szavait halgattya,
Mégis egymást, mint a fene vad, szaggattya.

Ezer felé téved egy Isten nevében,
s Szomszédját öldökli az isméretében.

4000

A szegény porban nyög, lásd! igasságával,
s Nyakán ül a gazdag a hamisságával.
Ez szegény, noha ő mindég imátkozik,
Ama gazdag, pedig tsak bünnel kárhozik.
Hol van hát az ostor, mely kit kit büntessen,
És az igasságra jóságra vezessen?

4005

Egy ember a többit mi okon dulhattya
És a világ vérit maga mért onthhattya.
Az ártatlan vérben a bolond tobzódik,
Mégis a szerentse, lásd, néki adózik.

4010

Ez ellen vetések az erős lelkeknek,
Haggyuk oda őket a tévelygéseknek.

Az örök végezés itt egekre mutat,
Hol szabad hatalma intézi az utat.
Isteni vezérlés nintsen a kezedben,
Nem tudod ki, hogy vét és vesz az életben.

4015

s Ha az igazakra háramlik fájdalom,
Örök boldogságok lesz érte jutalom.
Kit, hogy áld, vagy büntet Istened, nem tudod,
s Ha mondod, hogy többet érdemlesz, hazudod.

4020

Ha a büntetésnek, jutalomnak titkát
Látnád, Isten volnál s néznéd tettered átkát.
Szabad hatalmának nem szabsz törvényeket:
Ő aggya magárul az isméreteket.

4025

Nemzetrül nemzetre bünteti sorsunkat,
s Ostorából huzza ki boldogságunkat.
A mit eléb benned fájdalomnak véltél,
Utoljára abban nyugalmat leltél.
Ki tévelyeg, ki nem itt isméretiben,
Ő tuggya azt örök végezéseiben.

4030

Hogy oly Isten ő, ki a világnak attya,
Bölsz vezérlésébül ezt ki ki tudhattya.

Mindenüt áld, büntet örök hatalmával
 És minden lélekben fedd igazságával.
 Szokás teszen köztünk itt tsak külömbséget,
 Hol ember tsinállya az eszetlenséget. 4035
 Ne kérd, hogy az Isten miért áld, mért büntet,
 Ura a világnak és téged teremtet.
 Sorsod számadásra nem huzza hatalmát:
 Némuly meg! ess térdre; és kérjed irgalmát.

IV. SZAKASZ.

I. Az ember mint pogány Istenének isméréiben.

A pogány is hiszi hát, hogy vagyon Isten, 4040
 De azt nem tudhattya, természete millyen.
 Agya velejében képét meg álmodgya,
 Ruhát gondol néki s festékben rá adgya.

Már mivel az ember olyan valóságot,
 Kezdet és vég nélkül vezérlő nagyságot 4045
 Soha meg nem foghat gyenge elméjével,
 Azonban fel leli még is a fejével.

Tehát tsak termette változtattya azt is,
 Mutasson emberi képet, formát az is.
 Szép termetet adnak mind az Isteneknek, 4050
 És az Olympuson asztalt terítettnek.

Nectárt, ambrósiát isznak, esznek együt,
 Hol Jupiter vigad, vagy a menykövel üt.

Jegyzés. Tagadhatatlan, hogy az Isten legfőbb böltsesség, jószág és igasság. De ha e világon az igasságnak és hamisságnak gyakorlását fontolod, nehéz meg tudni, melyik nyom többet. Ha eseteidet, életednek napjait számlálod, bizonyos lehetné benne, hogy gyönyörűséged volt töb sokkal, mint lelki és testi szenvedésed? Életednek ideje halálodban való idődhöz képest, egy szempillantás sem lehet. Meddig élt Ninus és mióta fekszik már halálban? Mit szólhatz boldogságodról, ha olyan ember vagy, ki ezt halálod után nem reméled, nem hiszed?

Irigység, utálat, szeretet van benne,
 4055 Vigadnak s búval is kel gyakorta lennek.
 Esküsznek, ígérnek sok fogadást tévén,
 s A szép halandókkal szerelembe lévén,
 Jupiternek végre meg kel házasodni
 s Kavalléri szinnel kívül mázosodni.

Az egek el telnek módos istenekkel,
 4060 Asszony és férjfiu szerelmes nemekkel.
 Tolvajkodnak ők is a szent házasságban
 s Fiat támasztanak az emberi ágban.
 Öszve vesznek gyakran együt vetélkedve,
 4065 Hol üldözve egymást, hol szerelmeskedve.

Már okos lélekkel az ember, hogy lehet
 Illyen tévedésben? s Istent így hogy tehet?
 Nem kel olyan Isten, mond, ki láthatatlan,
 Kinek valósága titok s foghatatlan.

4070 Nekünk látható kel, kikkel mulathassunk,
 Ehessünk, ihassunk és véllek lakhassunk.
 Istenek, emberek együt nevedeknek,
 Hol lakodalmaznak, hol meg verekednek.

Igy törli el a nép józan okosságát
 4075 És az emberségnek nemes méltóságát.

A természet ortza pirulással nézi
 Magát s *hol az ember?* magátul kérdezi.

El hagyja a népet; a böltsekhez fordul
 s Tsak alig, hogy végre világa meg nem ful.

4080 Ezt a bolondságot a böltsek nem hitték
 s Az igaz okosok magukban nevették.

Az ily setét vakság tsak községre marad,
 Mely a tudományért, tudod, hogy nem fárad,
 Melyben minden vallás ismételten lakik,
 4085 És a böltsességnek egy szava sem hallik.

Öröme volt a józan okosságnak,
 Hogy esze nem vesztet az egész világnak.
 Meg maradot magva mindig böltseiben
 s Nem fu't meg a község tévelygéseiben

Mely soha sem tudta, sem kérte, mit hiszen, 4090
 A milyennek teszik, vállat von, a leszen.
 Hiszed-e, Junónak hogy Plátó könyörgöt
 És gözzel, beszéddel úzte az ördögöt?
 Hogy Zénon Vénusnak bokrétát ajánlot
 És oltára előtt mint hívó meghajlot? 4095
 Sokrates, ki e sok istent meg neveti,
 Meg ölik, hogy magát ő is nem tetteti.
 Aristoteles is, hogy meg ne foghassák
 El szalad és éltét ne fojtogathassák:
 A bölts soha sem úgy hitt, mint a tudatlan: 4100
 Egy sem ismér vallást, hogy ha tanulatlan.
 Én ezt hiszem, úgy mond, mert apám is hitte,
 Valaki másat hitt, az ördög el vitte.
 Ő, se hogy se tudgya, de papjára bizván,
 Hozzá van ragadva reménységgel hizván. 4105
 Valyon hát Memfisben az udvar, főpapság
 Azt tartották-e hát, a mit a sokaság?
 A király s tanátsa, hogy a világ oka
 Tsak olyan, hitték-e, mint a tarka bika?
 Mely szemek láttára döglik még végtére 4110

Jegyzés. Talán egy filosofus sem mutatot a szép nem iránt
 agyob hidegséget, mint Zénon, mely nálla kétség kívül kinos
 róltetés volt. Aristotelest az Athénasbeli lakosok gyanuban
 éven, hogy neki álmodot isteni nintsenek, tzelba vették, melyet
 bölts észre vet és onnan eléb ment. *El menek innen,* úgy
 mond induláskor, *hogy az Athenásbeliek a filozofia ellen új bün-*
en ne essenek. Tzéloz Sokrates halálára.

Jegyzés. Az Egyiptombélieknek egyik nevezetes istenek pety-
 zegetet bika forma alatt tiszteltet, melyhez hihető, tsak az
 stoba népnek lehetet közü. Miért volt hát a papok tudománya
 tok, azaz, az egy Istennek ismereti, hová tsak a nagy embereket
 otsátották. Az Eleususi titkok ezt tették. Miért ábrázolták far-
 át szájában fogot kigyóval az örökké valóságot, véghetetlensé-
 et? Miért irták ezt a templomok homlokára. *Én, ki voltam,*
agyok, leszek örökké? kiroi soha halandó le nem veszi a fűg-
öt, mely fedez. Veszed-e észre, hogy véle tarka bikára tzeloz-
 ak? Talán azt gondolod, hogy tsak most van a világnak esze
 másszor böltsék is matskával imátkoztak?

s Szénával tartanak gondot ebédgyére.
 A község fejében volt e hasznos vakság,
 Hogy orrán foghassa meg a hatalmasság.
 Mert az ostobaság maga is kívánnya,
 4115 Hogy előtte legyen fel szentelt bálvánnya,
 Mellyel szemben álva szépen beszélhessen,
 És a rovására ihasson, ehessen.

Ajándékot viszen osztán, mint urának,
 Had örüllyön ő is az adománnyának.

4120 Hogy tsak ötet álgya minden mások felet . . .
 Az ember boldoggá Istenével lehet.

Szemében könyörög, hátul korbátsollya
 s A szép áldásokra vérrel, bottal tolja,
 Hogy akár kinnyában, akár irgalmában
 4125 Aggya ki javait s ne tartsa magában. ^(a)

Memfisnek böltsei nem így okoskottak
 s Athenás tudóssi másként gondolkottak.
 Egy bölts sem kért soha áldást a bálványtul . . .
 Ily ostoba bünbe Zoroaster sem ful.

4130 Sok féle hatalom kellet a világban :
 A nép nem engedet, hanem tsak vallásban.
 Ezen kívül hozzá élet módgya ragadt
 És igazságából bor, petsenye fakadt.
 Oraculum lett ez, a mellyet halgattak,
 4135 s Szóért, üres hangért gazdagon tartottak.

Az ostoba község szörnyü erejében
 Tör, ront, ha nem beszél a papja fejében,
 De a mely oltárnak bora, petsenyéje
 Nem volt, halgatásban maradot igéje.

4140 Szentséggel hirdették, hogy fel vegye jármát
 s Okosokra bizza zür zavar hatalmát,

^(a) Maig is szokás némely pogányok közt, hogy elül a bálványoknak térden esedeznek, hátul pedig keményen korbátsolylyák, hogy akár irgalombul, akár fájdalombul tsak álgyon és aggyon.

Mellyel már ész nélkül nem boldogulhatot,
 És rendet magában jót nem tsinálhatot.
 E szerint vezették, hogy magát ne egye,
 És boldogtalanná hazáját ne tegye ;
 Hogy a vezéreknek engedelmes legyen,
 Mert Eliseumba külömben nem megyen,
 A hol tökéletes leszen boldogsága,
 El vétetvén tölle a nyomorúsága.

4145

E lett vigasztalás nyomorult sorsában,
 Ügyében, bajában s végre halálában.
 Őket az okosok más világra tolták,
 És ezt a világot magoknak foglalták.

4150

A népnek örökké meg kötve kel lenni,
 Szabadságban mindent semmivé tud tenni.
 Gonoszok törvényét hirdeti égéssel
 És úgy uralkodik osztán öldökléssel.

4155

V. SZAKASZ.

Az ember mint előre látás vagy Plánum.

Vakító eszköz is tud az elme lenni.
 s Az okos emberbül nagy eszetlent tenni.
 A következő időkre ki terjed
 s A mi nem valóság, hozzá veri fejed.
 Dolgát jó előre, azt mongya ; ki nézi,
 És az eseteket hasznára intézi.
 Bir szerentséjével sorsát meg lántzolja.
 S örök végezést eszével truttzolja.

4160

De a minek léte nints még az időben,
 Hogy igazíttasson el az agy velőben ?
 Mit látz a semmi közt, hol még eset nintsen ?
 A ész szerentsét rád semmibül, hogy hintsen ?
 Tudod é, ha reggel ágyadbul ki szállasz,
 Hogy a napnak fogytán milyen sorsra állasz ?

4165

4170

Reggeltől estvélig nints órád bizonyos
s Esztendőkre hagyod meg dolgod, mint okos.

A miről éltedben még nem is eszméltél,

4175 Egy váratlan eset által belé léptél. —

A végezés könyvét nem vehed kérdőre,
Senki sem olvas itt eszével előre.

A felső hatalmak szoktak plánumozni,
Tzéljokban meg bukni, dolgokkal habozni.

4180 Egy nagy plánum sem volt talán a világban,
Mely mindenben úgy sült volna el magában.

Az ember tsinállya fejében, el hiszi :

Osztán tsak szerentse s vak eset, mi viszi.

Lehet, hogy ha néhol a környül állások

4185 Ki mutattyák magok s nagyon világosak,

Egy ki tanult ember jól, sugarlás nélkül

Előre meg mongya, a dolog hova dül.

Jegyzés. A világnak egymásra rohanó viszontagságaira nézve, a plánum éppen olyan az embereknek, mint a fa matska az egereknek. Nyereségek után belé mennek s meg esnek. Plánum V. Károly alatt, hogy Németország szabad uralkodás alá essen, s protestáns ne legyen. Azonban Mórisz Insprukban ráé ütven, kénytelen az Insprugi hegyek közt plánumát, podagráját halmokrul völgyekre, völgyekről bértzekre magával vonszolni. Nevezetes ministere Granvel, Mórisznak mozdulásául titkon tudósíttatván, így felelt: *Soha sem hiszem, hogy egy német-országi korhely rá tuggyon szedni.* De rá szette. Minister Alberroni egy időben, tudod, a Spanyol udvart plánummal betöltötte, melynek ki menetele a lett, hogy az országos király az ország nélkül való Cardinalis király urat el tsapta; minden módot el követvén továbbá, hogy a plánumaitól szabadulhasson. Planum volt a római szent székeknek, hogy apostoli hatalmát a világnak négy részén uralkodásra hozza, azonban Romából a pápát is kiűzik. Planum a nagy kötés Kambresiabban a Venetusi sok ellen, kik meg marattak, most pedig egy frantzia vezér plánum nélkül füttyöreszve, dohányozva, páltzáját tsizma szára hoz verve be sétál oda s előtte Venetia le rogyik. Ferdinánd Isabella egész Európát, Indiát planumba veszik, azonban egy néhány halász a Belgiumi tenger partokrul hatalmát földhöz üti; és Hollandus nevezet alatt oda jut, hogy végre a Spanyol udvar szál védelme alá. Ferdinánd Amerikának kintseiből e ajándékoz Európában 5 száz millió aranyat azért, hogy planu

De mikor egy eszközt száz esethez fűznek,
 A hol egyet egyet ezer felé űznek :
 Mere utazol itt, rokon, nagy eszeddel
 És egyenes utat, hogy versz a fejeddel?
 Soha szerentsédre sok plánumot ne tégy,
 E nagy tolongás közt nem tudod hová mégy.
 Királyi hatalom sem tész bátorságba
 s Mindenüt részed van a viszontagságba.

4190

4195

A dolgoknak öszve rohanások szülik
 Sorsodat s a tanáts székit ezek ülik.
 Tsak úgy forgasz köztök, mint pálya futókkal,
 A rud orára ült légy a töb dongókkal.

Rá fogod magadra, hogy mindent te tettél,
 Ha veszélyed nem lett s valamit nyerhettél.
 A mere sorsod huz, emberséggel élvén,
 Botsátkoz utánna tsapásit nem félvén,
 Hijába küszködöl elmélkedéseddel,
 Mert fel üt a világ böltselkedéseddel.

4200

4205

ából semmi se legyen és maga is meg szegényeggyen. Így agát nagynak vélve Európának volt Indiai árendássa, melynek ntsét ellenségeinek osztogatta el. Nagy plánum Imperiumban mét Ferdinánd alatt, hogy egy hit, egy uralkodó legyen, mel-et egy generális így fejez ki: *a pap electorokat oda kel tenni, l a tsászár udvari capellanussai vagynak. stb.* Gustavus Adol-s elő áll és a plánumnak nyakát töri, a plánum ki vivő Val-stein generálist pedig ugyan az a hatalom öleti meg, mely-ök plánumaért fárad és győzedelmeskedik. A *pragmatica nctiot* el vetvén plánum nagy Mária Theresiát örökségeitül eg fosztani, a Bavariai fejedelmet tsászárságra emelni; az onban, ezt bujdosóvá teszi, 1-ső Ferentzet tsászárrá koronáz-ttya és végre oda jut, hogy halálával felséges maradékinak a g retteneteseb hatalmat hagyja. *Planum 14.* Lajos frantzia rállyál Hollandiát el törölni, de Marlborug, Eugenius kevésbe ulik, hogy Párisbul ki nem üzik. A gazdák, kereskedők életek ódjának plánumaival szintén úgy vannak, mint az uralkodó atlmak és nagy emberek; örökké tsinállyák s magokat ezer-er buktatják, hanem hogy fel emelkedésben nintsenek, a látás tárára fel nem jöhetnek, mely miat eseteket nem látták. sas nem kavarog annyit a magas egeken, mint a mennyit a ngyák futkosnak a föld színén, még is többször láttuk azt, int ezt. A magasság mutat, a tsekélység el dug.

Sok dologtól vártad a boldogságotad,
Melyben meg tanultad nyomorúságotad ;
Ellenben a mire élted fohászkodot,
Idő mulva szived tőlle meg rász kódot.

4210

Oly esettül vakon örökké futottál,
A mellyel magadnak szerentsét tsináltál.
Üstöködnél fogva huz sorsod javadra,
Sokszor nem vigyázván értetlen szavadra.

4215

Viszontagsági közt a világ vakon él,
Ugyan ott gyakorta most jót remél s majd fél.
Vitézség, királyság, szentség és más nagyság,
Koldulás, gazdagság s akár apostolság
Nem huz ki sorsodnak menykövei alól,
Tudod, hogy az ember ennek mindég hódol.

4220

Fel, le vaktában mégy és tsak akkor látod,
Mikor ott vagy s másnak ujságul mutatod.
Kromvel királynának fejét el ütteti,
s Trónusára osztán magát helyhezteti.

4225

Ha támadás nem lett volna Angliában,
Ott veszet volna, hol nyugodot hamvában.
A támadást, tudod, hogy nem ő tsinálta
s Vaktában hatalmát benne meg tanálta.

Fel emelkedését a zür zavar vitte,
De hogy oda mennyen, ezt eléb nem hitte.

4230

Ellenben sok vitéz el veszi hatalmát :
Üldözik, vándorol s hurtzollya fáj dalmát.

Cesár vérebe ful végre hatalmával,
s Tsak olyrá lesz ő is mint más, halálával.
Kedve után futva a trónust kereste,
De halála bujt meg s életét ott leste

4235

Cresus is fel kiált s lád Solonért sohajt,
A ki nem mondott még életében egy jajt.
Trónusán a veszély hatalmát el éri,

4240

A ki oly boldog volt, más kegyelmét kéri.
Mikor bátorsággal dolgozod plánumod,
S győzedelmek közöt lebegtet az álmod :

A sors egyet billent rajtad titkaibul
 És a sok arany füst róllad mind széllyel hul.
 Mint kaukler : ugy tesz a szerentse véled,
 Tzitromot adot vólt s ló ganéjnak leled. 4245
 Sebes forgásival, lád, tsak szemfényvesztés,
 Némelykor fuldoklás s ujra fel élesztés.

Szabad a végezés ! repiti sorsunkat,
 Formállya életünk, szövi halálunkat.
 Mint tengeren menő, kinek hajótskáját 4250
 Ragadgya a szél vész s szórja vitorláját,
 Kormányán reszketve kétségében sohajt,
 Látván ég, föld, szél vész, ménykő ellene hajt.

A mit nem kerestél, sem nem reményeltél,
 Oda huztak s annak áldozattya lettél. 4255

Nem tudod sirodig, hogy mire dül sorsod,
 Nem határozza ezt egyéb, tsak halálod.
 Életed végénél álmélkodol rajta,
 Hogy viszontagságod honan, hová hajt. 4260
 Mint a vizek színén agyarkodó szélvész,
 Habokat szórván fel, zug és rémítést tész,
 Hol ide, hol oda hánnya hab verését,

Hová az ordító szél rugja menését ;
 Sorsod zivatara ugy hánnya életed,
 s Nem tudod végtére, hol találod léted. 4265

Mely szerint sok jámbor homlokán meg írva ;

Ezt nem hittem volna, ezt olvassa sirva.

Ha ifjúságodban, a mi megtörténik

Egész életedben véled, le beszéllek, 4270

Örjült észre hagyod mind a Profétádat

És ellenek tátod fel kiáltó szádat.

Angyalok, sem szentek el nem hitetnének,

Hogy rajtad mind azok meg nem eshetnének,

Nem tudod, mitsoda gondviselés vezet,

Zűr-zavar, vak eset, e mind tsak nevezet. 4275

Látod, sorsod miként ugrat ágrul ágra,

Ugy jut el végtére a jó s rosz világra.

- Ösvényed utánnad, hol jöttél láthatod,
 De a mi előtte van, azt nem tudhatod.
- 4280 Gyenge szemeinknek, halandóságunkban
 Történetnek láttzik minden a sorsunkban.
 Az örök végezés titokban vezérel,
 Nem ismered, oda haszontalan nézel.
- 4285 A mikor hanyatlasz, meglátod mi ütöt,
 Nézed, fel mi emelt vagy alá mi dütöt.
 Esetednek oka mindég melletted áll,
 s Láthatd a menykövet, fejedre honnan száll.
 Mitsoda utakon ered Istenedtül,
 Mi okon? rejtve van a gyenge eszedtül.
- 4290 Vigasztald magadat tehát vallásoddal,
 s Hid, hogy boldog leszel végre haláloddal!

VI. SZAKASZ.

I. Az ember mint barátság.

- Sors, születés, idő, érzés, erkölts, elme
 Szokot a kötésnek lenni segedelme,
 Minden gondolattal kettő egy nem lehet,
- 4295 De azért egymással szövetséget tehet.
 Nem nyereség, a mi szüli hívségeket.
 Nem szabják mértékre kötelelességeket.
 Költsön tartozások mind tsak önként megyen :
 Könnyű, nehéz, akár milyen színű legyen.
- 4300 A hatalom körül a felső rangokban
 Nehezen egyeznek a nagyok magokban.
 Belől méreg, kívül a barátság hires,
 Ölelkezik véled, de gyakorta szives.
- 4305 A hol a szerentsét szokták fabrikálni,
 Mesterség ott igaz baráttra találni.
 Ravasz a barátság, ha szerentsét keres
 És nyereségére a hátad mellől les.

Nem tanul a ravasz hiven barátkozni,
Kevés ember szokot erre vállalkozni.

A durva erköltsel nem lépsz barátságra, 4310

Ha rá nem vagy szokva a gorombaságra.

A vad tudatlan is olyan, mint nehézség,

Ki töri az okost, véle lenni inség,

s Mikor reá szorulsz magánosságodban,

Mulatz ugyan véle, hanem tsak kinodban. 4315

Kerüld az ostoba kevélyt és a durvát,

Mint a serházakban pestissé lett kurvát.

Halál nemes szivvel gorombával lenni

És emberségéből áldozatot tenni.

Jó lélek, igaz sziv kel a barátságra 4320

És szemérmetség a szép nyájasságra.

Van a durvák közt is oly módos barátság,

Mely tsak bolondozás és ijjesztő vadság.

Vidám s szitka reád mint az eső úgy száll,

Melyre morgó szája költsönössen rá áll. 4325

Ez ugyan már nintsen a kavallérokban,

Némely nemesben van, mint ur pimaszokban.

Hireli még magát alatsónyságával,

Érdemet keresvén a sundaságával.

Apád, anyád lelkét és minden szentséged 4330

Öszve szidgya jádzva s azzal nemzettséged.

Nyájas szép mondása, a mint öszve szedte,

Ész és manér helyet pompás teremttette.

Kondással, gulyással vetélkedik ebben

Némely durva erkölts a nemesi rendben. 4335

Az ember másban is tsak magát szereti,

Ha nem olyan bolond, mint ő, ki neveti.

Korhelynek korhely kel, nemesnek nemes vér,

Kinek miben vagyon kedve, tsak ollyat kér.

Rang, haszon, keresés öszve köt ollyakat, 4340

Kik külömben titkon utállják magokat,

De mihent el mulik a játék közöttök,

Minden más formába öltözik előttök.

- 4945 Hogy tronusra lépjen véle Octavius,
 Jó lesz baráttjának mellé Antonius.
 A verekedésben örökké félelmes,
 Tudod, Octavius, még is győzedelmes.
 Mint polgár kegyetlen, mint Császár meg fordul,
 És a birodalom alatta boldogul.
 4950 Tudgya hódoltatni a ditsősségének
 Erkölsét és ura a nyereségének. ^(a)
 Itt a barátságot nyereség tsinállya,
 És frigyét, mig hasznát érzi, addig állya,
 Végre a barátság háborura üt ki
 4955 Nagyok közt hiv kötést látot é valaki?
 Vannak oly formák is, kik öszve állanak,
 Hogy mást a székéből ki taszigállyanak.
 Ez is tsak addig tart, a mig azon dolog,
 Melyre törekettek kezeiken forog.
 4960 Még ma Pálhoz hajlik, hónap Péteré lesz,
 Kötést öszve vissza, hol itt, hol amot tész.
 E világon széllyel mindenüt így megyen,
 Az az emberek közt akár ki, hol legyen.
 Nehéz a barátság két ember mívében,
 4965 Ritkán lesz két élő egyé a szívében.
 A kik volnának is széllyel e világban,
 Nem ismerik egymást az ily nagy országban.
 Kenyere kit hová, hajít, tudod, ott sül . . .
 Ott ragad a földhöz s haláláig ott ül.
 4970 Messze földről kérdi egymást, *ha él é még ?*
 Így szór el bennünket a sors és a szükség.
 Már a barátságot, noha úgy hirelték,
 Az okos emberek betsülletnek lelték.
 Emberséges férjfi, mennyi e világon

Jegyzés. ^(a) Mégis egyszer Octavius, Augustus, kegyetl
 itéletet hozott, melyre Mecenas, hozzá nem férhetvén a sokas
 miat, egy cedulával felelt ; — ezt irván reá: *Hóhér ! Szállj a*
az ítélő székül ! Augustus azonnal ki ment és

Van, ha össze jöhet, egy a barátságon.
 Bár különbözzön is tőlle értelmében,
 De azért, hiv marad hozzá a szívében.

4875

A barátságna is vagyon hitetése,
 És a gonosság közt tsaló tettetése.

Boksalex a mongya, hogy igaz barátod,
 Ha az asztalodnál mindennap jól tartod.

4880

A mi van magának, egyébre kémélvén,
 Erszényed rángattya, hívségét színlelvén.

Ó, kedves barátom, hid el! ugy szeretlek,

Mond, hogy meg nem nyugszom, mig meg nem chetlek. 4885

Bé köszön s trónusrul néz le, mint egy Mogol,
 Elmékedést mutat, semmire se gondol.

Ha hozzád egyget szól, méltóztatva aggya
 És a feleletit el megy; rajta haggya.

Másszor szó tengernek dül, szüntelen beszél.

4890

Ugy kavár szájának hangja, mint forgószél.

Egyszer, ha van véled, mindent ki mond, mit tud,
 Osztan rá adásra szünés nélkül hazud.

Májjábul van szíve; nincs szánakozással,

Mindennek meg mongya, a mit rá másdul hall.

4895

Nem bánnya, ha sért is, szerentsére beszél,
 Örökké rutat mond és rólla nagyot véll.

Nints benne igasság sem lelket nem ismér,

Vagyonát hireli s mint a koldus ugy kér.

Üres beszédbül áll nálla a betsüllet

4400

s Örvend, ha háborut. veszekedést szülhet.

Érdemeért soha sem betsülhet senkit

s Örökké meg tsalta azt, ki szájának hit.

A ki jól tész véllé, öszve rágalmazza,

Hozzá háladatlan s másoknál gyalázza.

4405

Minden lépten más más értelemben vagyon,

Hogy ugy az eszével eszetlen maradgyon.

Ha meg tsalt, még örül . . . fére néz, ugy nevet,

És észre sem vészi, hogy tsufja tsak ő lett.

Vagdalódzásival, ha megsértet, örül ;

4410

Nem látván, hogy nyakig Cloacában ő ül.
Mint egy Hollófernyes, a hol megyen, rémít
s Ha reád jön szemközt, utadból ki térít,
Ijjesztő fene vad, ki a mere halad,
4415 Valaki meg láttya, tölle fére szalad.

Tudod, hogy mindennék jól esik a beszéd
A sült körül osztán, ha bőv volt az ebéd.
Boksalexa mindent némává kiabál,
Hol le ül, hol köztök, mint fa torony, úgy áll.
4420 Az egész világnak minden történetét
Ismeri és elő horgya sok esetét.
Soha meg nem szorul, és a hol nem tuggya,
Nagyokat álmodva utánna hazuggya.
Mindég igazgattya szomszédinak dolgát,
4425 Éz koldussá tsak ő teszi köztök magát.
Örökké tanátsol eszetlenül élve
s Magárul őrrjülten böltsességet véelve.

Asztalodnál iszik, mellyet körül ülnek
Vendégid, kik osztán végre meg hevülnek,
4430 Boksalexa magát szépen meg felejtí,
s Pöffedt méltóságát a hordóba ejti.
Fel ereszti borral durva bolondságát,
Tüzzel szegzi néked a gorombaságát.
Fertelmességeket köpdös a szemedbe,
4435 Mint Dromedarius s tüzet gyújt véredbe.

Tettzése hertzegi : hibás minden étel,
Noha tsak meg nem ful, harátsolva úgy nyel.
A kivel öszve jön, hiv, lelki baráttya
Valamikor enni ád ingyen s itattya.
4440 Ha el vonod tölle a mézet, pofon tsap,
Mint a mordult medve, vagy ületen harap.
Most szemben úgy ditsér, mint a kontrás tzigány,
Pénzt kér rá s ha nem attz, szemedbe turhát hány.
Ha egy forint árát néha ajándékoz,
4445 Szükségének minden javaddal fel áldoz.
Cresusnak kintsével, ki nem fizetheted

s Herkules mivével sem érdemelheted.
 Illyen fene vadat te is tsak tarthattál
 Vélem ; e világban szélyyel ha forogtál.
 Vagyon imit, amot oly módos rokon is, 4450
 Ki szivesen fogad, de nevettséges is.
 Porrá, szemétté szid tsupán szíveségbül
 És halálra öklöz jádzó nevettségbül.
 Vélled beszélgetve jobbra, balra vontzol,
 A lábával tsusz, mász, a kezével hartzol. 4455
 A ki hozzá bé lép, mindennek baráttya,
 Rá ugrik és kutya fiának szóllíttya.
 Ha hozzád utazik, nem megyen nyakadrul,
 Mig telik palatzkod és jön a tsapodrul,
 Magad is meg enne ; azt mongya, ugy szeret — 4460
 s Mikor a Jókai bort hozzák, rá nevet.

II. Barátok közt a szüntelen való látogatás unalom.

Nem jó barátodat mindég látogatni,
 Szüntelen kotsizni hozzá és nyaggatni.
 A legszeb asszonyt is meg unnyák végtére,
 Nem jó mindég fogoly a pap ebédgyére. 4465
 Meg unnak s kedvedben végre te is meg hűlsz,
 Szerető s barátnak ha mindég nyakán ülsz ;
 El távozás szerev uj uj kívánságot,
 Némelykor ohajtod a magánosságot,

Jegyzés. Dromedárius teve forma fertelmes nagy, nyakótz
 llat, mely, ha bosszantják, rémitő turhákat köbdös az ember
 zeme közzé és messzirül lövöldözi ki orrábul.

Jegyzés. Fogoly. Emlékezz meg, mit mondott egy frantzia
 irálynak udvari papja : — Toujours perdrix. A pap a foglyot
 minden étel felet szerette és mivel a királyt asszonyának meg-
 násáért dorgálta, minden nap foglyat süttetet, mellyet a pap
 égre meg unván, a midőn láttya, hogy ismét foglyot tesznek
 el, meg sohajtya magát s így szól : — Örökké foglyot! hogy
 mta meg, ha szereti, mond a király.

- 4470 A napot az éjjel, látod, meg szaggattya,
 Dologgal életed mindég nem sígattya.
 Bé borult fénnyével mikor újra derül,
 Ablakodhoz szalatz és szived meg örül.
 De ha égő tüze mindég szemedbe süt,
 4475 Nem tutt hova lenni ; a guta majd meg üt.
 A báll is meg poshad benned, ha nem szünik
 s Személlyed a tántztól soha ki nem tünik.
 Szükség a vigságra unalomnak lenni,
 Tudod, hogy éhen tud az ember jól enni.
 4480 Változtassad tehát időd, órádat
 s Ne gyomrozzad mindég nemes barátidat.
 Éhesztesd ki magad a sok mulattságbul
 s Ujult kedvel nyeled osztán, ha rád fordul.

III. Tellyesítése a szakasznak.

A barátság oly szoros értelembé véve ritkaság, de a hoy ily kettős kötés tanáltatik is, tsak egy másnak szolgál inkább hasznára, gyönyörűségre, mint a köz jóra. Észre vette az okosság, hogy egynek egyhez köttetnie keveset teszen ; hanem az egész nemzeti társaság tagjainak szükség egymáshoz ragadni. Illy szoros barátsággal ezt végbe vinni annyi egymással ellenkező természeti tulajdonságok közt lehetetlen. Hogy hát? az emberséget állatta helyében, melynél fogva ki ki köteleztetik, polgár társát meg betsülni, ha külömben azzal szoros barátságot nem köthet is. Valaki önnön személlyén kívül a társaságban senkit sem betsül, tsak magát átkozza közönséges utálatra és holtig való gyalázatra : olyan igaz az, hogy az ember másokat betsülvén ; magának betsülletit ez által szerzi.

Lehetetlen magadat az emberi kötelességek alól ki huzni, annyira hogy ennek gyakorlására még haragosod iránt is köteleztetel. Szomszédoddal haragban vagytok : szidgyátok, perlitek egymást ; felesége meg betegszik ; orvosság kellene néki, melyhez méz járul ; néki nints, néked van ; hozzád küld, kér ; nem attz néki? házánál tűz támad ; nem mégy oltására s. a. t.

A közönséges emberi tisztelet hasonló karba van. Egy gyűlésen össze csoportozik ezer ember, legyen minden féle sorból, nemből, kisseb, nagyob, közép rangu vagy tsekély sorsu; nem vizsgálod közöttök, ki meg vetésre, utállatra való, hanem csak azt vévén, hogy e mind ember; kinek, kinek a mitsodás szinben látod, tiszteletét meg adod. Ez hát az a közönséges emberi tisztelet, mely köz barátság és a társaságban szentség! melynél fogva az ember egymásnak mind testi lelki barátja; és a mely közönséges emberi tiszteletnek fen tartása minden betsülletes polgárt kötelez, valaki inkább kíván tiszteltetni mint betsteleníttetni, úgy hogy a mely goromba egyet sért közöttünk méltatlanul, minnyájunkat gyaláz és közönséges sebet ejt; melyre nézve az embertelen ember az emberséget belpoklasságra juttatván, magában meg vettetést és utállatot érdemel. Ez az a közönséges kötés, melynek gyakorlása a társaságot oda emelte fel, hogy idegen ember többé nem tanáztatik és a betsüllet kit kit barátságra hoz. Ösze jössz oly betsülletes polgár társaiddal, kiket életedben még nem láttál. Az esmérettség ebből áll; hogy kendet, uram! kinek hívják? hát kendet? Ennek, annak; azontul a legnyájjasab és barátságosab időket töltöd köztök. Mért? s hogy ily hamar? Azért mert az emberség magát állatta magának közönséges baráttává, melynél fogva mulattságát is közönségessé kívánja tenni. Ha oly szoros barátságra szorul a társaságnak közönséges gyönyörűsége mint Akhilles Patroklos közöt vólt, hová lesz a világ öröme?

Mánérnak, illendőségnek nevezik még azt, mely hasonló barátságos életre tartozik és a romlot erköltsnek belső vadságát, titkos irigységét, mérgét szenvedhető színre festi. Hová lenne a nyájjas társaság, felely, ha minden ember szemébe mondaná szomszédgyának, a mit rólla szívében érez titkon és eszében gondol? ha kinek kinek homlokán ablak volna és gondolatja mind láthatóvá tétethetne, hol látnál két embert össze jönni félelem és szemérem nélkül? Jó, hogy az emberek szíveken, lelkekben rejtve vannak és szégyenlik szembe egymásnak rutakat mondani, mert közönséges nyugalomra, gyönyörű-

ségre szolgál. És, ha tettetés is, tsak előtte jár az olyan vad gorombaságnak, mely szívének nagy egyenességéből reád nehesztelve szemedbe köp, holtra szid és gyaláz, utánnad kiabálva a sokaság közt, mint a részeg tzigány.

Különféle esetek, környül állás, változás, idő, alkalmasosság az embereket egy dologban öszve kötik, másban szélllyel szórják. Most ez ellen, majd az ellen van indulattyának, ismét hajlandóságának ideje. Kénytelen tettetni, mert örökös háboruban mindennel nem lehet. Miért rejtet el benned maga a természet érzést, gondolatot? miért adot ítélet tételt, szót, nyelvet? azért, hogy érzésednek, gondolatodnak forrását halandó ne láthassa; te pedig nyelvedre és tselekedetedre tsak azt szedhesd ki belőlök, melynek ki adása boldogít és nem vesz.

VÉGE A 3-dik kötésnek.

A TERMÉSZET VILÁGA

VAGY

A JÓZAN OKOSSÁG.

NEGYEDIK KÖTÉS.

THE
JOURNAL OF THE
AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION
PUBLISHED WEEKLY
CHICAGO, ILL., U.S.A.
1914

A WEEKLY JOURNAL OF THE
AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION

A JOURNAL OF THE
AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION

AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION

A JÓZAN OKOSSÁG.

I. SZAKASZ.

I. Az ember mint hit törő.

A ki szeretetet hirdet e világnak,
Szája az egeknek s az Ur irgalmának : 4485

De a ki ránk fegyvert, haragot, tüzet ráz,
Nem kegyelmes Istent, ördögöt magyaráz.

Az egek szentségét hittel költsönözni
s Az embert általa jóra ösztönözni
Mennyei oltalom, mint boldog vezérlés, 4490

Örök vigasztalás s lélekben érlelés.
Ó ! ti Istenünknek fel szentelt szolgálai

És remeklésinek választot papjai
Hirdessétek köztünk az Urnak szerelmét,
s Közönségesen ránk ki terjedt figyelmét. 4495

Hogy ha különböznénk még is értelmünkben,
Maradgyunk emberek kötelességünkben !

Ne szakadgyunk széellyel számtalan aklokra
s Ne torskodgyanak a hivek magokra.

Ne átkozzák egymást Istenünk nevében,
A ki ezt utállya oda fent egében. 4500

Egy Krisztusnak véres keresztfája alatt
Az ember egyben gyül s reá könyvet hullat.

Ótet veszi ki ki igaz váltságának,
Örök életének és boldogságának. 4505

Szeléd értelmétül még is el tévedet,
 És az emberi nem vérében feredet.
 Az irgalmas Isten és Krisztus nevében
 Meg vész a tudatlan részeg értelmében,
 4510 Gondolatért indul fel áldozni egymást,
 Szentségnek vévén sok mesét s álomlátást.
 Öldöklő fegyvert ad szeléd vallásának,
 s Vér ontás próbája az igasságának.
 Láb alá tapodgya a hiv természetet,
 4515 El törli törvényt és velle az eszet.
 Az ember magában ekként meg bolondul
 Az által, a miben mongya, hogy boldogul.
 Istene nevében fel dullya világát,
 Gondolataiért öldökölvén magát.
 4520 Hitibül egyebet a nevénel nem tud
 s Fele baráttýáru azt állítýa, hazud.
 Egyik sem értheti vallásának titkát,
 Ez ennek fejére szórja még is átkát.
 Én sem értem, te se ! Így áldoz : felelek
 4525 Hogy mint én, idvezülsz ; külömben meg öllek.
 Ezer parantsolat származik Istentül
 s Azt kéri, a mi nem telik az emberbül.
 Természetet, vallást együvé zavarnak,
 Vélek törvényt, rendet osztán bé takarnak.
 4530 Végre el fáradnak véreket ontani
 És a társaságnak kötésit bontani.
 Így kéntelenségbül le teszik fegyverek,
 Mivel áldozattyok meg veti Istenek.
 Török, Tatár, Sidó mind meg marad hitén
 4535 s Szintugy áldás forog néki is életén.
 Láttýák, hogy az Isten külön egyhez sem áll
 s Minden hittel köz lett, áldás, élet, halál.

Jegyzés. Nintsen oly olvasot ember Európában, ki számba
 vehetné, hogy a fanatizmus hány millió embert, asszonyt és
 ártatlan gyermeket, tsetsemöt ölt, égetet meg a világon.

Hogy ha jutalmaz is, az egekben leszen
 És itt külömbséget közöttünk nem teszen.
 Minden vallás győz, veszt itt a világában,
 A mint van a sorsa környül állásában.

4540

II. Fanatismus.

A hitetésnek rut ördöge pokolbul,
 Szent szinnel fedezve vadságát ; ki indul,
 Irgalmas Istenre, boldogságra mutat,
 És veszedelemre készíti az utat.
 Az emberi nemet szüntelen hiteti
 A pokolnak fia s szentségét tetteti.
 Sok tudománnyal ez nem hódoltathat
 És tsak tűzzel, vassal, halállal oktathat.
 Térítő sereget ördögökből állít :
 Szívedbe fegyvert tol, tüzre tesz, úgy tanít.
 Az Isten irgalmát tűzben öltözteti
 s Igaz isméretit bűnben fertőzteti,
 Menydőrgés, villámlás aggya ki irgalmát
 s Tsak menykő mutattya pusztító hatalmát.

4545

4550

4555

Ez az a vallásunk káromló gonosság,
 Melynek imádsága átok és gyilkosság.
 Emberségből fajzik embertelensége,
 Buzgó könyörgésből istentelensége ;
 Alázatossággal nő meg méltósága,
 És jóságos tetté válik gyilkossága,
 Még nagy Istenét is, ki ált, kényszeríti,
 Hogy öljön s szomszédgyát kinok közt téríti.
 Át aszot testében a forróság epeszt,
 s Mérges lélekzete még távolról meg veszt.
 Mint vak láng, úgy bojong ; mindent öszve száraszt,
 És nyomdokaiból vér patakot áraszt.
 A párája pestis, meg büzhödt ezekkel,
 Ortzája rakva van fertelmes sebekkel.

4560

4565

- 4570 Szájában a mérge fogát tsikorgattya,
 És az irigysége torkán fojtogattya :
 Ruhája tűzből van, rakva fegyverekkel,
 Mellyet, mint olajjal, éleszt a könnyvekkel.
 A jaj szóra tapsol ; a halálra nevet
- 4575 s Vigad veszettsége, ha öldöklést tehet.
 E hát az az ördög, ki köztünk annyit dult.
 Örvendgyünk, hogy végre a mérgébe bé fult,
 El tévedt halandók ! gyertek a halálbul,
 Nézzétek mívetek most az okosságbul.
- 4580 Tudatlanságotok a mit földbe takart,
 A józan okosság nap fényre ki kapart.
 Isten természetnek láttzik igassága,
 Fel derült az észnek szép világossága.
 Bolond, ki úgy vallyá tudományotokat,
- 4585 Hogy hitbül kegyesség ölni magatokat.
 Ájulásba esik a józan okosság,
 Látván, hogy lehetet szentség a gonosság.
 De a szent seregek addig erőltettek,
 Hogy a nemzetek mind szemekbe nevettek.
- 4590 Senki se hihette, hogy jó dolog legyen
 Az, mely egyenesen Isten ellen megyen.
 Hol felebaráti szeretet hejében
 Fegyverrel vagdálnak az ember testében.
 Meg vakul az ember ideig, óráig
- 4595 Természet ellen is, de nem tart sokáig.
 Mit szült az erő szak ? okoskodásokat,
 Külömböző hitet s ezer vallásokat.
- A vallás kótésit, tudod mi bontotta ?
 Erőszak öldöklés, mely néhol rontotta.
- 4600 A vak kegyetlenség egy néhány tsapással

Jegyzés. Régi keresztyén eleinknek tudatlanságokat, kegyetlenségeket most tekintvén a vallásban, éppen olyan szégyenbe esünk miattok, mint a szemérmes gyermek, mikor atyát részegen láttya.

Töb kárt tett, mint mások az okoskodással.
 Had járjon, ha az Ur Mósesnek mondotta,
 Hogy ellenségeit vágja s meg áldotta.
 De nem Filisteus volt a keresztyénség,
 Nem lett ellensége az igaz Istenség. 4605
 A Messiás által uj törvény származot,
 Mely versengést, fegyvert, mind meg tilalmazot.
 Uj-testamentomba, hogy éltünk hát Ó-ban
 Nével keresztyének, de Sidók valóban.

Sidóság! keresztyén vallásunk eleje, 4610
 Emberi nemzetünk állandó sepreje!
 Mit tett; hogy magadon kívül e világot
 Utáltad s ma sem hatz másnak igasságot,
 Egész világ meg vet; s dög bőrben vontzolid
 Hirelt boldogságod és galandal szabod, 4615
 Soha sem nyitván, rongyollot törvényed,
 Sábésben éleszted el fáratt reményed.

A mely nép szokásit nem változtathattya
 Köztünk, mind ostoba, mint ki ki tudhattya.
 Lud husban keresi, nézzed, menyországát 4620
 s Kóserben ászattya örök boldogságát.

Sok hit sok szokását, törvényét el hatta
 s A mit eléb tartot, osztán változtatta.
 Egytzer így, másszor ugy kívánt áldozatot,
 Hol most ez, másszor más szerzet kárhozatot. 4625

Az örök valóság soha se változik
 És akarattyában, mint mi, nem habozik.
 Ó öröktül fogva egy tettzés, akarat
 s A hogy örökké volt, örökre ugy marat.
 Az a természete; nints nálla változás, 4630
 Indulat, szenyvedés, ujság, sem habozás.

A mit meg nem szenyved örök végezése,
 Tudod, azt el törli hatalma, tettzése.
 És a mit nem akart a nagy természetben,
 Fel tanálhatod-é köztünk az életben? 4635
 Ellenben valamit hatalma meg szenyved,

Hogy azt te el törlöd, el hiheti eszed?
 Meg hágod erőddel fel emelt egéig
 s Te veszed kezedbe égő menyköveit?
 4640 Ariust, Kálvínust, Luthert meg szenyvedi
 s Hogy Róma pusztullyon, látod, meg engedi.
 Mufti, Láma papi székében meg marad
 s A Nagy Dairóra jövedelem árad.
 Tudgya azt Istened, miben tiszteltessen,
 4645 s E földön a vallás, hogy s mennyi lehessen.
 Ő egygyé nem tette; hát te azzá teszed?
 A mit ő meg szenyved, had el, legyen eszed.

Az örök jó tart fen mindent e világon
 Az állatok között és emberi ágon.

4650 Nem küldi ostorát tsak a te fejedre,
 Tsudákkal tett áldást sem hint életedre.
 Mindenén meg fordul tsapása, áldása.
 Akár millyen legyen szokása, vallása.

A jeges fellegek rontó darabjai,
 4655 s Kövér plántáinkat temető halmai
 Országot, tartományt egybe vesznek utnak
 s Pápán, Kálvinuson egyenlőül futnak.
 Honnan az ut messzebb? Rómából, Berlinből
 Oda, hol az Isten ditsó hatalmán ül. —

4660 Fakir, Dervis, Quakker, hitét igazollya,
 Bonz, Brahmin, Kopt, Géber lelkét nem vádollya.
 A bolondságnak is vannak mártyrjai,
 Mint a rossz vallásnak hitetű fiai.
 Khinaban Mandarin, Smirnában Musulmán
 4665 Volnék, ott születve; a nevelés álmán!

A tejjel sok szokást vérünk magába sziv
 s Gyakran haláláig tsak ahoz marad hiv.
 Oktatás, szoktatás gyenge szívünkhöz forr,

Jegyzés. A mely nemzet legelőször fel állot a többi közt és ezt kiáltotta: *tsak nekünk van vallásunk, Istenünk, néktek nints,* legnagyobb gyilkos és hitetű volt e világon.

Mellyet le nem rázhat rólunk az ember kor
 És a nevelését minden tekintetben
 Senki el nem haggya többé az életben.

4670

Láttya okossággal, hogy szokás, gyengeség,
 Még is hozzá huzza az erőtelenség.

Ugy vallasz, mert jókor magad hire nélkül
 Aggyák rád, mikor még fejed üressen ül,
 Akaratod felet élsz a vallásodban:

4675

Benne nőtél s nem volt a választásodban,
 s Ha hirelték volna az ördög jóságát,
 Ifju korban annak tisztelnéd nagyságát.

Igy a ki tévelyeg hibás vallásával,

4680

Nem gonosz; ne üldözd meg vakulásával.

Te is azért vallasz úgy, hogy úgy neveltek
 s Mig még eszed nem volt, keresztyénné tettek.

Szánakoz a Sidón, hogy nem idvezülhet;
 Tekintsed, hogy ember és rólla nem tehet.

4685

Ha néked egeink magok meg nyitották
 s Igazságaikat beléd le nyujtották,

Örvendgy! szány másokat nagy inségeikben,

Hogy kéntelen vesznek tévelygéseikben.

Te sem érdemlettél anyádnak méhében

4690

Töbet Istenedtül másnál kezdetében.

Senki sem oly veszet, hogy magátul önként
 Szállyon le pokolba s truttzolja az Istent.

Ha boldogságáért fárat életében

És meg tévelyedet szegény a hitében,

4695

Mit tehet? az örök végezés le verte,

Üdvössége után futot s el nem érte.

Ha az Ur előre látta, hogy gonosz lész

s Ellene végezést büntetésre ugy tész,

Jegyzés. Ezt akár hogy s mint sürgessük, forgassuk, Meg
 natározás vagy előre látás legyen? de e kérdésre, hogy mért
 van pokol, menyország soha predestinatio nélkül egy keresztyén
 sem felel meg e világon; a predestinatio pedig olyan tudo-
 mány, mely mindent meg némit, a ki poklot hiszen.

- 4700 Értsd meg hát, hogy a ki minden hatóságban
Teremt, formál, alkot tellyes szabadságban,
A mit nem tselekszik, sem akar ; előre
Hogy teszi meg s miért veszi fel kérdőre ?
4705 Így hát, miként hiszel pokol, menyországrul ;
Örök végezést is kel hinned magadrul.

II. SZAKASZ.

I. Az ember mint törvénybíró.

- Ditsósság polgárnak töb társai felet
Meg ékesíteni az emberi nemet.
Szép érdem szolgálni jónak, igasságnak ;
Eszközévé lenni a köz boldogságnak,
4710 Ember másaiddal, hazával jól tenni,
Ezeknek ügyekben őrző angyal lenni.
Az emberi sorsnak első méltósága
s A halandóságnak legszeb okossága.

- A köz bátorságot hivatal tartya fen,
4715 Oda van ez, ha nints kötés az emberen.
Birák állatnak hát élő törvényekké,
Mint büntető atyák betses emberekké.
A meg írot törvény ezekben lelkesül,
A köz boldogsággal ő benne egyesül.
4720 Két élű fegyveri minden gonosságnak
És erős oszlopi a köz igasságnak.

- Mit használ a törvény, ha lába, keze nints ?
Meg köthet valakit magában a bilints ?
Hivatal parantsol a törvények által,
4725 És büntetés nélkül az igasság meg hal.
E nélkül a törvény magában földre dül,
Mint a meg holt ember testel lélek nélkül.
Tehát a hivatal polgári létednek
Lelke és óltalma javadnak, testednek.

Ha bíróság nintsen nem lesz büntetés is. 4730
 A hol nem büntetnek, nem lehet élet is.
 Azért a keresztyén házadból ki rabol,
 Hijába lángol és fenyeget a pokol.
 Le vér a természet el fajult magzattya
 s Gonosságnak léssel véres áldozattya. 4735
 Ti birák sorsunknak érdemes szolgálai,
 És bátorságunknak érdemes szolgálai,
 Mitsoda hivatal lehet szentségesebb?
 Mint itt a tietek, a vagy szükségesebb?
 Mit használ el dugva, ásítva mormolni, 4740
 És remeteségben éneket songolni,
 Ha hivatal nintsen, maradást itt se lelsz,
 A kenyered helyet tsak szent igéket nyelsz.
 El száradsz hasadban buzgó álmaiddal,
 s Fen nem tarthad magad kegyes szavaiddal. 4745
 Le huzza a tolvaj éneklő testedről
 Imádsággal szűt font kámsád; s hasadra ül.
 Míg az égből angyal szál le védelmedre,
 Addig koporsót ad s földet hány testedre.
 Nintsen olyan szentség, melyet a gonosság 4750
 Prédára ne vessen, ha nintsen bíróság.
 A vad gonoszok közt bátorsággal lenni
 És a kenyeredet szabadsággal enni,
 Legelső boldogság e testi életben
 És isteni munka a törvény tételben. 4755

II. Minden polgár köteles a hogy s miben teheti a köz jóra dolgozni.

Minek vagy, ha másban magadnak nem szolgálsz,
 s A köz jónak, melyben élsz, semmit sem használsz?
 A miből magad élsz, annak szolgálnod kel,
 Ha maradni kívánsz a töb emberekkel.
 Hivatal, szolgálat ebben az elsőség, 4760

- Haszon, gyönyörűség s nemesi felsőség.
 Ha bé zárod magad ; ha életed undok ;
 Ha tsak falak közt tursz úgy, mint a vakondok,
 Nem adhatz életet kívánságaidnak,
 4765 s Éhező rabja vagy vágyódásaidnak :
 Teherré lesz élted a magánosságon ;
 Tsak úgy ülsz, mint vén sas a száraz fa ágon.
 Ha ki ki tsak ebben keres boldogságot,
 Haramiaságra vettyük a világot.
 4770 A mi a községnek veszély, nyomorúság,
 Hogy legyen hát külön az egynek boldogság.
 Nem lehet forognod háttal a világra,
 Nem tanálsz magadban, magad boldogságra.
 A Filosofus is hordaját görgette,
 4775 De azért, ha nézték, hirtették, szerette.
 Hivatalokban áll a szép társalkodás,
 Köszönés, butszuzás, örök hálálkodás.

III. Az igaz biró kints.

- Ha a biró jámbor s egyenes lelkében,
 Kintse a köz jónak betses életében ;
 4780 Az igasság tölle kéri segedelmét
 s Mit földi Istentül várja a védelmét.
 A szerentsétlennek könyvező szemeit
 Meg törli s hárittya rólla keserveit.
 Figyelmez lelkének sugarlásaira,
 4785 A keserves úgynek kiáltásaira.
 Birák ! ne tsallyátok ezt a rosz világot
 És ne árullyátok az ártatlanságot !

Jegyzés. Diogenes egy időben lak helyének ostromát látván s azt is, hogy a városnak oltalmában minden lélek foglalatoskodik, egy üres hordót kezdet nagy sijettséggel az uttzán fel s alá görgetni, hogy ne láttasson egyedül maga henyelésben lenni. Helyes! mert semmije se vólt és semmit se féltet.

Nem vásári marha ; tuggyuk, az igasság
 És pénzen el adni rémitő gonosság.
 Ha ennek vesztével szerzed vagyonodat, 4790
 Fertelmességekre átkozod magadat.
 A föld fenekérül, akár millyen titok,
 Fel jön s meg láttzanak a rejtet tolvajok.
 A hivatalt, tudod, ezer szem vigyázza
 s Ha rosz, a ki szólhat körülte, gyalázza. 4795
 Országgra terjed ki utálatosságod,
 Egész világ köpi az alatsónyságod
 s Meg lehet kenyered is el áll mellőled,
 Ha a jó hir és név el tűnnek előlled.
 Örvendj inkább, ha az igazon segíthetz, 4800
 s Valamely le omlot házat fel építhetz.
 Vigasztald magadat, hogy az igasságnak
 Szolgálsz és rabja nem vagy a hamisságnak,
 Lehet gazdagodni egyenes lélekkel,
 Szorgalmatossággal és gondos étellel. 4805
 Ó ! érdem tsak te vagy kintse az egeknek
 s Ismertető jele a nemes lelkeknek !
 Nállad nélkül látom az ember oda van,
 Tsak képét mutatván élve vad állatban.
 Az a legfőbb gongya, hogy bűnét tettesse 4810
 s Ördög lévén, magát angyalnak hirdesse.
 Vesszen el az olyan fertelmes származás,
 Kiben igasság nints s máson szánakozás.
 Hol láttál érdemet érzékeny sziv nélkül ?
 Ki uralkodik jól, ha tsak gyötrelmet szül ? 4815
 Valaki kegyetlen, bolond is egytzerre . . .
 Soha se tartozot ez okos emberre !
 Titus bánta estve, ha napot úgy vesztes,
 Hogy hanyatlásáig egy boldogot sem tett.

Jegyzés. Már itt a tsalárd bírókat pokollal is kellene fenyegetni, de most nem módi az urakat s tanult embereket ördöggel ijjeszteni.

4820

A trónusnak ezzel lett ditsősségévé
s-Az emberi nemnek gyönyörűségévé.

4825

Kit áldot a világ kegyetlenségéért?
Kit magasztal, tisztel embertelenségért?
Az oly istenséget, ki tsak ostorozna
Éltedben s az után poklokra átkozna,
A halandók, tudom, hogy elfelejtenék
s Fel emelt óltárit, mélységbe dűtenék.

4830

Áldásért tisztelnek Istent, embereket
És boldogításra kérik az egeket.
Igasság te néked, hogy Istened álgyon,
A többi éretted áldozat maradgyon?
De a mi részedre szép bíró! igasság,
Mért legyen másokra nézve hát hamisság?
Kivánod, hogy az Ur éltedet tekintse

4835

s Az emberi nemet érted el felejtse?
Talán az érdem is, mint Brutus mondotta,
Tsak hang; halálakor a mint ezt vallotta?
Hogy érdem, betsüllet köztünk mind semmiség,
s A hatalmashoz áll mindég az Istenség,

4840

Ne hid! Isten világ előtt e nemesít
És még az angyalok közöt is ékesít.
Ó! természet örök isteni rendelés,
Mely nehéz érdemmel benned az éledés,
Nintsen oly ritkaság, mint az igaz ember,
4845 Noha számmal láttjuk annyi, mint a tenger.

IV. A rang, hivatal tárgya az irigységnek.

4850

Szomju a vágyódás a szép hivatalra,
Essen bár idővel a kotzkája balra.
Másnak parantsolni kedves hivalkodás,
Nagyon hizelkedik itt az uralkodás.
A nagy rang hivatal fel indító eszköz,
Szerentsénél fogva gaz emberrel is köz:

De ha te el nyerted Árgus szemmel vigyáz;
Törbe ejt szomszédod; földre ejt; s meg gyaláz.

Az irigység fel kél s nevetve melléd ül,
A pokolnak kinnya könyvez ki szemébül. 4855
Nyögödözve beszél, mérgében mosolyog,
Rád nézne, de szeme tsak szélllyel tébojog.

Hideg verejték foly le sáppatt ortzáján,
s Mérges epe bőfög gyomrábul fel száján.
Szemei bé estek : ajaka meg sárgult, 4860
És szava epéje sárjába belé fult.

Mint nadály, magának szivén ugy kunkorog,
Szemében gyötrelem és kárhozat forog ;
Titkodat szép szinnel belőlled ki tsallya
s A mikor meg kaphat, szerentséd fel fallya. 4865
E hát az irigység mint világ ördöge,
És a szép érdemnek setétítő köde !

V. Gazdálkodó vigyázás a rangban és hivatalban.

Rangodért van pénzed, nintsen, költened kel,
Esznek, isznak nállad mélyj tiszteletekkel.
Ha rendkívül költesz, pusztulsz ; nem gondolnak 4870
Vélle tsak ditsérnek ; s borodnak hódolnak.

Ha te osztod enni, innya javaidat,
Ördögök fizessék adósságaidat.

Mikor hasra esve költsön pénzt keresel,
Senki rád nem ismér ; aláb aláb esel. 4875

Ha az uttzában meg sejtik személlyedet,
Fére szöknek ; futtyák szomoru képedet.
Palánk deszkák közöt, sikátoron bujnak
Által más uttzára s fáratton ott fujnak.

Ha pedig valaki rád bökken véletlen, 4880
Meg ijjed ; s szavában haboz, mint eszetlen.
Ezer a dolga, mond, hogy még nem is evett,
Szalad ; ott hagy holton és magában nevet.

VI. Pusztulás.

- El pusztult háznak dirib darab részét,
 4885 Szórod kótya vetyén s egész világ esztét
 Átkozod, hogy mért nem láttya érdemedet,
 Hideg vérrel vévén a veszedelmedet.
 De lásd ! a világnak igen sok dolga van,
 Nem botsátkozhatik vélled számadásban.
 4890 Kinek, kinek szabad jádzani élteben,
 Nézze meg, hogy millyen a kártya kezében.
 Ha jól nem jádzottál és *partit* vesztettél,
 Vontass onnan : halgas : szerentsétlen lettél.
 Tudod, mindég gyengít a sorsnak panassza,
 4895 s Örökké szomoru reá a válassza.
 Fére menve tölled vállat vonítanak,
E panaszba fojt be : róllad így szóllanak.
 Szomoru játék ez ; maskarában jár kél,
 s Mindgyárt tántzra ugrik, mihent bolondot lél.
 4900 Ollyan vagy pénz nélkül, mint fel járó halál,
 Halva élsz ; s meg ijjed, a ki reád tanál.

VII. Okosság a hivatalban.

- Töb társaid felet ne légy magad veti ;
 Jó b ha magát néha az ember tetteteli.
 Bár bölts, tanult légy is, ne mutogasd mindég,
 4905 Valaki fent kapkod, mind szomoru vendég.
 Ne papoly tsak azért, hogy magadat mutasd,
 Hanem, hogy a dolog igasságát láthasd.
 Ne hányd vesd erődöt minden esetekben,
 Zivatart készitesz másoknak fejekben.
 4910 Tudós beszédekét társalkodva ne tégy,
 Ne tekerd eszedet s nállok bölts ne légy.
 Mert ugy is ki nézik, ha nagy elméd nagyon,
 Ha nem petzkeled is magad ollyan nagyon.

Ne vetélkegy mindég ; had nyugodjon szavad.
 Ne tzáfoly örökké, hogy oly fel vid magad. 4915
 Titokban a többi mind ellenséged lész
 s Ragyogó sorsodra szomoru képet tész.
 Magadra forgattyák vissza pompás szavad,
 Meg bugsz s úgy látod meg, hol volt bolond havad.
 Ha veszet nevedet költik, nints érdemed, 4920
 Szaladgy ; hajigálnak és hunyd be a szemed.

Egy társad sem akar érted semmi lenni,
 A mit meg rágsz néki, mindég tsak azt enni.
 Irigy a természet s ha szemét szurkálod ;
 Titkon el lőt nyilát benned megtanálod. 4925
 Ne hid, hogy már eszed mindeneken tul tett :
 Vizre visz a többi : szomjan hagy s ki nevet.
 Halmokra tetézed a gorombaságot
 s Ugy hiszed, hogy tsak te szóllasz igasságot.
 Minden elme kevély magát fen tartani, 4930
 Had el ! soha sem jó másoknak ártani !
 Nem változik vázzá a barátságodért
 s El ejt a bokorbul, mikor lövésre ért.
 Titkos a természet és ha fejére ülsz,
 Meg tántorít, hid el s nyakárul alá dülsz. 4935

III. SZAKASZ.

I. Az ember mint magában veszet vad természet.

Eskimo, Hottentot, Huron, Murubos, Jaggás
 Bengalus, Azinkó, Cimbebas és Zimbás
 Ádámban, Noéban régi hív vérségünk,
 Hogy nem köz véletlek hitünk, mesterségünk,
 Ha egy a természet, miért különböz így ? 4940
 Hogy én tuggyak, vallyak s te semmi jót ne higgy ?
 Ezek még eddig is állatok maradnak,
 Hittül, tudománytul, erköltstül szaladnak.

- Ha Titán, Saturnus, Jupiter Athenást
 4945 Mesterségre vitték s attak néki vallást,
 Hogy maradnak ezek örökös vadságban?
 Mért barmok emberi nemes méltóságban?
 Egy az ember fajnak minden tehetsége,
 Mért meg nem láttzik itt soha nemessége.
- 4950 Keresztyénség nélkül gondoló lélekben,
 Az ember nagyra megy tompa természetben.
 Mi vitte Babilont, Zydont, Memfist, Rómát,
 Kik a Jehovának nem kérték irgalmát?
 Isáknak, Jákobnak Istenét nem tutták
 4955 És a böltességnek uttyát nem találták?
 Hogy marad annyi nép mindég barom sorban?
 Mért nem jöhet soha az emberi korban?
 Mondgyák, hogy vérünknek tsak egy a fajzattya,
 Hogy különbözik így hát az állapottya?
- 4960 Miért nints ereje lelkét fel emelni
 s Magát tudománnyal oktatni, nevelni?
 Iris megistus, Drako, Solon, Zalameus
 Minos, Triptolemus, Bacchus és Danaus
 Nem ismertethetnek itt a prófétákkal,
 4965 Vitézek, szentekkel s filozófusokkal.
- Vagyon hát ember is szelidithetetlen,
 Mint az állatok közt s örökre eszetlen.

Jegyzés. Sok vetélkedés volt már azon egytzer s másszor Európai böltseink között, hogy a szeretsen Noénak maradék közül miért és mi módon feketedet ki? A nap sütötte meg felelnek mások. De az Albinosok köztök laknak, sárga, halavány képűek és apró hajok olyan, mint a fehér selyem. Valaki szeretsen apátul, anyátul származik Siberiának tsattogó hidege között is fekete bőrrel nevededik és az alól hal ki. Miért van annyi egymástul örökre meg különböztetet nemzettség? Mért nints lelkekben egyenlő erő? Az országoknak egei változtatták el. De a Sidó, e világ egének truttzára, minden országban Sidó. A cigány örökké cigány e világon mindenütt. Sidó, Cigány, Magyar, Szeretseny, Albinos, Lappon, sat. mind ember, helyes. A madár is mind madár, de tsak nagy nyügére szolgálna az okoskodásnak, ha meg akarná állítani, hogy a hollónak, hattyúnak, cinkének valamikor sas volt az apjuk.

Ugy látszik, hogy néhol maga a természet
Ösztönei közöt a vérében veszet.

Tsupa érzésekre vagyon átkoztatva,

4970

Baromi részének által adattatva.

Lássuk okainkat; elménk mire mehet

És a tapasztalás magából mit tehet?

A vad ember tudod, hogy mindennel szabad,

A mire tettzése, kívánsága akad.

4975

És törvényül szolgál néki kívánsága,

Ösztöne, ereje nálla igassága.

Nem ismér vádsága nevelt jámborságot,

Törvényt, szolgálatot sem közigasságot.

Az erőt tudgyuk, hogy a természet agygya,

4980

Mely az igasságot sokszor meg halaggya.

Mind egyik, mind másik törvény már éltedben,

Hol ez hatalmasb, hol amaz tettedben.

Igazságnak vallyá az erős, ha győzhet

s Az okos tudatlant ha ésszel előzhet.

4985

A tanult tudatlant; az erős test gyengét

Természettel győznek: így tanuld az ígét.

Ha két tanult nemzet egész erejével

Háborura szál ki nagy, okos fejével,

Mi az igazsága? Ugy é, hogy ereje . . .

4990

Ez itt tudós rokon a dolog veleje.

Akár mely igaz légy, a hatalom ha nagy,

Minden szenteiddel alatta tsak rab vagy.

Észben, testben legyen az erő, tsak meg győz

s Igasságaiban örökké meg előz.

4995

Tudománnyaival tsak ott van az ember,

A hol a Hottentot. . itt is az erő nyer.

Scipio Kárthágót, mint vad a prédáját,

Tsak ugy el rablotta népét, armádáját:

Igazságul szolgált ellene ereje;

5000

Az embernek eddig ment ki tanult feje.

Mikor a felleg közt szárnya reszkettette

A váró tűnni kezd, széllal repittetve

Sikoltással halad a prédája után,
 5005 Melynek zuhogással ütközik meg hátán.
 Mitsoda igasság vezérli szárnyait;
 Miért szaggathattya a galamb tagjait?
 Éhsége kergeti; ereje segíti,
 Nints más igassága, vallása, sem hiti.
 5010 Minden fő hatalom ily igassággal él;
 Most is tsak polgár az, a ki törvénytül fél.
 Mit tett az igazság Róma erejének?
 E világ törvényre Nagy Sándor fejének?

II. Természet és mesterség; latba vetve.

A természet magát kevéssel meg éri
 5015 És a segedelmét pompátul nem kéri.
 Érzése, ösztöne, ha elégítettik,
 Szüksége, vagyása be tellesítettik.
 Nints sok gondolattya, sem nagy mestersége,
 Együgyűségében nem nagy az insége.
 5020 Asszonyával itt ott öszve keveredve
 Él gyönyörűségében, gyepra heveredve.
 Pompa és irigység szivét nem szaggattya,
 Meg elégedését könnyen meg kaphattya.
 Kegyelmes, nagyságos név nem diszesíti,
 5025 De szükségeivel fára sem feszíti.
 A miben kedvet lél, szivét nem szorittya,
 Szerelme vigsága buval nem borittya,
 Mint minket, a kiknek majd minden örömünk
 Ollyan, hol teremni szokot a gyötrelmünk.
 5030 Amazok jól lakva édesden alusznak,
 Nints töb vágyódások; bé tölt mind, nyugosznak.

.egyzés. Olvasó felebarátom, tsak ere méltóztassál gondolni: hogy a tudománynak és mesterségnek ki terjedésében egész világon egy embert sem tanálsz a királytul fogva a kis biróig, kinek elege volna és többre ne vágyakodna. Minden em-

Nem tsinál szükségét képzelődésekkel,
 Boldog lett a testi elégedésekkel.
 A vérengzése oly, mint más állatnak,
 Mellyek öszve tsapnak s osztán szélllyel futnak. 5035
 Nem tud harag nélkül mással verekedni
És a gonosságban büszkén nevelkedni.
 De a tanult ember a nagy böltssességben
 Mesterségei közt nem él tsendességben.
 Bor, petsenye, kenyér és minden féle hus 5040
 Haszontalan, ha nints még véllek *titulus*.
 Hangért áldozod fel sokszor vagyonodat,
 Szelek közt vadászván a boldogságodat.
 Halálodról gondolsz : tudomány fojtogat,
 Vallásod ördögöt és poklot mutogat. 5045
 Nem tudod, hová mégy itt is gyötrettétel,
 Hát ha még meg halva poklokra vettétel?
 Van a tudós főnek, látod, miben főni,
 Tudománnyal szokot a gyöttelelem nőni.
 A tanult boldogság örökké szomorit 5050
 És a sok gondolat unalommal borit.
 Egy világnak sorsát kel vágyódásoddal

ert emészt a szomju vágyakodás a trónustól fogva a mankóig ;
 pedig tsak vagyonra nézve van mondva ; de hát még a többi
 zer *passio* ? Ved fel, hogy a természetnek tisztességgel való
 meg elegítése, itt már nem boldogit ; és valaki tsak ehetik,
 hatik, ruházkodhatik, még a senki sem és semmi sem ; annyira,
 hogy nállunk már a valóságos meg elégedés és lehető boldog-
 ág, a juhászok, gulyások, kondások nyakába szorult, kik a hal-
 nok oldalába heverve, többek nállunknál és ha meg gondolod,
 hogy a legkeservesebb szükséggel, a legfényesebb palotákban
 zorongatnak ; ha szélllyel nézel e közt a sok pénz keresés, köl-
 sönzés, adósság, per közt mind olyan embereknel, kik
 szágosak, lehetetlen rajtok szánakozván, nevetve nem fakadnod.
 Mindennek van, még is senkinek sintsz. Hát az hogy tettzik,
 mikor 40 esztendeig is hideg vérrel öldöklök magokat a nemze-
 nek százezerenként egymásra nem haragudva ? Tudomány lád-e ?
 lát ez, hogy vallásodnál fogva bűneid szüntelen taszigálnak
 léb, odáb ; te pedig életednek hanyatlásán mindég rettegsz,
 hogy melyik ördög fog filen.

- Egy hurra tekerni, hogy alkhass magaddal.
 E föld kerekségén akár mi, hol esik.
 5055 Tsendes lakásodat, tud meg, fel kérik.
 A világnak szélén másut háborognak
 s Annak költségei itt rajtad forognak.
 Hijában nyugodnál sorsoddal magadban,
 Nem hágy a mesterség s el pusztít javadban.
 5060 Kettő meg hargaszik: az ország füstöt vét,
 Tíz nemzet is pusztul, fiu! ez itt a hét.
 A világ egy olyan el teritet háló,
 Mellyet mindig huznak, vonnak, helyben álló.
 Ha egyik szemébe egy hal belé buvik,
 5065 A mennyire terült, minden felül nyulik.
 A teremtés szélén forog az ütközet
 És a más széliről érte javad fizet.
 Az egész világnak dolgátul függed fel
 Kedved, nyugodalmad: ezt tetted eszeddel.
 5070 Annyi lett a vétek, a bűn s parantsolat,
 Hogy már lélek, sem test benne nem lábolhat.
 Azt se tudhatom már, hogy mivel vétkezem
 s Ha hibáztam-é, másoktól kérdezem. ^(a)
 Itt irigyd üznek, amot perbe huznak,
 5075 Erül vesztegetnek, ott javadban nyuznak.
 Feleséged el hagy, gyermekid meg dulkanak, ^(b)

Jegyzés. Ide járul az is, hogy ha a Mogol a Khinai tsászarral háborog, te elmédben magad sem tudván mért, vagy ahoz, vagy ehez állasz és valamikor hallod hogy a Mogol a khinai tsászárt meg verte, rajta törődöl és kedvetlen vagy. Ez is Európai esztelenség.

Jegyzés. ^(a) Minden hitbeli tudomány, szokás kárhoztattya a másikat; és így akár mellyikbe légy, a többiek szerint Isten tiszteletteddel is vétkezel. Ha más tudományra még által, tsak ott vagy, a hol voltál, mert az is, mellyet el hagytál, a többi is átok alatt tart, így lehetetlen az emberi nemzet kárhoztatása alól menekedned, mert ha egész világ vallását mind egytzerre el fogadod, úgy ezt ítélik, hogy már most egy tsepp hited sints, melyre nézve még az ördögnél is sundább állat viszen el.

^(b) Európában a férfiak az asszonyokkal arra jutottak, hogy véllek se nyughassanak és nállok nélkül se lakhassanak.

Játékba, költségbe, adósságba fulnak.
 Hazádat fel gyujtyák, majd meg nem égetnek
 És irigy szomszédid veszteden nevetnek.
 Valamere fordulsz, embereid tsalnak,
 Vagyonaid közöt körös körül lopnak.
 Ki ki menti magát lelkével, hitével,
 Meg nevet s nem gondol semmit Istenével.
 Bizonyságul hívja, esküszik nevére,
 Ugy keriti javad tolvajul kezére.

5080

5085

A tsalás, mint látod, élet módjává lett,
 Sok van oly, ki örül, ha rajtad rántást tett.
 Ha meg tsalt, ezt mondja, hogy okosab nállad,
 Ditsekszik! mit tsinálsz? meg vonitod vállad.
 Szomszédid árulnak, vész a betsülleted:
 A ki ma barátod, holnap ellenséged.
 Az országnak terhe a földig le nyomot,
 Ott pénzed fizeted; kardal vágnak amot.
 Nem lehet ismérni a tartozásodat,
 Ezer; s annyi felé huzzák a javadat.
 Minden mottzanásra szükség figyelmezned,
 Az illendőségben magad védelmezned.
 Manér, rang, betsüllet, szokás életedet,
 Törvény, hit meg kötik testedet, lelkedet.
 Rab vagy kelésedben, rab vagy fekvésedben,
 Tsak hol nem látnak, nyughatsz életedben.

5090

5095

5100

Akár mit dolgoztatsz, meg nyér a ravasság,
 Szemed is ki lopják, nem ment az igasság.
 Meg nyirja erszényed a sok mester ember;
 Jól lakik, meg nevet és az ágyán hever.
 Napszámosod alszik: vintztléred el pusztít,
 Birtokod egytzerre husz pert is rád uszit.
 A ki nemes és bir othon egy telekkel,
 Le huzzák ruháját rólla a perekkal.
 Mindenüt fel ütnek, ha semmivel se birsz;
 s Örökséged, ha van, mindég a per közt sirsz,
 Mint egy Áprillisi bolondot küldöznek,

5105

5110

Ide is, oda is, s manérral üldöznek.

Ki ki sijet s rajtad tul akar haladni ;

5115

Te is kénytelen vagy közöttök szaladni,

Ha busulsz, földre tapod a futó sokaság

s Keresztül megy rajtad mind ész, mind bolondság.

Ott hagynak, hogy agyad gongyaid közt aszald

És elméd, a miben segíthetne, vasald.

5120

A paticárius nagy hosszú contódat,

Viszi rád, fogyasztván, általa soldodat.

Romlot egészségből jó pénzel fizeted,

Hogy úgy el vesztette az egészségedet.

Demeter deák is éhen jön a boltbul . . .

5125

Bé köszön: meg látod ; a szived el ájul.

Gyóts, paszománt, kávé, nád méz rovássait

Mutattya s nevezi véllek inassait.

Izzadsz, hányod veted, amaz is forgattya :

Köhögés esik rád s torkod fojtogattya,

5130

El küldöd pénz nélkül jó reménységével

s Vissza tér Demeter Isten büntetével.

A lakásod tömlőt, bűdös gőzök közt hálsz.

A magad s más büzi közöt halálra válsz.

A jármátul fogva a varó tőjéig,

5135

Meg számlálhatatlan ezer eszközéig

Terjed el a gondja, mellyel már nem bírhat

s Tanulton miatta sok jó ember sirhat.

A hol az Eszkimó erőszakot teszen,

Abban itt a helyet a hatalom veszen.

5140

A ki kintsel gazdag, hatalmas és pénzes,

A szegényeb részen itt is győzedelmes.

Törvénnel verjük itt meg az igasságot

s Az erő fel rugja az ártatlanságot.

Pallérozás alól vadságot mutatnak ;

Jegyzés. A mesterségnek, bujálkodásnak, pompának szükséges eszközei annyira meg szaporottak, mely szerint az ember haláláig szüntelen vásárolva soha oda nem juthat, hogy házának eszközei közt valami hijjával ne legyen.

s A szép mesterséggel szabadon huzhatnak.
Amot nyilván vesznek az erőszakosok,
Itt setéten huznak meg a nagy okosok. 5145

Meg veszi a törvény árát kenyerednek:
Vérért, verejtékért fizet életednek.
Sohajt a boldogság tudományunk közöt,
Mellyet a természet könyvével öntözöt. 5150
Szokásinktul félnek hát a vad emberek
s Pompás rabságunkra hadar a fegyverek.
Tömlötzőknek veszik rakot városinkat,
És kegyetlenségnek uralkodásinkat. 5155
Pap, paraszt, királyi, köz, külön hatalom
Nékik mind vereség s keserves fájdalom.

A fő hatalom, lád, mindenüt parantsol,
s Ha nem engedsz, végre testedből vért lotsol.
Az olyan boldogság, melyben meg kötöznek;
Akasztó fán száratz; agyon lövöldöznek: 5160
Egy vad természetnek se férhet fejébe
És nem választ veszélyt szabadság helyébe.

Haszontalan papolsz, hogy boldog, ha nyuzod
s Üstökénél fogva a jármához huzod. 5165
Aratás, vetéssel verejtékezni kel,
És nap alatt égni a kapa nyelekkel.
Fegyverben öltözni és a vér ontásra
Hideg vérrel menni, mint önként halásra.
Számptalan törvénnyel tenger vétket szülni, 5170
A pallérozással tömlötzőkre ülni:
Szóllani se tudni, hogy hibás ne legyen,
Vagy egy, vagy más ellen sérelmet ne tegyen,
Bajos vad embernek regulául nézni
s Élete folyását hozzájok intézni. 5175

Annyi bünt tsináltunk, hogy nem büntethettyük:
Tsak vállat vonitunk s kinunkban nevettyük.

El oszlunk, mint látod, sok féle sorsokra,
Nemes és nemtelen más uri karokra.

Honnan minden tsoport fogakat vitsorgat, 5180

- Egymásra, vakon üt ; s fére szökik s halgat
 A hatalom ki áll ; parantsol a bot ⁴, —
 A szolgaság lappang, lop és örökké tsal.
 Mindeniknek meg van részéről törvénnye
 5185 s Zür zavar eszének titkos szövevénnye.
 Igasság, ^(a) ha haszon egyik, mint más résznek
 És itt a határa az emberi észnek.
 Törvényed, szokásod azon tul nem megyen,
 Akár hogy papollyad s akár millyen legyen,
 5190 Nem jöhet az elme meg határozásra,
 És a tanult világ egyenlő szokásra.
 Ellenkezésben van széllyel az igasság
 s Gyakran fejére üt a fel szentelt gazság.
 Ez ezt mongya jónak ; amaz kárhoztattya,
 5195 Ki ki ugy itéli ügyyed, mint láthattya.
 A kaffer heverész a folyó víz partyán,
 Nem őszíti magát gondol, állapottyán.
 Érző szükségeit könnyen elégíti,
 Kapával a napon testét nem égeti.
 5200 Nem aszallya lelkét a böltselkedéssel,
 Nem bódította magát a vélekedéssel,
 Gondolatban, hangban, szóban boldogságot
 Nem tanál s érzésben keres valóságot.
 Rabota, sätz, adó filét nem tzipállya ;
 5205 A kis biró, ármás uttyát el nem állya.
 Nem üti a hajdu pofon vagy homlokban,

Jegyzés. (a) Igazság, hatalom : ne ved közönséges értelem-
 ben, ha nem külön külön minden emberre nézve értsed. A lopás
 haszon a tolvajnak ; de gonosság a társaságnak, noha ő a
 maga részire helyes dolognak tartja. Külömben az országló
 hatalomra tzéloz.

Jegyzés. Minden verejtékező munka, gond és erős gondol-
 kozás természet ellen van. Ugyan azért elmés és mesterséges
 boldogságának truttzára mind egyiket, mind másikat az emberi
 örökre kerüli, ha nálla nélkül élhet. Azért valaki kenyere kere-
 sése nélkül nagy olvasásba, gondolkozásba merül, úgy jár, mint
 a korhely, kinek vére a rossz szokás által borhoz ragadván, bol-

A tsaplár sem viszi gunyáját zálogban.
 Gyermeki közt sirva, verettetve nem ül,
 Mint rab botoztatva pénz és kenyér nélkül.
 Nem öltöztetik fel végre katonának,
 Hogy maga nyomozza uttyát halálának.
 Nem veszik meg pénzen erővel a vérét,
 Egy néhány poltraért vesztetvén életét.
 Testét és termetét fal mellett nem nyujtyák,
 s Nyakra valójával álva meg nem fojtyák.
 Nem hánnyák halomba oly szomszédok testét,
 Kikrül nem is tutták még az ember tettét.
 Nem vagdalkoznak úgy, mint mi harag nélkül :
 Öszve tsap; meg szalad s osztán tsendesesen ül.
 Ezek hát okai, hogy némely nemzetek
 A boldogságunkrul más értelmet vettek :
 Mi már nem érezzük többé rabságunkat
 s Kötelek közt leljük fel boldogságunkat.

5210

5215

5220

A Hüronnak nem kel; inkább gyepen hever
 s Azt hiszi, hogy tsak így élhet úgy, mint ember.

5225

boldogságát részegségben keresi s magát meg fojtya. A tanulásra, üzetés, hivatal, ditsősség; a kézi munkára pedig éhség kényszerít: mindenik erőszak. De soha se fély, hogy a börtsek el szaporodgyanak és a napszámosok gyönyörűségéből kapályanak. Mindég örömosteb megyen a lakodalomba, mint a dologra; és a szép asszonyhoz, mint a könyvhöz.

Jegyzés. Ugy láttzik, mintha tudományaink által let polgári orsunknak meg fontolása szolgáltatná ki az okokat ara, hogy a vad nemzetek hozzánk ne szelidüllyenek: az az uralkodásunknak módgyait, szokásunkat, vallásunkat, törvényeinket el ne ogadgyák. Nem az. Minden ok tsak itt határozttatik meg, hogy természettel vadak, és a szeléd kezeztül írtóznak. Legyen, hogy az emberi nemzet egy, de ágazattjai vannak oly meg szlatásban, mellyek soha magokat egybe nem keverik. Vannak szeléd emberek, vannak vadak is. Miért nem fogják magokat áromba, mint mi? Mert más erköltsel származnak, és természettel szelédíthetetlenek. Ha az állatokat a természet szeléd-égre és örökös vadságra osztotta fel; lehet, hogy ezt az emberrel is meg tette. Kereszttyén vallásunktul, filosofiánk tul ki álva is Amerikában egyik nemzet törvényt, választással, messerséggel virágzik, hol a másik mellette természeti szabadság-

IV. SZAKASZ.

Az ember mint uralkodásának különb különb féle módgya és örökös szenyvedés.

London, Berlin, Páris, Geneva és mások,
Spárta, Róma, Pekkin mind együt, mongyátok,
Hogy egy nemzet miként lehet hazájában
Boldog is ; meg kötöt rab is igájában ?

5230

Ez itt tanáts által igazgattya dolgát,
Amaz ott egy szentelt főre bizza magát :
Mérő serpenyőbe állittyák magokat ;

ban vadaskodik. Columbus idejében Mexikóban kevély állásu épületeket, ragyogó pompát, királyi udvart, tanácsokat, vallást, törvényt, szokást és alsó, felső rendeket találtak a spanyolok. Ha ezek magokban, nállunk nélkül ide jöhettek, mért nem mind a többi ? azért, hogy ezek vad állatok, amazok pedig szelédék, jól lehet egyenlő emberi fajt viselnek. A lud akár szelid, akár vad fajában tsak lud ; de erköltsi tulajdonságában egymástul örökös külömbiségre vettetet. Soha se is jut oda a világ, hogy a vad ludak udvarainkat fészkelések helyének foglalják ; szeléd ludaink pedig helységeinket el hagyva kietlenségekre mennyenek tenyészni. És mondani, hogy szeléd állat által vadat és vad által szelédet lehessen tenyészteni, tsak annyit tenne, mint annak meg bizonyításában fáradni valakinek, hogy nints vad állat. Lehetetlen hinned, hogy a vad állat a szelédttől a világ kezdetiben is külön ágon és természetben ne legyen teremtvé, külömben minden vad volna vagy szeléd. Nem mondhatom, hogy mind vad vólt, vagy szeléd ; soha a tigris, farkas, oroszslány házakat nem őrzöttek mint a vislák, kommondorok, agarak, noha mind kutya faj. Már véllünk egy vérben, eredetben, természetben, származásban a Jaggás annyi ezer esztendőktől fogva mert nem szelédül meg ; körül lévén szeléd nemzetekkel vétetve ? Noénak véréből két egymással örökre ellenkező természet, hogy lett ?

A Hottentot szelédithetetlen ; többen vannak pedig olyanok, hogy akár mennyit el fognak belőlők, vagy azért, hogy rendkívül való bánatba esnek, vagy hogy élelmeket fel nem tanálylyák, mind meg hálnak. Elméjeknek tehetségek hozzánk nem is közzelit és ember kép alatt valósággal tsak állatoknak láttának lenni, honnan ki tettzik, hogy nekik a természet erőt a tudományra nem engedet. De ezek is sok féle természetűek.

Egy más ellenében fontolván sorsokat.

Kodrus is, úgy mongyák, magát fel áldozta
És népét hatalma alól fel oldozta.

5235

Nem kell a királyság! legyen ki ki szabad,
Mind Athenas: függjön magátul ország s had.

Uralkodásra jut így a tudatlan nép:

El oszlik közöttök a fő királyi nép.

Mezőben izzadván, hogy király, azt hiszi . . .

5240

Uralkodik s vállal a kapáját viszi.

Ekéje szarvárul a városba megyen,

Hogy az okosok közt ő is tudós legyen,

Ki ki uralkodik egymással küszködve

s Mint rab szabadságra egyűvé esküdve,

5245

Vannak és voltak olyanok is, kik a józan okossággal és annak igasságaival birtak; de meg is szelédültek, az az igájokat fel vették. Mikor a Jesuiták Paraguájba bé hatoltak és Európai törvényeinket beszélni kezdték; felebarát iránti kötelességrül, szüléknek sat. egy szóval a természetnek legközzelebrül szorító igasságairul papoltak; a *katzikok* vagy vajdák őket halgatván így feleltek. *Hát ti ezeket hozzátok ide új tudományul? hiszen mi és a mi atyáink régtől fogva ismerik ezen igazságokat.*

Ezek dologra, egymásnak szolgálattýára atták magokat, mert szeléd származásuak voltak; de meny oktatni a Hottentotkokhoz, minden tudományoddal, vallásoddal együt meg eszen. Nem azért nem szelidül a vad, hogy majd rosszab állapotra jut, hanem hogy természeti nem engedi. Akár mely keserves iga alat tartsad a szeléd természetü nemzetet, soha vaddá nem lesz, sem a vad szeléddé, ha eleségével szüntelen torkig tolod is. Szeléd barmainkat jármallyuk, öllyük, vágjuk, nyuzzuk és el nem hagynak soha; ellenben a vadas kerteknek barom lakosi, ha rést kapnak, mind ki szöknek és inkább vesznek a havasok közt télen az időnek kegyetlensége miat éhel, mint szeléd kezek által tápláltassanak. Nem meg fontolt okoknál fogva nem fogadgya hát el Európai sorsunkat a Bengályi, hanem, hogy ránk gondolni sem tud, nem is akar és vaddá van teremtvé. Valamely állatot mind ekkoráig még az ember meg nem szelédíthetet, soha többé meg sem szelédít, mert vad a természeti; hasonlólul valamely vad nemzetet a szeléd nemzetek mesterségre, tudományokra meg hívtak, és ő azzal felelt, hogy a hol szem ügyet vehetet, bolgogitóját meg ette, soha sem is szelédül meg többé, mert vad a faja s más ágazaton jön. Már hogy Ádámnak, Noenak vérekből fekete, fejér, szeléd és vad emberek miként ágoztak el, tsináld ki és igazítsd el magadban.

El hiszi a szegény, hogy ő uralkodik ;
 És sorsán ész nélkül méljen okoskodik,
 De a tanult elmék járomba keritik,
 Hol kébzelt hatalmát alájok teritik.

5250 Pisistrates Solont bölts törvényeivel
 Lába alá teszi, mesterségeivel.

Bíró s vezér neven királyok tétetnek ;
 A törvények sugva mind ki neveltetnek.
 Szabad hatalommal élnek az Archontok ;
 5255 És a törvény által igazán Despotok.

Hanem a szabadság tsak ugyan fel emel,
 Vitézi tüzzet szül és éles elmével

A bátorság aggya meg tsak szabadságban,
 Teremhet és élhet igaz méltóságban.

5260 Ditsősségre megyen a nép, híresedik,
 De más felül jobban, jobban sebessedik.

Marathon, Platea töb ütközetekkel
 Egekig emelik emlékezetekkel.

Böltseit örökre tsudáallyuk tisztellyük,
 5265 És érdemeiket közöttünk hirellyük.

Még is meg kötözte Athenást Perikles
 s Orrán fogva vitte, tudod, Demosthenes.

Utollyára végre Nagy Sándor le verte,
 s Ez a nemzet magát fogva ki heverte.

5270 Szabadságaival vérében feredet ;
 Ditsősségei közt haldokló élet lett.

Jobbágyságban, tuggyuk, elme, érzés hervad,
 Mivel a bátorság mindég zárva marad.

Attila is addig keveset mutatot,
 5275 De hogy szabaddá lett messzére haladot.

Ki terjeszti nevét velle haldokolva
 És nagy embereit bünökkel okolva,

Mindég azt üldözi ki meg szabadittya,
 És a veszedelmét rólla el hárította,

5280 A tudatlan község ma angyallá teszen,
 Holnap szemedbe köp és öldöklőd leszen,

De ha elkergetet, ismét szükségében
 Vissza hiv és imád eszetlenségében.
 Végre meg ítélvén, reád halált irat
 És a mikor meg ölt keservesen sirat :
 Soha sem érdemli ő, hogy uralkodgyon,
 Szántva vetve boldog s tsak ott had maradgyon.
 Kérgyed, boldogság-e a hir név, ditsősség
 Örökké szenyvedve? vagy tsak pompás inség,
 Achilles halálát és a ditsősséget
 Inkáb veszi, mint a boldog tsendességet,
 Az ember bár szenyved, pusztul, hal avagy fél,
 Tsak magátul függön, nem bánnya, ugy itél . . .
 Róma szabadsággal tíz ütközetében
 Töb vért ont, mint Khina egész életében.

5285

5290

5295

Jegyzés. Akhillesnek meg mondatot, hogy Troja alat ditsős-
 ségre emeltetik, de ifuságában el vész; ha pedig hazájában
 marad hosszas, boldog és tsendes uralkodása lesz. Ő az elsőt
 választotta. Tudni szeretné már, hogy miért erőlködöt a Római
 nép annyira szabadságának fen tartásán, mikor örökké öldöstetve
 töbnyire éhel halással küszködöt. Ne felejtsd el, hogy az ember
 a ditsősséget az életnél mind nagyobra veszi. Valamely szenyve-
 désed szabad akaratednél s önnön hibádnál fogva esik meg
 rajtad, könnyen veszed, de ha más parantsollya, el ájulásra vét,
 legyen bár ennél százszor keveseb. Lehetetlen emberi természet
 abban meg nyugtatni, hogy job néki, ha boldogságával,
 nyomoruságával örökké más halandó társának szabad tettzésé-
 tül füg, mint ha világi szerentséjéhez, sorsához magának is
 szava van. Továbbá: hol tanáltassék oly fel szentelt ember, ki
 őtet jobban szeresse, mint maga magát; sokkal böltsebben lát-
 ván meg ő nállánál, mit kíván önnön javára és mi életének jó,
 mellyet hamaráb meg is ád néki, mint ő meg szerezhetné ma-
 gának. Az embernek világi állapottyához való szabad akarát-
 tyátul, élvén meg válni, a halálnak valamely neme, ugy láttzik
 és ugy érzik. Ha valakinek száját be dugva, kezét meg kötve
 mondod, hogy boldoggá teted, őrzülésre átkoz. Ugyan azért
 soha nemzet nem is volt e világon, mely uralkodó hatalom alá
 magát feltétel nélkül vetette volna. Svetiának köz népe királlya
 hatalmát kívánta boldogságára.* Igen, mert az Aristocratia fojto-
 gatta és az uralkodónak kegyelmében szerentséjét reménylette.
 Mikor az ölyü a galambot kergeti, nem azért repül hozzád tor-
 náztodba, hogy te pedig ott meg egyed, hanem hogy szabaduly-
 lyon általad,

Eléb királyt hordot gyenge hatalmában

És fel emelkedet felső oltalmában.

Vége el törölte, hogy boldog lehessen,

És a ditsősséggel egekig mehessen.

5300

De egy király helyet száznál is többet tett
s Addig hiresedet, míg semmivé nem lett.

Mért kellett urakat ennyi vér ontással

Keresni magának, oly sok pusztulással ?

Szabadsággal hartzolsz, hogy ismét rab lehes

5305

És király polgárbul újra jobbagy lehes.

Igazab volt képed a király zászlónál ?

Felelj ? hogy viselted magad Karthagónál ?

Ollyan sints, mint másnál nálad az igasság,

És örökké vérzik benned a boldogság.

5310

Képzelődésekkel pótolod magadat,

s Futosó álmok közt tanálad javaidat,

Mert csak ezt mondhassad, hogy te így akarod,

Akárhogy hány vagy vét a veszély, nem bánod.

Az egész világot minden felé dultad,

5315

Hol az igazságot aranyért árultad.

Felső hatalomban az ember egy forma,

Uralkodó székből egyre megy hatalma.

Róma szomszédjait szüntelen vérezi

s Azért nyugodalmát soha sem érezi.

5320

Ditsőssége hires, hanem boldogtalan,

Szabadság által vész gyakorta ártatlan.

El is veszté végre látod a szabadság

s Agusztus alatt jól eset a rabság.

De azért az ember csak szabadságra vágy,

5325

Látod s a világnak soha békét nem hágy.

Nem kérdezi tölled, szerentsét hogy tegyen,

Azt kéri, hogy léte meg kötve ne legyen.

Tsak old meg kötelét s botsássad szabadon, —

Ő dolga a többi, had el, had aggódjon

5330

Mi haszna volt benne az ország népének,

Hogy egy néhány ember hirt szerzet nevének ;

A község tsak jobban jobban sebessedet,
Scipio, Pompeius, Cesar, hiresedet. ^(a)
Ezek már nem kérdik, hogy meddig éllyenek,
Hanem hogy Rómában elsőők ők legyenek.

5335

Ne mozduly szegénység uralkodás ellen,
Neked urrá lenni, tudod, lehetetlen.
Tudatlan vagy, az ész mindég földre terit, ^(b)
s Mesterségeivel hálójába kerít.

Tsak javadat vesztet, tsak véredet ontod,
A köz bátorságot, boldogságot rontod,
De a barázdából élted ki nem veszed,
Akár hogy tekered és forgatod eszed.

5340

Miólta az ember fejében meg tévett,
Es tanult eszével esztelenebbé lett,
Hol fele baráti buzgó szeretetből
Millionként öli egy mást, kegyes tetből,
Hijába ráházza sorsát uj kaptára,
Tsak más fábul teszi jármát fel nyakára.
Tölgyfa, Bikfa, Nyárfa, ugy érzed, mind szorit
s Hol illyen, hol olyan nyavalyával borit.
Ne is mond, ezt bíró, ezt király tselekszi :
Tsak illyen az ember, maga magát veszti.
Hijában keresed országlásod módgyát,

5345

5350

^(a) Homlokodon hordod bolondságod hólgyát.

4355

Jegyzés. ^(a) Ha az emberek e világon halhatatlanok volnának és tsak ütés, lövés, vágás, esés által eshetnének el, életek felíbe semmit sem tennének. De látván életének semmiségét, annak hamar el vesztésével is el követ mindent, tsak hogy híressé tehesse.

^(b) Az olyan ország, hol a parasztság kormányoz és itél, az az uralkodik, olyan formát mutat mint a gyermek, mikor tót ágast áll; lábbal fel, fővel le.

Jegyzés. ^(a) Egy anglus bölts az uralkodásnak sok féleségéről ezt írja : *Had esztelenekre az uralkodás módjárul való vetélkedést: legjobb az, hol az igasság legjobban ki szolgáltatik.* De nem lehet a világnak erről nem okoskodni, mert bőribe jár. A pedig tsak igaz, hogy a Despot, a törvényes uralkodástul annyira különböz, mint a tömlötz a mulató palotátul.

Tsinálsz törvényeket de magad meg rontod,
 És a kötéseit szerte széllyel bontod.

Természetedben van nyavalyád ellened,
 Tökéletességre lehetetlen menned.

5360 Ugy vagy, mint a beteg, ki alá s fel mászkál,
 Hogy majd amaz ágyon nyugalmat talál.
 Azonban már benne lévén betegsége,
 Minden helyre el megy vélle az insége.

Confucius, Fóhi, Yao, mongyák hát,
 5365 Hogy több boldogságot az ember miben lát.
 Khinában a törvény örökké egy forma,
 Hittel sem változott soha úgy, mint Róma.
 Meg tartya szokásit e világ végéig :

Fel viszi tsászárárt majd nem Istenéig.
 5370 Ez hiv szolgálattyát, örök jobbagyságát
 Igazán úgy veszi, mint a boldogságát.
 Vezére nyugoszik, vágyódása nintsen,
 Mind be tölt és nem kap birtokon, sem kintsen.

Hanem jobbagyai nem ditsősségesek,
 5375 Nem hirelt tudósok ; nem szabad nemesek.
 Azonban nyugosznak ; és vérek sem omlik,
 Törvénnyek, szokások, vallások se bomlik.
 Szokását ez a nép meg nem változtatta,
 s A hogy örökké volt, magát úgy mutattya.

5380 Böltesség viszi-é a nagy tsöndességet,
 Vagy tsak születés ád ily szép nyერességet,
 Confucius tette ily fundamentomra,
 Vagy egei visznek e boldog álomra,
 Hol örömmel veszik uroknak tettzését,

5385 És senki sem félti trónusa dörgését.
 Érzi, hiszi, vallya, hogy e nagy rabságban

legyzés. Yao, az Ur Kristus előtt 2145 esztendővel uralkodok. Fóhi utánna élt, ki iránt határ nélkül való tisztelettel viseltettek. Confucius igen nagy érdemű filosofus volt 500 esztendővel keresztyénségünk előtt. Az udvar és fő Mandarinusok most is az ő tudományán vannak.

Él szabadságával s földi boldogságban.
Szabad, hogy szokásit bátran követheti,
És azokat tőlle más el nem veheti.

Licurgus emelte Spártát a tsudáig,
Királyt, birót tartván itt fen oly sokáig.
A nemzeti tanáts tellyes szabadsággal
Függöt királlyátul egész méltósággal.

5390

A király polgár volt és a nép magában
Meg személlyesedve élt a királyában.
Öt száz esztendeig mintegy el huzhatta,
De továbbra osztán magát nem birhatta.

5395

Sőt ez is nagy tsoda a nép elméjében,
A ki jól ismeri az embert fejében,
Mely ha szabad, tudod, szüntelen változtat,
Állandóul semmit meg nem határozhat.

5400

Mint az olyan asszony, ki férjét meg unnya,
Sundáb mellé fekszik és szemét bé hunnya.
Törvényed, szokásod mindég szeded, veded,
Vontzolod sorsodat s uj uj helyre teszed.

5405

Ezer reménységgel hizlalod magadat,
Hol ily, hol oly módon keresvén javadat.
Tántorgó sorsodat egy felül emeled,
De a másik részét mindég Földön leled.

Minden szabad nemzet tartot jobbágyokat, |
Mint kegyetlenség közt kesergő rabokat :
Spárta Helotáit gyakran öldöstette,
Félt a párt ütéstől s őket nem nézhette.
Rómának polgári rabokat tartottak,
Kiket osztán néha fel szabadítottak.

5410

5415

Jegyzés. Khinában is esik némelykor támadás által zür zavar, de uralkodásban, vallásban, szokásban változást soha sem tész. És ha száz tsászár lép is trónusra, egyike másikat onnan le lökdösve, meg öldösve, mindeniknek tsak abban kel maradni a miben a másik volt. Tsak személlyek változnak, de az uralkodás módgya soha sem. Mikor a khinai lakost meg páltzázzák, mélyj alázatossággal köszöni, hogy rólla ő Felsége a Tsászár kegyelmesen meg emlékezni méltóztatot,

- Igy szabadságban is e lett, lád, igasság,
 Hogy uralkodgyunk mi s máshol legyen rabság.
 Keserves igazság! Szegény emberiség!
 Dolgod vagy kegyetlen, vagy tsekély, vagy inség.
- 5420 Isten, király, tanáts vezette Izraelt:
 Ez magában minden uralkodást fel lelt.
 Monarchia, hol az Ur maga volt tsászár,
 Uralkodásában még is vagyon határ.
- 5425 Törvényeket rendel, meg igéri magát,
 És addig terjeszti ki véllek hatalmát.
 Hirelik, hogy Sidók birják majd világát,
 Kiket meg sokasít, mint az ég tsillagát;
 Azonban a sidót birja a többi nép
 s Utállatban vagyon ez a szakállas kép.
- 5430 Hirelt boldogsága fenékkal fel fordult
 s Nagy neve pályinka moslékos kádba fult.
 Itt örökké tsoda minden e nemzetnél,
 Isten, angyal forog hát minden esetnél.
 A természet rendin itt semmi sem eset;
- 5435 Ez a nép szükségben mindég mannát leset.
 Ütközetet soha ez magátul nem nyér,
 És helyette mindég tsak az Istene vér,
 A ki valamikor magára el hatta,
 Ellensége mindjárt a földre tapotta.
- 5440 Ha meg verték, akkor jó attya büntette;
 Ha győzött, lám az Ur népét naggyá tette.
 Igy minden esetre egér utat tsinált,
 Nyertében, vesztében győzedelmet tanált.
 Mózes, Saul, Dávid, Salamon el multak
- 5445 És tsak az marat meg, a mit róllok írtak.
 A hol szokás, vallás, törvény álhatatlan,
 A nép mindég morog s örökké tudatlan.

Jegyzés. Minden ember hiszi, hogy a jó királynál job uralkodás módgya a világon nintsen. De a régi pogány Rómának idejében erül egy tréfás polgár így szóllot: *valamennyi jó király volt, neveket egy petsét nyomó gyűrűre mind fel lehet írni.*

A törvényt ujtva, ő is újra tanul,
 És a mit meg tanult, a fejéből ki hull.
 A rosszat, a jót is fel hánnyák, forgattyák : 5450
 Itt építnek s amot tsinálmányok rontyák.
 A hol a bolondok egy formán áldoznak
 És köztök szokásik soha sem változnak,
 Valamennyi jó van nállok, mind állandó,
 Ellenben a mi ros, az is maradandó. 5455
 No hát rosszban, jóban éléb, odáb menni
 Vagy mind a kettőben mindég vesztegelni,
 Hogy van jobban? mérd meg a világ sorsával
 s Emberi nemednek nagy okosságával.

A királyi széken itt választás vagyon, 5460
 Genge származásra ország ne maradjyon.
 Sem annak kormánya tsak kotzka vetésre
 Ne tétessen soha ki, vak születésre.
 A természet tsak a legelső szülőthöz
 Nem köti javait; ez ma sokkal is köz. 5465
 Szem bé kötve fajzik setéten magában,
 Nem füg kötésektől széles hatalmában.
 Tehát meg lett embert válasszunk magunknak
 És tsupa érdemet tegyünk királyunknak.

De a választás is tsak boldogság mázza ! 5470
 Ennek is tsak annyi, mint másnak a vázza.
 A király választás, tudod, nem tsősz tétel,
 Sokszor kegyetlenül bánik az étellel.
 Füstölgő üszökké téski az országot,
 s Pusztító ördöggé a szép szabadságot. 5475
 Lengyel ország ennek eleven példája,
 Ne posvolimmal van bé dugva a szája.

Jegyzés. Ha Lengyel országban akár melyik finfinista ne-
 nes fel kiáltot hogy : *Ne posvolim*, az ország végezését fel füg-
 gesztették : Sok szabadság egy bolondnak

V. SZAKASZ.

Az ember mint változhatatlan erkölts.

Akár hogy állítsák a böltsek, tudósok
 Israelben s máshol hiresült okosok,
 5480 De az ember tsak ugy terem erköltsében,
 Mint a fa savanyu s édes gyümöltsében,
 Ezt Linustul fogva írják a poeták
 És meg nem tzáfolják soha a próféták.

Két gyermek egy édes anyának méhébül
 5485 Származik egy atya és anya vérébül ;
 Ez jó, igaz, okos, de amaz kegyetlen,
 Ebben nemesség van, a másik eszetlen.
 Egy formán nevelik, egy módon tanittyák,
 De tudományokra egyszersmind szorittyák,
 5490 De a születésnek el vetet kotzkája,
 Lesz külömbségeknek még is a próbája.
 Van a természetben oly el rejtet titok,
 Mely a születésben lábolhatatlan ok
 s Ha az Isten maga jóra nem fordíttya,
 5495 Az ember magárul ezt el nem háríttya.
 A nevelésről is akár ki, hogy s mint hitt,
 Születet ostobát böltsességre nem vitt.
 A kit a természet homlokban bé szegez,
 Tanulhat, de mások felibe nem evez ;
 5500 Az erköltsöt pedig meg nem változtattya
 A manér, nevelés, mint ki ki tudhattya.
 A szentek szentében is bé viszi bünét,
 s Fen tartya magában meg veszet erköltsét.
 Nintsen átalkodtab állat az embernél,

Jegyzés. Linus nagyon régi poeta, a mint az emlékezet
 életének idejét meg határozta ; élt az Ur Krisztus előtt 1400 esz-
 tendővel.

Meg tartya erköltsét, véle bár mit tennél.
Élet, halál, pokol, gyalázat, idvesség
A veszet erköltsnek még mind nem nehézség.
A ki tolvaj, tsak lop ; a részeges iszik,
Nem bánnya egekre, vagy poklokra viszik.
Lutherrel, Pápával, Kálvinussal tartson,
Tsak egy forma gonosz s lelkében alatsony.
Soha se változtat erköltsöt a vallás,
Nem tartozik ide, az a hiv javallás.
Legnagyobb hatalom, törvény a természet,
Valami ellene hartzolt, el enyészet.
Vallásod, szokásod meg változtathatod,
Szivedbül erköltsöd ki nem mozdíthatod.

Szabad a természet önnön fajzásával
s Nem füg már véredtül ebben hatalmával.
A származás néki által van adatva,
Jóra és gonoszra szabadon hagyatva.
Jákobot természet formállyal igaznak,
Esaut szemétre hajittyá ki gaznak.

Születet veszettség, mint szelid, ugy nem tész,
Tudod, hogy ördögbül többet angyal nem lész.
És a nevelés is igen ott köszörül,
A hol a természet jó erköltsöket szül.
Igy ha gyémánt helyet kovátshoz vezetik,
Szép miveit véle hijába tétetik. —
Köszörült béka só koronán nem fénylik
s Hogy brilliant legyen hijába reménylik.
Nerót Senecája, Burhussa nevelte,
De hogy a nevelés jóságát nem lelte,
Tsak a gonosságnak lesz rövid summája

Jegyzés. Hogy a természet erköltsi tulajdonságainak formálásában nem füg és szabad, meg kel engedned ; vagy azt hiszed, hogy minden rossz erköltsöt különös isteni akarat készít el foganszásunkban, mely dolgot jóságra nem ruházhatz. Soha fejedbe nem fér, ugy-é, hogy az Isten különös postával vesztegesse meg erköltsünket fogantatásunknak idején.

5535

s Tsászári székeinek rémítő tsudája.
 Antoniust, Titust ezek nem nevelték,
 Még is ditsőségek egekig emelték.

5540

Az elmésség is így származik vérünkben,
 Nem tuggyuk, külömbség mi támad lelkünkben.
 Sok ember olvasot többet, mint Homerus,
 Virgilius, Tassus, Racine, Horatius,
 Még sem szöktetet fel Parnassus hegyére
 s Nem iratot nevek oszlopok fejére.
 Ha már a lelkek egy erőben teremnek,
 Erejek és mivek így, mért különböznek?

5545

Talán a természet erkölts értelemben
 Tsak úgy áll s dolgozik, mint külső termetben.
 Két férfit egyforma képpel még nem láttál,
 Szót hasonló hangon kettőt nem hallottál.
 Jól lehet mind ember alkodtatásában,
 Még is mind külömböz teste állásában.
 Szép, rut, kiseded, magos ; egyre másra mennek,
 Nem változtathatod ; lenni úgy kel ennek.

5550

Vérünk vastagsága, heve, hidegsége,
 Tsendeseb folyása vagy elevensége :
 Agyvelőnkön futó erünk vastagsága,
 Nedvessége, tűze, a vagy vékonysága,
 Teszik a gondolat módját tüzesebbé,
 Nehézzé, butává ; avagy élessebé.

5555

5560

Nagyság, erő, érdem a születés aggya,
 A mint a természet kezét rajtad haggya.

5565

Itt a hatalomnak határt nem vethetünk
 s A külömbségekkel egy tzélra mehetünk.
 Tudod, nem szál alá gonosz lélek menybül !
 Ki tudgya, hogy élted, és szivedre hogy ül.
 Talán más szemmel néz az örök böltesség,
 s Előtte nem minden olyan nagy veszettség.
 Ő felsőség marad, mi akár hogy értsük,
 Bizzuk hatalmára s szentségét ne sértsük,
 Nem lehet fontolni minden hatóságát,

5570

s Mérő serpenyőben vetni igasságát.
 A mit egy s más okos itt vétekké teszen,
 Talán az egekben mind más formát veszen.
 Tsak a természetben alig van gonosság,
 Nem lelsz bűnt, a hol nints büntető igazság.
 És ha köztünk bíró, törvény nem tétetne,
 Az ember e földön bűnöst nem lelhetne.

5575

II. Meg átkodás a gonoszban.

Sok rosszat zárnak el tömlőzre tizszer is,
 Tsapnak rá falkánként osztán ezeret is,
 De azért mig mozog, tellyes életében
 Mindég tolvaj marad tselekedetében.

5580

Az oltár előtt is, ha lehet, sebedbül
 Ki lopja órádat s buzogva fére ül.
 Istene előtt áll jelen létét valva
 Szóval ; és tettével szemébe gunyolva.
 Töredelmességgel szemeit forgattya,
 s El lopot órádat rongyába duggattya.
 Ott a szent oltáron fel emeltetésben,
 Szemléli Istenét mélyj tiszteltetésben ;
 Térdel ő is és a buzgók közt ragadoz,
 s Egyszerre pokolnak, Meny országnak áldoz.
 Ugy hiszi Istene, hogy meg nem láthattya,
 Vagy nints itt és vétkét ki nem tanulhattya.

5585

5590

Az ember, mint a vad, oly ragadozással
 s Ésszel lop, mig el nem vesztik akasztással.
 Gonosznak, bolondnak láttzik a tettében ^(a)

5595

Jegyzés. Minden mongya, hogy templomában az Ur előtt áll, de szívében sok nem érzi. Meg lopna-é, ha hinné, hogy jelen van Istene.

Jegyzés. (a) Valamennyi emberi formára öltözött világ rongya és magán vakaródzó szegény nyöszörög e földön, mind reá fogta magára, hogy halálával az égbe megyen, mivel sokat

És angyalnak véli magát szent hitében.
Minden elmességét gonosságra veti
s Ugy tetik, vallását, szentyeit neveti.

III. Korhely.

5600

A ki borhoz ragad korhelykedésében,
Rutab a baromnál a meg veszésében.
Emberi értelmét a gőzzel el fojtja ;
Nem is érdemes rá s magából ki hajtja.
A barmot természet állította sorjára ;

5605

Ily formát az ember maga vesz magára.
Tuggya, hiszi, vallya, hogy vesztére megyen
s Nem marad annyija, hogy egytzer mit egyen.
De ő fél holton is bort kér, prédál, iszik,
Nem bánnya, ha meg hal, akar hová viszik.

IV. Méreg, bolond indulat.

5610

A kit származása sok epével formál
s Testében, vérében mérget, tüzet tsinál,
Bibliát, Alkoránt, Talmutzot dörgölhetz
Fejéhez, de vélle semmire se mehetz.

5615

Fel lobant haragja dühösségre fakad,
Szentjét is fel rugja, ha elibe akad.
Istenére is rá támad haragjával
s Ellene káromlást kiált a szájával.
Fűnek, fának megyen vak dühösségében

éhezik ; az urak pedig poklokra szállanak alá, mert jól szoktak lakni. Azonban, ha hozzá juthat az oltárt is meg lopja, de az nem baj. Ő tsak menybe megyen, ha gonosság tengeréből usz is oda, mivel hogy életében éhezett. Bétsben a kutató tolvajok mise alatt, Ur fel mutatása alkalmatosságával sebelnek leginkább és lopnak.

És veszet állatot mutat a mérgében.
 Véri tsendesedvén, magához jön végre, 5620
 Meg bálnya rut tettét és sóhajt az égre.
 Hogy már nem tselekszi, százszor fel fogadgya,
 s Ujra dühösködik a természet vadgya.
 Sokszor könyörgését teremtette végzi,
 s Ha káromkodot-é, másoktól kérdezi. 5625
 Poklot, menyországot hijába beszéllesz,
 Mert benne ezekkel változást nem tehetz :
 Tsak templomba járják, ilyeneket tehet
 s A ki imátkozik, ezektől ment lehet.

V. Prédálás, vesztegetés.

Sok okos vagyonát, mint bolond prédállya, 5630
 s Bizonyos élelmét széllyel hajigállya.
 Haszontalan inted : nem kér tőlled eszet ;
Ő is ember, mint más ; így felel s nem veszet,
 Mert a bolondságnak ismertető jele
 Ez, hogy mélyj álmokkal legyen feje tele, 5635
 Hogy magát másoknál böltsebnék ismerje
 És alamisnában a kenyerét kérje,
 Mikor éhségre jut a bölt s hasa korog,
 Attya fiaira s a világra morog. —
 A kinek el adta szép jószágát pénzért, 5640
 A szopja ki, úgy mond, már belőlle a vért.
Nintsen e világon igasság ! így ki ált,
 Mivel már nem adhat vendégséget, sem bált.
 Szép örökségeit másoknak el adgya ;
 Gyermekit belőlők szépen ki tagadgya. ^(a) 5645

Jegyzés. Valamennyi ember van a világon a nagy haragban, indulatban mind bolondot mutat, akár mely tudós legyen, míg elragatattásba nem jössz, addigra a mérsékletnek ideje.

Jegyzés. (a) Jól lehet nem szabad az atyának ősi jószágait gyermekeitől el idegeníteni, de mindazon által szabad : az az

- Lásd, nem ő kereste attyáírulmaradt,
 Azt vészi el tőllök, a miért nem fáradt.
 Örökös átkot vall kisdéd gyermekére,
 Hogy soha se jusson az örökségére.
- 5650 Ez az a *Fassió*, a mely perennalis,
 A gyermeknek halál, vagy még töb annál is.
 Tsak egy préda apa, vagy élhetetlen kel
 s Koldulásra juttat a nagy értelmekkel.
 Lelke ismeretét kösd meg vallásával,
- 5655 Hogy ne legyen tolvaj az okosságával.
 Hogy ne fojtsa maga meg a gyermekeit
 És tekintse régi érdemes eleit,
 Istent, természetet; nézzen emberséget,
 Kenyeret s atyai hiv kötelességet.
- 5660 Hijában! el jár ő mindig a templomba
 s Mindenüt adhattya jószágát zálogba.
 Ád neki Istene, mert ő imátkozik,
 És a szegényeknek, ha van, adakozik.
 Hol van már emberség ilyen esetekben?
- 5665 Mitsoda az ember, a kába lelkekben?
 Barmot, vadat, tudod ostobaság illet,
 Mert ő mindig olyan, a hogy teremtetet,
 Néki a természet láttzik ki éltébül
 s Tsak az ember mutat bolondot eszébül.
- 5670 A farkas belé hág törődbe, ha láttya,
 Vagy el hagyja veszni kölykét, míg tarthattya?
 Mellyik állat megyen tudva a puskásra,
 Hogy állásban löjjék többekkel rakásra?
 De nézzed az ember, hogy szalad vesztére,
- 5675 Szánszándékkal hozván romlást életére.

másnak valhattya örökbe; egész árain el adván; de azért neve-
 lés nélkül maradt, gubára, botskorra szorult tudatlan maradéka
 40 esztendeig perelvén és semmije sem lévén egész árának le-
 tételével vissza válthattya olyan embertül, kit kegyelmes urnak
 hívnak és százezer forint jövedelemmel bir esztendőnként. Látod,
 mely könnyü mód jószágodat vissza szerezni.

Itély hát némelynek a böltssességérül,
Hitérül, lelkérül és emberségérül?
Nem ember, nem barom természet tsudája,
s Okosságbul terem bolond nyavalyája.

VI. Fukarság, fösvénység.

Adgyál a fukarnak tizenkét országot 5680
s Házát meg terhelő kintset, gazdagságot,
Hozzá nem nyul; mindég töb, töb árját várja
És e világ kintsét ládjában zárja.
Mint a tenger vizén, kintse közt evezik,
De még se mer enni s vagyonnal éhezik. 5685
Áldozatnak tartya, ha téged meg tsalhat;
Szép szin alat mástul valamit el lophat.
Mint a béka; nem mér a földbe harapni,
Hogy el fogy s nem lehet élelemre kapni,
Ő is tsak addig jut emberi eszével 5690
És még állatot se mutat vad fejével.
Másnak hadgya kintsét ő el temettette,
A ki költi osztán halálán nevetve, —
A kik halot fáját nézik: ott el mennek,
Rá gondolnak, ki volt és sirjára köpnek. 5695
Élete fertelmes, halála utállat
s Köz átoknak tárgya, mint pusztító állat.
Ne mond hát, hogy az, ki ember formát visel,
Fel is van öltözve mind nemes lélekkel.

VII. A testi szükség ösztöne az értelemnek és uralkodik, mint érzés.

Mi hát az értelem és miben parantsol, 5700
Ha érzéseinknek örökké tsak hódol?
Okosság vezeti mindenben az embert,
Vagy annak van esze, ki természettül nyert?

- De az okosnak is győzedelmeskedik
 5705 Testén s érzésein felül emelkedik.
 Még a bölts is rabja kívánságainak : —
 Szüksége nem enged lelki nagyságának.
 A lélek, mint tudod, oktat és tanátsol,
 De szükségeidnek azért tsak meg hódol.
 5710 Meg köti szivünknek sok édes érzése,
 Sok gyönyörűsége s kedves vétkezése.
 Még a bűn is édes a gyönyörűségben
 s Nem látnak véteknek tsupa testiségben.
 Hiv szolga, tanátsos, gyenge fejedelem,
 5715 Te ! értelem, mi hát benned a védelem ?
 Királyi széken ülsz mennyei szózatall
 s Jobbágyodnak szolgálsz a testnek bánattal.
 Jó a gyönyörűség még az okosnak is,
 Meg tántorodik itt gyakorta a szent is.
 5720 Ó ! lélek ismerjük igaz méltóságod,
 Tisztellvén, rettegvén fényes igazságod,
 De mégis testünknek sok gyönyörűsége
 El ragad, mert édes benne gyengesége !
 Te sem élhetz testben testi öröm nélkül,
 5725 És mikor ez szenyved, boldogságod el ül,
 Sőt gondolatod is testeddel betegszik
 s Keserves szivedben fájdalom közt fekszik.
 Ki érzi, hogy esze külön van testétül ?
 s Nem igazgattatik szíve érzésétül ?
 5730 Test nélkül lélekben mi a gyönyörűség ?
 A hol érzés nintsen, minek a böltsesség ?
 Hogy legyen boldogság tsupa gondolatban,
 Ha nints véle érzés halandó sorsodban ?

Jegyzés. Az emberek közönségesen úgy hitetik magokat, hogy kifogás nélkül vannak mindnyájan józan okossággal fel ruházva. De had ne legyenek sérelmére ezen okosságnak, ezt állitva, hogy valaki testének, háza népének vesztére, romlására dolgozik, örökre bolond állat marad és az emberi karnak gyaláztatására van.

Mit ér az okosság, ha örömet nem szül,
 Ezt pedig hogy aggya testi érzés nélkül? 5735
 Betegszik az ész is és fáj a gondolat,
 Testben gyönyörködik, úgy mint testi állat.
 A magas egekben más örömet veszén,
 De míg vérrel buzog, mint az, tsak úgy teszen.
 Az ember öröme míg él, mindég testi, 5740
 Hid el! okos lelkét bár mely nagynak festi.
 A lélek nem eszik, nem alszik, nem iszik,
 Nem fárad, nem nyugszik s asszonyhoz nem fekszik.
 Hányd el ezt magadtul és tsupán lelkedben
 Gyönyörködgyél osztán köztünk életedben. 5745

No hát az elme is majd tsak oda megyen,
 Hogy a vágyódásnak vezetője legyen.
 A leány szerelmét elmésséggel festi
 Levélben, hogy kedve ésszel legyen testi.
 Okoskodásokkal tsalja szeretőjét 5750
 És kézzel teszi fel osztán fejkötőjét.

Minden hivatalban azért okoskodnak,
 Jóságra és pénzre azért vágyakodnak,
 Hogy rangnak, vagyonnak a lélek örvendez,
 A testben magának ő is ezzel kedvez. 5755
 Fizetésért, hírért fut a hadi vezér
 Kotzkázza életét! az egekhez is vér.
 Bíró, pap kenyerét eszével keresi,
 És a kereskedő a számok közt lesi,
 Manérral hazudik; sok rongyát rád tóllya, 5760
 És a bünt lelkére testéről pótollya.
 Lélekrül, erköltsrül igen szép a beszéd,
 Had járjon, de lássuk, miből lesz az ebéd?
 Egy s más gyönyörűség parantsol ezen tul,
 Mely ha nints, a lélek benned mindég busul. 5765

Kötni való bolond, ki egyes egyedül
 Élven, gyönyörködni a barlangba bé ül,
 Hogy ott gondolatban lelje fel élelmét
 s Szívérül nem tudva talállya meg kedvét.

- 5770 Ugy mongyák, hogy némely ember életében
Mássa változhatik minden erkölcsében ;
Hogy származva lévén, meg ujra születik
Lelkében ; erköltse ujra rendeztetik.
A mely szónak nintsen fejedben értelme,
5775 Nem tartozik reád, nintsen segedelme.
Kit esmértél tehát, mond meg, életében,
Ki mássa változott egész erkölcsében ?
Szokás az tsak, a mit változtatni lehet,
De természet ellen az ember nem mehet.
5780 A természet, hid el, még foganszásinkban
Nyomja bé ujjait a származásunkban.
Ebből lesz angyalod, mely igád hordozza,
És halandó sorsod kötözi, oldozza.
Életed végéig minden esetedet
5785 Ki kelletik álnod ; ne tekerd eszedet.
A millyen az erkölts, oly a környül állás,
A természet viszen s enged szokás, vallás.
Hijába vontzolod kereszted Rómátul
És koldulod hited máshol Genevátul,
5790 Mert a millyen benned szived ültetése,
Meg határozása ; tested születése,
Ég, föld fordullyon föl, örökre ugy maratz,
Akár mely vallásban és templomban fáratz.
Háláld, a természet hogy ha szeléden szült
5795 s Emberi érdemed a kezébe nem sült.

VÉGE A negyedik kötésnek.

A TERMÉSZET VILÁGA

VAGY

A JÓZAN OKOSSÁG.

ÖTÖDIK KÖTÉS.

1799.

MÁSODIK KÖNYV.

THE HISTORY OF THE
LIFE OF
JAMES O'ROURKE
BY
JAMES O'ROURKE
IN TWO VOLUMES
LONDON
PRINTED BY J. JOHNSON, ST. PAUL'S CHURCH-YARD
1794

A. T. H. O. R. O. U. R. K. E.

A. J. O. R. O. U. R. K. E.

THE HISTORY OF THE
LIFE OF
JAMES O'ROURKE
BY
JAMES O'ROURKE
IN TWO VOLUMES
LONDON
PRINTED BY J. JOHNSON, ST. PAUL'S CHURCH-YARD
1794

THE HISTORY OF THE

A JÓZAN OKOSSÁG.

ELSŐ SZAKASZ.

I. Az ember mint polgári kötelesség, maga iránt való tartozás és alku.

Magában az ember bolygani meg unnya
És végre várassá változik a honnya.

Erdőt, mezőt, vizet, hegyet fog magának
s Halmokbul határt vet külön hazájának.

Ne dolgozzon itt más, ez a mi birtokunk,

5800

A mit e világnak határán fel fogtunk.

Természet fiai lettünk életünkkel,

És szabadok vagyunk az örökségünkkel.

Enyim ez, tied az . . . hánnunk határokat :

Ne raboljuk egymást s a birtokosokat.

5805

Szabjunk jó rendeket . . . állítsunk öröket,

Szemléllyék s fogdossák el a tekergőket.

Mindennel köz legyen törvény, mind igazság

És egyenlőségben éllyen a szabadság.

Vitézség, atyaság legyen a királyság

5810

s A véneknél állyon a felső méltóság.

Erő és okosság szüllyön elsőséget

s Tsak győzödelemben tegyünk felsőséget.

Kiméllyük vérünket s ha ránk nem rohannak,

A ki nem bánt, haggyunk békét mi is annak.

5815

A magunk oltalma, tuggyuk, hogy igazság,

De másra támadni világos gonosság.

Az Isten egy formán teremtet bennünket
s Egyenlő sors alá zárta életünket:

5820

Az ítélet tehát közönséges legyen,
Hogy egy mindnyájunkra még törvényt se tegyen.
Az atyák, öregek ítéllyék ügyünket,
És a község szava büntesse tettünket.

5825

Minden lélek talpra álljon a köz jóért,
s Magáért, ha szükség, ontsa ő is a vért.
Mással nem fizetnek, hanem lakásával
s Fölgyének, barmának szabad birásával.
Válasszunk egy vitézt, a ki jól vezessen
s Vellünk együtt erős fordulást tehessen.

5830

E szerint kezdetet hajdan az országlás,
Rendbe vet társaság s alkura let állás.
Akár mint, hogy irtak osztán az okosok,
Apostolok, szentek, vagy a hatalmasok,
De ez reánk nézve a hív természetnek
Volt igazgatása s módgya az életnek

5835

Már élted, szerentséd, hasznod a közjóban
Vagyon belé oltva s ott virít valóban.

Hogy légy hát te boldog magadra egyedül,
Ha az egész ország veszedelembé dül?

5840

Nem lehet vig kedved, mikor nemzeted sir;
A hazafiságrul a természet így ir.

Abban látod kárát az egész országnak,
Ha veszte van benne az emberi ágnak.

5845

Igy hazádnak minden sebét kel érezned
s Ha hanyatlik, magad érette vérezned.
Benned szenyved, pusztul, nem romlik magában,
Mert nintsen fájdalma, hegyében, halmában.

A bértzek, térségek, hegyek nem éreznek
s Hazádnak fájdalmi tsak téged véreznek.

5850

Te vagy hát az ország, nem kietlensége,
Pusztája, mezeje vagy rengetegsége.
A hol ember nintsen, a tsak pusztá világ

És országlás nélkül nem mondhad, hogy ország.

Alkuval jöttek hát öszve az emberek,
 Hogy egymást segítve keressék kenyerek. 5865
 Az alku kötést tesz s törvényt szab azoknak,
 Kik önként szabadon teszik meg magoknak.
 Fejére egy ember ezernek nem hághat,
 s Hatalmat erővel rajta nem tsinálhat.
 Hol volt oly Herkules, ki egész országot 5860
 Egyedül vert vasra, mint el fogot rabot?
 Így a ki parantsolt, alku által tette
 s El mult igassága, ha ezt meg vétette.
 El vész Romulus is végre a tanátsbul,
 Rejtekre vitetik s hatalmába bé ful. 5865
 Ki aggya a tanáts, hogy fel ragattatot
 A magas egekbe, a hol meg áldatot.
 Már oly alkut tenni, hogy te semmiséggé
 Változ étleteddel s tsak kinos inséggé,
 Oly nemzetet illet, melyben nints értelem, 5870
 Melynek emberség is nem kel, sem élelem.
 A rabság, tudod, hogy természet ellen van,
 Nézd, mikor pányvára fogják a tsikóban,
 Barom, ember, rug, vág, nyög, mikor kötözik,
 És járommal, hámmal, dologgal üldözik. 5875
 A bé zárt madárka egész napon repdes,
 Kis kalyitkájában s ajtó nyílásra les.
 Valahol rabot látz, hát mind erő tette,
 Ki, ha módgyát látta, lántzát el vetette.

II. A király és törvény.

Törvényben a király egy test lesz népével 5880
 s Országot oltalmaz, boldogit lelkével.
 A nép volta szüli; úgy él hatalmával,
 s úgy országol kötve, ha van országával.
 Magában egy lélek, tsak egy élet marad,

- 5885 A hol nép nints, felső hatalom nem árad ;
Az ország, nemzettség alkotta szentségét,
s Egybe vet hatalma aggya felsőségét.
- Egyenlő a hiveség királyhoz, hazához ;
Egyik nélkül sem fér az ember magához.
- 5890 Hazádnak törvénnyel ellen ha fel támadt,
A ki szentség abban, királyodnak szaladt.
Ha a királyra mégy, hazádra fogsz fegyvert,
A törvény, alku, így osztja fel az embert.
Köteles a király boldogulásodat
- 5895 Munkálni s ki szabni az igasságodat.
Tanáts, Dose, Tsászár, van kötelessége,
Törvénnyel, vallása, lelke, embersége :
Hol láttál hivatalt kötelesség nélkül ?
A hol tartozás nints, a természet meg hül.
- 5900 Már hogy Péter, Páltul mindég, mindent vegyen
s Szolgálattal érte amannak ne legyen,
Nints a természetben ; és a társaságban
Lehetetlen élni ilyen bolondságban.
Ha költsönben nintsen hát a kötelesség,
- 5905 Nem lesz az emberben e földön emberség.
Okosság, igasság, értelem el vesznek
s Egymáshoz a hivek köttetve nem lesznek.
Péterben van javad, Péternek te benned ; (a)
Igy kel hát magadban mással együtt lenned.
- 5910 A jó törvény nem más, hanem oly valóság,

Jegyzés. (a) Ha a természet társaságbéli igasságait törvényes okoskodásunkra bizta volna, hihető, hogy társaságban maig sem élhetnénk úgy, mint most. De lehetetlen egy embernek is oly szoros értelemben magáévá lenni, hogy személyes hasznát kívánván keresni, másért is ne legyen. Kéntelen vagy szomszédidat, hazádat szolgálni, ha élni akarsz magad is. Mig a nagy ur milliomaibul egy ebédet eszik, ezenként laknak jól addig javaiban mások az övé révén. Uralkodó sints e világon olyan, ki országának minden élelmét és gyönyörűségét egyedül a maga szívére és gyomrára foglalhassa el. Azt se teheti, hogy örökké vegyen, és semmit se adgyon ; sem, hogy mindég parantsollyon, és senkinek semmiben se szolgállyon.

Mely tanult természet és józan okosság.

— Aberséges ember olyan méltóságot

Nem kíván, hogy vasra verje a világot.

Hogy maga változzon minden igassággá,

A többi állattá és nyomorusággá.

5915

Hogy az, a ki tsupán boldogságért vagyon,

Abban, kit boldogit, szót tettzést ne hagyjon.

Lehet-e országnak olyan méltóságot

Szülni kebeléből s felső uraságot,

Hogy maga ellenben nemzet ne maraggyon,

5920

s Minden kérdés nélkül mindent oda haggyon.

Köz haszon kötöz meg minden társaságot

s E tartya fel köztünk a hatalmasságot.

A ki kötéseit semmiben sem veszi,

Magát és hatalmát sokszor nyügbe teszi.

5925

A törvény, a köz jó s király egyet tesznek

s A polgár szívében szentségekké lesznek.

A hol alku nintsen, ott mindég habozol

És nem tudod soha, hogy mivel tartozol.

Ha a kívánságnak ennél nints határa,

5930

Nem elég a többi soha a számára.

Jegyzés. Had hidgye Grocius, hogy a nemzet magát el ad-
attya; mely rabi sors maradékit is örökre kötelezi; de enged-
ye meg hát nékem is hinni, hogy a természetnek igasságait
adni eszetlenség. Egy nemzet sem azért botsáttya magát sza-
ad hatalom alá, hogy szerentsétlen legyen, hanem hogy más
módon jobban élni nem tud. Valaki ad, azért tselekszi, hogy az
által sorsa jobbuljon; hogy, aggya hát egy nemzet boldogsága-
hoz való közit semmiért? Által adom magamat, de úgy, hogy
ne fojtogass, hogy boldogits, mely kívánság tsak ugyan törvényt
s költsön kötelességet teszen fel. Így a határ nélkül való hata-
lom mindjárt határok közé vétetik és az ki semmire sem köte-
les, szoros kötelességek alá jön, mert olyan uralkodás módgyát
kívánni, hol minden jó tsak egy személyre tartozzon; a többi
örökös szenyvedésre vettette, bolondot illet.

Végre ha tanálkozna is a föld kerekiségén olyan kába
nemzet, mely magát minden fel tétel nélkül adná eszetlen kö-
tésének meg állására, hogy kötelezhetné maradékit a sirbul, mi-
kor ezek élvén, szabadulásokra rést kapnának.

- Szabad tettzésivel mind addig kényszerít,
 A míg éhen, szomjan a földre nem terít.
 Így jön végre tűzbe a le vert természet,
 5935 Mellyel sok hatalom sokszor el enyészet.
- (a) Kötést szerzett az Ur, tudod, Israelel,
 Mert most így szóllunk az keresztyén emberrel,
 Igézetek alá zárja nagy hatalmát
 s Feltételek alatt igéri irgalmát :
 5940 Hogy ha ti így, én úgy, hanem más módokkal
 Itéllek, büntetlek s látlak áldásokkal.
 A frigy láda, tudod, hogy ezt jelentette,
 Mellyel a Jehova szövetségét tette.
 Izraelben is hát a köz jó s igazság
 5945 Kötésektől függő törvényes szabadság.
- A józan okosság és a hiv természet
 Istenben s általa örökös törvény let.
 A köz boldogságra meg kel köttettetni . . .
 Nem lehet szentnek is innen ki vétetni.
- 5950 Jóra kötelezni az embernek magát
 Szükség . . . viselni kel ezt a betses igát.
 Mért nyögjön milliom ember a rabságban,
 Azért, hogy egy élyen tellyes szabadságban ?
 Gyanus boldogság az, a melyhez nem szólhatz
 5955 s A mikor készítik, te rólla nem tudhatz.
 Minden el fogadgya, ha mutatod javát
 s Jó kedvel aggya rá akarattyát, szavát.

III. Haza fiúság.

Nemzeted testében forrot fel az a vér,
 Mely eredben szökdös és a szivedben vér.

Jegyzés. (a) Az Isten fő böltsesség, jóság, igasság és uralkodása ellen teremtése ki fogást nem tehet; de ha velle még is az emberek oly kötésre mehetnének, hogy dög halál, vér ontás, pusztító vizek, szárazság ne legyenek, örömet meg tennék.

Atyáid tetemek mélyj sir halmaikban, 5960
 Nyugosznak földeden örök álmaikban.
 Nem szedhed fel onnan hamvakat rakásra,
 Hogy más országokba, horgyad egy hallásra.
 Valamennyi szentség van a természetben,
 Magához köt velle hazád ott éltedben. 5965
 Anyádnak méhéből, hogy világra lettél,
 Hivségére akkor fogadást is tettél,
 Ha te nem szólhattál, felelt a természet,
 s Kötelességedben érted kezessé lett.
 Így kik léted atták s élted ápolgatták, 5970
 Magoknak hivséged jókor meg alkutták.
 Akkor, mikor még semmit sem tehettél,
 Atyai gondgyokbul ember, polgár lettél.
 Ez oly érdem, melyet te el nem törölhetz,
 s Magadat öldöklöd, ha ellene mehetz. 5975
 Atyádnak érdeme hazájára maratt,
 A melynek hatalma ő érte is fáratt.
 Ha atyád meg holt is, itt maradt nemzete,
 A melynek vérében lehellet élete.
 Ez a vér, látod hát, halhatatlan atya, 5980
 Ennek marad rajtad kedve akarattya.

IV. Királyhoz való hivség.

Ha már a hazádnak törvénnye úgy veszi
 s Szentségét hatalmát mind egy főre teszi :
 Életedben külön az ily királyodhoz
 Tsak úgy vagy köttetve, valamint hazádhoz. 5985
 Nemzeted törvénnye, személlye, szentsége,
 s Világi sorsodnak földi istensége.
 Minden törvényes fő egy hát a tagjával,
 (a) Annak fájdalmával s köz boldogságával.

Jegyzés. (a) Valaki a király javát az országétul meg külömtetni kívánnya, nemzetének testébe üt kést és a fő iránt azon

5990

Mikor egész ország fejével hasonlik,
Kötés, alku, törvény itt mind öszve bomlik.
Vérrel festik reád az igazságodat
s Pusztulsz, hogy magadhoz vetted hatalmadat.
Az örök végezés tész itt igazítást . . .

5995

Fel zúdult országnak bajt tenni javallást.

V. A nemzet szereteti; maga szeretet.

6000

Nemzetedhez való igaz szereteted,
Hogy élled fel nállad és miben nézheted?
Nem szoktad magadat, úgy-é, rosznak venni,
s Kevély értelmekben alatonnyá tenni.
Magáruul jót itél ki ki a szivében
s Derék embert visel, úgy hiszi, mivében.
Ha minden meg látná az alatonyságát,
Sok esne kétségben s el vesztené magát.
Boldog hitetése ez a természetnek,
s Fen tartó eszköze szép, suna életnek.

6005

6010

Már ha érdemeket tanálsz a véredben,
Tsak meg nézed magad az eredeteden.
És ha nemzetedet tsekélységnek véled,
Abban magadat is tsak annak itéled.
Hol vetted érdemed? atyádnak testében
Tanáltad fel, úgy-é, nemzeted vérében?
Énnek érdemébe vagy belé ültetve,
Mint plánta s voltodban vérével éltetve.

6015

Magad nagynak vélve nemzetednek véréd
Veheted tsekélynek s semminek érdemét.
Ha már e kut főtől jóságát el veszed,
Érdemes magadat osztán hová teszed?
A büzhöt tavakbul szép s jó viz nem jöhet,

dolgozik, hogy népét hívségtelenné, tevén, a trónust eléb utó
fel düttse.

A bagolynak sólyom fia, lád, nem lehet.
 Ma hát úgy akarod, hogy itt valami légy, 6020
 Az eredetetről gyalázó szót ne tégy.
 A mi ditsőssége itt a nemzetednek,
 Dissze, fénnye is az külön életednek.
 Kára, gyalázattya hasonlóul fel lél,
 s Szenyvedned kel vélle, a kár ki hogy itél. 6025
Maga szeretet hát a nemzet szeretet,
 És magát gunyollya, ki ellensége lett.
 Meg veti magának nemes eredetét,
 s Mint őrzült kívánná még is tiszteletét.
 Magad s nemzetedet szeretni egyet tész, 6030
 Mert ha itt nints érdem, a tiéd mind el vész.
 Böltesség, vitézség, jóság ha van benned,
 Vélle nemzetednek disszére kel lenned.
 Mint a szép erkölcsü gyermek hiv attyának
 Ditsősséget szerez s öröme magának, 6035
 Így vagy tulajdona édes nemzetednek,
 Ebben van érdeme egész életednek. —
 Itt tapogasd benned hazád szeretetit,
 Hivségét, érdemét s örök tiszteletit.
 Lehet olyan, a ki szégyenli nemzetét, 6040
 És meg vonnya titkon tölle tiszteletét.
 Nem tuggya nyelvét is ; tudni sem akarja
 s Ha azon szóllittyák a fejét vakarja.
 Tudatlanságából büszkeséget tsinál,
 s Hogy magyarul nem tud, szája nagyobra áll. 6045
 Azt hiszi töb esze van, mint nemzetének,
 Így ád rut maskara képet életének.
 Bajos egy nemzetnél okosabnak lenni
 s Magát érdemekkel hazáján tul tenni.
 Régi atyáidnak érdemeikből élsz, 6050
 Kik tutták nyelveket ; s róllok rosszul ítélsz.
 Azt a vért tsufozolod, a mely magadban van :
 Illyen manér lakik a nagy bolondokban.

Nem lehet nyelveden méllyen okoskodni,

6055

Szépen beszélleni, észben nyájjaskodni.
 Igen! mert nem érted s tudatlanságodban,
 Te lettél nevettség tsak magyarságodban.
 Rémitő tsuda az, ki nemzete nyelvét
 Nem érti s még azzal mutattya érdemét.

6060

Van oly hazafi is, ki gyengeségében
 Nagynak láttya magát eszetlenségében.
 Jutalmát, érdemét szépen el gondollya
 s Várja a hazátul, hogy reá módollya.
 Azonban a zaj közt létit el felejtik,
 s Ágосkodásában szomszédi nevetik.
 Nemzetére támad titkon a szívében,
 Mellyet mindég vádol el tévedt eszében.
 Vágyódása, sorsa öszve ökvelődve
 Tsatáz : maga köztük mindég tépelődve.

6070

Érdemét az ország hogy meg nem láthattya,
 Mikor annyi, hogy a szemét ki szurhattya.
 Hold világra mászó! értsd meg hát fejedben,
 Hogy nem lehetz első másoknál eszedben,
 Tudod-é még, hogy a szerentse jár elől,
 Ha van is érdemed, el maradsz a felől.
 Alkugy meg hát eléb a vak szerentsével,
 Hogy artzal forogjon fürtös üstökével.

6075

Ha te nagynak látod magad, más se szemet:

6080

És a ki nállad töb, a mi vagy, a se lett.
 Mikor a többeken felül rangba mentél,
 Ne gondold, nálloknál hogy böltseb is lettél.
 Tsak a kotzka vetés fordult meg hátadon,
 És a vak szerentse tanált fel nyomodon.
 Sok állong utánnad nagyob érdemekkel,
 Nemeseb erköltsel és böltseb lélekkel.
 Soha se zúgolódj király s nemzetedre :
 Nevetséges nyüg ez ; ne huzd életedre.

6085

VI. Polgári engedelmességnek vallás az eredete.

Természetben senki több társai felet
 Hatalmat nem mutat s urokká nem lehet.
 Istenének enged először az ember, 6090
 s Ő érte esik ki kezébül a fegyver ;
 Mózesnek az Isten szavára engednek
 A bujdosó Sidók s nevéért szenyvednek.
 A Sinai hegyen az Ur színe előtt
 Állot és a törvény a táblákra ott költ. 6095
Ot voltam a hegyen, mond, a Jehovával
s Ehol jövök, nézd ! a parantsolattyával.
 A nép földre borul Istenét tisztelve,
 s Vezére szavában hatalmátul félve.
 A föld kereksege mindenüt vallásol 6100
 s Az emberi nemzet királyoknak hódol.
 Róma is vallással megy fel gonosságbul
 s Kegyes ember válik így Pompiliusbul.
 Egyptom, Athenás, India mind úgy ment,
 Jupitert akár hogy hirdették, mint Istent. 6105
 Nints is a föld színén oly törvényes nemzet,
 Hol vallással nem lett a polgári kezdet.

Ha ez állította, dolgok hogy így mennyen,
 Meg botsás, mond amaz ; de más képpen legyen.
 Mindenik ura volt a maga voxának, 6110
 Nem engedet a más hatalmasságának.
 Üstök vonás leszen a köz igazságbul,
 Ki ki szabad lenne és mind a nélkül hul.
 Én is szabad, te is ; öldököllyük egymást . . .
 Ekkor tész a szükség néki hív javallást. 6115
 Oraculum készül s az istenek szája
 Meg nyílik a nép közt s jóra jön hibája.

Az egész természet fenékkal fel fordul
 s A tsuda mint esső, mindenfelől úgy hul.
 «Tudom én, mond egyik, hol van a pusztában 6120

«Az ur a felleg közt s jól értem szavában,
 «Sokszor vagyok véle, igen jól ismerem ;
 «Előtte értelmem mondani is merem.
 «Már nékem egy izben meg is jelentette,
 6125 «Hogy ezen nemzetre szemét rá vetette.

Meny hát, így felelnék, tud meg akarattját,
 s Hozd el tölle hozzánk isteni szózatját.

Ekkor az okosok vezérekké lesznek
 s Vakítván a népet, véle nagy jót tesznek.

6130 *Az oraculum szól . . .* s a veszedelemben
 A nép meg marad a szép engedelemben.

Meg menti hazáját Jupiter szavára

s Hazugságbul kapja az áldást magára.

6135 Király, hadi vezér, fő pap egyet tésznek,
 Kalifek, Dairok, Lámák nagyok lesznek.

A törvény, a vallás öszve fonnyák magok,

Együt állittyák fel mindenüt hatalmok.

Igy lesz a pogány is boldog meg vakulva

s Igaz vallás nélkül tévelygésbe fulva.

6140 A maga javára tsalárdsággal viszik ^(a)

Azok, kik a vallást magokban nem hiszik.

Kezdetben a törvényt hát istenek atták ;

Az emberek másként fel sem is vállalták.

Ha ember tett törvényt egekre emelték

6145 s Végre halandóbul istenséggé tették.

Jegyzés. (a) Mikor a Persa a Görögöt el akartat örölni, nagy erővel és rémitő sokasággal borítván el a tengernek színét, bódító ijedést és reszkető félelmet okozott Athénásban. A nép városra akarta magát zárni, hol kérdésen kívül mind el veszet volna. Themistocles ellenben minden erejével annak feküdt, hogy a tengerre szállyanak ki elibe. A nép nem akarta. Oraculumra fakattak, mely mindég a hatalmas részre szólván, felel, hogy a nép csak fa falak közt maradhat meg. Kiáltják, hogy a fa falak hajók. Tengerre szállanak s hazájokat ez által végső veszedelemtül meg mentik. Meg verték az ellenséget, hol Themistoklesnek esze, vitézsége, a hazug prófétálást igassággá tévén, szavát bé töltötte.

Móses mindég az Ur nevében parantsol,
 ulnak már a nép magának is hódol.
 Igy, hogy a hatalom osztán erőre ment,
 Másként jelentették szavában az Istent.

Vallás hát, mely szüli a szép törvényeket; 6150
 Ez ad az embernek édes reményeket.
 Szívét Istenéhez, királyhoz, hazához
 Köti s ugy szól osztán végtére magához.

Minden nemzetnél meg lett ez a javallás :
 s Első szerzet törvényt e földön a vallás. 6155
 Sok hatalom olykor kegyetlenné tette,
 De hasznáért ismét meg szelédítette.
 Már az ember, nézzed, kis, nagy esetekben,
 Egekre kiált fel és sóhajt lélekben.
 Ó! vallás te vitted az embert egekre 6160
 Egy felől s más részben a veszedelmekre !
 Az emberi nemzet vérében feredtél,
 Mikor a léleknek üdvössége lettél.

Hányszor tsináltál volt itt Európából
 Tüzet, fegyvert s poklot végre a hazából. 6165
 Nints a természetben annyi veszedelem,
 Mint benned, ha téved vélled az értelem.
 Kegyetlenségedre a törvénnyel el ül,
 Nints nálla annyi bűn és tölled meg rémul.

Jóságodat magad ellen fordították 6170
 s A kit óltalmaztál, ők el pusztították ;
 Noha igasságod halhatatlanságra
 Emel fel lelkünkben s örök boldogságra.

Az ember általad a menybe vitetett
 s E világ magának benned pusztulás lett. 6175
 Ki ki a mivel nőt, ahoz ragaszkodik
 s Hogy más is ugy értsen, azon iparkodik.
 Költsönben másikat mind meg ítélheti ;
 Igy e világ magát kárhozatra veti !

Nemzet nemzet ellen voxol mély hitivel, 6180
 Hol pokolra veti le ítélletivel.

Igy költsönben minden ember átkozva van,
Hogy férjen meg, ha el hárhozik, pokolban.

VII. A vallás el nem töröltethetik.

Hiszed é, hogy legyen olyan ész s hatalom,
6185 Okoskodás módgya s erős bizodalom,
Vagy az értelemnek oly iszonyu árja,
Mely e világon a templomot bé zárja?

Ezt Péter, amaszt Pál így, vagy ugy tarthattya,
De az Urtól lelkét el nem szakaszthattya.

6190 A szokás nem vallás, sem minden szent irás,
Sem a hosszú palásth, sem üstök, sem nyírás.
Ma is elég tsudát látz Istent ismérni,
Lélekben tisztelni és kegyelmét kérni.

Világi böltsnek is meg van ez értelme,
6195 Hogy áll e világnak isteni védelme.
Socrates meg vallya okoskodásában
És töb szántalan bölts pogány vallásában.
Had járjon Habakuk, Nahumi, Zofoniás,
Itt volt, ott volt, mit tett, tudod, az nem vallás.

6200 Mitsoda nyereség kényszerithet ara,
Hogy Istent ne ismérj a magad javára?
Talán pokoltul félsz? úgy hát rut ember vagy
s Meg érdemled, hogy ily büntetésre maragy.

Emberséges ember nem fél a pokoltul,
6205 De a gonosz jó, ha miatta el ájul.
Soha se hitt a bölts úgy, mint az oktalan.

Valaki mindent hisz, iszonyu tudatlan.
Töbnyire tsak szokás szorit a vallásban,
Mely mind füsté válik az okoskodásban
6210 Régenten Tulkokkal, Bakokkal adóztak,
s Idővel az Urnak más füstel áldoztak.
A Sidó messiást vár még s kósert eszik:
Mások semmiségnek veszik és nem hiszik.

Igy mult el sok dolog a hit ágazattyán,
 Légt is meg maradnak az egek szózáttján.
 Ebben vagy amabban így, ugy vélekedhetz,
 De Isten isméret nélkül el nem lehetz.

6215

A köz néptül pedig el venni vallását,
 El törölni köztök minden szent szokását,
 Lehető dolognak tsak az ítélheti,
 A ki a világot meg nem ismérheti.

6220

Kivánni, a tudós hogy ne vélekedgyen,
 A vallásrul mind egy értelemben legyen,
 Ollyat illet, a ki fére bolygot messze :

Uttját tévesztette fejében s nints esze.

6225

Szokás, vallás azért, látod, fen maradnak,
 Az írók eszekben akár hogy fáradnak.
 Ne úgy ved a vallást, mint a tudatlanok,
 Kik apró szokással vigasztallyák magok.

A sok kárhoztatás, együgyü fetsegés :

6230

Gyermekeket ijjesztő lárma és retsegés.

Isteni félelem és jó tselekedet,

Ha vagyon szivedben, lelked el nem tévedt.

Emberi szeretet, jóság tsinál vallást

s Tsak eszetlen szokás tesz benne bódulást.

6235

Az érdem helyébe szokásait teszi :

Árnyékkal áldozik s a dolgot el veszi.

Legyen hát hív polgár Istened, vallásod ;

Tartsd nyitva templomod s rendellyed szokásod.

Tudod, hogy az érdem valóságban fekszik,

6240

s Az ember akkor szent, mikor jót tselekszik.

Jegyzés. Állítani, hogy az emberi nemzetet Istenétül meg lehessen fosztani, a legmélyeb tudatlanságot mutattya : kivánni, hogy a világon egy vallás legyen és a hitnek ágazataiban tudós, tudatlan, bölts, ostoba mind egy formán gondolkozzon, értsen ; eszetlent illet. Az emberek örökké vetélkednek, a vallások örökké tartanak.

II. SZAKASZ.

Az ember mint természet szerint való igasság és szerzet
törvény.

Isten s természet úgy tsinállyák itten,
 Hogy jó s gonosz legyen az emberi tetten.
 Igasság, okosság származik lelkünkben,
 6245 Érzés, ösztön járul hozzá a vérünkben.
 Hogy bennünk pertzegjen az élet rugója,
 Kivánsága, heve és ut mutatója.
 Se ne tévelyegjen ott, hol élelme vagyon,
 s Ne okoskodgyon rajta méllyen s nagyon.
 6250 *Had mutassa ujjal maga a természet,*
 Miben áll a haszna s nyomorult miben lett.
 Van hát az emberben oly józan okosság,
 Mellyel ellenkezik mindég a bolondság.
 Ez őrző angyala egész életednek
 6255 És sugárló lelke benned az esetnek.
 Mennyei óltalom, felső gond viselés,
 Mellyet születésben oszt ki a végezés,
 Nem lehet hát bennünk öröm, sem boldogság,
 Mellyel ellenkezik a józan okosság.
 6260 Érzés próba köve minden jónak benned:
 Nem lehet ez ellen okosságra menned.
 Természet mongya meg, mire van szükséged,
 Hol van igasságod és velle inséged.^(a)

Jegyzés. Igasság ismereti nélkül emberi teremtes e földön nem lehet, mert kiben kiben meg lévén a maga javának kívánása, ugyan azon kívánságot másokban is igasságnak kel ismerni, különben egyedül magadnak kívánván egész világnak igasságát foglalni, tanult, akár vad emberek közt légy, társaid mindenüt agyon vernek.

Jegyzés. (a) Azt mondanád, hogy a józan okosság által való természet igasságának ismereti: *idea innata*. De ez az *idea innata* semmi féle emberrel sem születik soha, nem egyéb a reá való

Tett az ellen törvényt az ember kinnyában,
 ellyet lopva tör, ront el rejtet honnyában. 6265
 Mint polgár kénytelen törvényessé lenni
 És ösztöneinek ellenébe menni.
 Papirosra írva szépen ki tsinállya
 Törvényt, de tettel soha meg nem állya.
 Ördöggel, pokollal hóhérrel irtóztat, 6270
 De a gonosságtul még sem tartóztathat.
 Meg tzáfollya magát ezer tzikkelyével
 És nem tuggya köztök merre usz eszével.
 Önnön nyeressége és természet ellen^(a)
 Törvényt szab magára, mint kába s eszetlen. 6275
 Meg láttya végtére, hogy nem követheti,
 Fére sétál tőlle s otthon ki neveti.
 Vagy mint garmadáját szérűjén rakásra,
 Ugy szórja törvényt s forgattya egymásra.
 A mit egy tzikkelyben szépen meg határoz, 6280
 A másik részekben sokszor megént pofoz.
 Időrül, időre szövi, változtattya,
 s Egy huzamban sokáj nehezen hordhattya.
 Ezt itt meg vizsgálván, végre el törölte :
 Mi van s nints, nem tuggya, tsak el felejtette. 6285
 Nagy része meg marad oly, mely haszontalan
 s A mai időnkhez nagyon faragatlan.
 Az irt törvény módi dolog, mint öltözet,

tehetségnél; úgy hogy valamennyi idea van az emberben, mind aquisitum, keresmény. Tudod-e mitsoda ideád volt, mikor édes anyádnak emlőit legelőször meg szoptad. Ollyan, mintha a körtvély magrul mondanád: be nagy fa. Lehet fa, de nem az most.

Jegyzés. (a) Valamennyi tudós e földön elmélkedet, ki sor-sunk világi boldogságáru okoskodva a józan okosság határan túl ment, mind bolond volt. Haszontalan okoskodot akár ki, hogy nints meg határozot igasság, mert meg sugja a józan okosság, mely nagyon igasságtalan dolog, ha a szükségben szenvedő ember, kinek keresetéből száz forintot ajándékozol; köszönet képiiben fel pofoz; és azt a mit verejtékeddel keresel, más a szádbul erővel ki huzza.

- 6290 Tsak úgy forog vélle költözet, vetkezet.
De ha jól be nézhetz a hiv természetbe,
Nem látn ott új módit soha az életbe.
- A törvény kut feje Isten és természet,
Ne tekerd el ettül az emberi eszet.
Minden szerzet törvény, mely ezzel szembe száll,
6295 Titkon szopó nádaly s farkas, mely lesben áll.
Lelked ösmeretit Istened rendelte,
Mennyei tábla ez s törvénnyt rá tette.
A mit Móses hozot, már ere írva volt,
Ismért igazságot mind, a ki élt s meg holt.
- 6300 A mit szived érez, a nem szemfény vesztés
s A mit lelked itél, a nem ut tévesztés.
E bíró régib mint Draco, Talameus,
Zoroaster, Hermes és a római jus.
- Valaki ügyedet formába tekeri,
6305 Gyakran igasságod kaptájával veri.
Sok okos lopásra egér ut a forma,
Egy résznek édesség, a másiknak torma.
Nints az igazságnak töb igaz formája,^(a)
Tudod, magán kívül és a mit vall szája.
- 6310 A dolgot módjáért veszteni különös,
Ruha színért halni! az eset nagy s dühös!

Jegyzés. Az országok arra atták idejeket, hogy törvényeiknek sokaságát szaporítsák s magokat ebben mindég tudatlannabbakká tegyék. Nints vidámab dolog, mint ennyi törvényes igasság közt uszkálva, senkinek se tudni, miben van igassága, mig perit meg nem ítéllik. Még rendeseb, mikor itt, amot egész nemzet bírói székibe ül sorsárul pompával okoskodni és semmit se tsinálni. Hol sok van olyan köz jóra mutató és különös szerentséje után kaparászó, kinek jutalomul végre a szolgál, hogy ki nevetik. Sok izben rakásra tolódva az emberek magok közt törvényeiknek haszontalan és ártalmas részit nevetik, de azért sem meg nem javítják, sem el nem törlik.

Jegyzés. ^(a) Ha nem emlékeztetnélek is reá, tudod, hogy irot törvény nélkül itt társaságnak élni nem lehet; hogy a szerzet törvény formalitás nélkül soha fel nem álhat. Nem is egy átallyában beszéllek itt, tsak egy és más esetekre nézve szóllok, melyekbe most még bé nem botsátkozhatom.

Fiam! mert ismerem, de zöld a ruhája;
 mert nem jöt veresben? tapadjon bé szája.

Meg vallyák, hogy ügyed igasság magába,
 De setén ültették belé a formába.

6315

Igy a valóságot színéért el vesztet;
 Meg vakulsz a füstben s magad meg tévesztet.

Akár millyen eset tűnnyön a szemedben,
 Tsak lelkedet kérdeit itéllő székedben.

Tudod: a törvényt is ezzel kel szerezni,
 s Hogy melyik rossz, vagy jó, tölle meg kérdezni.

6320

Ez emeli, kézzel fel az igazságot
 s Az alá rejtezet szökő hamisságot.

Törvény tengerben is tsak a lélek itél,
 Az ember e nélkül törvényt hozni is fél.

6325

Az érdemes bírók mindég ide néznek
 s Osztán ítéletet a szerint intéznek.

A kiben lélek nints, semmi törvényt nem tud
 És mikor ítélne, mindég pénzért hazud.

A per kereskedést a tenger törvényben
 s Halmokra tetézet számtalan tzikkelyben,

6330

Mint a szöllő vesszőt, széllyel úgy huzhattyák,
 Ablakra, rostélyra fel igazithattyák;

A merre vezeted, ara hajlik ága . . .

Sok furtsa bírónak ez a jó világa.

633

Az embernek lelke tellyes szabadságban,
 Jobban itélné, mint a nagy szorultságban.

Annyi törvényt irtak, látod, e világon,

Hogy senki sem láttya már világosságon.

Jó, hogy benned lelked el nem törölhetik,

6340

És vélléd a szurkot meg nem étethetik.

Jegyzés. Mi, tanult emberek ez ügyben való igasságnak sméretit is mesterséggé tettük, mint az óra tsinálást. Per meserhez kel igasságotat vinni, mint a bundátat a szütshöz s ő szabja rád. Az ítélet hozás hasonló nagy mélységű böltsességgé, udománnyá lett. Tsak ne kívány vakítani; és két peres embernek dolgát egy józan okossággal élő falusi bírónak ad elibe, meg itéli ugy, mint a Londoni parlamentum.

Egy permester horgot akaszt az orodba ;
 Vizre visz, szomjan hoz vissza nagy korodba.
 Ugyan olyan ügyben, majd így, majd úgy vélnek
 6345 A bírák is sokszor s két képpen ítélnék.

A sok törvény olyan, mint a Duna háló,
 A per mint Balaton, nagy tó s mindég álló.
 Benne az ügyesek, mint nagy, kitsiny halak,
 Mellyek ott uszkálnak ; hanem hogy ez mind vak :
 6350 A halász allegál : a bíró gazdája. . .
 Így lesz soknak az ügy adózó marhája.

Ki tuggya a szerzet törvény sokaságát,
 Ki érti ügyére nézve igasságát ?
 Minden ember végin láttya perit, hogy dült,
 6355 És várt szerentséje a kezébe hogy sült.
 Vetélkedése közt dolgát is téveszti,
 Hol a szövevényben tsak a lelkét veszti.

Rosz lelket a törvény nem tehet igazzá,
 Sem jót a szabadság hamissá és gazzá.
 6360 Tsak jó lélek ítél, ha lát igazsággal
 s E jár a setétben szép világossággal.
 Így az igaz bíró élő *Corpus Juris*,
 Vagy néha töb ennél, soha veszni nem visz.

Kérgyed már, miben van a köz jó s igazság,
 6365 Hogy boldogab, hogy nem a nép s hiv polgárság ?
 Hogy érzed magadat boldognak kötözve ?
 És rabi sorsodon könyvedet öntözve ?
 Vagy job törvény alá esve szabadsággal
 Élni s jószágodban lenni bátorsággal :

6370 A hol tartozásod határozva legyen
 Törvénnyel általad ; hogy más meg ne egyen ?

Jegyzés. Nints az írónak oly szoros határok közé vet elméje, mely szerint a procatori sereget tenné ki közönségesen hibául, mely a társaságnak tekintetes része, hol a tudomány legtöb, mivel hivatala az, hogy okoskodgyon. De, mivel e munka születésétől fogva kíséri az embert sirjáig, minden állapottyán keresztül ez ki jöt a dolgok sorában. De a tanult egyes lelkü procator kints az emberek között.

Kérdez egy gyermeket s meg felel oly módon,
 lint Geneva, Szorbon, Oxford, avagy London.

A rab polgár, tudod, szegény is egytzerre,
 Törvényes szabadság hoz jót az emberre.

6375

A hol kereseted szó nélkül vehetik,
 Boldoggá életed nehezen tehetik.

Ha mástul el kéred kereset vagyonát
 Költsön, adós maradsz s látod igazságát ;
 Lélekkel, törvénnyel tartozol meg adni,
 Utálság, hazudva, lád, ezt el tagadni.
 Minden törvény tétel köz igazságra néz,
 Tsak hogy rendeléssel nem mindég jól intéz.

6380

Az igazság szép nap ; magát ki mutattya,
 Mihent a ravasság tőled nem dugattya,
 Minnyájunk ellen van az erőszak tétel
 s Keresetemből tett ragadozó vétel.

6385

Alkudnod kell véllem, ha verejtékemből
 Hasznot kívánsz huzni és élni kezemből.

A testem az enyém és mit velle szerzek,
 Azon szabad Urnak tsak Istent nevezek.

6390

Földet, tüzet, vizet, kezet, lábat ez ád,
 E vetheti reád, hát mint tettzik, igád,
 Nem lehet hatalma ellen pártot ütni,
 Nem lehet trónusát meg fogni s ki dütni :

6395

Az a ki mindent ád, mindent vehet tőllünk,
 Meg hajlunk előtte s a porba le ülünk.

De egy halandónak akár hol s ki legyen,

A köz jó, igazság határokat tegyen.^(a)

A ki teremt s fen tart minden hatósággal,

6400

Az uralkodhatik örök szabadsággal.

Jegyzés. (a) Forduljon meg hát fejedben olvasó, hogy e munkát olyan ember írja, kit a töb Európai nemzetek közt vezeték nevéül Magyarnak hívnak. Olyan nemzet, mellyben még az emberi emlékezetnek tudtára senki törvény nélkül való hatalommal nem uralkodot, mely még is soha királyi vezér nélkül élni sem akart, sem tudot: ez benne az a különös eset, mellyel minden Europai nemzetnek felette van.

- A ki teremtvé van, tudod, mind tántorog,
 Botlik és gyakorta tévelygés közt forog.
 Egy két gondolatnak világot áldoz fel . . .
- 6405 Nehéz boldogulni ember istenekkel !
 Tehát az igasság ereje ezt tegye,
 Hogy egyik a másét erővel ne vegye :
 Jóért jó fordullyon ; gonoszért veresség,
 E lett a világban jó törvény s nyereség.
- 6410 A józan okosság és betsüllet ketten
 Legerőssebbek már az emberi tetten.
 Poklot, menyországot ha nem hihetnél is,
 Azért gonosz tévő nem lehetnél még is.
 A lélek mindenre törvénnye magának
- 6415 A hol jó ; s vezére lehet a dolgának.
 A mit nem szégyenlesz magadtul lelkedben,
 Vallás tenger közt is meg teszed mívedben.
 Tévelyeg az ember, tudod, értelmében,
 Mellyet más meg ítél el tévedt eszében.
- 6420 De gonosszá nem lesz tselekedetével,
 Alkut tart lelkével és betsülletével.
 A kívül szemérem, betsüllet ki veszet,
 Ember karban nem él s két lábu barom lett.
 Gyalázattyára van az emberiségnek,
- 6425 s Pártot ütöt fattya már az emberségnek.
 Vald meg hát, hogy első törvény a természet,
 A józan okosság és a szép betsüllet !

Jegyzés. Már Európában a sok száz esztendő alatt kavargó emberi fergetegek annyi irot törvény halmokat, hegyeket, tornyoztak egymásra, hogy a rémitő szemetben száz ölnyre kel magadat be ásnod, míg a józan természetnek igasságát önnön söpreje közt meg leled. Az ember világ ara van átkozva : hogy eszetlenségét lássa s ne változtathassa : hogy kötelességeit papollya s magát tsallya : hogy örökké szabja a törvényt s törvénytelenül élyen : hogy szüntelen békességért sohajtson s mindég háborogjon.

Európa ez előtt a köz jónak igasságán, mely együgyü, világos és könnyü, mindaddig vetélkedet, okoskodot, irt, magyarázot, nevelt, oktatot, jutalmazot, átkozot, vagdalkozot, míg

oda nem ment, hogy szerzet törvényeivel a józan okosságról s annak i ságairól hat száz esztendeig se tuggyon semmit egy huzoml... A pogány Rómának le omlásával minden országló értelem el töröltetik mind addig, míg ezen nagy Istennek omlásai alól új fejedelemségek, szabad városok nem állanak fel s józan okossággal élő társaságokká nem változnak. Nem tudod, hová lettek az emberek, ha viselt dolgaikat olvasod Európában. Fene vadakat, vér szomju tigriseket, ragadozó farkasokat látz minden felé, melyek emberi forma alatt pusztítanak. Minden ország ég, minden város vérrel buzog. A világi törvény, szokás, vallás, vad erkölts, mennyet, földet öszve kever. Száz könyvben írják egyfelől, hogy a római tsászár, ki Rómában egy telket sem bir, világ tsászára, mert Julius Cesar a földnek három résziben nagy compossessor volt; más felől a klastromok, püspökök palotáiban a papok egymáson nesgettek és irták, kiabálták a föld minden nemzettségének, hogy a pápa e világnak papája, mivel Péternek azt mondották, hogy ő kő szikla és rajta épül föl az Anya Szent Egyház; melyből minden láttya, hogy a Krisztus e világot Rómának testálta.

Mind ezek szerint már a világ papja a világ tsászárával szembe szöknek. Hol ez veti le amazt székirül, hol ezt amaz; mindenki sinór mértéken próbálván igasságát a másik fél ellen az Evangyliomból. Végre a vetélkedés közt meg esik, hogy a világ tsászára tzipót se kap többet a süttöktől rovásra és midőn tovább tazna terhes szekereit az adósságért meg tartoztattyák: az egész föld kerektségének papja pedig világi, lelki minden hatalmával ara jut, hogy most 1798-ban 24 augustusban, mely időben ezt írom, annyi fölgye se legyen, hol utolsó keservében Istenének egy misét el mondhasson. Mósesnek rendelkezéseit az ő testamentomot országló értelemmé tették. A procátorok pennáji egész keresztyén világban mindenfelé locusokkal szikráztak; szent írásbeli helyeket citáltak. Már, mivel az ő testamentom is rakva van tsudákkal, a törvényes próbákban is azokra fakadnak. Tsuda borította el a természet világát, mely közöt a tudatlanság volt legnagyobb tsuda. Olvassák Mosesnél, hogy *ellenségednek falra huggyozóját se had meg*; ellenséged pedig, valaki hitedet nem tartya, ennél fogva a nemzetek egymásra támadnak és a keresztyén világ magának ellenségévé lesz, hol a szentek Isten nevében verik a kést egymásba; hol, végre kezeiket a vértől ki mosván, az Urnak segedelemért hálát adnak. Más felől ezt lelik, hogy Istenre bizzad magadat: fegyvert ellenséged ellen se fogj: *álgyad azokat, kik átkoznak; imádkoz azokért, kik üldöznek*; ha egy oldalról ütnek, *tartsd magad más oldalon* is. Így a Biblia értelme szerint, vagy szüntelen való háboruban kel lenni a világnak, vagy magát minden jövőnek, menőnek prédául adni. Híjába mongyák némellyek, hogy a biblia nem világi uralkodásra, hanem idvességre készült, mert tsak ország-láshoz fognak véle. De benne semmi féle uralkodás módja nem lévén fel véve, sem ki dolgozva, Európa véle zür zavarba vész.

III. SZAKASZ.

I. Az ember mint familia és régi nemzettség.

Az emberi nemzet mind egy vérben áll fen,
 Tudod, nem teremtet Grófot az Ur Isten :
 6430 Ezt mind az embernek szomju vágyódása
 Szülte s e miat lett benne szakadása.
 Érezvén magában haszontalanságát,
 s Halálához ragat sok nyomorúságát,
 Hangal viszi, magát, szegény, méltóságra,
 6435 Más felet érdemre s fényes uraságra.
 El hiszi, hogy már ő tul halandóságán
 Rebdes a fellegben, pompás méltóságán,
 Mint az oly gyermekek, kik fa lovon futnak
 s Hortyognak, hinnyognak, hogy ők lovagolnak.
 6440 Emberi nemében nemétül különböz ;
 Téged oldalba rug és gyakorta üldöz.
 Hangal viszi magát szomszédgya felibe,
 Hogy füstel kerüljön érdeme elibe.
 Mihent sok a neve, az érdem nem hibáz ;
 6445 Nints baj, tsak ragyogjon s pompás legyen a váz.

A Frankok, Gottusok, Alvaresek, Hunnusok s. a. t. Sidó irásokat magyaráznak, mellyeket nem értenek.

E munkának országló érdeme szerint ezen a világon kan és szuka ördögök, kiket emberi kép s forma alat mindenüt elevenen égetnek, ere se gondolván, hogy sem Moses, sem a Messiás, sem Apostoli soha boszorkányt nem égettek, noha akkor a világ az ördögöknek nagyob bővibe volt, mert disznókban is lakoztak Gargazénna. Minden ügynek igazságát tsudákkal próbálták. Baj vivás, tüzes vas, forró viz s. a. t.

Továb valamennyi uralkodó házbul származot fejedelem volt Európában e világnak minden tartományához közit tartotta, mihent rést kapot rá, hogy valamellyiket valakitül el vehesse. E végre Jerusalemig nevek közzé minden országnak nevét bé tetették, akár ki bírta, hogy hozzá magát az előadot módban eger ut lehessen, mely miat majd nem minden uralkodónak halálával vér ontás borította el a földet.

De lehet, hogy Noe, mint világ tsászára
 Temes maradékit urakká tsinállya.

Már mi fő nemesség, lád, Noétul jövünk
 És a paraszton ne törjük a fejünk.

Lássák, merül jönnek : keressenek ők is 8450

Egy Noét, egy bárkát s tegyenek írást is.

De hogy lesz már ennyi nép eredet nélkül
 s Hogy van az, hogy Noé nemest, parasztot szül?

Szolgája volt talán ot Gomorabeli
 s Tsinos eredetit a paraszt itt leli? 8455

Gomarabeliek: Gomora el süllyedt:

Oda örökségek s több birtokok nem lett.

Ők mivelik földünk, de nekik nem jutot:

Tudod, hogy nem azé, a ki érte futot.

De már mi magunk is kevésel motozunk, 8460

Egynek van, másnak nints, ha meg nem osztozunk.

Proportiora kel menni a világnak:

Citállyuk! . . . osztozni kel az uri ágnek.

Negyven Dominium sok egynek hasznára,

Mikor a másiknak kenneyér sints fogára. 8465

E világ tsászára, Noé atyánk urunk,

Hogy annyi urfiak orral földet turunk,

Ha látná? Haggyuk el sorsunkat, a hogy van,

Mennyünk; utba vagyunk s maradgyunk tzélunkban.

Az uralkodó házak magok közt házasodva királyi, külön emberi nemzetet formálnak: azután exellens, nagyságos emberi nemzet készül általok, osztán tekintetes emberi nemzet lesz; végre a paraszt emberi nemzet, mint a földhöz ragadt teher és helyébül fel emelhetetlen sokaság, marad status quo, mind ezek pedig egymással meg ütközésbe jövő törvények alá veszik magokat. A hatalom felet hatalom, országlásban országlás, Társaságban társaság, jobbágy felet jobbágy; vallásban vallás, szakadásban szakadások támadnak, mellyek a világot e tájon tüzzel vérrel borítván el, mint füstölgő üszköt úgy mutattyák. Pap, nemes, király, pápa, község, parasztság fegyvert fognak és igaságaikat vérrel írják.

Mind ezekre nézve tehát tsak az állíthattya, a kinek esze nints, hogy a józan okosságon kívül lehet világi boldogság, vagy hogy a világ job volt régen, mint most.

6470

Igen vidám dolog az ember éltében
 Ez a sok nevezet fel fordult fejében.
 Nagyat az érdemnek mind hangra forgattya
 s Nevével ész nélkül magát úgy mutattya.

6475

Scipió, Fabius oly tzifra neveket
 Nem viseltek, hanem tiszta érdemeket.
 Mennyi e világon ember van, mind vérség :
 Igy határozta meg ezt a nagy Istenség.
 Nehéz e világot el igazítani,
 És a nemest sem kel parasztosítani.

6480

Az igaz nemesség névben nem teremhet,
 A rossz vérű ember hangal jó nem lehet.
 Szívvel különbözünk, de az élet, halál
 Mind egy hurra veszi, éltünk fejünkhöz áll.
 Parasztra, nemesre érdemet, gazságot,
 Örömet, fájdalmat, rossz szívet, jóságot
 Az örök Végezés egyre másra teszen,
 Egyiknek bőven ad, a másiktul veszen,
 Ugy mint a szerentse ; ezt itt nyereségre
 Viszi vakon s amaszt le veti inségre.

6490

Az ember ott áll meg, mint hajtót hab verés,
 A hová vettetik . . . ez örök végezés !
 Ne kérdezzed okát, a világ így tojong,
 Sorsodnak vak habja feletted így bojong.
 A méltóságnak is sok a veszedelme ;
 s Tsak annyi, mint másnak, neki is félelme.

6495

A pompa, felső rang tsak kívül fénylő máz
 s Ha nints belső érdem, olyan mint magas váz.
 Érdem tész nemessé, akár kiben legyen,
 Ezzel a katona méltóságra megyen.

6500

A nagyok közt, tudod, nintsen több igasság,
 Mint a köz rendeknél, sem nemeseb jóság.
 Tsak hogy a nagyoknál még a bűn és fénylik.
 A szegénynél pedig az érdem is sinlik.

II. A nagy nemesítő érdem mindég parasztban terem.

Bárha Contarini s Hovard légy véreddel,
Tsak parasztból lettél nagy eredetiddel. 6505
Mint paraszt tetted meg eléb érdemedet,
s Ugy kaptad ez által a nemességedet.

Igy a nemességet, lásd, parasztság teszi ;
És nemes korhelység, mely onnan ki veszi.
E szerint a nagy ur mind paraszt ültetés, 6510
Kibül úgy lesz osztán nemesi születés.
Az emberi nemzet vére lett hát nemes
Töb állatok felet s miveiben jeles.

Ha az érdem nemes levélhez ragadna,
Nemes gonosságban úgy egy se maradna. 6515
Sunda erköltsben van tsak alávalóság ;
Az érdemes szegény mind igaz méltóság :
Ha paraszt is ezzel, ha bir, nemes ember, —
De sok pompás, nemes tolvaj bűnben hever.

Romulus e világ seprejét szólította 6520
s Hazáját nagy gonosz tévőkből álfította.
Haramia sereg szalad védelméhez,
Tolvaj, gyilkos ragad bűnös kegyelméhez.
E már nem is paraszt, hanem rabló sereg,
Halomra rakot bűn és pusztító méreg. 6525

Hogy eset hát, mond meg, hogy e sunda ágon
Paraszt vétek legyen nagy ur e világon ?
Róma urává lesz minden uraságnak
s Mint polgár parantsol sok nagy királyságnak.
Fabius, Ciceró, Horacius, Brutus, 6530
Seneca, Trajánus, Antonius, Titus
El felejtethetlen régi hiv parasztok,
Mivel emelteték oly nagyra magatok ?

Jegyzés. Contarini, Venetiai familia régib 1000 esztendősnél.
Hovard hasonló nevezetes régi ház Londonban az Anglusok közt.

Tehát az emberi nemzet, lásd, parasztság
 És az uraságra legelső méltóság,
 Mert először ember lesz meg jó vérével,
 s Osztán tzifrálkodik nemes levelével.
 Így az emberi nem vérét meg alázta
 És érdemét paraszt névvel meg gyalázta.
 Elsőb hát mindennél a szegény parasztság,
 Ugy nő fel belölte itt, ott az uraság.
 De e szó: *nagyságos*, nagyság é lelkedben,
 Ha kába vagy s gyenge el tévedt eszedben?
 Ha már a születés maga fel áldozot
 És ostobaságra, bűnre el átkozot,
 Szép erkölts, ész nélkül kutya bőrdöd tsufság;
 Utállatra teszen tsak ki a szabadság.
 A tudatlan nagy ur, sunta e világban,
 Mint a ragyas dáma a szép társaságban.
 Arany szerszámokkal fel készítet állat,
 Rá nézel! rangja van . . . úgy vonítasz vállat.

III. Az uri méltóság eredetire tér vissza honnan származik.

A paraszt vér tenger, honnan a folyások,
 Futosó patakok emelik ki magok.
 A magas hegyekbe fel mind innen gyűlnek,
 Honnan tsergedezve ide vissza dűlnek.
 Rómának nagysága uraival együtt
 Ide fordult vissza, mert hatalma el nyűt.
 Messze van Dragottyán a híres Rómától,
 A világ sorsával fellyeb, aláb így hul.

Jegyzés. Dragottyán a Bihari Belényesi havasok táján, egy orosz oláh falu, melynek a birája, tanáttsa is tolvaj, Haramia.

IV. Az érdemetlenségnek érdeme.

Mi okon betsüllik hát a nemességet 6560
 s A familiában a nagy régiséget,
 Ha végre sem érdem, sem pénz, se posztó nints,
 Rongyos tudatlanon régi vért mért tekints?
 Mivel hogy eleid nemzetek szolgálták,
 Magukat nagy urak vérében formálták? 6565
 Mint kinos maradék azért meg érdemled,
 Hogy a jó emberek tekintsék a neved,
 Mint régi vitéznek rosdás, tört fegyvere,
 Mely egy régi háznál a sutban hevere, 6570
 Ha tanult emberek kezére kerülhet,
 Gazdájáért tükrös fogas alá ülhet.
 Igy a régi vérnek tzudar maradékát
 Tekintik, mint el tűnt érdemek árnyékát.

V. Betsi a régi vérnek.

Mi okon betsüllik hát a nemességet,
 A familiákban a nagy régiséget? 6575
 Ugy tartyák, hogy ha sok száz esztendők alatt
 Az embert oktattták, s nagy dologrul halhat,
 Vérébe a tüze fellyeb emelkedik,
 Esze, mind érzése nagyra nevededik.
 Oktatás, nevelés, szabadság emel fel, 6580
 Nem kevély az ember hátán üstekekkel.
 Gyalázatos színe nints büntetésednek;
 Szép tárgyak táplálják erejét lelkednek.
 Országos dolgokban foglalatoskodol,
 Száz országrul hallasz, tanulsz, gondolkodol, 6585
 Olvasva az egész világot ismered,
 Betsülletes módon keresed kenyered.
 A rang, jövedelem, tudomány, méltóság,

Nemes tisztelettel öszve vet társaság,
 6590 Véred meg tisztította, lelked fel emeli,
 Uri kevélységed szivedben neveli.
 Félsz a gyalázattul ; őrzöd minden tettered,
 Hogy meg ne undorítsd általa a neved.
 Ditsősségre vágyol, nints egyéb szükséged ;
 6595 Hir név let rangodban földi istenséged,
 Mellyeket meg nyerni nagy erkölts, érdem kel,
 Nem lehet fényleni paraszti tetteiddel.
 Végre a szép erkölts véredbe alá szál,
 És fajzások során természetté is vál. —
 6600 Apró gyermekidben, mihent beszélhetnek,
 Erköltsöd vonási meg ismertethetnek,
 És ha ezt így néhol nem tapasztalhatod,
 Oka ez, hogy ki volt attya, nem tudhatod.

VI. A paraszti a méltóság be nem fedheti.

Ha trónusra lép is a durva nevelés,
 6605 Ki tettzik belőlle a paraszti ültetés.
 Méltósága alól főbe szur vas szege,
 Mellyet bé nem fedez trónussának ege.
 Soha el nem törli semmi a nevelést
 Egészben, sem benned fajjal az ültetést.
 6610 Meg aláztatásban nem terem méltóság,
 Erköltsi kevélység és lélekben nagyság.
 Ha szegénységben kel sorsodat vontzolni,
 s A hogy más hegedül, mindég úgy tántzolni,
 Nem lehet érdemed, mely a méltóságban
 6615 Fogamzik s úgy nő meg uri szabadságban.
 Parantsolat, verés, rabság el hervasztya,
 A páltza, rabota élted meg aggasztya.
 A rabság, tudod, hogy nem ád nagy lelkeket,
 Bot, bilints le veri a bátor sziveket.
 6620 Ha látod, hogy helyben mindgyárt büntethetnek,

A mikor akarják, akkor verethetnek ;
 F . Örvény tételen kívül le huzhatnak
 És kívánság szerint jól meg botozhatnak ;
 Ha a mit akarnak, tölled el vehetik,
 És a voksod nélkül sorsod rendelhetik ;
 Ha három, négy felé ide oda huzhat
 Az erő s éltedre szüntelen ágyuzhat :
 Hamvadba halsz a nagy alázatossággal,
 Herkules se lenne már itt bátorsággal.
 A bot méltóságot nem nevel véredben
 s Ha vernek, oda vagy nemes érzésedben.

6625

6630

A parasztot sorsa tsinállya durvává,
 s A föld mivelése olyan ostobává.
 Durva ostobaság, hát neki érdeme ;
 Tsak oly betses, mint te, a paraszti neme.
 Ragyogó fényt ad a királyi székeknek
 És tudományt szerez a fő nemeseknek.
 Ha nem dolgoznának, néked kén dolgozni,
 Így hát Minervának nem tudnál áldozni ;
 Más lett érted paraszt, hogy te nemes lehess
 És oly ditsősséges eszközökig mehess.
 Parasztság szüli így nemes érdemedet :
 Ne gyalázd hát ember emberi nemedet !
 Olyan szükséges ő az alatsonyságban,
 Mint más felső rangján s király méltóságban.
 Minden eszköz úgy jó ; ha helyére teszed,
 Mind ártalmas rossz lesz, ha onnan el veszed.
 Lábadat kezeddél nem tserélheted el,
 És a sarkad alól nem nézhet szemeddel.
 A paraszt ur helyén szüntelen eszet kér,
 Az ur kasza nyelen, tudod, keveset ér.
 Had el hát, had legyen a paraszt parasztság
 És had fényeskedgyen közte az uraság.
 Hordozzon a lábad ; ragyogjon a szemed,
 Ismerd meg mindenüt szükséged és nemed !
 Az örök végezés tett itt külömbséget,

6635

6640

6645

6650

6655

Hogy abban mutassa meg a böltességet,
 Hogy a külömbségben egyenlőség legyen
 s E világnak OKA, mint Isten, úgy tegyen.
 6660 Sok szegény legénynek azért nints nagy esze,
 Hogy szomoru sorsa szolgálatban vesze,
 A fő rang ellenben azért olyan okos,
 Hogy sokra taníttják és jószágos lakos.
 Tudományt, nevelést, ha nem attz fiadnak,
 6665 Oda van a fénnye hertzegi rangodnak.
 A jól tanult paraszt el haggya véredet,
 s Lába alá teszi kegyelmes nevedet.

Rangnak, nevelésnek vagyon méltósága,
 Lassan égő tüze és nemes jósága.
 6670 A mikor már véred ezekkel meg tisztult,
 Kár ha szegénységgel megént hamvába fult.
 Sok esztendőtt kíván a vér tisztulása,
 Ki pallérozása s rozsdája hullása,
 A ki hirtelen lesz urrá, igen durva,
 6675 És manérja közt is rémitő goromba.

VII. A halandóságban egyenlőség van.

Az uraság, község a halandóságban
 Ugy születik, mint más s hal a méltóságban.
 A szivnek gyötrelme nem néz felsőséget,
 A viszontagság sem tekint ditsősséget.
 6680 Vérrrel búzgó bűnben keveri a trónust,
 s Boldogabbá teszi az urnál a koldust.
 Hertzeg, király, tsászár, Mogol, akár szent légy,
 Menydőrgése alól itt soha ki nem mégy.
 Egy királyi szék sints e széles világon,
 6685 Mellyet vér nem festet a fő méltóságon.
 Sőt a közép sorsu boldogab honnyában,
 Mint sok fejedelem széles vagyonában.

A méltóság el nem tilt nyavalyáidtul,

Szived keservitül és fájdalmaidtul.

N kérdi a menykő, alá kire szálljon

6690

A tüzes fellegbül s kit, hol, hogy találjon :

Kunyhó a vagy kastély, meg üti egy formán
s Nem-bánkodik osztán senkinek halálán.

Nintsen a szegénynél testeden töb tagod,

Tsak úgy érzesz, mint ő s tsak olyan halálod,

6695

Nints a halálban itt közöttünk különbség:

Ur, paraszt dül sirba egyenlő semmiség.

Mit tész, hogy tetemed sirjába pompával

Viszed s halálodban vagy oly nagy lármával.

Hol egy pap nem elég mondani, hogy éltél

6700

s Már most haláloddal porrá, földé lettél.

Ha száz papot hordasz sirodhoz rakásra,

Mind azt mondgya nem élsz s el még rothadásra.

Értz koporsó veszi magába testedet,

s Mint a szegény, tsak úgy nem érzed lelkedet.

6705

Sir halmodra is még mettzet követ tétetz

s Testednek hamvával élők közt kevélyketz.

A halálba viszed bé kevélységedet,

Szomorúbbá tevén így semmiségedet.

Hijába foglalod gyémántba tetemed,

6710

Semmit sem ér pompád, ha nintsen életed.

Elég uri háznak fénylet ékessége,

Melynek már oda van minden elsősege.

Garának gyermeki barázdán sétálnak,

Guba, bunda alatt a zöld gyepen hálnak.

6715

Soknak hire, neve emlékezetben sints,

Ugy el veszet benne a rang s nemesi kints.

Had jőjjenek ujjak : próbállyák magokat,

Ékesittsék ők is a származásokat,

Mindennek közi van hiréhez, nevéhez,

6720

Gazdagodásához és ditsősségéhez.

Ha téged is a sors régenten fel tanált

s Tsekély születésbül fő emberré tsinált ;

Ha vissza fordít már az eredetedre :

- 6725 Botsátkoz tsendesen paraszti véredre.
 Az Isten, természet adnak érdemeket
 Itt is és formálnak jó s igaz sziveket, —
 s Pompában ragyogó uri nemességhez
 Kegyelmekek nem kötik s tsak a fényességhez.
- 6730 A nagy házaknak is vannak bolondgyai
 És a felsőségnek idétlen fattyai.
 Az idő fel, le kap, hány, vét sebességgel,
 Repül, kaszál köztünk nagy kegyetlenséggel.
 Gyermekeit ki szülvén, megént mind meg eszi,
- 6735 El bontya kötésit s más életre veszi ;
 Ki fel, ki le fordul velle tűnésében,
 Bukik, emelkedik a repülésében.
 Nézd körül magadat : butszuz el nevedtül,
 Régi birtokidtul s uri életedtül.
- 5740 Öt, hat száz esztendő elég a nevednek !
 Áldoz te is, mint más a semmiségeknek !
 Cesárnak, Titusnak háza el enyészet ;
 Persepolis, Trója tsak emlékezet lett.
 Ha az ország város létében mulandó,
- 6745 Mit kíván magának egy szegény halandó.

VIII. A halál minden bánatnak véget vét.

- Tekints az egekre, forduly el a naptul,
 Néz le a mélységre, a hová minden hul !
 Ide eset Sámson az apostolokkal,
 Eregy a szentekkel s vitéz királyokkal,
- 6750 Had el a világot, fogd el tölle szavad,
 Nem te rohansz ide egyedül tsak magad :
 Mind utánnad huzod az ember világot
 s El temeted a most élő egész ágot.
 Halálodat senki meg nem nevetethi,
- 6755 Mert tuggya, hogy sirját el nem kerülheti.
 Örökös halgatás fedezi létedet ;

Voltál, nem vagy többé, nem érzed testedet.
 Tíz viz, levegő, ég, nap, mind vissza veszi
 Tőled, a mit adot s magán el széleszti.
 Ember, familia sirja közt nyugoszik,
 És benned az élet hamvában aluszik.
 Ez hát sohajtása sok familiának
 s Végső lehelletű régi nagyságának.

6760

IV. SZAKASZ.

Az ember mint magában meg különböztetet nemzet és ország.

Mesterség, tudomány kel minden országban,
 És nélkül semmi se vagy a társaságban.

6765

Tsupa természettel, ösztönnel kenyered
 Itt már a világon sehol meg nem nyered.

A törvény nem ösztön, a fegyver nem dorong,
 Az igazság haszon; s körülted ágyu kong.

Ha Herkules vagy is, el lő a kis ember
 Ólommal s erődben mestersége meg ver.

6770

A ravasz okosság nagy igazságodtul
 Fére viszen szépen s javaidban meg dul.
 Mondhatod, hogy nem így ítél a természet,
 Fegyverrel vagy ésszel, ha meg győz, ki nevet.

6775

Igazság, ha haszon a fő hatalomnak,
 A törvény jó kötés az egyes polgárnak.
 Valaki törvényt tész, lásd, fel is bonthattya
 s Bontya, nyereségét ha úgy meg kaphattya.

A fő hatalmak közt környül állás viszi
 A kötést, fogadást, akar ki, hogy hiszi.

6780

Ne azt ved hát, mit mond, hanem hogy mit tehet;
 Erővel és ésszel minden bátrab lehet.

Ha e nints, szomszédod kegyelmére maradsz :
 Mikor tettzik fel fal s ha reád üt, szakadsz.

6785

Lássuk hát, hogy áll fen külön egy nemzettség
 És hogy támad nálla böltesség, ditsóság?
 Hogy tartsa fen magát hirében, nevében
 És mitsoda dolgok follyanak eszében?
 6790 Hogy mit kíván tőlle külön boldogsága,
 És miben állhat fen a hatalmassága?
 Mire kel vigyázni az uralkodásban,
 Hogy el ne téveggyen az álom látásban?

II. Tárgya a nemzetnek.

A mely rész világban élsz, annak értékét
 6795 Tanuld ki, erejét, mesterségét, eszét.
 Vagyonát, hatalmát, erkölcsét ted fontra;
 Tekintsd fekvésében s onnan néz magadra.
 Szomszédoddal szükség kötések tenni,
 Sok erő közt nehéz tsak egyedül lenni.
 6800 A hol romlást sejtessz, állj fére okossan,
 Ki felejtven magad belőlle módossan.

Szomszédid küszködve had fárasszák magok,
 Kiméllyed magadat s mikor tsügged dolgok,
 Állj ki szép erőddel, szabj nékik rendeket;
 6805 Ily formán halad meg a tekinteteket.
 Ved el, a mi tiéd, mikor nem mozoghat:
 Az ember ha érzi, hogy gyenge, el halgat.

Kezed, eszed, erőd, vagyonod ismérjed
 s Vágyódásaidat mind ezekhez mérjed!
 6810 Ne hántasd erődet, ne keresd a tsatát;
 Meg tsallya a kevély az ilyennel magát.
 Oly ellenség végre győzedelmessé lett,
 Mellyet a másik rész előb ki nevetet.
 Győzedelmed közt is, ha veled békélnek,
 6815 Fagad el; hagy békét úgy az ember vérnek,
 A szerentse olyan, mint tsapodár kurva,
 Most meg tsókol, ölel s osztán hozzád durva.

Mérge meg veszteget, nyavalyával hágy el,
Ág vet szerelme s bél poklossá leszel.

Kétségbe esésig ne hozd ellenséged, 6820

Dühösségre fakad s el vész nyereséged.

Vagyon az emberben oly örök igasság,

A mely ellen járni tsak úgyan nagy gazság.

Szembe szökik vélled, ha fálnak szorítod

s Isten és természet ellen szomorítod. 6825

Azért a garázda s kötődő hatalom,

Magának mindenkor legnagyobb fájdalom.

Nem lehet pusztulás nélkül haddal nyerni :

Tudod, verettetve kel itt mindég verni.

A háboru okát eszedben jól meg rágd 6830

s Fejszéd gondolatlan ily nagy fába ne vágd.

Az igasság ellen lépést ki ki tehet,

De a világ nálla nélkül még sem lehet,

s Ha ezerszer téved is el ösvényébül,

Ismét meg fordul és ide vissza kerül. 6835

Miólta azt tartják, hogy egy nagy ne legyen,

Hogy rajtad nagy erőt vévén, meg ne egyen :

Minek rohansz másra, el nézik, mig vernek,

Ha foglalsz, rád mennek s onnan ki hevernek.

Pennával kel eléb már Európába 6840

A tábort forgatni s ugy menni tsatába.

Vizre visznek, vigyáz, irigy a szomszédság,

És mindég szemet szur a nagy hatalmasság.

Igérnek, meg tsalnak, magad fel áldozva

Vontzolod karodat; szomszédod okozva. 6845

. A nagy birodalom, ha szabad, ditsőséges, de örökké
véres.

Ha tartományodat nagyra ki terjeszted,

A messzeség miat tsak erődet veszted.

Sok országgal ha birsz, rád fordul ereje

És le vér Szyllának kevély makats feje.
 Szerentsés vezéred fenékkal forgat fel,
 Népeddel üt reád a töb kevélyekkel.
 Már a mig tsak foglalsz, mindég véred ontod
 s Mikor el szaggatnak, ismét magad rontod.
 Ha királyod tanáts, országod ne terjeszd
 s Töb töb nemzetekre fegyvered ne élezd.
 A mely vitézeid néked hódoltatnak,
 Rovásodra végre mind azok mulatnak.
 Hogy győznek, erődet nékik által adod
 s Oszmán a kezekbül üt agyon hatalmad,
 Hired, neved nézed véredben uszkálva
 És ditsősséged közt felére meg halva.
 Boldogság képibe tsak a szagát érzed
 s Nyugodalom helyet mindég tested vérzed.
 Mint az, ki orára a turót fel teszi
 És szagával hívza a gyurt zabot eszi.
 A boldogság nem hir . . . békességben terem,
 Nem jól vagyok, mikor tsak magamat verem.
 Tudod, az embernek legtöbb nyavallyája
 Fejébe van s itt nő annak termő fája.

IV. Anya nyelv, tudomány.

A tudományokat emeld fel eszedben,
 s A bölts természetet ismérd meg lelkedben.
 Az ostoba nemzet sunđa képet mutat
 És tsak azt tallózza, a mit más el hullat.
 Híjában van tronfod, ki játszák kezedbül,
 És tudatlan fejed tanultak közt el ül.
 Gazdagítsd, fényesítsd születet nyelvedet,
 Tsak ez emeli fel, hid el, az eszedet.
 Nagy számmal kel, tudod, tudományra menni,
 Egy néhány emberben nem tudsz böltsé lenni.
 Két-három mord okos honnyában dünnyögve

Nem visz böltességre, a szálláson nyögve.
 Fyves szobáiddal soha se leszel nagy,
 Ha a sokasággal mindég tudatlan vagy.
 És pedig más nyelven, tudod, tanult nem lész
 s Elméje örökre a rosdájába vész.

6885

Minden nemzet önnön nyelvén nemesedet,
 Azon okosodot, azzal hiresedet.

Attika görögül nyerte böltességét.

Róma deákságban vette ditsősségét.

Hijába küszködöl a holt nyelvekkel is,
 Soha se jössz sorba egy bölt nemzettel is.

6890

Jó a más kohából tüzet gerjeszteni,

Azt végre magadban eleveníteni.

Merits a kut főből; szórd széjjel nyelveden

s Emelkedj egekre ki tanult eszeden.

6895

(a) Nemzeti személyed a nyelveddel el vész,
 s Különös magadbul sunda maskarát tész.

Vasszer, Croat leszel salakká változva

s Név nélkül a többi nemzet közt habozva.

Igy, ha külön néven magad szép nem lehetz,

6900

Nagy eredetteddel, hireddel el mehetz.

Belé halsz az egész emberi nemzetbe,

Nints neved, sem léted polgári éltedbe.

Keserves el mulni hiredben, nevedben

s Örökre meg halni édes nemzetedben.

6905

V. Magyar erköltsi tulajdonság.

Ősi erköltsidet gyermek szokásokban

Ne temesd el, mert jók még azok magokban,

Jegyzés. (a) Magyar nyelvünknek meg maradását, vagy rejét mag részben a reformátusoknak köszönhetjük, az az állásoknak. A nállok szokásban lévő véghetetlen papolás, énekés, könyörgés, tanítás mind anya nyelven tétetik. Ki hitte volna, hogy Kálvinus, ki soha magyar nem volt, halála után égyszáz esztendővel is Genévából Pannoniában magyarul tanítson? Illyen viszontagságok alá vannak a nemzetek vettetve.

«Nemesi bátorság, szép állhatatosság,
 «Tsendes tűz, vitézség és józan okosság:
 6910 «Jámborság, emberség, szemérem, szelédség,
 «Halgató okosság és nyájjas nemesség:
 «Tsapodárság kívül fen tartot barátság
 «És durvaság nélkül való szép mulattság
 Mind olyan erköltsök, melyeket tisztelhetsz
 6915 s Elméddel táplálván, véllek ember lehetsz.
 Ha nints szép erköltsöd, tsak Finfinista vagy,
 Hijába a göögöd s rongyos pompád oly nagy.

VI. Hadi sereg.

Erős hadi népet tartsál a soldodon:
 Nints léted, ha erő nem fűg a karodon.
 6920 A házi katona szegény, keveset ér,
 Gyakorlot s fegyveres hadat bottal nem vér.
 Az eke szarvárul ütközetnek menni
 Kevés hasznot ígér, nehéz már így lenni.
 Az ellenség vagy szán, vagy nevet magában,
 6925 El sétál; rád se néz s fütyöl hatalmában.
 A katonasághoz fegyver, gyakorlás kel,
 Ármádát nem versz meg kapás emberekkel.
 Hogy a ki óltalmaz hát fegyverben legyen,
 Nem a kaszán, kapán és kezedből egyen.
 6930 Országnak nem paizs tsak irot törvényne,
 Erejében nyugszik; abban áll reményne.
 Hijában kiabálsz Isten, természetre,
 Ha meg győz, jármot vét benned az életre.
 A nagy erő, tudod, bottal okoskodik;
 6935 Lántzot köt nyakadra s azzal gazdálkodik.

VII. Kereskedés.

Jó kereskedésbe forogj a hol lehetsz,
 A meddig alkuval az eszeddel mehetsz.

Hogy mivel pénz birja, látod, a világot,
 Cíthes tárházadba kintset, gazdagságot.
 A kinek pénze nints, ajtó mellé vonul,
 Nem megyen piatzra s magánosan busul.
 Igy polgár sorsodnak pénz a lehellete
 s Tudomány, mesterség vissza felelete.

6940

VIII. Kötés, fogadás.

Meg tett fogadásod, hogy hiven meg álljad
 És a frigyedet szavaddal ne tsalljad,
 Ha hozzád nem biznak, tsak magadat rántod
 s A mivel kötöznél, azt magad el bontod.
 Jaj! annak, a kinek már senki se hiszen!
 Mind meg köp a többi s végre kárba viszen.

6945

A tsalárd hatalmat minden nép utállja
 És a hol teheti, tsak vermét tsinállja.
 Soha se felejtsd el: van lélek igasság
 s Nem ád ditsőséget, hidgy nekem, a gazság.
 Ha nints lelked, nem vagy az emberi karban,
 Formáját vontzolván, lakol fene vadban,
 De nem is birja meg a többit hatalmad,
 s Hitetlenségeddel földre teszed magad.
 Nints rutab a földön, mint a hazug nemzet,
 Ez a tzigány erkölts utállatra vezet. —
 A mit betsülletre, Istenre meg fogadsz,
 Ha meg rontod Istent, betsületet el hadsz;
 Nagubodonozor sorsát még érdemled,
 Hogy a természetet gúnyolod s Istened.

6950

6955

6960

6965

IX. Perelkedés.

Hogy a perlekedés javad ne pusztítsa,
 Sorsodat jobbittsa, szemed ne vakítsa;

Az ily aprólékot had per mesterekre,
 Tsak hogy vigyáz köztök a hasznos rendekre.
 Péter vagy Pál birja a falut, egyet tesz
 És ezzel az ország szegényebbé nem lesz.
 Tsak terhét viselje ki ki a köz jóra,
 Ne tekintsd ki áll, kis vagy nagy adóra.

6970

X. Pompa.

Soha az erköltsnek titkos kevélységét.

(a) Ne ted a pompába s drága nemességét!

Érdembe helyheztesd, hogy a méltóságot,

6975

Vitézi miveket, értelmet, nagyságot

Tsak a valóságban vegyen fel tzéljának:

Ne tsinállya kárát a fénnel magának.

Lehet tsendességgel fellyeb emelkedni

s A vagyonbul mások felet díszeskedni,

6980

De mértékletesség vezesse mívedet

És érdemek birják egyenes szivedet.

A gazdag nem úgy él, tudod, mint a szegény:

Hivalkodgyon, de ne legyen tsupán tsak fény.

A kinek egyebe nintsen pompájánál,

6985

Semmit sem ér hazád törvény táblájánál.

A birói székbe nem pénz, paszománt kel,

Tsak váz vagy, ha nem birsch, jó tanult lélekkel.

Elmédet tzifrázd meg szép tudományokkal

s Szivedet, ékesítsd fel igazságokkal.

6990

Ne aggyatok példát a bulyaságokra

Nagyok! és a pompás el pusztulásokra.

Had ne szaporodgyon a cigány kényesség

És az erőltetet haldokló fényesség.

Jegyzés. (a) A perlekedésnek akadályai, szövevényei, költéségei már oda értek, hogy egy szegény ember se perelhessen, ha tsak gazdaggal nem fog öszve, ki mikor perit meg nyeri jószágát el veszi s amaz ott sints, a hol vólt.

A mely pompa el veszt, bolondságot mutat
 Csak Tallós felé méri ki az utat.
 Mihent ditsősséged csak pompába teszed,
 Fényes bogár lettél; nints erkölcsöd, eszed.

6995

XI. Meg ismertető jele az alatsónyságnak.

Az alatsóny polgárt meg ismered arul,
 Ha hazud, ditsökszik, ortzája nem pirul.
 Ha vóltát erővel a nyakadra tolyya,
 s Annak tiszteletit belőlled sajtollya.
 Ha meg tsal szemedbe, de még sem szégyenli,
 Sőt a gyalázattyát nagy pompával nyeli.
 A kinek ortzáját meg nem pirithattya
 Még a Gyeheña is s ezt is el ólthattya.
 A tsalás, hazugság utálattá teszen
 És a tisztességből gazságra ki veszen.
 Hijába van pompád, ha nints tiszteleted,
 Utállatnak tárgya let fényes életed.
 A kik meg szorulnak, nállad hizelkednek,
 Pénzt kérnek, hajlanak elől s hátul köpnek.

7000

7005

7010

XII. Emberség, jóság.

A jó ember soknak hibáját fedezi,
 s Még a disztelent is tsinósan nevezi.
 Valamit magának igazságul kíván
 Egyenes szívében, másokkal is ugy bán.
 Nem tolyya személyét erővel előre,
 Nem küszdik, nem tsusz mász fel az asztal főre.
 Tudgya, hogy a hol van, mindenüt elől ül,
 s Hogy a fő helyekre zagyva sereg is gyül.
 Nyugszik érdemében mellyel nem ditsökszik,
 s Halgat szomszédjával, hogy ha jól tselekszik,

7015

7020

Nem kitsinyit mindent, hogy maga nagy legyen,
 Ha nem hívják, meg áll s másokra nem megyen.
 Meg nyugszik sorsában, hol sokat nem remél;
 7025 Jól vigyáz magára, de soktól sem is fél.
 Ha tántorodik is, esze helyre hozza
 És az eseteit soha sem átkozza.
 Durva módjaival erővel magára
 Nem huz tiszteletet: haggya más szavára.
 7080 E tűz, a ki szembe fut néki, el halad
 s A ki tőlle megyen, tsak az után szalad.
 Ő az emberségnek járja ösvényeit
 s Meg aggyák szabadon érdeme fénnyeit.
 Nem is azért beszél, hogy magát mutassa,
 7085 Hanem, hogy a dolgot meg magyarázhassa.
 A tsekélységek mind gyengeségekre
 Vetí s hideg vérrel néz semmiségekre.
 Mint fen kóválygó sas, a melynek nagysága
 Nem kapkod legyekhez s fent jár méltósága.

XIII. Nevelés.

7040 A kenyeret, ruhát hiv kezek tsinállyák,
 De az érdemeket nevelve formállyák.
 A testet erőssé, az elmét élessé
 Tegyed, az erköltsöt tsinállyad nemessé.
 Akár mely jó legyen benned a születés,
 7045 Keveset tész, ha nints okos neveltetés.
 Darabosan maradsz, mint gyémánt kövében:
 A ki nem tanul, nem láttzik meg eszében.
 Nem nő eke szarván Socrates, sem Plató,
 Sem Brutus, Scipió, Seneca, sem Cató.
 7050 Tudod, minden ember hogy vadon születik
 s Osztán neveléssel szeléddé tétetik,
 Ha meg nem tanítod oktalan állat lész,
 s Elméje vérebe örökre belé vész.

A messziség mindég által láthatatlan,
 Ennyire esik a böltstül a tudatlan. 7055
 Az ostoba, látod, tsak képet viseli
 Az embernek s magát magában nem leli.
 Ösztöneinek van által adattatva,
 Indulataitul szélyyel vontzoltatva.
 Egy szóra fel gerjed : mint tulok meg ökvel, 7060
 Fűnek, fának meggyen ; s tör, ront bolond fővel.
 Mentül nagyobb az ész, annál töb az ember
 s Állat az, a ki tsak ösztönében hever.

XIV. Erős test és annak alkotása.

Erős terhet kíván a külső óltalom,
 A hol testi erő nintsen, nints hatalom. 7065
 Ne tartsd gyermekedet árnyékon szüntelen,
 A fal közt az ember, látod, hogy szintelen.
 Ne óltalmazd gyomrát a vastag ételtül,
 Nem lesz izmos teste s ereje a péptül,
 Az ur lotsadékkal gilisztákat nevelsz 7070
 És származásid közt embereket nem lelsz.
 A Hottentot kinn hál ; tsak rontsolt hust eszik,
 A hol vizre tanál, bellüle jól iszik.
 Testének ereje meg halad bennünket
 s idejével felül mullyá életünket. 7075
 Mentül inkább rejted, takarod a testet,
 Annál nyugósöbbé teszed az életet.
 Erkölsöd pallérozd ; gyomrod had vastagon
 s Ha szalonnát eszik, ne törödggy fiadon.
 Széltül, naptul, hová ő is úgy születet, 7080
 Mint a hal a vízbe, mikor világra let,
 Soha ne oltalmazd ; mert ezt életében
 El nem kerülheti soha a testében.
 Ha nevelésében meg nem erőssited,
 Nagy korban erőre többé nem viheted. 7085

A mivel jól lakol ; ő abban pestist lél,
 s Mással enni, innya, lenni, aludni fél.
 A pásztor havon hál, azért nem náthádzik
 s Az ur sereg fal közt örökké turhádzik.
 Erős testel bátrab, hid el a lélek is,
 Mert van mihez biznom, ha néha félek is.
 Ott lehet fegyvered, de ha nints hozzá kéz,
 Tsak azzal nem lehetz győzedelmes vitéz.

XV. Hadi mesterség, tudomány.

A jó ütközetre hadi tudomány kel,
 E nélkül kevésre még a seregekkel.
 Hijába van néped, ha nints bölts vezére,
 Mindég haszon nélkül vész az ország népe.
 A sereg, mint holt test, tsak olyan magában :
 Vezérrel lelkesül s a viszi dolgában.
 Ha hát a lelkedben nints erő, okosság,
 Haszontalan a szám s a vitéz bátorság.
 Így ha mesterség nints s tudomány lelkedben,
 Nemzet ! tsalatkozol, hid el, reményedben.
 Fogyasszad mindenhogy a tudatlanságot,
 Ezt a szörnyü nyűgöt s boldogtalanságot.
 Tudományban nyer tsak a testi bátorság,
 s Ha nints olvasásod, meg ütöt a kórság.

A Görög a Persát verte, a hol lelte,
 Igen ! mert vitézit böltsesség nevelte.
 Azért, hogy szabad vagy, ide még nem mehetz,
 Vezér nélkül néppel nagy ütést nem tehetz.
 Egy ember egy hazát ditsősségre emel
 Sokszor bátorsággal s ki tanult elmével.
 Rómának vitézi tanultak is voltak :
 Scipió és Cesár tudománnyal holtak.
 A vad nemzet közt is a nagy Teodorik,
 Gengis kán, Gensarik s a vitéz Alarik

Böltse a többinél, azért győzedelmes
s rép is ez okon nekik engedelmes.

XVI. Az érdem magában természet ajándéka.

Vagyon oly érdem is, melyet nem tanulás 7120
s Tsupán tsak mesterség közt való avulás
Ád ; de a természet osztogat szabadon
Minden nemzettség közt e széles világon.
Nyájjaság, okosság , erköltsi nemesség,
Emberség, vitézség és kellemetesség, 7125
Szép tekintet, termet tettző mindeneknek,
Boldog ajándéki a magas egeknek.
Ez vagy más, nem tudod, tsak meg győz hatalma,
Nem is gondol vélle s meg van diadalma.
A kár mit mond, tsinál, szeb a más tetténél, 7130
Természet s igazság ragyognak eszénél.
Erejét nem tudod, tsak érzed elmédben,
Rád se néz s magához huz még is szivedben,
Mint az oly szép asszony, kinek nemes szive
Tekintetin láttzik s rebdes szemín ive. 7135
Magát is felejti, még is huz magához
s Önként kötöd magad kedves oltárához.
E hát az az érdem, melyet születés ád
És el nem törölhet sem irigység, sem vád ;
Mely sok nagy emberen tul a trónusokon 7140
Fénylet, boldogítot köztünk magánoson.

XVII. Gazdálkodó okosság.

Tsak okosság tart fen, noha oly szükön van
Eseteink közöt a zajos világban.
Kivánságainkat meg köti ; zaboláz,
Dolgotat vezérli és sorsodra vigyáz. 7145

- A dobzódásoktól élted óltalmazza,
 Ment a pompázástul s vagyonod halmozza.^(a)
 Mértékletességgel tart egésségedben,
 Kellemetessé tesz az emberségedben.
- 7150 Magad viselete minden polgárt kémél,
 Nem bánt mást s maga is sérelmétül nem fél.
 Láttya egynek, másnak, hol van a gyengéje,
 És el mellőzteti véle nagy elméje.
 Mihent mást sértegetz, tsak magadat ütöd,
- 7155 Hogy rád ne huzzanak, azt el nem kerülöd.
 Másokat kémélve őrzöd meg javadat,
 A bötsülletedet és nyugodalmadat.
 Szép vagyoniðbul korpával étetve,
 Nem vezetnek vakon eszeden nevetve.
- 7160 Okosság tudomány szülik tsak ezeket,
 Mellyek állatoktól tesznek embereket.
 Nézd a nagy ostobát ; olyan mint az ökör,
 Meg fogják a fülét és a jármába kör.
 A tudatlan nemes színét mutogatva,
- 7165 El szórja mindenét magát fojtogatva.
 Valaki jószágát adósságba veszti,
 Tudatlan, eszetlen és azért tselekszi.
 Ki van romlásának vakon tétettette
 És tudatlansága miat neveltette.
- 7170 Gonosznak, veszélynek mindég tudatlanság,
 Hid el, a kut feje és elme bolondság.
 Valaki magának pusztulást, kárt okoz,
 Nints nálla ítéllet tétel tiszta s haboz.
- 7175 A gonosz is mássát rontván, magát veszti
 s A tömlöztben vasban életét szenyveszti.

Jegyzés. (a) Természettel szereti az ember, ha maga kör
 tzi frát, tarkát és fényt láthat. Gyengeség volna tőle kívánni
 hogy ha gazdag is, úgy éllyen, mint a szegény. Mértékletessé
 rül van szó. Nem állhat ösztönének ellent. A Mopszita mezitele
 jár, bőrit még is tarkára festi, hogy potzison mutassék ünne
 pompát. Lehet ragyogni, de nem pusztulásoddal.

XV. A tudatlanság ostora a társaságnak.

A nyomoruságnak, kárnak nagyob része
Innen jön, hogy nintsen az embernek esze.

A mit a természet szab reánk, nem oly sok
És többel terhelnek, híd el, a bolondok.

Ezer nyavalyát is készítünk magunknak
s Könyvekkel áldozunk tudatlanságunknak.

7180

Nemzetek hibáznak ebben, mint emberek . . .

Fel s le forog rajtunk a szerentse kerek.

Ha felső hatalmad főben tehetetlen

És az ki vezérel elmével értetlen ;

7185

Ha okost oktalan nem különböztethet,

Igazat és gonoszt két részre nem tehet ;

Ha akár ki mit mond, maga helybe haggya

És jutalmát kire intézze, nem tuggya ;

Ha mindég mást kérdez, millyen az az ember ?

7190

A kire lázasztyák, annak a hátán ver ;

Ha nem ismér dolgot a maga fejétül,

Eszmélkedésébül soha semmi se sül :

El alélt hazája szomoru szint mutat

És tsak pusztulásra tsinállja az utat ;

7195

Meg marad úgy, ha hogy, szomszédgya meg szánnya,

s Had vesződjön szegény, azt mondja : nem bánnya.

XIX. A hit különbséget tűrni kel.

Vallásodra nézve ne légy meg vakulva

És szomszédod iránt gyűlölségbe fulva.

Ne rohany másokra Istened nevében,

7200

Ne áldozzál néki embernek vérében.

Tudom, vallásodban bizol s oltalmadat

Attul várod, hanem meg tsalod magadat.

A pogány, mint hited erős ellensége,

- 7205 Földhöz üt s meg halad erős vitézsége,
Istened mélységes, örök titkaibul
El nézi, hogy népe pogányok által hul.
Le vér a Töröknek kárhozot ereje . . .
Ez itt a dolognak rokon a veleje.
- 7210 Tudod, hogy járt véllek a Görög Tsászárság
s Ez előtt Mohátsnál a papos Magyarság.
A szent püspökök is rósa koszorukkal
Hijába térdeltek ott a töb buzgókkal :
Az Ur méltóztatott Mohametnek adni,
- 7215 Lásd, a győzedelmet s reánk veszélyt szabni.
Igy járt a szent Spanyol, tudod, a Belgákkal,
Elisabethával és az Anglusokkal.

- A keresztyénség is Jerusalem körül
Buzgóságbul, pénzbül s vérébül ki ürül.
- 7220 Le veri a pogány nagy hatalmassággal,
Ugy vontatnak haza a vert igazsággal.
A mentség, hogy az Ur fiait büntette,
A győző hatalmát tsak meg neveltette.
Szent Bernárd ígérte Istene nevében,
7225 Hogy győznek s látással jelent meg fejében.
És midőn szemére hányták ígéletét,
Nagyot nyelt s igy atta reá feleletét :
*Hogy a vitéz hivek erőssen vétettek,
Mivel bőjti nap is örökké hust ettek.*
- 7230 Egér utat kellett a nyügből keresni
s A ki nyilt ösvényre szemességgel lesni.
Eléb nyerne hittel, szép fegyverkezéssel,
s Az után el veszti mind a hus evéssel.
A vallásra ilyen dolgok nem tartoznak ;
7235 Az Istennek, tudod, vérrel nem áldoznak.

Jegyzés. Egy Jerusalemből meg tért Kuhu Péter nevezett szarándok lármázot fel mindent a Török ellen, ki maga is ár mádát gyűjtöt magának, mellyel rend, élelem és gondviselés nélkül indul el ; tsuda tételekre támaszkodván hitivel, min Mózes. Tsudák nem lesznek ; és az éhező hivek meg unván

Nem szorul hatalma erőtlen kezekre :
 Nen zza tettzését mulandó férgekre,
 Nem áll böltsessége gyenge értelmeden ; . . .
 Nevetnek az egek el tévedt eszeden.

V. SZAKASZ

az ember mint országló értelem, folytatása az előbbi
 szakasznak.

Felső hatalmadat az Egek rendelik, 7240
 Királyban, tanátsban fel ezek emelik.
 Akár így, akár úgy uttyában el megyen,
 Tsak törvénnel állyon s kegyetlen ne legyen.
 Uralkodásodban törvényt, természetet
 Jól meg néz ; és ne nyomd agyon az életet. 7245
 Ne hid, hogy kezedben mindenhatóság van,
 s Tsapáson kívül vagy a fényes trónusban.
 Hatalmad állását a népnek szívében
 Gyökeresztesd, mert rá szed titkos mívében.

Minden emberben van el rejtet makatság 7250
 s A maga eszére let meg általkotság :
 Ezentul kenyerét forgattya eszében,
 s Haszna, hire, neve ül méllyen szívében.
 Nehéz tsupa soldal mindent meg tsinálni :
 Nehéz hazájátul a népnek meg válni ! 7255

sokban hittel élni, Isteneknek szent nevében, ki az éhezőket
 lálja, rabolni kezdenek, kiket a lakosok annak az Istennek
 vében, ki a ragadozást bünteti, agyon vernek. General Kuhu
 ter pedig buzgóságával érkezik Jerusálemhez, melynek falai
 rászokásaira le nem omlanak. Szent Lajos frantzia király is
 a ment seregével, feleségével, hol meg is verettetet, el is
 rattatot s tölle királynéja is egy ifju török által el szeretttetet.
 y le verettetve, meg keserítettve vonszolta magával gyalázaty-
 át, fájdalmát hazájába vissza.

- Bajos meg fizetni pénzel az életet,
 Ebben az igasság más módot s ösztönt tett.
 A ki tüzet, vizét őrzi s fejedelmét
 Mint törvénnyel szabad szolga és élelmét,
 7260 Kő sziklánál, értznél erősebb hívsége,
 s Lehet a királynak hozzá reménysége.
 A személyesedet országló hatalom
 Nem kap hívséget, ha örökké fájdalom.
 Ki szereti magán a nagy szegénységet,
 7265 A sok nyaggattatást, huzást, vereséget?
 s Tsak nyomoruságot érzesz életedben,
 Ha nints segítséged semmi szükségedben.
 Mi köthet ezekhez olyan nagy hívséggel,
 Ha senki nints hozzád sehol emberséggel?
 7270 Az oly Istenségnek oltárt ki tétetne,
 Ki nem idvezítve örökké büntetne.
 Ki mennyen, sem földön soha sem áldana
 s Élted, halálodra tsak átkokat adna?
 A nép szeretete tehát fundamentom,^(a)
 7275 Akár hogy gondolkoz, én tsak ezt állítom.

Jegyzés. (a) Lehet-e oly okos, ki állította, hogy jobban tsá-
 nálya az országló értelem, ha a népet minden erejéből ki veszi,
 mellyel tettzésének ellene álhatna, az az, ha a felső hatalomra
 nézve émelgetőssé teszi; mint jóssággal igyekezzen erejét magá-
 hoz kaptsolni, mely foglalatossághoz nints mindenkor minden-
 nek kedve. Egy mord kedvű uralkodó a többi közt, ki függeni
 nem kívánna, zene bonát szerezhethet. Ezt felelik: had járjon,
 mind a mord kedve, mind a királyi erkölts, tsak az akarattya
 legyen törvények alá véve; a törvény meg felel mindenrül, De
 ki verje a természetet le annyira, hogy utolsó küszködésében
 szökést ne tehessen? valami természet ellen van, állandóságában
 nehezen öröködik meg.

Jegyzés. Kevés nemzet van oly az okosabbak közt a vilá-
 gon, mely ha gyötrettetik utolsó keservébe ne essen és ebbe
 esvén mozdulást ne tegyen. Ha hatalmad van ellene, le vagda-
 lod. Ugy láttzik végre, hogy a népeddel azért voltál eléb vigyá-
 zatlan, hogy az által lehet osztán ellene irgalmatlan, hol az
 együgyű rész mindég méltatlan áldozat. Ez már tudatlanságá-
 ban alszik. A tanultakra szükség vigyázni, kik körülöttesz van-
 nak. A tudatlanok mindég tudósoknak szoktak eszközül szol-

Haszon nélkül másért az ember nem szenyved,
Hog a szabadulhat, sem kötve nem senyved.
Soldokon, ha van is erős és vitéz nép,
Dolgod ha törésre jön, hatalmad nem ép.
Nints nagyobb bátorság néped hivségénél, 7280
És igazságodban vetet reménységnél.
Nintsen olyan erő, mely a természetet
Változtassa érted s szüllyön más életet;
Hogy a szenyvedésben leljen boldogságot
s Le verettetésben hasznót, igasságot. 7285

ii. Eléb a tüzet okosság gerjeszti s osztán dühösség vezeti.
tsak azért tétessen hát egy nemzet boldogtalanná, hogy ha
ha sorsának *

* A jegyzet itt megszakad.

A TERMÉSZET VILÁGA

VAGY

A JÓZAN OKOSSÁG.

HATODIK KÖTÉS.

1799.

HARMADIK KÖNYV.

A. TERNESZETI VILÁG

A JÓZSÁN ÖRÖSSZG

MATODIE KÖNYV

1790

HABERDIE KÖNYV

A JÓZAN OKOSSÁG.

I. SZAKASZ.

I. Az ember mint királyi Tanáts.

Könyvezve nevető homályos fényesség,
Minister! kis király! ritka egyenesség!
Ki méltóságodban félve uralkodol
És másokat hányva szüntelen hánykódog.
Setét függők között lapangasz titokban,
Ott fűzvén szivedet, agyadat magadban.

7290

Ha kilentzven kilentz dolgot végbe vittél
s A századik nem sül: unalomba jöttél.
Mindenhatóvá kel tsak nem épen lenned,
Külömben rettegve kel kenyered enned.
Sorsodat irigylik, utaidban lesnek,
És tsak azt látod, hogy rád menykövek esnek.
Száz szemmel néz éjjel, nappal magad körül,
Fel fordulsz s szomszédod el estednek örül.

7295

Jobbágy vagy s all király: tettzésed parantsol,
A ki egy hazának rosszat, jól tolmátsol.
Nagy tárgyakat kel fel venni a szemére,
Hogy maga ne vigye magát keservére.

7300

Sok száz ezer polgárt sorsával, ügyével
Vész fel egy tanátsos karjára eszével.
Sok milliomm eset támadt ezek között,
Hol a törvény, vallás, szokás, üzöt, füzöt.

7305

- Tekintet, adomány, igasság tettetnek,
 Sok ügy könyvet hullat s a bírák nevetnek.
- 7310 Száz ezer fel tétel, száz ezer ki fogás,
 Törvény, és ellene annyi által hágás :
 Szövevényes eszek, agyarkodó vadság,
 Királyi szándékok, nemzeti igazság :
 Házi el árulók ; külső ellenségek,
- 7315 Méltóságos rabok : Ur paraszt inségek
 Nyomkodgyák terhekkal az erős Minisztert ;
 Gyakorta kösübe tévén a nagy embert.
- Mi a király kedve ? és mi a nép java ?
 Mit tesz a miniszter s a természet szava ?
- 7320 Hogy kel hát szolgálni az ország hasznának
 s Az által kedvében lenni királyának ?
 Mutasd meg, mint esik a dolgok sorában,
 s Hogy igazította el az ember magában ?
- Ugy-é böltességed mindég tsak oda dül,
 7325 Hogy a király szivén a vágyódás, hogy ül.
 Kedvét kel keresned okos tanátsoddal,
 s A hová néz, oda tünni látásoddal.
- Gyengeségeibül veszed hatalmadat
 És tsak kedvezéssel viisszed fel magadat.
- 7330 Egy miniszter sintsen, ki ne hizelkedgyen
 Néha ; és urával sokszor ellenkedgyen.
 Nem szenyved a király szolgát kedve ellen :
 Véle ujjat huznod, tudod, lehetetlen.
- A millyen elméje, oly a miniszterség
 7335 És tsak nyomoznod kel ; e minden mesterség.
- Az ember mind okos, ha nagy a hatalma,
 Tudomány, böltesség előtte tsak szalma.
 Az erő büszkévé vagy makattsá teszen
 És a gyengék iránt garázdává leszen.
- 7340 Jól vigyáz, ha nagyok körül sürgesz, forgasz,
 Egy szó, egy mozdulás ; s az után tsak korgasz.
 Szülly, Kólbért régi, derék tanátsosok
 Vallyátok meg, miben volt boldogságotok ?

Kólbért utóljára unalomba jöttél

É alálod előtt már semmivé lettél.

7345

Szülli a helyedről, tudod, el kergettek

Henrik halálával s végre ki nevettek.

A kinek hatalmat adnak a kezébe,

Mindenkor okosab másoknál eszébe.

Ha felül haladod, halgatást parantsol

7350

s Legnagyobb erődben gyengeséggel vádol.

Tudgya a méltóság együgyűségeit

Bölsz színre festeni s fedezni nemeit.

Halgatásba rejti el tudatlanságát,

Hogy sok beszéddel ne sértse méltóságát.

7355

Nem tész a hivatal másnál okosabnak,

Böltsebnék, hivebnek és lélekben jobnak.

Riseliu tudgya forgatni kezében

Sorsát, állapottyát és fénylik eszében.

Hatalmas urának gyengeségeiben,

7360

És szabadon mehet mesterségeiben.

Királyja szemében sorsa változását,

Visgállya, keresi meg határozását.

Jegyzés. XIV. Lajos kébzelt ditsőségének aranyos fellegeiben győzedelmeiről álmodva Kolbert miniszterét véghetetlen pénznek adására erőltette. Mig volt honnan adni, kedvességben élt; nagy embernek ismértet; mikor az ország ki ürült, unalomba jött. Mintha a miniszter feje értz bánya volna, honnan a szín aranyak patak módjára kellene a cassába folyni. Ez a XIV. Lajos frantzia országnak legfényeseb tsillaga s legnagyobb ostora volt. A nép halálát meg értvén nevetve fakadt. Szüllit, mikor régi módu ruhájában néha az udvarnál meg jelent, az fjak ki nevették. Mihelyt IV. Henriknek helyét ostobaság, gonosság foglalta el; az igazságnak, böltességnek költözni kellett.

Jegyzés. Soha királyi tanácsos ennél szélesebben kiterjedet hatalommal nem birt; de nem azért, mintha királyához leg hibe s mások felet legérdemeseb let vólna, hanem hogy ura volt a gyenge.

A királyi széket a pártos hazafi nemesek, hertzegek, fejedelmi polgárok ellen meg erősítette, lelket adván királyának, a kiben nem volt; de nem ahoz való hivségből, hanem az uralkodásra való vágyódásnak tüzeiből. A nagy emberek hatalmát rigyelve ellenségeivé lettek; a király ellen is békétlenkedtek,

- Változó humorát tolvaj tekintettel
 7365 Szemléli, forgattya kérdés, felelettel.
 Hajlanak előtte, hajlik ő is helyén ;
 Haj szálon fűg malom kő hatalmas fején
 Parantsol, menydörög de néha reszketve,
 Hol hatalmassággal, hol majd esztét vesztve.
 7370 Nehéz magasságban tsendesen nyugodni :
 Zivatar forog ott, könnyü tántorodni.
 Tsak vak szerentséje mentette életét,
 Mikor ki tsinálták hire nélkül vesztét.
 Nem volt böltseb másnál, vak esete szolgált :
 7375 Semmi sem az ember, ha erre nem tanált.
 Nints oly tanult vezér, kinek szerentsére
 Ne legyen szüksége nyertes életére.
 Így, ha igaz ember józan okossággal,
 Nagy tudomány nélkül boldogit jósággal.
 7880 Ne hid, hogy mind oly böltcs volna a miniszter.
 Tsak úgy lát ; sok úgy se, mint más tanult ember.
 Nem lehet mindennek hivatalra menni ;
 Tsak annak, ki okos, a kormányon lenni.
 Kábát választ a sors, tudod, okos helyet,
 7385 Ugy látz hivatalban sok ostoba fejet.

hol ő magát személyes ellenségein boszulván, úgy láttzot, mintha hivségbül dolgozna, de tsak magáért fáratt. Mért költöt hát hivségbül többet a maga udvarára, mint a királyéra? Mért küldette a királynét számkivetésre? mért hitte, hogy ha ura eléb hal meg nállánál, uralkodni fog? Annyira meg hanyatlot egy időben, hogy már kegyelmen kívül volt s költözöt. Szerentsére sugja bé néki egy személy, hogy némely nagy emberek a spanyol udvarral a király ellen szövetkeznek: szalad; bé mond-gya s helyre áll. Öszve esküttek, hogy audientíán a király előt vágják le; egybe jöttek. A jel adásban meg egyeztek, de a király öttse, ki magára vállalta, féltében jelt nem adot és Riseliő életben maradt.

Jegyzés. Annyi tanult és igaz embert, a mennyit egy ország kisseb, nagyob hivatala meg kíván, tanálni nem lehet; azért kéntelen a társaság az igazakat fél gonosszal, a tanultakat tudatlanokkal pótolni. Sok hivatalban élő emberben se tudomány, sem ész, sem a lelki esméretnek egyenessége nem ismértetthe-

Keserve a hivatal méltóságának.

Nyügét a méltóság magával neveli,
 Egész bátorságát sehol fel nem leli.
 Székedbül miniszter, ved fel értelemre,
 Gyakran tsak egy lépés vét veszedelemre.
 Gróf Essex, Struens, Biron bizonyították,
 Boécus és más többekkel állították,
 Ritka tulajdonság ad itt bátorságot,
 Nem tudod, mi ejt el, vagy hoz méltóságot.
 Egész életednek érdemét egy eset
 El törli s székedbül ki kopva földre vet.
 Királyod kedvébe nehéz meg maradni,
 s Mindenben szerentsés munkával fáradni.
 Tsak a környül állás tész nagy miniszterré,
 Idő, mód, szerentse ki hirelt emberre.

7390

7395

III. Ki tett tárgya a hibás ministerségnek.

A miniszter tárgya mindig köz boldogság,
 Ura ditsóssége, tsendesség, gazdagság.
 De a köz boldogság, tudod, érthetetlen,
 És igaz mértékben tenni lehetetlen.
 Ki így, ki úgy mondgya, hogy lehet el érni,
 Ha a szerentséjét tuggya hozzá mérni.

7400

7405

Ez oly takaródzó, a mely közönséges,
 De a nyújtózkodókra még sem elégséges.
 Soha meg nem szűnnek, örökké rángattyák
 És néha magokon széllyel is szaggattyák.
 De nem ezért nehéz ez a köz boldogság,
 Hogy meg nem érthetné a mély halandóság.

7410

tik, mellyet minden lát, tud, ki vállat vonit, ki bosszuságra
 fakad, ki tsak nevet. Ő pedig világ láttára ott ül, senkinek se
 szolgálva, eszik, iszik.

- Különös haszon az, a mely belé buvik
s Ezzel igazsága szivedből ki hunyik.
A *magam haszna*, mint sugó lélek, rá száll,
7415 Ördöngössé teszi s ott is felibe áll.
Magát és királyságát meg különbözteti
Tölle s így a köz jót ez alá temeti ;
Tsak a koronának legyen ditsőssége
s A körül lappangva néki nyeresége ;
7420 A nép akár mere dül el ; ott nyöglődjön ;
Meg marad a földön, tsak had tépelődjön.
Soha ki nem esik a Világ feneke,
Itt a nép : e hát sok tanátsos éneke.
A kezekben vagyon : szorítsd mint spongyiát,
7425 Vagy tsafard sajtóban és ved ki a sirját .
Tele szívja magát a kövér harmatbul
Ismét s mindég él, látod, a dologbul.
Enyiben szeretik hát a szegénységet :
A gazdag nem száunya ; nem érez inséget.
7430 Mentül jobban törőd, annál inkább terem ;
Merjed, ki nem ürül soha ez a verem.
Had verejtékezzen, a köz jó abban áll :
Kézi munka nélkül reánk áldás nem száll.
Olcso eszköz a nép, bár legszükségeseb,
7435 És a töb tag nálla mind sokkal nemeseb.
A hasznost meg vetik, a tzifrát betsüllik ;
Pompához ragadnak ; a szegénnyt kerülük.

IV. Ösztön a hivatalban és tévedés.

- A szolga szívéhez bére van ragadva,
Hivségérül akár miként legyen mondva.
7440 Nem tenyészhetik ez nyeresége nélkül,
Sőt a buzgó szív is, ha nints áldás, meg hül.
Ditsőség nyereség ösztönöz éltedben,
Minden árkötsödben s legszenteb hitedben.

A kinek kezében rang, szerentse fénylik.
 M' en ható maga és a többi sinlik. 7445
 Mint bálványt tisztelik, szentségét imádván,
 s Színelt érdemirül előtte hazudván.
 Hízeltetésekkel füstölnek oltárán,
 Így vesznek szerentsét erkölcsöknek árán.
 Hatalmas urának ki ne hízelkedgyen? 7450
 Nints szolgál e földön akár ki s hol legyen!
 Tsak hir, név, bétűlet, szerentse kerüllyön,
 Lássa más, hogy legyen, sirjon vagy örüllyön.
 Akár millyen temjény tegyen áldozatot,
 Magát is füstöllyük fel a kárhozatot, 7455
 Áldozat képében legyen . . . ha használhat
 s Világi sorsunknak örömet tsinálhat.
 A király szolgálai felet mindenható,
 Mert boldogítása tettzik és fogható.
 Péter, Pál előtte minden dolgot takar 7460
 Ő pedig azt teszi véllek, a mit akar.
 Világi Istenség! vagyonnal idvezit,
 Pénz, rang apostola; és ezekkel térít.
 Előtte van a hass a gondolkozásnak,
 És az érzékenység az álmadozásnak. 7465

V. Tárgya és módgya az igaznak.

De az igaz tanáts tárgyát a köz jóban
 Veszi fel s nem evez soha ily hajóban.
 Ez ha hízelkedik tsak azért tselekszi,
 Hogy urának szívét a jóra meg veszi.

Jegyzés. Igaz a széles értelemben, hogy minden polgári
 let a köz jóban van áztatva és ha az ország pusztul, ki ki
 zenyved; de az is igaz, hogy egy minster a maga házánál
 ősséggel élhet akkor is, mikor a föld népe nyög és nyomoru-
 ága alat sinlik.

- 7470 Igaz nyereséget, ditsőséget keres,
De a más vesztével prédájára nem les.
Öszve tudgya szünni a köz igasságot
A maga hasznával s úgy szül boldogságot.
Lehet a köz jónak igazán szolgálni,
7475 Benne ditsősséget szerentsét találni.
Sőt ha hivatalban tsupán magadért vagy,
Betsületet a nép rajtad semmit sem hagy.
A király neve is ítéllet alatt van,
s Tsekélységgé válik sokszor a pennában.
7480 A világ elméje tész betsületessé
És a köz vox, köz hir igazán nemessé.
Senkinek se kedvez, lásd, az emlékezet,
Ditsér, átkoz s minden tettel fel fedezet.
A trónusnak fénnye a nép boldogsága,
7485 És a király úgy nagy, ha van igazsága.
Nép, király, tanátsos egybe van köttetve,
Egy forma lélekkel elevenítettve.
A miben egyik él, a másik abba van,
És mindenik pusztul külön tsak magában.
7490 Egy tag sem lehet ép testről le vétetve
És külön magában más helyre tétetve.
A szivednek vére köz minden részeddel
s Ugy vagy szépen épen egész termeteddel.
Örvendhet a tanáts, mikor a nép szenyved,
7495 De az átok alatt van s gyalázatban senyved.
És az ily szerentse ura elméjében
Könnyen meg változik s menykő áll hejében.

VI. A királyságnak fájdalma tévelygés a tanult és el rejtezet elmék közt.

- A vezér úgy hiszi, hogy egyedül szabad,
Vigyáz fő hatalom, költsön adod szavad!
7500 Hívsággal vezetnek a veszedelemre
És engedve huznak az engedelemre.

Ez hát az emberben legelső mesterség,
Mi függéssel lesz az urán elsőség.

A szolga hasznának fel keresésében
Le szál titkai közt szive mélységében. 7505
Egy király se láttya hiveinek szívét;
Tettbül, szóbul nézi, hol találja hívét.
Jaj néki, ha nintsen magának látása
s Munkája örökké a más javallása;
Ha nem tudgya kötni az emberi szivet, 7510
Meg nem tanulhattya a királyi mivet.
Előtte hajlongva oldalrul hitetik
s Magokat körulte szép móddal tettetik.
Minden nagy elmének van oly állapottya,
A melyben egészben magát nem mutattya; 7515
Egy okosnak szive mérhetetlen mélység,
Nem láttya fenékig más, tsak az Istenség.
Egy és más dologban, hogy tsinál, nem tudod:
Ide lő, amot hul a madár; azt látod.

A királyt székinél örökké sereglik, 7520
Kintsét, ditsősségét beszéddel nevelik.
Mivel valaki szól, dolgát mind ditséri;
El hiszi, érdemmel hogy az eget éri.
Azt tartya, hatalma már vég nélkül való;
Nem láttya, szúve hogy van rajta a háló. 7525
Igazságot mutat, mellyet dug előtte,
Mig a prédát Péter, vagy Pál el nem lőtte.
A király parantsol, de kézen vezetik
s Hogy ők tsak engednek, néki úgy tettetik.
Meg vagyon kötözve, másé lett hatalma, 7530
Sokat felül emelt magán bizodalma.
Nem láttya kötelét, mellyet magán vontzol,
s Hatalmával másnak a kedvéért hartzol.
Fényes méltósággal lép lántzai után;
Nézik, hogy szolgálja repdes a hatalmán. 7535
Meg esküsznek ketten, hárman vakságára,
Halókat teritvén hatalmasságára.

Szövevénybe viszik, melynek akadályát
 Nem látta s nem tугya, mere fussa baját.
 7540 Diolectianus tsászár, hogy ezt látta,
 El hagyta trónusát s a paszulyt plántálta.
 Az ország erszénnyét nyujtya királyának
 És jutalmát kéri érette magának.
 Böltsessége ez, hogy minden ember titkát
 7545 Meg lássa ; ő pedig el rejthesse magát ;
 Hogy tettetve rajta tettetés se lászson,
 Más tsak tévelyegjen ; ő mindent tudhasson.

A király hasznára forgatni eszközét,
 Amaz pénze közé dugja bé a kezét.
 7550 Az első is sijjet, hogy ezt mint használlya,
 Ez is néz, hogy hasznát merül, hol tanállya.
 Majd szolga, majd az ur lészén itt áldozat,
 Hald meg hát királyság ! tiéd ez a szóza !

II. SZAKASZ.

I. Az ember mint ijjesztő szegény.

A ijjesztő szegény oly, mint járó halál,
 7555 A kire az inség, mint a tábor, úgy száll.
 A föld alá süllyet, ha van is érdeme,
 Nem láttzik meg rajta már emberi neme.
 A szükség, szenyvedés öszve fonnyák testét,
 Szégyen borította el egész tekintetét.
 7560 Huzza vonnya magán rémítő formáját,
 Hol fót, rongy mutattya termetén ruháját.

Jegyzés. Felső, alsó hatalmasságnak, nagyob, kiseb rendü
 uraságnak ellene álhatatlan ösztöne, hogy szolgálai közzül valakit
 meg hidgyen, kinek mind addig szokot engedni, mig szemeit
 tsalárdsága által fel nem nyította. Testvéreinek, szüleinek nem
 enged ; és szolgálja vezeti. Risellieu királya által édes annyát,
 a királynét is számkivetésre üzette mindeneken uralkodva.

Tsak alamizsnára szorult reménysége
 És mint ötrő lélek, jár velle insége.
 Szeme rutul forog, ortzáján szemetes,
 A hol meg tekinted, képi rettenetes. 7585
 Kormos tekintetü, sáppadt is színében
 s Örök el alélás könyvez a szemében.

Nagy sebje fél oldalt vonnya le ruháját
 s Mint boglyát mutattya fején szörnyü haját.
 Kalapja tetején fűrtyei ki nyulnak, 7570
 Melynek karimái vállára konyulnak.
 Árnyéka alul néz ki, mint éjtzakából
 s Ugy mutat, mintha most jönne fel sirjából.
 Lábát nem nyujtya ki ; kutzorodva járkál,
 Térdénél gatyája nadrágából ki áll. 7575
 Elül lába feje ki bujt a tsizmáján,
 Nadrága ülete ináig tsüing allyán.
 Egy pikkely gombollya elől bé lajbárját,
 Oda néz, kaparász s le pittyeszti száját.
 Mentejének színe nem tudod ; el tévedt, 7580
 Lukká, foltá, rongyá s fonal öltéssé lett.
 A két térgye messze kalótyál előtte,
 Ugy jön rád fél guggon s porzik körülötte.
 E hát az a forma, mely siró inséget
 Rajzol le előtted s ölö szegénységet. 7585

I. A testnek keserves szüksége betsületet, erköltsöt, érdemet meg emészt.

Mi legyen hát, nézzük, e szörnyü szükségbül,
 Haldokló életbül s keserves inségbül ?
 Mikor törésre jöt, lássuk hát a dolgot,
 Mutassuk ki ujjal, az erő hol forgot. 7590
 Nagy, kitsiny szükségben az embert itt mérjed,
 s Miben él valóban, azon törd a fejed.
 A szükség rut kurva : tisztátalanná tész

s Vélle a betsüllet erköltsödből ki vész.

Álattá lesz vélle az ember nemében

7595

És nem ismerszik meg sehol érdemében.

Mit tesz itt, hogy ember s okos lélekkel bir,

Ha minden meg veti s teste, lelke sir.

Miben áll érdeme? ember méltósága?

Mit használ néki az ország boldogsága?

7600

Ha meg ölnék törvényt látnának ügyére,

Ezen kívül senki sem hajt életére

A hol mesterség nints, ily meg aláztatás

Nem jár az étellel s rut meg tsalattatás.

Tsak a ki nyomorék, a látzik szegénynek,

7605

A többi szabadnak és derék legénynek.

Nem gondol az ilyen már a betsüllettel:

A szegény oda van erköltsel, étellel.

Nem tud az éh gyomor emberségeskedni;

Kit senki sem tekint, nem vágy nemeskedni.

7610

Kötelességit sem tugya gyakorolni,

Nem tehet mással jót, fére kel farolni.

Ki látta koldusnak nevét tiszteletben?

Ki tekinti voltát e sinlő életben?

Az emberek közzül rongyos szined ki vét,

7615

Meg szünik mint ember lenni e kinos lét.

Testi szenyvedésed mindent el temetet,

Ész, erkölts betsüllet nálad semmire lett.

Meg elégítését kívánnya az inség,

Betsülletet, manért fel gázol az éhség,

7620

s A ki erköltsire már kevély nem lehet,

Mond meg, hogy mint ember, közöttünk mit tehet?

Mit gondol az éhség szép betsülleteddel,

s A porba tapodot sors tiszteleteddel?

Kenyér kel hát rokon, hogy betsülletes légy,

7625

Mint koldus ne kiálts s mint tolvaj, úgy ne tégy.

Gyanus a betsüllet ott, a hol nem esznek:

A szegények kérnek, vagy tsalárdok lesznek.

Mindent fel áldoz a nagy szükség magának . . .

Vége van benne az erkölts nagyságának.

Nem lehet hát ember a porban mászkálva, 7630

És a gy. azatban kéz lábbal uszkálva,

Az emberek közül léted ki záratot,

És még élvén lettél el kárhozot halott.

Filosofusra sem illik már szegénység

s Kedvetlen szint mutat a rongyos bőltesség. 7635

Tarisznyával, bottal gyökeret dörmölve

És az italodat markodból szörbőlve

Ha élsz, köpenyeged rajtad meg rángattyák,

A kutyát a pulyák mind reád uszittyák.

Garabontzás bolondot üznek életedbül, 7640

Oly formát nézvén ki a viseletedbül.

Nintsen oly kegyesség, mely a szegénységet

Jó kedvel viselje s türje az éhséget.

A néma barát is gazdag, szép vő legyén,

Tudom, inkább lenne, mint oly módos szegény. 7645

Epictetes, Zenon akár mint s hogy írja,

De a nagy szegénység érdemednek sirja.

Gyanus is az érdem, a mely nagyon szegény!

Leg aláb kenyeret szerezh a jó legény.

Tudatlan, vagy korhely, kevély, préda, tunya, 7650

Élhetetlen, tsalárd, vagy a gondot unnya

Nemes, akár paraszt; de a jó emberre

Örökké van szükség s ha nints, kap kenyérre.

Jegyzés. A tudománnyal, mesterséggel élő embernek, erköltsi érdemeire, az élet módja, kenyér annyira szükséges, hogy nélkül amazz benne fen nem tarthatod. Potyi ugyan úgy véli, hogy akár mely el senyedtet sors alatt fetrengjen is e világon azért Istenének választot edénnye lehet. Had járjon! ha nagy ember lesz is a más világon. Én tsak azt mondom, hogy itt semmi se vagy; a más világi ditsősségednek bélyege nints homlokodra sűtve, azért tsak annak néznek, a minek láttzol.

III. Az el szegényedés attul jön, a kit üt.

- Minden ház vesztének magában van mérge ;
 7655 Ritkán jön kívülről meg emésztő férgé.
 Gond nélkül prédálva. heverve osztanak
 s Mint ezüst, vagy arany oszlopok állanak,
 Posztós paszomántba varattyák be magok,
 Ragyogó pompára mázolván fel javok.
 7660 Készületet veszen ; épületet tsinál
 s Végre kenyér nélkül a szép fal közt meg áll.
 Szakáttsa szaladoz a tzifra ruhában,
 De egy font szalonna sints a kamarában.
 Délig kel futkosni az uttzákon széllyel . . .
 7665 Pompával koldulni s ebédelni éjjel.
 Nem baj ! tsak a tzifra falat mutathassa,
 Ha holtig örökké korog is a hasa.
 Eredj értekezni az öreg Nagy Pállal,
 Majd meg beszéli ő fel támasztot állal,
 7670 Millyen rendel ment volt a gazdagság régen :
 Minden volt még akkor még tul az elégen.
 Végre az urfiak fel paszomántozták,
 Kő falba vesztették és széllyel bálozták.
 Vigyáz, hogy meg maradgy a szép tisztességben,
 7675 Világ tsufja vagy a pompás szegénységben.
 Mutatnád magadat ; tугyák, hogy nints erőd,
 Nints eszed, azt mondgyák s ki száradt a velőd.
 Hijába ditsekszel fénnyes eleidben,
 Palatinusokban szolgált véreidben,
 7680 Tsak szomorub formát ad szennyes szinednek,
 s Töb kererüséget okoz a szivednek.

← *Jegyzés.* A filosofiai szegénység közt sok nagy érdemet látunk ; de itt a szegénység szán szándékos volt, mivel akkor álmétkodás és tisztelet köttettek hozzá. Epictetes tserép méts-nél irt, olvasot. Gyertya tartója sem volt ; de halálával ezen mesterségért is nagy summa pénzt adot, a ki meg vette. A mai világnak elméjében mind ezek már füstöt vetettek.

IV. Az ember magában gazdagodik és magában szegényedik.

Egy ember rá gondol, hogy katona legyen,
Szolgál, hadakozik s királyságra megyen.

Rómának tsászári voltak ilyenekbül . . .

Sorsal tsudát nem tesz, a ki tsak helyben ül. 7685

Volt pápa is olyan, ki életében koldult,
És mint fejedelem, világbul ki úgy mult.

Sertéseket őrzöt más gyermekségében
s Királyi, papi fő lett öregségében.

A deák egy bottal per mesterré leszen,

7690

Végre birtokába falut, várost veszen.

Erköltsel, elmével sok kis sorsu szolgák

Lettek már kitsinybül urak és nagy gazdák.

Nints nagy szerentséje minden nagy embernek,

De tsak ura lehet ruhának, kenyérnek.

7695

A böltsesség ritkán mászkál, hizelkedik,

Szerentséje, rangja bajjal nevedik.

Nem kergeti, mint mást, ugy a vágyódása ;

Nints rangért, pompáért semmi aggódása.

Erköltsi kevésység vezetí mívében,

7700

s Mindenén tul teszi magát elméjében.

Kegyelmet, adományt, kérni nehezen tud

És nyereségéért ur elöt nem hazud.

Szükségeken szenyved inkább, mint mászkállyon

s Magából tsapodár ur szolgát tsinállyon.

7705

Bor, petsenye, kenyér ha van kis módgyában,

Nem lesz száz aranyos gyürü az ujjában.

A nagy és kegyelmes nevekre rá nevet,

Jegyzés. Semmi sints a nemesi karnak nagyob gunyoltatása, mint a papi rendben való fel emelkedés, hol a legdurvább születés, püspök, cardinalis név alatt fejedelmeket trutzhat; és a fő fő nemesekkel, grófokkal kezit tsókoltathatta.

Meg éri magával s nyugszik, ha jól evet.

7710 Valami szín és hang, nem igaz boldogság,
Érzésidben keresd; mert ez a valóság.

III. SZAKASZ.

Az ember mint a gondviselés tárgya.

Tekints hát bölts lélek a természetedre,
Figyelmez szavadra s a testben létedre!

7715 Mi a gondviselés? kire, hogy tartozik,
Mi a rend, természet, a mely nem változik?
Mitsoda halandót áld most tsuda tétel;
s Asztalára kinek hul a menyből étel?
Szükség é tudával tartani az embert,
Vagy áldást egyedül természet által nyert?

7720 Mi mutat nagyobbat? az é, hogy magában
A teremtés álljon s más vigye dolgában?
Vagy hogy, egytzer már meg indulván munkája,
Magában forogjon minden karikája?

← *Jegyzés.* Az igaz filosofusi kevésység e világon legnagyobb és legártatlanab. Erkölti méltóságban határoztatik meg, ugyan azért a maga viseletében nem láttzik. Valamennyi ember a magabetsületire kevés, mind emberséges és szelíd; ellenben valaki külső kényességet mutat, erköltsében mind alacsony, galád és semmire kellő. A kiben erköltsi méltóság, kevésység, vagy *ambitio* nintsen, arul tész bizonyosságot, hogy magában semmit sem tanál, a mit betsülhessen és félthessen.

Az erköltsi méltóságnak kevésége mindig titkos, és külső tsendességében csak azok sejtik meg, a kik tuggyák ismerni magok. A gorombaság, sértegető, kényes maga viselet és durva szavak tsalhatatlan próbái a vad erköltsnek. Azért valamennyi goromba maga viseletű ember e világon volt, ha száz trónusos ült is, nemes szívvel, elmével egy sem birt soha. Az ember igaz nemessé csak az emberség teszi. Valaki másokat örömmel sérteget, önnön alacsonyosságának tudásánál fogva tselekszi. És azért kissébbit mindent maga körül, hogy nagynak láttasson. Azonban fertelmes módgya eszetlen személljét közönséges utálatra veti.

Oly órát tsinálni, melynek mutatóját
 Időre magad izzd s te taszitsd rugóját, 7725
 Az emberek előtt, tudod, eszetlenség
 És a mivedben is tsupa rendetlenség.

Tekintsd e világot, a mint van formálva,
 Magában áll, forog: úgy let meg tsinálva.
 A napnak melege e földnek kebelét 7730
 Termésre meg nyitnya s nyujtya eledelét.
 Ki terjeszti magát a kék térségekben,
 Éltét a plántákban, barmokban, füvekben.
 A felleg essőjét, nézd, alá hullattya,

Kaszállónk, vetésünk szépen meg ásztattya. 7735
 Eledelt, italt ad benne a természet,
 s Barmot hizlal, melynek kövérivel éltet.
 Ugy-é, okosság van, mint érzed, fejedben?
 Mely vezérlő angyal let az életedben.
 E vigyáz sorsodra minden utaidban, 7740
 Ez oltalmaz, oktat s vezet dolgaidban.
 Ha romlot vagy, sem meny, sem föld meg nem áldhat
 s Tsuda gondviselés néked nem szolgálhat.

Minden nemü hasznod eszeddel tsinálod,
 s Tsak úgy van kenyered, ha földed munkálod. 7745
 A ki eszet, kezet, vizet, földet adot,
 Napot, életedben örökké meg áldot.
 Ez a gondviselés teremtetésedben,
 A forgó időben és természetedben.

Ki hát oly szerelmes fia az egeknek, 7750
 Hogy imátkozásbul szóllyon a szeleknek?
 Hogy mihent fel kiált, nagy buzgóságára
 Esső szálllyon le a föld szárasságára?
 Egy ember tudná így szóval igazgatni
 Az örökös rendet s módgyát fel forgatni? 7755
 Engedjen az Isten örök végezése,
 Mihent ki jön száján az ember kérése?
 Magadra tartozik szives imádságod,
 Világot nem forgat fel a buzgóságod.

- 7760 Látod, minden idő keresztül megy rajtunk ;
 Szárazság, essőzés akár hogy sóhajtunk.
 Egyikben, másokban meg marad életünk,
 Noha mindenikben nagy búval szenvedtünk.
 Könyörgéssel töltjük az egész esztendőt,
- 7765 Még is szárazságnak találjuk az időt.
 Így, ha a természet forgásával szárad,
 Sóhajtásod vízért haszontalan fárad.
 Semmi Istenség nem áld természet ellen
 s Tsudából jól lakni, tudod, lehetetlen.
- 7770 Hogy az Ur a Dunát jéggel bé fedezni
 Méltóztasson : próbáld azért esedezni
 Aratás idején ! lássuk, ha meg értet
 És kérésed által a nyár faggyá, hogy lett ?
 Minden mozdulása ily a természetnek,
- 7775 Legyen bár ostora s áldása éltednek.
 Egy felleg dördülést egész világ hangja
 Fel nem függeszt soha, sem semmi szent rangja.
 Meg üti a menykő a szentek szentét is,
 A templom kárpittyát, az oltár színét is.
- 7780 Nem tугya az idő, mit tsinál Pál, Péter,
 A görögök szenttye, Kálvinus vagy Luther.
 Szabadsággal forog sorsokon keresztül,
 Vakon fut s nem láttya, melyik áll, melyik dül.
 Füleire siket ; szalad és kiáltást
- 7785 Nem ért, nem hall, úgy szór szélllyel ostort, áldást.
 Gyümölsit, gyermeket szüli, napra teszi ;
 Szünhetetlen aggya ; szünhetetlen eszi.
 Előtte születik, utánna mind meg hal,
 Így alkudt az idő itt minden állattal.
- 7790 Próbáld imádsággal ; fordítsd meg futását ;
 s Függeszd föl e földön rettentő dulasát !
 Hijába küszködik ezzel az imádság,
 Ki tartya idejét esső, mind szárazság.
 Nem tartozik tsuda már a kenyeredre ;
- 7795 Ésszel és munkával vigyáz élelmedre.

Nintsen boldogságod itt természet ellen,
És tsudák élned többé lehetetlen.

Isten az, ki rendet ollyat ne tehessen,
Mely osztán áltába magába mehessen?

Kézen fogva vigye minden lépésedet;

7890

Különös tettzése szüllye esetedet?

Minden emberi tett tsak Istené legyen,

Az ember akarát nélkül fábul legyen?

Ha az ember szabad akarattal élhet,

Az idő, természet érte rab nem lehet.

7895

Nem töb egy halandó a nagy teremtésnél,

s Töb az örökös rend egy árnyék embernél.

Mongyák; a jó Isten, hogy ha ugy akarja,

Kőből is ád termést, tsak körmöd vakarja.

Repülő homokon készíthetsz aratást

7810

És munka nélkül is hinthet reád áldást,

De a világon tsak egy Saraptabeli

Özvegy van, ki tsuprát mindég teli leli.

Fonákul volna így a világ teremtvé,

Kivánságaidnak alájok vettette.

7815

A természet rendi tehát fel fordullyon,

Hogy egy ember féreg vélle boldogullyon?

Nem tutta az Isten az ember hasznára

A rendet alkotni; ezért lett kárára.

Rend által boldogul e földön az ember.

7820

Ez a gondviselés: nem eszik, ha hever.

A buzgó Dámázi mindég imátkozik

Házában hasalva; semmit se dolgozik.

Az Ur kegyességét úgy meg is áldotta,

Hogy éhsége végre az ágyba fojtotta.

7825

Jegyzés. Nagy küszködéssel kellet a józan okosságnak és zűntelen való tapasztalásnak némely embernek határ nélkül aló együgyűségét ara birni, hogy világi élete módgyával tsu-
át élelmére ne várjon. Voltak ollyanok is, kik e szóból éltek: *Deus providebit.* De ha dolgozó kezek nem jöttek volna ezen
ös hitnek alamisnákkal készült segedelmére, lehet, hogy a

E hát gondviselés, hogy reggel imátkoz ;
 Osztán a házi gond : penna, kapa, dolgoz.
 Ez a : *ha akarja*, kedvéért nem lehet,
 Dolgozni, futni kel ! . . . az ember mint tehet !

IV. SZAKASZ.

Az ember mint asszony.

7880 Egytzer egy hiv anya vérében meg hevült,
 s Magábul életre egy testi angyalt szült.
 Láisz ez, a kinek kellemetességét,
 Isten asszonyokhoz hasonló szépségét
 A természet maga nagy gondal formálta
 7885 És a származásban magát meg halatta.
 Száz esztendő alatt egy vagy más nemzetben
 Származik ily állat a testi életben.
 A dereka sugár rendes termetivel,
 Az, mellyet rengő test hord kerületivel.
 7840 Ki feszült válla közt nőt ki kerek nyaka,
 Meg nyílt rósát mutat mosolygó ajaka.
 Tsendes pihegése emelgeti mejjét,
 Tűz érzés, gondolat ragadgyák elméjét.

providebit hiveit éhség által fojtotta volna belé a buzgóságba és tsudába.

Az író maga is ismert még a régi emberek közt olyakat kik az ilyen majorságbeli tsudákat hitték, de tapasztalásról semmi féle vallással élő világi szent nem viheti sehó soha.

Tudni kellene, mellyikünknek van oly hathatós imádsága kegyessége, melynél fogva szilva, alma fái Januáriusban öröme kedvére virágozzanak, de hetven Sion hegyénél erősebb hitte hiszi is, se hozza valóságra senki.

Had járjon ! ha voltak is tsudák, rendkívül való gondviselésék hajdan ; de mutas most ! Láthatz e világnál nagyob tsudát ? értheted, magyarázhatod, meg foghatod ? Had el ! hijábad kérded a Tisza partbul ki jöt kérész bogártul, hogy a Tisza mélysége mennyi ? sorsa neki az, hogy színén egy kis ideig kavargjon, osztán belé fullyon.

Fejét hirtelenül néha fére kapja,
 Katzagna, nem mér — a nyelvét harapja, 7845
 Tsendesülésre jön . . . tsak lopvást mosolyog,
 És az emberekben nézése tébolyog.
 Titkos vidámságot mutat a szemében
 s Vonulnak alyaki édes szerelmében.
 Nézd ! egytzerre mutat bánatot, ujlást, 7850
 El epedt vágyódást és el ragadtatást.
 Egy helybe néz, halgat : könyve majd nem tsorog ;
 Szeme úgy mutattya még is, hogy mosolyog.
 Titkos tűz ragyog ki nedves szemeibül ;
 Vonult ajakain édes mosolygás ül. 7855
 Fél hunyással néz rád, mintha álmodozna
 És Idáliákon Vénusnak áldozna.
 Színében tüzzessül nevetésre fakad . . ,
 Rá néznek . . . el pirul . . . és magára akad.
 Ablakba könyököl, lángol az ortzája, 7860
 Ujjai közt láttzik tsak mosolygó szája.
 Nézése sok édes gondolatot mutat,
 Mellyet a tekintet szívével meg vallat.
 Végre öszve szedi magát sebességgel,
 El indul sétálni tsendes kevélységgel, 7865
 Hódító méltóság ül diszes homlokán,
 Szemöldöke felet mint kettős trónusán.
 Isteni formáját mindenben mutattya ;
 Rád néz, mosolyodik s szived által hattya.
 Most királynét visel tsendes méltósága, 7870
 Másszor, mint gyermeknek, oly ártatlansága.
 Láthatatlan erő lebeg teste körül,
 Nem tudod, hogy a ki láttya, mind meg örül.
 Mint kavargó örvény, a mely huz magához,
 Ugy sodor ő kit kit teste állásához. 7875
 Ifju, koros, okos, bolond, mind meg hódol :
 Láisz szüntelen győz, a hol rá se gondol.
 Imádóit mentül inkább nem tekinti,
 Szivekre a tüzet annál inkább hinti.

- 7880 A mi mozgás, érzés, azon győzedelmes,
Az aggot vénség is vélle mind szerelmes.
Ifju legény vagy . . . képere rá bámulsz,
Mint bálvány meg feszülsz, szivedbe belé fulsz.
Hirtelen örökre ragad az indulat,
- 7885 Meg busulsz és szemed tsak nem könnyvet hullat.
Kébzéledéseid el viszik elmédet
s Szép álmok közt horgyák el ragadt szivedet.
Tenger szigetek közt a fellelge várakban
Tündérekkel jádzol, mulatz az ablakban.
- 7890 Honnan, hegyet, völgyet, mezőt, vizet nézel,
Nem magyarázhatván, hogy és mit érezel.
Viz partokon sétálsz Isten asszonyokkal,
Vagy Trója kapuin mégy ki bajnokokkal.
Tábort látz és hartzra késztet indulatod,
- 7895 El ragadtatásra viszen gondolatod.
Ezt el hagyván, ismét Olympusra repül,
Hol Isten asszonyok serege közzé ül,
Ezeknek szemléli ragyogó seregét,
Kérvén, ölelgetván a Nectárért Hébé,
- 7900 Diannával vadász ; Venussal fellelgeben
Jádzik, vigad, nevet a futó egekben.
Ugy érez, álmodik egy ifju feje,
Mikor szerelemben forr, ég az elméje.
Ez hát az az eset, a mellyet szívében
- 7905 Minden ember érez egytzer életében.
Ha Laisz fel ugrik végtére helyébül,
Két három szökéssel hozzád jut ; melléd ül.
Ször szál hegyre szökik testedből ki véred . . .
Ugy tetzik, ki ürül benned minden ered.
- 7910 Érzésed véred közt minden felé sziszeg ;

Jegyzés. Ha ifjuságodnak idején ember nemednek fényes seregét együt jádzani mulatni nem láttad ; ha közöttök sem éreztél, sem széllyel nem nézhettél, lehetlen tudnod értened, hogy mit beszéllek. Azonban ne hid, hogy a rajzoló ifjuságában véghetetlen szerelemmel élt volna. Ezt mind penna festi tsak.

Reszket, reménykedik, fél, nevet, hol piszeg.
 El tévedés között magadat sem leled
 s Hogy szélyyel el tűntél testedben, azt véled.

Kezed fogja, ölel; de hinned nem lehet,
 Mivel ily boldoggá a világ sem tehet.

7915

Az egész teremtetést érzed meg egytzerre;
 Lángban ég, úgy futkos testednek vér ere.

A világ beszéde mind nyelvedre szalad,
 De meg némulsz vélek és a szád bé tapad.

Egy szóval mondanád ki egész érzésed,
 s Nem halya szavadat, tsak a nyöszörgésed.

7920

Hiszed, mikor Láiszt végre meg kaphatod,
 Hogy boldogságodat mind fel tanálhatod.

Ó! jaj! a szép tűz nagyon fogyatkozik,

Ha kívánságának szabadon áldozik,

7925

Mert a házasságnak oly a kedvessége

Hogy meg keseredgyen olykor édessége.

Az öszve kötözöt élet mind meg nyögöz,

Fél lábon tántoltat s ölelés közt üldöz.

A házasság sirja a hév szerelemnek

7930

És nagy próba köve az engedelemnek.

Érd meg vélle, hogy ha barátságban élhetz

Benne s olykor, olykor mosolygással lehetz.

Bár angyallal lakjál, de néha kedvetlen

Az élet; mert, tudod, az ember eszetlen.

7935

Mig tárgyát nem leli, szomjazva kívánnya,

A mikor vélle él, néha meg is bánnya.

Igy a gyönyörűség egy s más házasságban

Meg alszik, tudod, ez kinos boldogságban.

Ha mégis társad hiv, jó barátod lehet,

7940

Éltétül életed sok örömet vehet.

Egy asszony, ki őrző angyal a házában,

Legfelsőb s nemeseb kints önnön ágában.

Királyné udvari gondgyának felette

És familiáját szerentséssé tette.

7945

Vezérlő értelem el rendelt honnyában

- s Tsendes gyönyörűség férjének ágyában.
 Okossága, esze házat ápolgattya,
 Sérelmét, hibáit szépen takargattya.
- 7950 Férje örökségit nagyobra terjeszti,
 Pompába, bugásba vagyónát nem veszti.
 Kimél, rendel, oktat, vezérel, házánál,
 Kintsét, betsületit hordozván magánál.
 Okostul, bolondtul egyre tiszteltetik,
- 7955 Még a gonosztul is hiven ditsértetik,
 Mert az érdem olyan szent természetében,
 Hogy a veszettet is meg köti lelkében.
 Gyermekait veszi drága köveinek,
 Pompának, ruhának, minden kintseinek.
- 7960 Ó! Scipió vére! nemes Cornélia! ^(a)
 Szült-é ilyen anyát többet familia?
 Róma erköltsidet szerette, tisztelte
 Es a Graccusokat véredben nevelte.
 Okosság, nyájjasság és tsendes méltóság,
- 7965 Anyai vezérlés, férjed iránt jóság
 Nemesítettek meg érdemes véredben
 Bár ha ma is példa lehetnél nemedben!
 Földi menyország hát, a hol ily anya van,
 És nevető angyal a gyermekes házban.
- 7970 De mikor egy asszony kötelességétül
 Ki kél és férjének hatalmára fel ül;
 Ha nem tanál kedvet már hivatalában
 És férjfit mutatna asszonyi sorában;
 Ha a kötelesség osztán tsak fetsegés,
- 7975 Kártyázás, prédálás, üres szó, retsegés;
 Ha buzgó szerelem vontzollya életét
 s Fel rugja előtte házassági hitét;

Jegyzés. (a) Cornelia kintsekkal meg rakot, ragyogó színű öltözetekben járni nem szokot. És mikor a fényes társaságokban közönséges ruházattal jelent meg, gyermekeire mutatván, így szólott: *Ezek az én ékességeim.*

Ha mindennap más más fején a fejkötő,
 És érdeme a ruhája száz öltő :
 Örökös keserve gyötrődő férjének, 7980
 Pusztulás házának s minden gyermekének.
 Asszonyok ! ti, a kik ilyenekre vágytok,
 Gyermekségbe vesztek s eszetlenek vagytok.
 Miért vesztegettek ? azért, hogy szeressünk ?
 Mi ! férfiak ? avagy, hogy rajtatok ne vessünk ? 7985
 Tuggyátok-e, mi tud szépen öltöztetni ?
 Kellemetességből is ki vetkeztetni ?
 Ugy-é ? természet ad egyedül szépséget,
 Hová erkölts, elme térszen kedvességet,
 És ha meg vagy áldva szépséggel, termettel, 7990
 Mért pusztítod javad annyi öltözettel ?
 Gyolts ruhában többet hódítasz kints nélkül,
 Mint sok olyan sunda, ki hertzezségben ül.
 Gyémántal ki rakot arany leplek között,
 A ki rut, úgy marad, hijába öltözöt. 7995
 Aranyos bodrodért senki meg nem szeret,
 Hiába pompázol : az ifju rád nevet.
 Sőt mentül ragyogób szinnel van termeted,
 Annál inkább bosszant sunda tekinteted.
 Fére mégy dünnyögve és száraz kortyokkal 8000
 Nyeldekled fájdalomad nagy ásitásokkal.
 Végre pénzed költve szegénnyé is lehetz
 És a társaságban egy felé sem mehetz.
 Már sundán, szegényen hová rejtet magad ?
 Kisértetté lettél, nints képed, nints javad. 8005
 Pihát vét utánnad, vagy szán, a ki meg lát :
 Rád gondol, rád nevet, vagy vonittya vállát.
 A szánakozásnak tárgyul ki tétetve
 Egy felől s más részről így ki neveltetve,
 Tudod, kegyetlen sors . . . le veri életed 8010
 s Tsak azért van élted, hogy kinozza léted.
 De bolondon nem fog soha a jó tanács,
 Nem hajtya erköltsit menykő, sem kalapáts.

8015 Szüksége feszíti ; de azért tsak ragyog,
s Hogy ő rá nézzenek, mint gyermek, úgy fityog.
Mintha tündér volna minden felé tűnik ;
Rutat és bolondot mutatni nem szűnik.
Végre a tündérnek zokogása hallik
És módi szerszáma adóssággá válik.

8020 A lármás életnek zugó örvényében,
Mint pillangó villog sok szövevényében.
Bágygyadt kívánságát friss tárgyal éleszti
s Magát erőltetve mindenében veszti.

8025 Az oly módi, mellyet bolondok tanálnak,
Osztán az okosok közzé hajigálnak,
Fel kerül testére, ha száz esztendő is,
Tudományt erőltet, hogy ha eszelős is.

8030 Ha nintsen költsége, jó férjét szorította,
Nem gondolván reá, hogy házát pusztította.
Fel nem függesztheti gyermeke el veszte,
Attya jószágait hiába szerezte.
Ha nints pénz, le fekszik, szeméből mérge hul,
Kiabál, ül, sétál, meg le fekszik, dül, fül.

8035 Udvarát, gyermeket árvaságra hatta . . .
Elég, ha a világ rakásra tsinálta.
Igy sartzol, erőltet ; költsönyre kényszerít
És férje házára adósságot terít.
Keserves férjéhez nem szól veszettsége,
s El duzzog egy hétig néma dühössége.

8040 A mit hív vitézek érdemmel szereztek
És onokáikra örökbe le tettek,
Szeretői közöt nagy katzagásokkal
Prédállya és szórja rut bulyaságokkal.

Jegyzés. Az ilyen értelmekkel és okokkal való írásnak azért nints soha sikere, hogy e világon egy asszony sem veszi magára ; örökké szomszédokra alkalmaztatván a rémitő rajzolást és minden sundaságot, mellyet az író fel fedez. Ha feleséged nehéz erkölcsű, józan okosággal kellene hibáíruul el hitetned ; de rossz erkölcsű asszonyhoz vagy a pulyka kakashoz józan

Hogy tsendesség legyen, a férje is enged
 És végtére v maga is meg téved.
 De tsak job zajgani az ily mérges vaddal,
 Mégis mint koldussá lenni a házaddal.

8045

V. SZAKASZ.

I. Az ember mint házassági hivség és nételenség.

Van a természetben oly édes vágyódás,
 Hogy az ember korbul támadgyon elő más.
 Asszonyok, férfiak öszve szerkesztetnek,
 Esküvések által egymáshoz köttetnek.

8050

Külön a házas társ, külön a nevelés,
 Tsak egyhez kötöz itt törvény, mind ölelés.
 Egygyé lett vérekben öszve keverednek,
 Gyönyörűségek közt másban fel ébrednek.
 Életét vérébül uj életbe teszi,
 s Itt él, ha halála az övét el veszi.

8055

Gyermekekben te vagy, te élsz magad nélkül,
 Ebben vagy eleven, mikor véred meg hül.

okkal beszélni egyet tész; sőt mentül világosabban meg mutatod hibáit, annál nagyob bolyognak állit és annál mérgesebben gyűlöl. Kevés asszonyban találod fel az emberi értelemnek nyomait ott, a hol kedvével ellenkezel. Böltessége, gyönyörűge, okossága tettetése. Azonban ez nem egy átallyában van mindenekről mondvá. Nagy tudományu, mélyj elméjü és sok esmes erköltsü asszonyok voltak, vannak és lesznek a világon.

De ha a férfiak közt is oly kevésnek van esze a házasságon, hogy lehessen meg állítani, hogy az asszonyoknak legyen, inek utánna a leányok nevelésével mindent el követnek, hogy kis asszonyok feleségekké válván esztelenségnél, makatsságnál ompánál, bugásnál és gyermeki kényességnél egyebet ne musssanak? Ha meg vetettük az együgyü szeléd nevelést, viselyük a terhét. Most a leányaink musikusok, tántzosok, énekek, nyelvsek, de még is job volt addig a házas férfinak, míg leány egész asztal felet se mert innya, tsak ne legyen kéntem poharát fel szóval el köszönni.

8060

Tehát tettzésednek széles szabadsága,
 És a természetnek sok hajlandósága
 Tsak egyetlen egyen függed fel örökre ;
 Vigyázni kel, kitül ered, a gyermekre.

8065

Az erős Istennek felséges szózatyát
 Aggyák, ki jelentvén benne akarattyát.
 Illyen erővel kel az ösztönt kötözni . .
 És a természetre rabságot öltözni.

8070

Mert, hogy tsak egygyé lesz egész életeddel,
 Nem lelsz törvényt olyat benned érzéssel.
 Társaság törvényre, tuggyuk, a házasság ;
 Nem éppen természet, hanem irt igasság :
 Nehéz meg kötözni az ösztönt törvénnyel^(a)
 Hijába biztatod, viszed jó reménnyel ;
 A mit érez és lát, ahoz ragaszkodik,
 A mi beszédben van, arrul tsak álmodik.

8075

Minden familia nevet lelt magának
 s Különös birtokot formált a javának.
 Gyermekait külön kenyerén neveli ;
 Mind a maga véri ; s kedvét benne leli.

8080

A társaság java szabad életünket
 Egy társhoz kötözi s le tartya szivünket.
 Nem lehet nevelés nélkül köz boldogság,
 Erre pedig első szükség a házasság.
 Tiltva van az asszony : meg kel házasodni,
 És kettős szükségbül rabbá párosodni.
 Ösztönöd kényszerit : a törvény kötelez :
 Asszony nélkül kedvet az ember nem érez.

8085

A házasság nagy jó s az országnak szükség,
 De az embereknek külön, külön inség.

Jegyzés. (a) Időnek, alkalmatosságnak, személynek nem léte ; fogadás, nem akarat, büntül való félelem, okosság, szemérem s. a. t. sok házas feleket meg tartanak egymáshoz való hivségben örökre, Had járjon itt közöttünk. De szép ifjat és asszonyt zárj össze egy esztendeig egy palotába fogságra, vendégellyed ott őket ! egy sints e világon ki meg állja. Ösztön ellen nints kegyesség.

Fogadást teszel, hogy holtig ezt szereted,
 De sokszor ne őrzed s ezerszer tetteted.
 A természet halgat; tsak titkon parantsol,
 Szóval enged, de a hatalma nem hódol.
 Nem nézi, hogy ezzel, ki, mellyik egygyesül;
 Van esküdve, nintsen, töllök tsak embert szül. 8095
 A fattyut or, fül, szem nélkül nem formállya;
 s Mint igaz gyermeket, olyanná tsinállya.
 E hát a természet, hogy ember emberrel
 Éljen, közösüllyön, mint egyenlő vérrel.
 Nem kér engedelmet, lád a fajzására 8100
 És tud tenyészni a maga rovására.
 Ki melyik házbul jön, kérd a természettül?
 Nem szól s a nevezet marad feleletül.
 Így, vagy úgy nevezik a familiáját,
 Ezt hivaták attyanak; ott keresd a fáját. 8105
 A kit házas társ szül; házadban fel nevel,
 Benne egész ország törvényes fiat lel.
 Egy nemzet vérében nehéz a külömbség:
 Tengerben tseppeket keresni nem szükség.
 Együvé van álva, úgy habzik a színén, 8110
 El terül, tornyodzik s fen áll a mélységén.
 Szükséges rendelés; keserves házasság!
 Magaddal küszködő két erős igasság!
 Mond meg a természet mitsoda feletted,
 Magadat ölében, hányszor felejtetted? 8115
 Keserves magaddal háboruban lenni;
 s Ösztöneid ellen törvényeket tenni.
 Szájával fogagygya; szive másat érez,
 A szokás s természet két oldalrul vérez.
 Az emberi nemzet tsak gyermeke legyék, 8120
 Nem nézi az anyát ettül, attul vegyék.
 Név, nevelés nélkül mivel egy sem lehet,
 Az e féle dolog költsönben el mehet.
 Különös házi baj az emberre nézve:
 De ez mind hazafi országra intézve. 8125

- Erős ösztön kellett itt a természetnek,
 Hogy fen tartója ő legyen az életnek.
 Így minden embernek, látod, hajlani kel ;
 Lehetetlen birni a nagy természettel.
- 8130 | És valaki mondgya, hogy asszonyt nem kíván,
 Hazudik s hitető képet visel magán.
 A ki szüzességre átkozza életét,
 Vagy kinnyába teszi, vagy el veszti esztét.
 Fogadását állya, mig meg nem ronthattya
 8135 s Hogy meg tsallya, módgyát fel nem tanálhattya.
- Házasság ! keserves, édes gyönyörűség !
 Mellyel meg áldot és büntet az Istenség,
 Mellyet ösztön, vallás, törvény parantsolnak,
 s Férfiak, asszonyok egy formán gázolnak,
 8140 Mikor egygyezik meg kettős igazságod,^(a)
 Mond meg, hogy hol van hát töb hatalmasságod ?

II. Öröm, vigasztalás, méltóság a házasságban.

- Egy polgár házában gyermekei közöt,
 Személylére első érdemet öltözöt.
 Házi fejedelem ; nemzettségnek attya ;
 8145 Ura gyermekének, hive és baráttya.
 Halhatatlansággal áll nemes vérében
 s Ezer esztendőig fen marad nevében.
 Gyermekeknek agygya által az életét ;
 Truttzolván a sirját és halandó létét.
- 8150 Így kezdődöt hajdan, lásd, az uralkodás :
 Ábrahám s Jákobon forgot ez az áldás.
 Az atyának vérét származásaiban
 Tekintik, mert érdem van szolgálatiban.

Jegyzés. (a) A természet a házassági hivségnek dolgába bé nem botsátkozik és csak azt tselekszi, hogy nem néz oda.

Ki terjeszti vérét, egygyes életét is,
 Sokasítván magát s emberi nemét is. 8155
 Vitézzel, birákkal adózik magából,
 Hazájának ekként szolgálván sirjából.
 Nézzed! a sirban is az ilyen tetemek
 Szentségek és benneki áldanak az Egek.

A mit ők szerzetek régen érdemekkel, 8160
 Azt használják mások most is életekkel.

Adós még a haza Hunyadi hamvának,
 Ki nem engedet a török hatalmának.
 Fizettyük áldással az emlékezetit;
 Ó! ditső anya, ki így szüli gyermekit! 8165

Itt láttya az atya, anya ditsősségét,
 Létét, új életét és gyönyörűségét.
 Az ország is adós marad érdeméért,
 Mert haszonnal ontja köz javára a vért.
 Ó! ki mondhatnád e a szülék örömét? 8170

A kiknek érdemért álgyák hiv gyermekét!
 Semmi sem rá nézve a házasság nyüge,
 Atyának, anyának meg van nyerve ügye.

Mikor unokáid már aggodt éltedben
 Círókállyák ortzád, szökdösnek öledben; 8175
 Nyakadnál meg ölel; ortzádat tsókollya;
 Láb új hegyre áll fel; kis testét pótollya:
 Mellyik musikáért adnád tsevegését
 s Karodon, öleden való enyelgését?

Ha asztalod körül nézed szépségeket 8180
 s Tsendesen mosolygó elevenségeket,
 Hol tsintalansággal a szemérmetesség
 Ugy jádzik mint nyájjas apró kis istenség!
 Hogy már az új élet bimbójából nyílik
 s Ölekre mint rósa bokrára úgy illik; 8185

El óltya szivedben a halál keservét,
 Halván, éleszt újra s meg veted félelmét.

III. Nételenség a pusztá és sivatag életben.

- Az ember nételen, gyönyörűség tolvaj,
 Pusztá magánosság sivatag gond és baj.
 8190 Nints asztala felet atyai méltóság,
 s Tsak úgy borong rajta a mord magánosság.
 Mint éjjeli bagoly huhokkal házában,
 És vontzollya magát itt, ott udvarában.
 Örökösen meg hal, nem marad gyermeke . . .
 8195 Nevét is el törli a mester éneke.
Itt nyugodjál, úgy mond, már semmiségedben,
El mulván éltedben, véredben, nevedben.
 Meg áll sirja szélén halálát songolva
 És végre ott hadgya ebédre gondolva.
 8200 Magad fujsz vatzkodban, mint a meg busult kan,
 Nem tudván örömd, miben, hol s mere van.
 Attyait magával, nézd, mind sirba ejti ;
 A világ a nevét, még él ; s el felejtí.
 A házasság terhét, igaz, nem viseled,
 8205 De kedvét, örömdét, érdemét sem leled.
 Halandó ! ne tekintsd itt a házasságnak
 Fájdalmit ! hajolj meg a szent igasságnak !
 Hunyd be szemeidet ! . . . kenegesd sebeit . . .
 Ez szüli hazádnak javát, érdemeit.
 8210 Meg szokja az ember végre igáját is,
 Örömdel viselvén a nyögét, baját is.
 Az anyával olykor kedvesség kötödni,
 Vélle házi gondod közt együt törödni.
 Méltóság az asszony, mikor gyermekeket
 8215 Szül véredben s nevel derék embereket.
 Bötsüllyed, mert nintsen ára érdemének . . .
 Korona házadnál és fénnye szemének.
 Mikor reá zajgasz, akkor is szereted ;
 És ha meg bántottad, öleled, követed.

Még a baj is kedves a jó házas társal, 8220
 Hozzá szoksz, ügödhöz és nem élhetz mással.

IV. Ellen vetés a házasságban.

Nekem ugyan nem kel a szegény házasság,
 Ugy mond *Diderodi* ; mert a nyomorúság.
 Ördög emésztesse magát a mérgekkel ;
 A küszködgyön véllek s buzgó szerelmekkel. 8225
 Szüntelen vágy, kíván, kér ; vakit szememben
 És mint rabló tatár, oly az erszényemben.
 Mindég ujságolna tzele tzulájával,
 Egy országot hirben kever a szájával ;
 Valamit máson lát, meg kel néki venni, 8230
 Ördög légy vagy Angyal, nints véle hogy lenni.
 Mint a gyermek truttzol és tsak makatskodik,
 Haragszik, parantsol, üt ; nem okoskodik.
 Irigyli szerelmét a széles világtul,
 Ő adna, tsak tudna, mindennek magátul. 8235
 Hogy a férfi világ tsak ötet szeresse,
 És gyönyörüségét mással ne tehesse.
 Már férje meg vagyon s ujjak után szalad,
 Rád se néz s melletted másokkal el halad.
 Ha már kinod izzaszt s könyved szemedből hull, 8240
 Szívében meg nevet ; kívül tettet, busul.
 Ezer a mentsége, mihent meg szállítod,
 Soha igazságod itt meg nem állítod.
 Ha világ nem lesz is, igazsága vagyon
 Akár ki hogy itél, tsak hátul maradgyon. 8245
 A mennyet és földet hiába mutatod,
 Nem láttya, rád kiált : nintsen, tsak hazudod.
 Nem kér a világtul élni való eszet,
 s A ki kedve ellen szól, mind esze veszet.
 Rá megy, a mire vágy : nem állhatz ellene, 8250
 Ha világ süllyedés, föld indulás lenne.

Az ember a mennyi, mind tsak ötet nézze
 s Maga viseletit kedvére intézze.
 Tégedet meg kötöz emberi értelmed,
 8255 El unod a hartzot: nints véle mit tenned.
 A veszekedésben ő még kedvet tanál,
 Neked, mint férjfinak, tsatározni halál.^(a)
 Meg fárad a hartzban végre bõltességed
 s Gyeplüjét utánna veti emberséged.
 8260 Füttyülni, danolni kel vagy fére menni,
 Akár ásítani s halgatásban lenni . . .
 Valamennyi bõlt van, tsak bolond előtte,
 Ha kérte s tettzését mind be nem töltötte.

V. Inség a magános életben.

De felelj hát reá, mi a nételenség,
 8265 Mi benne az inség és erőtelenség?
 Sok szerető jobban keserit éltedben,
 Mint tünnél, szenyvednél a feleségedben.
 Mert attul szenyvedni fájdalom, gyalázat;
 Ennek, ha engetz is, nem olyan áldozat.
 8270 Szeretőd, ha gyáva vagy, a sutra kerget,
 s Mint kovász fán a hurt, ujjain tekerget.
 Mérgét engeszteléd fattyait tzifrázod^(a)
 És meg izzadsz, a mig nyakadrul le rázod.
 Nints atyai öröm gyanus gyermekedben,
 8275 Nints véle ditsósság, hir, név a véredben.
 E bal kezes társad nagyon ápolgatod
 s Inasodnak, másnak gondal tartogatod.
 Nézd! a házasságnak tsak terhét viseled,
 Gyalázattyában élsz s örömét nem leled.

Jegyzés. (a) A szép nem ezekre úgy felel, hogy had járjon,
 de itt bolond asszony rajzoltatik; tegyük mellé a bolond férjfiut
 is; úgy láttzik meg, melyik másásab marha.

Ha pedig őrized magad az asszonytul, 8280
 A gyönyörűsöd kaputzinusba ful.
 De mint fonnyadt barát komor lakásában
 Bé zárva, ki él úgy a szabadságában?
 Tűznek, víznek néki hajt az üződő tűz
 s Ifian ösztönöd pokolba is bé űz. 8285

A magános ember pipájával mulat,
 s Akkor boldog, mikor igen sokat alhat.
 Tapogattya magát: üres a kebele,
 Életet, örömet vérében nem lele . . .
 Mint nyájját tévesztet, tsak úgy bűg magában, 8290
 Asztalain motoz s gunnyaszt a szobában.
 Jön, megyen ajtaján; ablakán kuttog ki,
 Rántzolt orral, szemmel néz, jön-é valaki.
 Végre nagyot ásit; kutyáit szóllíttya,
 Visla, pudli, kuvasz mind össze állíttya. 8295
 Füttyönget nékiek; ezek ordítoznak,
 És a háza körül széllyel szaladoznak.
 Ki sétál közzülök, tselédihez megyen,
 Egyet mást szemre vesz, mongya, hogy mint legyen.
 A mit százszor mondot, újra kérdi tőllök, 8300
 Ásit, törli száját s el ballag előllök.
 Nints kinek mondani, asztalánál *tessék*,
 Küszködve módolván azt is, hogy ehessék.
 Nem ölelik térdét a kedves gyermekek,
 Asztalánál ételt, bort tölle nem kérnek. 8305
 A kementzébenél felére aludva
 Ül, mint füles bagoly, magára borzadva.

Jegyzés. Az író nételen, de rólla nem tehet.
 Minden félét, tudod, az ember nem vehet.
 Elégszer akarta, de soha el nem sült.
 Most pedig már koros és a vére meg hült.

VI. A házasság erős tartozás, szoros kötelesség.

Ha atyáid hozzád véreket le hozták,
 s A szüléi bajnak magok fel áldozták,
 8310 Miért ölnéd te meg benned szép véredet,
 A familiádat s oly régi nemedet?
 Hibáztak é velle, hogy tégedet szültek,
 s Vérekben előtted sokkal meg nem hültek?
 Jó volt e világban, látod, széllyel nézni,
 8315 Lehet hát e hasznót másra is intézni.
 Ha te kedvel nézed napodnak világát,
 Ne fojtsd hát meg nállad nemednek töb ágát.
 Nézték az atyáid, jó nézni neked is;
 Enged meg, véredből had nézzék mások is.
 8320 Péter, Pál halandó; a vér halhatatlan
 s A ki szánt szándékkal veszti, háládatlan.

Tartozik az ember vérével áldozni
 És a társaságnak sirjából adózni.
 Asszonnyal nem élni természet ellen van:
 8325 Meg vész a természet pár nélkül magában;
 s Valaki e kötést erővel meg veti,
 Rejteekben keresi s nap fényen tetteti.
 Nints vitéz, sem kegyes, ki a természetet
 Le verje szívében és a szeretetet.
 8330 A nőtelen magát, látod, erőlteti,
 De ezt a szívében maga is neveti.
 Mindenik jól érzi, hogy velle nem birhat,
 És vérében annyi erőt nem szorithat;
 De még sem vallya meg egymásnak szemében
 8335 s Nevetve tetteti ki ki életében.
 Ezt a komédiát szemmel látó vaknak
 Nevezik s úgy jádzák a tudatlanoknak.

VÉGE A hatodik kötésnek.

A TERMÉSZET VILÁGA

VAGY

A JÓZAN OKOSSÁG.

HETEDIK KÖTÉS.

1800.

A THERMISTET VILAGA

A JÓZAN OKOSBAG

1800

A JÓZAN OKOSSÁG.

I. SZAKASZ.

Az ember mint okosságának uralma és örökös tudatlanság.

Mit tsinálsz hát lélek bennem okoskodva,

E világot nézve s rólla gondolkodva ?

Egész életedben tanulsz magánosan,

8840

És semmit sem értesz meg ilyen okosan.

Nézed, hányod veted a régi böltseket,

És a vallásban ki hirelt nagy szenteket.

Szólnak e világrul, de meg nem érthetik :

Egy se tudván, mit mond, ha reád kérdetik.

8845

Azt ugyan jól tudom, hogy semmit sem tudok :

Ezt vallyá Socrates ; én is annyit mondok !

Szent Pál az Istenrül addig okoskodik,

Míg nagy okaival el nem tsillapodik.

Fel kiált, hogy valyon e nagy böltsességet

8850

Ki meríthetné ki és az Istenséget

Meg érthetetlennek vallyá kiáltása

s Törvényt elénkbe szabja szent vallása.

Mennél jobban reá gondol elméjében,

Annál kevesebbé láttya a fejében.

8855

Igy tész vallást Rousseau a nagy Istenségrül,

Tudatlanságunkrül és a gyengeségrül.

- Plátó nem érti jól maga is, mit beszél ;
 Kébbelődésekkel, gondolt lelkekkel él.
- 8360 Álmodások közt utazik, vágyódva a viszi
 s Hogy titkot fedez fel, téve azt hiszi.
 Ki tér határából mélyj gondolkodása,
 s Világban világot épít álmodása.
- Isten, természettrül, a ki belé látott,
- 8365 Azt vallyá, hogy érti titkait : hazudot.
 Mond meg hát, mit értesz meg a teremtésben ?
 Mit a mord halálban ; mit a születésben ?
 Mig nem születél is kellet más formában
 Lebegni, mozogni, élni e világban,
- 8370 Ha meg halsz, test maradsz ; semmivé nem lehetz,
 Tűzben, vízben, égben, földben mindég élhetz.
 Hiszed, hogy lelkedben bódogab helyekre
 Utazol végtére, a ditsó egekre ;
 Hogy hamvad is testé változik sirjában,
- 8375 Lelke le szál közzé s fel ébred magában ;
 Hogy érzések nélkül fogsz élni lelkedben,
 s Álom, étel, ital, nem lesznek testedben :
 De nem foghatod meg, ugy-é, értelemmel,
 Szem bé hunyva hiszed vakon s félelemmel,
- 8380 Mi a nap ? habzó tűz, a mely meg melegít,
 Mint Gassendi mongya s hideggel elegyít.
 De tsak mívét érzed, tovább velle nem mégy,
 Akár millyen régi és hirelt okos légy.
 Tudod é érzésed, mitsoda szivedben,
- 8385 Gondolattal a vér hogy romlik testedben ?
 A mi nem test annak, a mi test, hogy árthat,
 És a test ő benne mért pusztit, hogy ronthat ?
 Mi közü van egyik félnek másikához,
 Gyönyörüségéhez és a fájdalomához ?
- 8390 Mikor halva fekszem, lád, a lelkem élhet,
 Testem fájdalmi közt kedve mért nem lehet ?
 Mennyire különböz az élet és halál,
 Testemtül a lelkem olyan messzére áll.

Mért üti hát őtet minden viszontagság

Egytzerre testemmel? bú, gond, nyomoruság?

8395

Érzed hát magadat, látod, még sem érted,

s Az Istent eszeddel, azt mondod, fel érted?

Hogy tettzéseiben soha se hibázol,

s Hitedben kedvének jót tsak te áldozol.

E nagy örök létet Thales, a világot,

8400

Folyó testé teszi s minden valóságot.

Értznek, kő sziklának a habzó lágyságban

Aggya keménységét és folyó higságban.

Anaxagoras szól a nagy értelemről,

Ki mindent rendbe vet és mive között ül.

8405

Ezeket s többeket mind el beszélhettyük,

De azért a világ hogy van, nem érthettyük.

Ugy é, érzed, látod a nagy természetet,

Még sem foghatod meg benne az életet.

Fel elevenedik a bogár vér nélkül

8410

És sok véres állat télen halálban ül.

Tsontá fagy, még is él . . . a tüztől el szalad: (a)

Ujra teremti a meleg és meg marad.

Miben nintsen élet itt a természetben?

Mi lehet örökös holtá e nagy testben?

8415

Te néked hogy nagyobb az elevenséged,

A fát holtnak nézi nagy együgyűséged.

De ha le nem vágod, mint élted virágozik

És növéseiben ő is el ágazik.

Ily, vagy oly formában a világ mind élhet

8420

s Ez örök életben holtá semmi sem let.

A mit holtnak nézel, az a maga sorján

Él, mozog, tart, lebeg s meg marad a fáján.

Jegyzés. Örök test. Materia universalis. Thales úgy véleke-
z, hogy ez a materia fluidum és egy átallyában az uralkodó
ze a többinek.

Jegyzés. (a) A hőjeg, egy kis fehér állat, télen meg fagy,
ha fel melegítik a tüznél, fel éled. Nagyob az ürgénél.

- A medve nem eszik télen, de mindig él,
 8425 Tsak a talpát nyallja s döglésétül nem fél.
 Az meg hal, fel támad ; e él étel nélkül,
 Az halál életben s ez a ha tban ül.
 Talán a halál tsak vetkezés, öltözés,
 És egyik formából másba lett költözés.
 8430 A természet titok előtted örökre,
 Se hogy se juthatsz el az erős rejtekre.
 Élő eredben vér mozdulását latod ;
 De hogy dobog benne szived, nem mondhatod.
 Dolognak dologgal hogy let a kötése,
 8435 Ennek, tudod, nállunk nintsen meg értése.
 A hideg, melegség plántáink neveli,
 És élő fáinkat magasra emeli.
 A fajzást viz, tűz közt setéten tsinállya
 Az állat méhében s vízzel ott táplálja.
 8440 Nem szopva, nem éve hizik, nevededik ;
 Mikor vére indul, meg elevenedik.
 Az anya étele hogy megyen testébe,
 Hogy nevellye benne méhének vizébe ?
 Mihent világra jön, ha nem szopik, meg hal,
 8445 Az anyában pedig el élt az álommal.
 Mutasd meg, magyarázd a titkos okokat :
 Hol, hogy, miért teszik így, úgy munkájokat ?
 Hogy lakhatik meleg szikra a kovában,
 Mellyet ki nem adhat soha tsak magában.
 8450 Hideg értzel hideg testét ha meg ütöd,
 Főzöl nagy tűzénél s petsenyéd meg sütöd.
 Sokszor egész város ég meg egy kovától . . .
 Nézzed, meddig terjed a tűz nagy szikrákrul.
 A meleg az állat vérén vízzel habzik,
 8455 Számtalan formában változik és fajzik :
 Ugy, hogy kisebb, nagyobb hideg, meleg nélkül
 Teremtet dologban növés, mozgás nem gyül.
 Mennyi meleg, hideg kellessen egy testre,
 Hogy fel támadhasson véle az életre ?

Azt mondom, a víznek a tűz ellensége,
 Még is vízben lakik a nemző hévsége :
 Híjába süt a nap, ha víz nem tenyésztet,
 És benne a hideg mértékkel nem élhet.
 Fűvet, fát, állatot a víz tüzzel terem,
 A hol a meleget a hidegben lelem.

8460

8485

A tűznek a vízzel nagy hát egygyessége,
 De ha reá öntöd, öló ellensége.
 Azért, ha el válik egyik a másiktul,
 Az egész természet magába belé ful.

Igy e két nagy állat egy mással hartzolva,
 Lettek örökösön magokhoz lántzolva.

8470

A természet titka így részben melegség,
 Más részről meleggel ögyvelgő hidegség,
 Érzést, erköltsöket, értelmet is formál :
 Annyi külömbséget közöttök, hogy tsinál ?

8475

Az állatokban is vagyon elmélkedés,
 Mellyet úgy nevezünk tsak, hogy eszmélkedés,
 Mennyire különböz a visla, vakondok,
 Mindenik véreben hideg, meleg az ok.

Az ember különböz egy vérben egymástul :
 E mint okos úgy él ; amaz jár bolondul.
 Hideg, meleg együt öszve keveredve
 Külömbiséget szülnek életnek eredve.

8480

Mond meg, hogy dolgozik a lélekzetekben,
 Hogy gondol, hogy gonosz s igaz a lelkekben ?
 E világ testében töb é a melegség
 Vagy felül haladgya ezt itt a hidegség ?
 Vagy egyenlő mérték van mind a kettőben,
 s Ugy szül ; s tart fen mindent egyenlő erőben ?

8485

Jegyzés. A természetnek minden mive tsuda, mivel gyerségünktől fogva szoktattya életünket magához, tsudáit tetben nem vehettyük, ha rá nem gondolunk. A természetet sek szokták tsodálni s tudatlanok használni.

II. Az emberi nemzet magát sem érti.

8490 Honnan jön, hogy annyi bölt van magánoson,
 s Az emberi nemzet bomlot tsoportoson?
 Hogy magában ismér törvényt, igasságot,
 Még is mindég űzi a sok gonosságot?
 Hogy láttya a poklot, még is úsz a bűnben
 8495 s Annyi gyakorollya szent vallását színben?
 Miért nem állíttya meg már köz igasságát,
 Hogy nem változtattya el nyomoruságát?
 Milliónként magát mi okon öleti,
 És hogy úgy boldogab ésszel, hogy hiheti?
 8500 Törvénynyét, szokását vérrel változtattya,
 A szerentséjéért életét fogyzatya.
 Örökké nyomorog okoskodásával,
 s Ezzel veszekedik szüntelen magával.
 A nemzet és szomszédgya mindég ellensége,
 8505 Meg emésztvén egymást bolond dühössége.
 Nem oly böltsek, mint mi, tudod, az állatok,
 Egy máson még sem ily meg veszet szomszédok.
 Farkasok farkasra nem mennek prédára:
 Ki ki más állatot keres a fogára.
 8510 Az ember sorsába örökké változtat,
 És egy állapotban soha sem maradhat.
 Azonban tsak meg van nyakán az igája,
 s Hogy tsak ő bölt maga, olyan nagy a szája.
 Külön sok halandók okoson is tesznek,
 8515 De ország dolgában vérontásba vesznek.
 Okoskodgy, hanem a fájdalom meg marad
 És a sok bolondság reád mindég árad.

III. Az okoskodás egy fájdalmat sem olt el.

Külső espektül származik keserved
 És okoskodással kin közt nehéz nyerned.

Akár mely tagod fáj, vagy javaid vesznek,
Nagy okoskodásid szomorúak lesznek.

8520

Egy mérges pattanás ha testedre fel kél,
Mélyj eszednél is va szived vesztétül fél ;
s Ha gyötrő nyavalya áll elő testedben,
Okoskodhatz osztán ki tanult fejedben.
Nem enyhitheti meg eszed nyavalyádat,
Hanem orvossággal biztatod magadat.

8525

A testi gyötrelem orvosság körül jár,
És a viszontagság jó szerentsére vár.
Hijában okoskods, ha nagy az eseted,
Hol a földhöz ütöt a szerentsétlenséged.
Filosofiával, akár kegyességgel
Tsak meg maradsz rokon a keserüséggel ;
Sőt az ostobánál sorsod jobban érzed,
s Több okoskodással magad inkább vérzed.

8530

8535

A szenyvedés is több a vetélkedésben,
Nem szenyved úgy a vad, nints elmélkedésben.
Azért a tudomány több gyötreelmet okoz,
Mint a hiv természet itt életünkre hoz.
A Hottentótok közt ki lövi meg magát,
Hogy el vették rangját tőlle, vagy jószágát ?
Sok fájdalmat tsinál a sok okoskodás,
És nyűg ott, hol nevet egy tanulatlan más.

8540

Nem jó az embernek sorsát nagyon látni,
Könnyeb az életben tsak vakon mulatni.
Ez örök igasság, hogy a tanult ember
Ditsösséges, fényes ; de tsak ez, a mit nyer.
Egy jó paraszt othon a sült petsenyével
Boldogab, mint sok nagy tudós az eszével.

8545

Ha házad meg éget, kedves gyermeked hal,
Nagyon kedvetlen vagy az okoskodással.
Sőt az együgyütül a sors magát rejti
s Egy két ittze borral baját el felejtí.
Mondhatod, hogy nem fáj, a Stoicusokkal
Vagy az Urban hívó Theologusokkal ;

8550

8555

De szentség, kegyesség vagy filozofia,
Ha kárt vallasz, s ütnek, van kedvednek hijja.

Az okosság azért van, hogy fájdalmadtul
Előre mentsen meg és az unalomtól ;
8560 Hogy nyomoruságba ne meny eszetlenül,
De ha belé esel, te sem vagy bú nélkül.
Az ur keze, ugy é, meg nyugszol tettzésén,
De tsak gyötrelemben usz szived érzésén.
Job a jó állapot, tudod, a türeśnél :
8565 Vigab a szerentsés a le vert kegyesnél.

IV. Az ember kezét őszve dugva, e világot nézve és semmit sem értve.

A gyepre heveredsz ; nézed e világot,
A széles térséget, mélység, magasságot.
Tsuda, titok minden, mit szemedre vehetz,
Okoskodol rólla ; semmire sem mehetz.

8570 A hold hideg tüzzel, holt fénnel világít,
Mikor a nap heve, fényessége tágit.
Hol a levegő ég tsupa tsillagbul áll,
Mellyek közül ez áll és a többi sétál.

Hol támad fel a szél ? mi ragadgya testét ?
8575 És mi tsendesiti meg széles tengerét ?
Hogy ég tűz örökké a Vesuviusban ?
Hogy terem uj világ mindenkor májusban ?
A meleg ujra szül, a hideg el temet,
s Egyik, mint a másik, éppen tsak úgy éltet.
8580 Hogy lesz dohány kóró egy tű hegynyi magbul,
Hogy jön ki a tsirke a kotlós tojásbul ?

Mitsoda hasznodra terem rajtad tetü ?
Hogy festi lelkemet elődbe a betü ?
Hogy fúzi fel sorban a gondolatimat ?
8585 Hogy érti az ujjom parantsolatimat ?

Nem szóllok és csak a gondolat vezérli,
 E test, ama lélek s mit akar, meg érzi.
 Hogy száll hát ujjodba szabad akaratod,
 Nagy elmélkedésed és a gondolatod ?

Balha, légy és szunyog hogy terem melegen, 8590
 Mely mind el enyészik a kemény hidegen ?

A fehér semlyébül hogy válik piros vér,
 Mely osztán eszmél is s elmélkedésre ér ?
 Kenyeret, hust, laput sülvé, főve eszel
 s Véllek véred által kézbelődő leszel. 8595
 Véredben a dögök meg elevenednek,
 s Részeive lesznek érzékenységednek.

A rossz hír hogy szalad füleden szivedre,
 És keservet hogy hoz a hang érzésedre ?
 Hogy fut a gondolat kavargó véredben, 8600
 s A vér hogy bolondít meg néha eszedben.

Minek akasztja fel annyi ember magát,
 Ha böltesség szüli benne méltóságát ?
 A barom nem megyen veszni szánt szándékkal,
 Ember mutat nagyot csak szélllel, árnyékkal. 8605

Eléb a pokolrul lelkét tudósította,
 És magát az után tüzébe taszította.
 Mikor érzésed friss, mi huzza szád fére ?
 Mi bögette torkod, hogy Pál farban vere ?

A forró nyavalya, vagy a bornak gőzi 8610
 Halhatatlan lelked benned meg előzi.
 Hogy foghat, ha nem test, rajta annyit a bor ?
 Hogy van nállad ez a testi és lelki sor ?

Ha csak emberért van minden e világon,
 Mért vész ő legjobban a királyi ágon ? 8615
 Ha meg kapja, miért eszi meg a farkas ?
 Miért hizhat véle a krokodilus has ?
 Minek esik belé a dög a fenével ?

Mért hul úgy, mint barom, emberi nemével
 Meg aláztatással döglök mind egy másra, 8620
 Ugy vontzollyák őket halomba, rakásra.

8625 Miért esik esső a habos tengerben,
 Mikor a szárazság pusztit kenyeredben?
 Ha tsak te vagy tárgya az Ur áldásának,
 Miért vagy ki téve legtöbb nyavalyának?
 Az idő soha se gondol, lásd, sorsoddal,
 Kárra, vagy haszonra forduly bár dolgoddal.
 Élet, halál jön rád s veszély; a természet
 Nem gondol s egészen ott hágy, a hová tett.

8630 Mért nem esik esső soha Egyiptomban,
 s Hogy van ott az által az ember áldásban?
 Magadtul, mástul is függésben van sorsod,
 Helyre nem hozhatod soha állapotod.

V. Lélek ismélet.

8635 Mint származik benned a lelki ismélet?
 Szokás, vallás, törvény, haszon? vagy miből lett?
 A törvényben erő, a hitben nevelés,
 Másut gyönyörűség, nyereség, jól élés.
 Minden lélek örül világi hasznának,
 És igazságot ad az ember magának.
 8640 Minden lélekben más, tudod, az ismélet,
 Ez így érti, az úgy. Mind jó a kereset;
 s Mikor tellesithed kívánságaidat,
 Meg lelted lelkeddel igasságaidat.

8645 Péter lelketlennek ki ált a lelkében,
 Kit lelked bolondnak mond vissza létében.
 Nálad is, nálla is mind lélek ismélet
 s Igasság Uradnál, mikor jól meg veret.

8650 A lelki ismélet, úgy láttzik, igasság,
 A hol nyernek véle s a hol veszt gonosság.
 Mert a győzedelmes bűnössé tsinállya;
 Valakit meg verhet s rosznak kiabállya.
 Meg bizonyította, hogy jó lélekkel nem birsz,
 s Igasság viszi rá, hogy a sorsodon sirsz.

A ki meg győz, meg tsal, istene segíti,
Mond s hogy a lelke jó, magát úgy hiteti.

8655

A hit minden féle ; a lélek ebbe van,
A mellyel nő, azzal szál le halálában.
Bölsőjétül fogva tiszteltés ördögöt
Vélle ; meg látod, hogy tsak annak könyörgöt.
Itt hitbül védelmez, amot hitbül üldöz,
Lélekben vallással te tölled külömböz.

8660

A Sidó, látod, hogy disznó hust nem eszik,
Ezt a szentet hiszik itt ; ott fére teszik.
A ki perel, tudod, ügyét igazollya :
Lelke isméri benne nem vádollya.
Ki ki meg nyugoszik hitiben, lelkében
s Szomszédját vádollya tsak meg hitt eszében.
Soknak torka, hasa lelki ismereti
s Arannya, ezüstyé akár hogy tetteti.

8665

VI. Tsak a józan okosság egy átallyába való igaz lelki ismeret.

Van a természetnek olyan okossága,
Melybül ki tündöklék örök igassága,
Mely minden lélekben, hitben ismértetik,
Az emberben soha el nem temettetik.

8670

Mi örök igazság lélek ismeretben ?
Az, mely nem külömböz sehol a szivekben.
Tsak józan okosság hát az és természet,
A mely bennünk közre lélek ismeret lett.
Nem hiszed, a mit a Sidó hisz fejében,
De azért nem nyomod el szegényt ügyében.
A ki pénzét lopja : vagy el veszi éltét,
Minden lélek és hit itéli rossz tettét ;
s A mi nem nevelés az emberi ágon,
Egy forma igazság az egész világon.
Senki sem tanulja ; érzi a szívében,

8675

8680

- 8685 És nem téved vélle soha el eszében.
A ki tsak lop, éget, jól tudgya, hogy gonosz
s Lelke isméreti, szive nálla mind rosz.
De vallás, nevelés sokakban erőltet
És a lélek vélle hamar meg tévedhet.
- 8690 Már a természetnek józan okossága
Meg áll s nem törli el a föld bolondsága.
Ha veszedelemben látod más társadat,
Szaladsz ; s el felejtet minden vallásodat.
Védelmére futz, ha látod háza meg gyul,
- 8695 Vagy oly vízbe bukik, melybe majd belé ful.
Ha pénzed, kenyered el kérték, igazság
Visszaadni s a ki nem tselekszi, gazság.
A költsönt természet állatta sorjára,
Adós fizess ! így kel az ember javára.
- 8700 Igazság, hogy másért mindeneddel ne ély
És bün nélkül soha büntetéstül ne fély.
Jó lélekkel, hid meg, rabokat nem tarthatz
s Más nyakára lántzot, kötelet nem varhatz.
Hijában gyilkollyák úgy az igazságot,
- 8705 Mert ő tartya még is tsak fen a világot.

VII. Az akarat kéntelenség szükségre nézve.

- Az olyan akarat, melynek meg kel lenni,
Uralkodva szokot osztán rajtunk lenni.
A mi nállad szükség, mind kéntelen teszed,
Nem tudsz nem akarni, akár hogy ved eszed.
- 8710 A szabad akarat frissen van, láthatod,
Mindenüt ott, a hol el nem mulathatod.
Akarnád ; nem lehet : nagy a veszteséged,
Fülen fogva viszen reá a szükséged.
- 8715 Eszel, iszol, alszol ; mind kéntelen teszed
És ha nem dolgozol, kenyered nem eszed.
Ha nem akarod, nem ; de szükség akarni,

Mert meg kel miatta a fejed vakarni.
 Szükségből származik járásod, kelésed,
 Nyűg az akarat is, ha nintsen élésed.
 Unalmad, vagy kedved, vagy a hasznod hódít, 8720
 Akár a veszteség, vagy nyereség szorít.
 De gyönyörködésed, éh gyomrod parantsol,
 s A hir, név, betsüllet élteden harátsol.
 Ki ontya véredet, el költi javadat;
 Ditsősség keresve vesztet el magadat. 8725

A mi reád nem néz, és nem tartozhatik,
 Abban akaratod nem is lakozhatik.
 Haszontalan dolgot, kedvetlent akarni;
 Az ordas kő sziklát nap elől takarni;
 Tettetnek sorában nagy bolondság lenne : 8730
 Okosban akarat, ere rá nem menne.

VIII. Törvény, ítélet, vélekedés.

Ugy é az okosság törvényeket szerzet,
 Mellyeket az erő ezerszer földre tett.
 Nézzed ! e világot mindenüt mint dullyák
 És a törvényeket mennyire tsufollyák. 8735
 Öszve, vissza forog ügyed igazsága,
 s Hányszor meg nem veri az ember gázsága.

Az ítélet tétel, jó, bal vélekedés
 Ennél ilyen, annál olyan kézbelődés.
 A mi nem természet, mint tettzik, úgy vehed 8740
 s Rólla ítéleted elméd szerint tehed.

Jegyzés. Igaz az, hogy az ember mive tselekedete szükségéből származik; a szükség pedig kényszerít; de nem igaz az, hogy ölni, lopni s. a. t. kéntelen valaki, mivel az néki is romlására, vesztére szolgál. Kenyér keresésre a józan okosság, természet kit, kit kényszerít, de ara egy jó embert sem, hogy lopjon. Van hát ot szabad választás, és lehet szabad akarattal törvényes módokat keresni; gonoszokkal pedig nem élni.

De ki hát közöttünk olyan tanult okos,
 A kit bolondnak ne mondjon egy s más okos ?
 Te másokat ítélsz ; téged is ítélnék,
 8745 És hogy kábáskodol, eszedről úgy vélnek.
 Minek okoskodol ? tévedtnek mondanak,
 Itt okosnak, amot bolondnak vallanak.
 A hatalom ellen mit tész igasságod ?
 s A hittől dühödtnek józan okosságod ?
 8750 Ostoba vagy veszet, gonosz mind jó lélek
 Magának ; és úgy szól : *Én igazán élek.*
 Téget tart gonosznak szép igazságoddal
 s *Utaz* ; ezt feleli, *okoskodásoddal.*

IX. Nagy tudomány, nagy fájdalom.

Méllyen tudsz gondolni mindég inségedre,
 3755 Sok nyavalyáidra és semmiségedre.
 Előre, hátra néz benned az okosság :
 Így vész el a jelen való szép boldogság.
 A multak bánatot, a jövők félelmet
 Szülnek s úgy táplálod benned a gyötrelmet.
 8760 Kézelődéseid a valóságokon
 Győznek s el rabolják ezeket magokon.
 Füstben, hangban téved el egész életed,
 s Hogy porászon ugrálsz, mint bolond neveted.
 Látod, hogy gyermekség, de rólla nem tehetz,
 8765 Szokás és egyedül ellene nem mehetz.
 A világ ostroma el kapja eszedet
 s Okoson bolondok közt leled fejedet.
 Gazdagság, hatalom, hir, név, mind meg lehet,
 De boldoggá, tudod, hogy soha sem tehet.
 3770 Mint a kérész bogár, mely a magas partbul
 Ki buvik, kavarg és a Tiszába hul ;
 Tsak olyan a léted, ha trónuson vagy is,
 Hijába birsz, látod, egész világgal is.

Emberi nemedet minden száz esztendő
 El törli a földről s ujjat szül az idő.
 Gond, baj, és betegség készíti halálod,
 Mellyet előtted tart kinos okosságod.
 Igy tanult életed sorsára gondolván,
 Siralom házban ül és úgy hervad magán.

8775

Ez a tudománynak keserves fájdalma
 s Az okoskodásnak szomorú unalma.
 A Hüron nem gondol soha halálával,
 És nem kesereg így az okosságával.
 Mikor meg kel halni, fére dül ; ott marad,
 De halála miat előre nem fárad.
 Néked már a zsinat, lárma, gond, háboru,
 Vendégség szükséges, hogy ne légy szomorú.
 És ha társaságod nintsen, okosságod
 Szüli életedben boldogtalanságod.
 A ki sokat gondol, sokat gyötrettetik
 s Felül rá sokaktul még ki nevettetik.

8780

8785

8790

A mit látz körülted, mint te, mind semmiség,
 Magának tartot meg mindent az Istenség.
 Mikor már életed a sirjába fordult,
 Néked a világ is örökösen el mult.
 Féltve, véltve huzod, vonod életedet,
 Nézvén, hogy közellit hozzád, el veszteted.
 Boldog vagy, ha néha valaminek örülsz,
 Magadat felejtve azon túl buban ülsz.
 Részeg vagy örökké a magad esztétül,
 Azt véltvén, hogy te vagy egyebeken felül.
 A sas még boldogab, mint te, a világon,
 Nints gondgya s tsendesen gunnyaszt a fa ágon.
 Nem kel okosságod ! boldog életében,
 Örömmel sikoltoz a világ egében.
 Az ember több állat felet nem boldogab
 Ezen a világon, jól lehet okosab.
 De jól leszen dolgoz végre Menyországban,
 Tsak vigasztald sorsod előre magadban.

8795

8800

8805

8810 Hanem itt a légynél sem lehetz boldogab
s Van ember oly, ki az állatnál bolondab.

X. A jámborság, együgyűség tudományt halad.

Tekintsük a szegényt tudatlanságában,
Boldog é úgy, mint más, a méltóságában ?
Szokása vezeti s józan okossága
8815 Oly böltse teszi, mint mást esze nagysága.
A természet keze oktattya mivében,
Nem gondol s gyötrelmet sem szenyved szivében.
Ha meg elégíti testi szükségeit,
Nem szüli a nagy ész gondal inségeit.
8820 Nem tud világodrul : tsendesen kél, fekszik,
s Ha meg van élelme, azzal is elégszik.
Bársony palást néki a Debretzenyi szür
Ólom karikára ; s topánka a ló bűr.
És ha majoránnát út fel bokrétának
8825 Vasárnap, szökdösve katzag a világnak.
Tzikázik a gyepen ; szeretőjét üti
Haza tér estvére, s szalonnáját süti.
Soha nyereségért fertelmest nem szeret,
A kit utál, ahoz hivséget nem tettet.
8830 Visgáld meg a sorsát gogyori házában,
Nagy tudomány nélkül hogy megyen dolgában.
Gyermekei közöt szép tsendességével
Él, dolgozik, mulat jó feleségével.
Le ül asztalához, hol a hust villára
8835 Ütve eszik s leve le tsorog állára.

Jegyzés. Nagy keservére szolgál az embernek, hogy minden idejében halálát taszigálván idéb, odáb maga előtt; szüntelen való félelemben kel néki lenni, hogy üstökébe mikor kap. Ehhez járul a nagy tünődés, hogy mere: Meny országba, Pokolba-é? vagy tsak örökös semmiségre?

Kis fia egy felől ugrándoz lábánál,
 Ütögeti térdét s kaparász szájánál.
 Nevetve zajog rá; az alat eteti,
 s Az utánt jól tartva a fűre fekteti.
 Más felől kutyája tsóvállya a farkát,
 Koppant, nyálát nyeli s nyallja az ajakát.
 Tsontot, kenyér haját vet ki éhségének
 s Ezzel ad jutalmat az okos hívségnek.

8840

Felesége egyik térdét másra tévén,
 Márt bitskája hegyin, a keziből évén.
 Soknak ennyiből áll hertzegi udvara,
 Nintsen skárlát rajta: öltözeti kara.

8845

A hol estveledik, el dül, jókor fel kél
 s Mihent szeme nyilik magának dolgot lél.
 Jól lakot barmait a folyásra hajtya,
 Vas villájára dül, dohányzik s itattya.
 Ki száll a mezőre: véllek ott dolgozik;
 Füttyörész mellettek s néha ugrándozik.
 Ha munkája után ett, baját nem érzi,
 Ki volt Sylla, Brutus, Cesár, nem kérdezi;
 Nintsen feje tele a történetekkel,
 Nem él életében tudós gyötrelmekkel.
 Egy két sárga dinnye el űzi éhségét
 s Kevés pénzel veszi meg a fényességét.
 Egy bagaria szij, meg rakva pikkellyel,
 El birja pompáját; s jár fel emelt fejjel.

8850

8855

8860

Nem veszi életét szoros régulákra,
 Szüksége is kevés van a pillulákra,
 Mint a tudósoknak, kik el töltvén magok,
 Rágó tseppel élnek, hogy emésszen gyomrok.
 Had forogjon a föld, tsillag, hold, vagy a nap,
 Él a világoknál s eszik, a hol mit kap.
 Nem tudgya e világ meg eset dolgait
 s Róma romlásának ki hirelt okait.
 Maradgyon Scipio a jámbor, a hol volt,
 Születet, élt mint más, végre ő is meg holt.

8865

8870

- A világ érdemét hideg vérrel veszi,
 Nem halgattya : dohányt kér s pipába teszi.
 Titus, Antoninus semmi sem előtte,
 8875 Nem kérdi, idejét Cirus, hogy töltötte.
- A kandallójánál tselédi közt pipál,
 Nem emészti szivét sem rang, sem a halál.
 Nem tud a világnak tanult hunnyairul,
 És egymást kergető fényes urairul.
- 8880 Böltseknek, szenteknek nevek sem esméri
 s Hogy meg tanítsák rá, még tsak azt sem kéri.
- A falusi tanáts nem tuggyá Sokratest,
 Robinétet, Voltairt, Mirabaut és Thalest.
 Szükségét pótolván, okoskodásunkat !
 8885 Eszére se veszi . . . Öllyük mi magunkat !
 Ő is tsak annyit tud, mint mi, a világrul,
 Jóllehet nem állit oly sokat magárul.
 Nézi a szép napot ő is álmélkodva
 s Tsak úgy érti, mint te, mélyjen gondolkodva.
- 8890 És e tekintetben itt a kis birónak
 Annyi esze van, mint a legfőb írónak.
 Mond meg, hogy hol van a teremtés határa ;
 s Az Ur mennyi dolgot szabot világára ?
 A *Vekerdi* biró paraszt ítéllettel,
 8895 Mint Lokk vagy D'Alambertd, reá tsak úgy felel.
 Egyik se tud többet a váll vonításnál ^(a)
 A mélyj halgatásnál és a bámulásnál.

Jegyzés. (a) Tudni kívánod e világnak ki terjedését: a természetnek titkos miveit. Mond meg hát, hol van a teremtésnek határa? hogy benne emberben, állatban hányféle élet, eleven-ség mozog? Mikor lett, mikor végződik? hogy hány milliom része van? mennyik és mellyek a tsodái? Tsak úgy esik, mintha egy prütsöktül kérdenéd, hogy az egész országban a föld alá hány lyuk szolgál, melyben ő is ást egygyet magának, vagy meg mondhatná-e a Güzü, mely magának télire kalászbul hal-motskát hord, hogy hogy hány szem buza terem a határon, a hol tur és futkárosz?

XI. Az együgyűség szivbül vigad.

Tekintsd az együgyüt, ha jó napot tsinál,
 Mikor vigsággal van s kenyerével kínál.
 Semmi sem gátollya, se nem rontya kedvét, 8900
 Örömének agygya által egész szivét.
 Kedve el ragadgya, hánykódik, úgy kapál,
 Sikolt, szökik, tántzol : eléb fut, hol hátrál.
 Kedvére bilintset nem vét a méltóság,
 Manér, illendőség, kevélység, uraság, 8905
 Mint annak, a kinek szóllani sem szabad
 s Kis sorsuak közöt beszéddel nem fárad.
 Kik közül némellyik nagy tudatlanságát
 Fedezvén, viseli tsendes méltóságát.
 Nem beszél : nem illik ; s így a halgatásban 8910
 Okos és bölts marad az ostobaságban.
 Ti ! nagy urak, böltsek van oly vig kedvetek,
 Mint a szegények közt jöve, menve letek ?
 Mikor felejtitek ugy el magatokat,
 Hogy ne éreznétek semmi gondotokat ? 8915
 Beszélgetz, mosolygasz s véghetetlen eszed
 E világnak szélin, vagy terhed közt leled.
 Beszélget más hozzád : a szemébe nézhetz,
 De nem tudod, mit mond, és semmit sem érthetz.
 Üstökénél fogva huzod értelmedet, 8920
 Hogy meg állithassad egy dolgon eszedet.
 Vendégségeitekben, mint a templomokban,
 Oly tsendesesen jártok méltóságotokban.
 Így a mulattság is végre már mesterség,
 Titkos fohászkodás és vigyorgó inség. 8925
 Drága maskarádban, a midőn pompázol,
 Akkor jut eszedben, hogy érte tartozol ;
 Mosolygásod meg fagy azonnal képeden
 És jég tsap tündöklük a verejtékeden.

8930

Mikor tűzben ragyog rajtad vigasságod,
Fordul meg fejedben szörnyű adósságod.

A prókátor rád néz, szivedben el ájulsz
s A sok processusba halálodig bé fulsz :
Hol dáma asszonyod szeretői között,

8935

Éltedre öldöklő keservet öntözöt.

A bölts is csak ilyen eszével tévedve,
Ő se tudgya, mihez lehet tellyes kedve.
Látja : semmit se tud, még is okoskodik ;
Ösztönivel esze mindég marakodik.

8940

Ki tudna egy böltsnek egész kedvet adni ?

Ki már a földön is alig tud maradni ?

Néha reád nevet sorsát el felejtve ;

De ismét szomoru az állát le ejtve.

Beszélni is retteg már az emberekkel,

8945

Mert sorsába pestist hajtanak mérgekkel,

Igazságot, a mit ismér, harmadában

Agygya ki s a többit meg tartya magában.

Sőt a mit állit is, nem tuggya, hogy mint van,

Tsak úgy tartya jobnak itt a társaságban.

8950

Nem mondgya azt, mely a köz jónak ártalmas

s Az igazságot is rejti, ha tilalmas.

Értelmét fedezi, okait csak sugja,

Hogy egy s más hatalom a lyukba ne dugja.

A nevelés meg köt sok szép igasságot

8955

s Helyére állattya a vad bolondságot.

Az igasság olyan, hogy azt mezeitelen

Társaságnak látni mindég lehetetlen.

Fátyolon által kel artzáját szemlélni,

És úgy a rejtekben hasznát meg itélni.

8960

Kötésből áll végre már minden törvénnyre

És el nyelt bennünket szörnyü szövevénnye.

Nints sok igasság az erköltsi dolgokban

s Ha rendre nem hozzák, semmik sem magokban.

Törvények szülnek hát bűnt, tudatlanságot

8965

És a neveléshez szemünkre vakságot.

Tsupa természetben ösztön az igasság,
 Nintsen érzésében sehol tudatlanság.
 De már az igasság, lásd, fedezetlenül
 Az emberek közzé uttzává ki nem ül.
 Nappal, mint a szüzet, öltözve szeretik,
 De ha le vetkezik, titkon ölelgetik.
 Ne légy töb tanátsban a köz társaságnál,
 Nintsen, lád, bátorság minden igasságnál.
 A hol a hitetés a köz jóra használ,
 Tudod az igasság, hogy onnan fére áll.
 És ha tévelygésed nagyon gyönyörködtet,
 Ha ostoba vagy is elmédben : meg lehet.
 Okos vagy oktalan ; tsak boldogság legyen,
 Részedről a dolog minden hogy jól megyen.

8970

8975

III. Az okoskodásbul vagy eszébül ki szorult élet némán gyönyörködik.

Tsak a szép nap válik gyönyörűségedre
 Ó bölts ! s erdő, mező, madár szó kedvedre.
 A szép folyó vizet tsavargó uttyában
 Nézed s pohárt meritz a híves kuttyában.
 Látásod a jónak térj színén tévelyeg,
 Melynek tükör fénnye ezüst szinnel lebeg.
 Felette a látás messzire el terül
 Hol itt, ott vagy gödény, vagy karakatna ül.
 A tsürék zuhogva a vizre tsapkodnak
 És az apró halak közzé le kapkodnak,
 Dankák kavarognak uszással a vizen,
 Barázdákat huzván a szép kristály szinen.
 Keresik az égett hab verés tőkéket,
 Rá ülnek s fejérré festik szén színeket.
 Gémekeket látz köztök alá s fel nyújtózni,
 Orokkal vagdalva a vizen habozni,

8980

8985

8990

899

Mellyek asztán estve magassan repülnek,
Ki áltással jönnek s a sásasba ülnek.

Közöttök a rutzák süvöltő szárnyakkal
Repülnek s zuhognak retsegő szavakkal.
9000 Böfögés hallatik távoly a rétekrül,
Hol a vizi bika tavasszal meg bődül.
Békák is kuntzognak a tó fenekekben,
Nagyobbak retsegnek a méljeb vizekben.

A balin a tónak színén nagyot zubban,
9005 Reménytelen esik, a szived meg dobban.
Ragadozó hal ez, keszeg a prédája,
Mellyet a szélekben kapkod maró szája.

A ludak a vízre alá botsátkoznak,
Vadak s fent repülve mindég kiáltoznak,
9010 A kákás nád közzé bé usznak tsendesen,
Hol mind szélyyel néznek eléb félelmesen,
Végre susogás közt fel egyenesednek,
s Szárnyokkal rázkódva meg le ülepednek.

A szártsa úszkálva a nád száron fityeg,
9015 Két felé kopátsol az ora s úgy pityeg.
Rájok a fellegbül sasok ereszkednek,
Le buknak s töb levél alá el rejteznek.
Más felől juh sereg jön az itatóra,
Tsendes folyó vízre, vagy nagy álló tóra.
9020 Bögéssel tölti el a tsendes egeket,
És lármába hozza a halló füleket.

A fü közt rángattyák s tolyyák az orokat
Előre ; vagy álnak s úgy hűtik magokat
Vagy meg iramodnak ivó tanyájokra,
9025 Mindég vissza riván, apró bárányokra,
Mellyek tsoportokra osztván fel magokat.
Derekok görbitve szökik az árkokat.

Oldalrul böfögnek a boglyas kuvaszok,
Örvösök s a gyepen úgy nyallyák a talpok.
9080 Az urak nem mernek sétálni feléjük,
Mig a botos juhász ki nem áll melléjük.

Döbörög a ménes : vágatásban nyargal,
 Hinnyog, vinnyog, rug, vág s lármáz a tsatrangal.
 Kondit a tsikóssa nagy karikássával,
 Rémitvén közzülök a kiáltásával. 9035
 A szavának hangját torka változtattya
 Oly módon, mint a kürt s más úgy nem mondhattya.
 Kis lova lába közt, mint tsik, úgy vetzkendik,
 Sarkantyúba kapja s rémítőket fingik.
 Két felől oldalán lobog a gatyája, 9040
 És mint a háboru, úgy kiáltoz szája.
 A ménes a vizbe mikor belé rohan,
 Mint a földindulás, úgy reng s nagyot zubban.
 Fel szórják a vizet tsóváló farkakkal
 s Ben állanak hasik egészben lábakkal. 9045
 A tsikós el hadgya tsog, bog nyerges lovát,
 És hosszan a gyepre hanyat vágja magát.
 Tsak néha hallik már lova közt hinnyogás,
 Első vagy hátulsó lábbal vágás, rugás.
 Itt jön a gulya is tsendes lépésében, 9050
 Nagyon hosszan nyulik hátra menésében.
 A mint lassan halad, pattognak körmei ;
 És a forróságban könyveznek szemei.
 Nints láрма közöttök, tsak tsendes bömbölés
 Hallik közte s láttzik itt, ott az ökvelés. 9055
 Hosszan terült sorral a vizbe bé álnak
 Tele iván magok, osztán tsak úgy fujnak.
 Lábaik a sárba méljen le süllyednek,
 s A miat nehezen, lassan emelkednek.
 A szélre, szárazra végre mind meg fordul, 9060
 Ki mász és déllőjén mind oldalára hul.
 A gulyás bundáját a bottyára vetvén,
 Vontat ; szép erszénnyét magán nézegetvén.
 Kilentz máriásos szörnyü nagy tsizmája ;
 s Kortza alá van fel szedve a gatyája. 9065
 Keze feje ki nem láttzik ing ujjából,
 De háta, köldöke kin van derekából.

- Karika süvege az ora tzipáján
Tartószik és háj, sir tündöklík a haján.
- 9070 Erszénnye sallangja sárga rézzel fényes ;
Egy petákon vette, de vélle oly kényes,
Mint a fényes Mogol, ki fél világgal bir
És az egész földre terjed rólla a hir.
Örű bór bundában hányván, vetvén magát,
9075 Tsak ugy éli, mint egy király a világát.
Kinek már tartomány, oszág kel kedvére,
De ennek elég egy pikkely örömére.
- Igy mulat az ember, mikor már magából
Okoskodásával idővel ki szorul.
- 9080 Ember társaihoz sem jár szövetkezni :
Bánat szokot ebből sokszor következni :
A sok ismerettség, mint sok águ kötél,
Meg köt s benne a bölts nyugodalmat nem lél.
Vagyon tartozásod ismerőssid iránt,
9085 És a sok barátság néha jól meg is ránt.
Ó ! be nagyon ritka a jó vérű ember !
Pedig, ha te a vagy, a goromba meg ver.
A vadat és durvát nem kötelezheted,
És háládatossá soha sem teheted.
- 9090 Ne fárasszad magad a barátságával,
Had mormollyon maga othon vadságával.
- Keserves mindennel böltsnek szövetkezni,
s Hogy tessén, magából másért ki vetkezni !
Hamar kap az okos mások közt sérelmet ;
9095 Jobban láttya, mint más, a titkos értelmet.
Egy két barát elég gyönyörűségedre
s Bor, petsenye, kenyér a töb szűkségedre.
Távolyrul simogasd tsak az embereket,
Légy tsendesen köztök s kerüld menyköveket.
- 9100 Tsendes magánosság ! böltsesség tanyája,
Tudományainknak keserves igája !
Fel emeltél bennünk elmét, méltóságot
s Nyakunkba terítéd a nyomoruságot !

Boldogságot igérsz, de rá fájdalmat attz
s Mikor okoskodol ezerszer hazudtattz.

9105

Egy esettül se ment meg a királyságod
s Testi gyötrelmek közt sinlik méltóságod.

Addig emelkedel fel a magasságban,

Hogy tsak semmiséget láttz itt e világban.

Semmi, mert semmi vagy árnyék életedben

9110

És mind el hagyod itt szomoru létedben.

Az Isten s természet, tudom, nagy valóság,

De az ember tsekély s hiába valóság.

E világra nézve annyi, mint egy tű hegy ;

A földünknek férge ő is s tovább nem megy.

9115

Magadat, sem másat, soha meg nem értetz

És fohászkodásod végre is tsak e lesz :

Miserere mei Ensantium; s véged

Lássad Socratessel osztán, hol lesz eged.

Jegyzés. Végre azt tanálad mondani, hogy ez az író bigott ember, klastromi bogár, mely mindég halállal dong: e világ orsát sirattya, mintha emberi nemzetünk ott volna, hogy rajta való szánakozására szüksége legyen, mely nemében halhatatlan, a Pál, Péter ki hálnak is belőlle? Hogy esztelenség a halandó embereknek halálokat emlegetni, mivel arul lehetetlen el felejtetni senkinek, sőt akár ki, mint igyekezne benne, reá nem lehet, mert az orába fuj s meljében sípol. Végre hogy a nyomorultnak szenyvedését szaporítani, embertelenség, Helyes! de tudod-e, hogy az író tsak festő, ki sorsodat rajzollja úgy, mint festő ábrázatodat. Meg fizetnél é néki, ha képedet festvén, rodnak, szádnak, szemednek felét ki hagyná? és ha ezen kívül többi részhez sem volna benned semmi hasonlítás. Mit tehelek rólla, ha sorsod olyan? igasságot kel rajzolni, mely többire mind szomoru. Ha ábrázatodon tapasszal van ragyád, ki jön sima képpel? Ugy é, hogy a határ nélkül való vágyódás, ébzelődés fojtogattya életünket ott is, hol az okos természet szükségünk pótlásával bennünket lehető boldogságba helyeztet? Árt-e, ha semmiségednek szemed elébe való terjesztésével méltóságnak, rangnak, a szükség felet lévő kintsnek dühös ivánsága véredben mérsékeltek és meg kémélled magadat azért, hogy világi életedben töb nyugodalommal és jóval ély? Iár é, ha az emberben semmiségének meg fontolása emészthő ízét valamennyire oltya, mint az oroszlánnak dühösségét minden napi hideg lelése, mely által a természet mérgét enyhíti? azonban akármit irsz, ne fély, hogy az ember életének, kin-

II. SZAKASZ.

I. Az ember mint józan okosság és lehető boldogság.
Folytatása az előbbi szakasznak.

9120

Mi hát a boldogság, házad tisztessége
 És a természetnek bé töltöt szüksége?
 Vagy hogy tul egeken kébzelődésekben
 Élly s tsinály szükségét vélekedésekben?

9125

A kívánságokra ki szabot tehettség
 Ösztön s fen tartása sem oly nagy mesterség.
 Ha érzésed nállad meg elégítheted,
 Élted tisztességes karba helyhezteted.

tsének, hirének, ditsősségének szomju kívánásában meg szomorítsad vagy azoktul el idegenithesd. Soha sem halál, sem pokol a pénztül, vendégségtül, fénytül el nem tsömörölteti. Hijába üti ki mellölle szomszédgyát a halál: nevetve temeti s halálának emlékezetin meg részegszik, mellyet tornak szokot nevezni. Lásd sok ember paszamántba varattya magát, hogy eszetlenségének alkalmatossága lehessen kenyerét színért adni és gyomrát éheztetni azért, hogy kívül teste sárgát, fejért vagy nagyon tarkát mutasson. Ki osztán a világ előtt, hol ragyogni, tsudáltatni kíván, annyival nevettségeseb, hogy alamisnára hanyatlot sorsát pompával mutattya. Valamerre fordult az író, még máig is mindenüt találta a hasra eset házakat, melyeket nem ellene álhatatlan viszontagság, hanem tsak maga mutatás teritet földre. Más ember, hogy már is hosszú nevéhez még egy új hangot ragaszthasson, adóssággal vesztí el örökségeit: nagyságos nevét hagyván fiaira gyaláztatnak közepette vigasztalásul. Sok oly ország birája van, ki, hogy magát emelhesse, hazájának sorsát lába alat tapodgya. Véghetetlen költségekre terjeszkedik ki, mellyek mind nem elegek; azért ragyogó házát adósságának terhe által föld alá süllyeszti vagy el dűti, hol szomorú emlékezetinek tsak ez a keserves ditsőssége marad, hogy öszve omlot házának nagy darabjait, mint az el dűlt Ródusi Colossusnak részeit, a néző sokaság bámulhattya. Életének vágyódása tettzését szappan buborék közt mulattatta, mellyet eszetlensége arany almával fizetet: bolondságának szomoru emlékezetit hagyván örökségül siró gyermekeire, mellyet az országnak kiáltása örökös átokra ítél.

Ennek romlásával többre terjeszkedni
Szükség-é? s sorsoddal tovább veszekedni?

Legyen! hogy ha annyi let már jövedelmed, 9130
Hogy ragyoghatz s még is meg marad élelmed,
Ted meg romlás nélkül hivalkodásodat^(a)
s E semmiségekkel mulassad magadat.

A ditsósság ellen állani nem lehet,
Boldog! Ki magának szerezheth nagy nevet! 9135

Igy szól vágyódása halandó sorsában,
Hol ugy is el mulik tsendesen magában.

E miat nintsen már mivének határa
s Ere törekedve esik annyi kára.

A sorsához képpest ki ki iparkodik, 9140
Hogy fordullyon felül, azon gondolkodik:
Láttya, hogy élete minden hogy mulandó,
s Tsak emlékezete lehet maradandó.

Trajánus mindég él, Homerus meg nem hal . . .

Sokba vész az ember az ily gondolattal: 9145

Fel áldozza magát hírének, nevének,

Maga sijjettetvén vesztét életének.

Tsak hire maradgyon ugy is, mint ostornak,

Követi nyomdokát, látod, Nagy sándornak.

Nints ditsósság ellen élet, sem okosság, 9150

Meg köti erőnket az a szép bolondság.

Tudgyuk, határa van a test szükségének,

s Annak, a mi szolgál jó egészségének:

Ebben a tzélunkat igen el érthettyük,

De a kébzelődést nem elégithettyük.^(a) 9155

Jegyzés. (a) A mások felet való maga mutatás, hirtetés, tsekedés, fény a mesterséggel, tudománynyal élő emberekhez nyira hozzájok van ragadva, hogy már benne természet és ztönné lett. Ez onnan jöt, hogy ha a világnak egyik szélén laki valamely nagy dolgot el követ, hírét, ditséretit a másik élire viszik. Egy embert egész világ meg ismérhet és ezer g azok is, kik még a semmiségben nyugosznak, ez után jövén ágra. Ezt a historia tselekszi.

Jegyzés. (a) Hogy az emberek gazdagon is ugy éllyenek,

A maga mutatós tündöklő pompában
 Milliom szükségét tanál fel magában :
 Így a szükségednek határábul ki mégy
 s Háborudban omlasz rakásra, mint a légy.
 9160 Ne azt kérd, hogy lehet életed boldogab,
 De ha van é állat nállad még bolondab ?
 Ki tegyen eleget a gondolkodásnak,
 s Elmével ki terjedt széles vágyódásnak ?
 Mi pedig, mint látod, gondolatban élünk
 9165 s Többé elégedést soha sem is lelünk.
 Ki ki azért nyugszik helyén, hogy nem mehet
 Odéb s erőltetést már többet nem tehet.
 De mutas rést neki, helyébül ki mozdul,
 A fejedre tapod és uttyában fel dul.
 9170 Határok közzé vedd hát vágyódásodat,
 Ha látni kívánod a boldogságodat.
 A hir, név, ditsósság ellen nem irhatok,
 Hanem öldöklésén versemben sirhatok.
 Ez olyan vágyódás, mellyen meny, sem pokol
 9175 Nem uralkodhatik, ennek minden hódol
 s Ha ellene nállad meg vetést sejtethnek,
 Bolond sorra vetnek s végre ki nevetnek.
 Ki nem örül, kérlek, a ditsósságének ?
 El terjedt hírének s ragyogó nevének.
 9180 Semmiségeink közt ez a legfényesebb
 s Az ember, úgy tetzik, ezzel legnemesebb !
 De a nagy költségnek birhad zaboláját,
 Tsak okossággal ted meg igaz próbáját.
 Ugy is, ha szegénnyé leszel, nints ditsósság,
 9185 Tekintet, sem öröm, kenyér, sem emberség.
 Találhatz már ere sorsodban okokat,
 Ha jól gondolóra veszed a dolgokat.

mint szegénnyen ; ezt tsak a kívánhattya, ki a természetét nem ismeri. Semmi féle szent törvény szerző nem volt a világi kintse-
 nek, fénynek nagyobb ellensége mint a Messiás, még is követő-
 éltek legnagyobb pompával e világon.

II. Uralkodó indulat.

Tud a születésed oly vagyódást szülni,
Mely fejére szokot a többinek ülni.

Tiránnussá lesz ez más indulatodon,
s Uralkodással van töb tulajdonidon.

De nem egy dolog szül, úgy é, boldogságot,
Töb is kívánnya még itt az okosságot.

Ha tsak egy vágyódás ragad el erején,
El tűnik szerentséd, vagy fel fordul fején.

Gyengeséged, hogy nagy kastélyokat építs
És benne szobákat sok színekkel készíts.

A töb szükségeket elmédre sem veszed,
Ehez ragatz s minden pénzed kőbe teszed.

Magát minden kedved tsak ebben mutattya
És hivalkodását veszteden futtattya.

Kenyeredbül raktad fényes épületed
És tömlőtzre zártad belé bus életed.

Nem elég gyomrodnak, hogy tsak szemed nézzen
s Elégedés nélkül pompával éhezzen.

Vagy földed adod el s köntösöket vévén,
Tündöklesz szegényen, magadat meg évén.

Az a vágyódásod, hogy tündöklő legyél
s E miat magadból nyomorultat tegyél.

Még a bölts is, hogy ha vagyon nélkül marad,
A boldogság után keservesen fárad.

Ne hid, hogy sok érdem szegénnyé nem lehet,
Van olyan, mely ebben semmire sem mehet.

A sok böltselkedés. tudomány resté tész,
Életed módjából okoskodva ki vész.

Sok olvasot ember volt már élhetetlen,
A bölts gazdagságra nézve tehetetlen.

Az élet módjára nem kel nagy böltsesség,
Tsak ész, gond, fárattság és mértékletesség.

9220

A ki szükségben él, mindég boldogtalan,
 Biztathattya magát, de mind haszontalan.
 Az ösztön kívánság, ha semmit sem kaphat,
 Fektedben, költödben szünhetetlen marhat.
 Szent Péter, Seneca vélled beszélhetnek,
 De testben boldoggá soha sem tehetnek.

9225

— Az okosság első szükség e világon,
 s Ditsósság, boldogság az emberi ágon.
 De ha nints erköltsöd hiv segedelmére,
 Reá megyen elméd a veszedelmére.

9230

Hijában vagy okos, mert ha természeted
 Vélle ellenkezik, fel forgattya eszed.
 Vérednek folyása születés, természet
 Fellegbe borithat értelmet, mind eszet.
 Tudomány kel, mert ez erköltsöket tisztít,
 s Vad indulatodban emberré szelédít.

9235

Jóság nélkül pedig boldogság nem lehet,
 Gonosság, bolondság szerentsést nem tehet.
 A hol igaz élet tart fen szabadságban,
 Erkölts, okosság kel ott a boldogságban.

9240

Nem marad a vagyon, tudod, a bolondnál,
 Töb egy gyűszűnyi ész száz dominiumnál.
 Nem lehetz boldoggá jó ítéllet nélkül
 s Az eszetlen ehme mindég szenyvedést szül.

9245

— Valaki élelmét itt fel nem találja,
 Benne van mételye, bár hogy palástollya.
 És harmintz esztendő ember kenyér nélkül
 Ha van, hogy gonosz, vagy gyáva, az tsak ki sül.
 Ez bár tsillagok közt szökdössön is esze,
 De van kábasága, ha nints hozzá mesze.

9250

Kunkoródi mindég vadász, kutyát keres,
 Őzet, nyulat, rókát kerget ; farkasra les.
 Kopó, agár, szép ló foglalja el eszét,
 Vadászat, vendégség teheti tsak kedvét.
 Mért földeket utaz, a hol egy vadat hal,
 Megyen : bajoskodgyon más a gazdasággal.

9255

Agár, kopó gulya fogja lovát körül,
 Ő mint Mogol köztök uralkodik s örül.
 Rókák hirtzollyák el kenyerét farkokon,
 És nyulak repítik nagy eszét hátokon.
 Sipos, trubáts, lantos addig nyargalóznak,
 Lovat, kutyát, fegyvert mind addig ahiznak,
 Mig pintze, kamara végre ki nem ürül
 És a gazda maga benne meg nem őriül.

9280

Kunkoródi urfi rokonságnak veszi
 Kopóját, agarát s ágyra mellé teszi.
 Legfőb boldogságát kutyákra kötözte
 s Benne böltessége rókáit üldözte.
 Mintha idvezülne vélle, mindég vadász :
 Uj uj tanyát keres, madarász vagy halász.
 A töb idejében lövésit beszél :
 Rémitőket hazud s magát nagynak véli.

9265

9270

Kutyája érdemét magára ruházza
 s A ki nem ditséri, azt holtra gyalázza.
 Óráig esküszik érte egy pihóban,
 Hogy pára se marad nálla a tüdőben.
 Minden vágyódását csak az egyben veszti,
 s Élete módgyában eszét el téveszti.

9275

Ama régi, híres nagy Pihó Mirandol,
 Szüntetlen tanul, ir, olvas és gondol.
 A mint írják, nyelvet huszon négyet tudot
 És ha aludot is, könyvekkel álmodot.
 Mirandoli Piho addig okoskodik,
 Hogy egész testében el is nyomorodik.
 Minden vágyódását tanulásba tette,
 Mely végre a többit benne mind meg ette.
 Tirannussá lett egy a töb indulaton,
 Így láthat az embert tanulva bolondon.
 Azért tanult, ugy é, hogy boldogab legyen,
 És mértékletesség nélkül sirba megyen.
 Nemes lélek Kronek ! vigyázatlanságod
 Néked is így ölte meg ifuságod !

9280

9285

9290

Számtalan a sok pap, kiket a tanulás
Fojtogat és meg öl a tudós bódulás.
Gyeplűre fogjad hát kedved, kivánságod,
9295 Hogy had mérsékellye űket okosságod.
Mert olyan, mint a tűz : kályhában melenget,
De ha ki kap, nagyra terjed s porrá éget.

— *Hasadi*, ha láttad, éjjel, nappal eszik ;
Torkol mint a gödény : iszonyuan iszik.
9300 *Had járjon a többi, tsak mi pakolhassunk*
s Örökké feszülve lehessen a hasunk.

De vére meg rothad ; élete el ájul,
Meg hal ; s tisztességre eléb meg bolondul.
Kivánságbul agyon ette, itta magát
9305 És mint ember marha viselte az igát.

Venedoszi tsak a leányok közt bujkál,
Soha se mulasztja, mindég asszonnyal hál,
Naponként mást keres, hogy kedvét frissittse
s El nyüt kivánságát meg elevenitse.

9310 Ég, föld öszve omlik, neki tsak asszony kel,
Ezek körül forog tele erszényekkel.

Végre pestis támad meg veszet vérében ;
Élet helyet méreg kavargat testében.

Szajhákkal emészti drága keresetét,
9315 Siralommal nézván parázna esetét.

Élete meg rothad, jószága el veszet . . .

Minek adot az Ur az ilyennek eszet ?

Insége is bagzik, mint ő tet, sorsával
s Bolondot, undokot mutat halálával.

— *Tergenyédi* egy nagy szuszékot meg rakot
9320 Füstös levelekkel s költsokkal bé zárlot.

Az egész világot perli minden felé,
Egy nagy táskát kötvén balrul maga mellé.

Guinéhez jussa van, azt meg állithattya,

9325 A Papusz taxássa és rabotáztathattya.

Valamennyi kastélyt, várat lát, övé volt :

El vették, hetedik nagy apja hogy meg holt.

Oda hadgya veszni házát, gazdaságát,
 Prókátor nyakakra füzvén igazságát
 s A paraditsomot, ha még fel találná, 9330
 Ádám apja nevének magának foglalná.
 Könnyűség a peri, három levélből áll
 s Egy két terminuson husz falut is tsinál.
 Addig utaz, perel, hogy a botra szorul
 s Levelei közzül szomszéditúl koldul. 9335
 Még is tsordultig van jó reménységekkel,
 Vontzolván életét a nagy inségekkel.
 Mint az oly chimikus, ki aranyat tsinál,
 Még is ebédjére egy semlyét nem tanál.
 Ki szegénységében reménységet eszik 9340
 És az éhségére hideg vizet iszik.
 Már mi hasznát veszed emberiségednek,
 Ha meg eszed, oka minden inségednek?
 Ha lelked, vallásod el kárhoztathat is,
 Ha pokolra szállasz s mutatn bolondot is. 9345
 Mért ditsekedhetnél a töb állat felett,
 Mely kinnak, pokolnak tárgya, mint te, nem lett,
 Mely tsak olyan lévén, a mint teremtetet,
 Magán szán szándékkal veszedelmet nem tett.
 Mint az ember, a ki oly nagy okossággal 9350
 Sógorosodik meg sok ily bolondsággal.
 Sok szomszédnak vagyón, lásd, ember formája,
 A kinek beszéddel bögg oktalan szája.
 De tselekedettel sem ember, se nem vad
 s Nem tudod, mi féle faj az az undok had. 9355
 Nem igaz, hogy minden ember okos állat,
 Bolondokat látunk s az okosság halgat.
 Eszed különböztet, úgy é, a barmoktul,
 De ha nints, te sem vagy messze a marhákutl.

Jegyzés. Guiné oly tartomány a világ szélén, melynek vad
 mberei Papuszoknak neveztetnek. Van más Guine is közzeleb a
 világhoz. Amazt Lazie Bonvét tanálta 1735 táján az Austráli
 dékek s földek között, de oda hatták.

- 9360 Már pedig az oly ész, mely életed veszti,
Erejét, virágát baromba sillyeszti.
 Ha az állatokat nem ölnék, nem ennék,
 Véghetetlen számmal sokasággal lelnék.
 Egy ország emberrel ezer esztendeig,
 9365 Bé nem tud tenyészni ily szörnyű ideig.
 Nézd! sok ország pusztá még némely részében,
 Meg lelheted okát az ember eszében.
 Az állat, természet; s hogy nem okoskodik
 Mint az ember, látod, nem bolondoskodik.
 9370 Nem hartzol, nem veszti seregestül nemét,
 És magát pusztítva nem találja kedvét.
 Hogy lehessen boldog már az oly élet is,
 Mely ésszel téved el? mérges s meg veszet is.
 Képeden ragyog az emberi méltóság,
 9375 De tselekedetben ott a sok bolondság.
 Nem segít Szopeken semmit a báróság, ^(a)
 Tapasztóvá tette a bor és adósság.
 Eseteid közöt tanuld a szenyvedést,
 Kevés állapottal való elégedést.
 9380 A harag, indulat hamar földre terít
 És ellenségednek hálójába kerít.
 Tsendes sziv és lélek nélkül nem boldogulsz,
 Szüntelen hánykódva magadba, beléd fulsz.
 Nem kötzheted le a történeteket,
 9385 A dolgok esetét és örök rendeket.
 Ha nem tudsz szenyvedni, nintsen nyugodalmad,
 Soha se szünik meg sziveden fájdalomad.
 Gondoly rá: emészd meg bosszuságaidat,
 És halad meg apró viszontagságidat.
 9390 A tsekélységek had hát gyermekekre,
 Mérges asszonyokra és semmiségekre.

(a) Az író látot Nagy Váradon egy valóságos Báró Szopeket, ki felettéb ivott és kementzéket, tüzelőket tapasztot: abbul álván kenyere. Ugy szóllottak hozzá: *Itt tapassza Nagyságod jobban.* Fel se vette: tapasztot, ivot,

Kiket tsak nem meg öl egy olyan szó és tett,
 Mellyet okos ember magában meg nevet.
 Nem kémélhet külön meg a viszontagság,
 Téged is úgy, mint mást fel üt a gonosság. 9395

És ha okossággal nem éled sorsodat,
 Meg emészted a sok kinokkal magadat.
 Nintsen oly sérelem, mellyet nem enyhithetz
 Okossággal, bár ha a nélkül nem élhetz.
 A türesre, tudod, szükség van mindenüt : 9400
 A menykő kunyhóba, palotába bé üt.

Ha a földre terit le viszontagságod,
 Szenyved el békével a nyomoruságod.
 Nyugodj meg, formáld úgy az állapotodat,
 Hogy kitsinyben is fen tarthassad magadat. 9405
 Ne truttzold ész nélkül kérlek e világot,
 Ne erőlködgy ; ne tedd ezt a bolondságot.

Kornyadi élete módjában fel bukot,
 Járomhoz kötötték adóssi, mint tulkot.
 De nem tsendesedik, szüntelen rug, kapál, 9410
 Vesztegeti magát és soha meg nem áll.

Kornyadi még inkább hánytatná most magát,
 Hogy úgy truttzolhassa mostoha világát.
Hijába beszélnek ; azért meg mutatom,
Mond, hogy a házamat tsak úgy fen tarthatom. 9415

Nem bánnya a világ, lád, akár mit tsinálsz,
 Ágyon, gyepen, szalmán, akár bársonyon hálsz.
 Nem láttya, bajoddal hol és hogy küszködöl ;
 Magad fen tartásán meddig erőlködöl.

Nem lehetz itt boldog szenyvedések nélkül ; 9420
 A hol öröm terem, ott fájdalom is ül.

Jegyzés. Kornyadi gazdag asztalával, fénnyével, udvari segeivel füstöt vetet. Költsön adot pénzét tölle minden ember issza kéri ; és néki meg szegényedet önnön magán kívül sege-elme semmije sem maradt. Világra, irigyekre támad, hogy miért üldözik ; semmi képpen által nem látván, hogy jövedelme

- Gyönyörűségedből nő ki a keserved
 s A minek örültél, az emészti szived.
 Ez itt a kutfeje nézd meg, minden jónak;
 9425 Örömmek, bánatnak, mint minden gonosznak.
 Indulatod úgy é, véredben származik,
 Az eset érzésed ellen hadakozik.
 A mely érzéssel itt ma gyönyörköttél,
 Ugyan azzal hónap dultál, öldököltél.
 9430 Egy a szív, hanem a dolog változtattya,
 És a mennyi, annyi felé szagathattya. ^(a)
 Tárgyad, az az ördög, mely szivedben kapdos,
 Roszra, jóra gerjeszt és filedbe sugdos.
 Egymásban lakoznak az öröm, fájdalom,
 9435 Nints törődés nélkül édes nyugalom.
 Ha mindég nyugodnál, soha se nyughatnál,
 s Örökké aludva soha se alhatnál.
 Angyalod, ördögöd magad vagy magadnak,
 Kinnya, kedve, bűne, érdeme sorsodnak.
 9440 Ártatlan vagy gonosz benned a kívánság;
 Hol vigadsz, hol busulsz, ez itt a valóság.

felet való költsége és *Alább meg írt* levelei fojtyák meg. Sorsával száll szembe, mivel a világnak semmit sem tehet: az az magát fogja üstökön és rug, kapál. Le omlot házának törmelékét össze szedi; hamvába eset tüzét kívánván újra fel eleveníteni, hogy magát erőltetve még jobban meg szakadgyon. Ugy, mint a halálos beteg, ki már utolsó lehelletét érezvén alykaihoz közeledni, hirtelen szökéssel ugrik ki beteg ágyából; azomba magára rogyik s meg hal.

Kornyadi tsak pompázna vendégeskedne, hogy életét áruló világát tronfolja, mely előtt bolond képet visel, noha oda tekinteni se méltóztatik, hol ő a közönséges szánakozásnak tétetet nevettséges tárggyul. Ki bánt? a magad kevélysége és eszetlensége. A világ nem néz rád.

Jegyzés. (a) Nevettséges együgyűség volna fel tenni, hogy szívünkben a szeretet, utálat külön érzésekben laknak egy más ellenébe tétetve. Egy szívnek egy az érzése; hanem Anna iránt szeretet, Sófia iránt utálat; a gyönyörűségben Eliseum, a gyötrelemben pokol; az imádságban szentség, a káromkodásban veszettség.

A természet szüli mind ezt, mind azt benned,
 Szenyvedések közöt kel boldoggá lenned.
 Keserűség nélkül, tudod, nints édesség :
 Nyavalyákon kívül nem lehet egésség. 9445
 Mint a gyomor, honnan ha epéd ki szárad,
 Nem emészt, nem rothaszt; szád hijába fárad.

III. A gonosz lélek egész világ kintsével sem lehet boldoggá.

Nem nyugszik a lélek, ha él gonossággal,
 Keserves küszködni a nagy igazsággal.
 A nyugodalomra, tudod, tsendesség kel. 9450
 De hogy szerezzed meg ezt hamis lélekkel.
 Testedben eledel, lelkedben igazság
 Szülnek boldogságot; nem a bűn és gazság.

Ha szivedben tsalod a szent igazságot,
 El nyomod, meg fosztod az ártatlanságot;
 Hijába vagy torkig rakva vagyonokkal,
 Nem élhetz tsendesen soha gonoszokkal. 9455

Vagyon a lelkedben olyan törvény bíró,
 Mely láttya vétkeket és ítélet író.
 Bár mely rejtekben légy, meg néz a székénél
 És szemedbe mondgya ki, rólad mit ítél. 9460
 Ha látod, hogy mások nem is tekintenek,
 Kerülnek s melletted mord kedvel el mennek;
 Ha törekedések ellened meg sejted,
 Fejedben forgatod sok titkos gaz tetted; 9465
 Ha arul, ki be lép hozzád, ezt gondolod,
Ez engem selmának tart : és ki tanálad;
 Ha nem tudnál is a pokoltul rettegni :
 Tanálsz tüzet benned, melytül lehet égni.

A kit a közönség gaz embernek ítél,
 Mindég szenyved titkon és minden felől fél. 9470

- Tudod, rossz ültetés a rejtet gonosság,
 Világra teszi ki a gondos igazság.
 A föld fenekéről ki ássa hatalma ;
 9475 Ebben áll a bűnnek világi fájdalma.
 Soha el nem rejthet gonosságaidat,
 Akár hogy fel tziprázd tsinos okaidat.
 Meg ítél a világ kintsed közt rangodban
 És szemed közzé köp nagy méltóságodban.
 9480 Ha pedig sorsodat veszteni rést kaphat,
 Oda vagy s szerentséd már meg nem maradhat.
 Minden ember örvend a gonosz esetén,
 s Romlást tész, hol lehet fertelmes életén.
 Hát így ur sorsodon, ha senki sem betsül,
 9485 Igazán pompázhatz, de a kedved el ül.
 Sem a jó, sem a rossz nem vesz tekintetben,
 Járó gyalázattá változtál éltedben.
 A gonosz a gonoszt (: ne híd :) nem betsüllyi,
 Ha rá szorul, kéri, másszor el kerül.
 9490 Meg láttya érdemed a legeggyügyü is
 s Tiszteli magában a legveszetteb is.
 Valamit az ember szeretne magának
 Másbul : tisztelője a birtokosának.
 A gonosz tevőnek senki sem irigye ;
 9495 Mindég érdemnek van e fojtó mirigye.
 Ki kíván magának gyilkos, tolvaj nevet,
 Eléb bolondító mérget, ha nem evet.
 Hid hát, hogy gonoszbán nyugalom nintsen
 s Fogságban van szive erköltsi bilintsen.
 9500 Bolondnak, tsalárdnak nintsen tiszteleti,
 Haszontalan nagy ur : a világ neveti.
 Szomju vágyódás az, lád, minden emberben,
 Hogy szépen betsüllyék a nemesi vérben ;
 De a tsikós, gulyás, kondás is szereti,
 9505 Ha módgyát ditsérik ; s magát el neveti :
 És a ki láttya, hogy ettül meg fosztatot,
 Vigasztalásával hátra is maradot.

Ki áll, úgy ditséri maga magát köztünk . . .

Illyen bolondot már eleget üldöztünk.

Holtá hazud, beszél; a szemed majd ki sül,

9510

Az agy velőd meg fagy; és a véred meg hül.

Betsüllet jutalmok a szép erköltsöknek

s Tisztelet ösztönök az igaz böltseknek.

A jó tétemény is ditsóssághez ragad

s A ki jól tselekszik, mind kettőért fárad.

9515

Cimon, Solon s többen magokat hirelve,

Érdemesek voltak nemzetek emelve.

Az igaz ditsósság jóságához köttetet

s Érdem nélkül senki nagy emberré nem lett.

Jegyzés. A világi boldogságrul sokat irtak, ki gazdagságn, ki uralkodásban, rangban, ki barlangban, magánosságban, szegénységben kereste, leste. De a boldogság tsak annyiban a mennyiben világi sorsunk meg engedheti, élet módjához m köttetik; mivel léte, valósága nem magában van magaal, hanem egyebektül füg. Erkölt, ész, sors, állapot, környűlások szülik úgy, mint az éneklést a torok, mely nélkül nóa nem hallik és magában nem dolog, mint a szépség, egésg, s. a. t.

Mihent származásodban a természet által olyan állapotba lyheztettél, hogy gyönyörűséged keserűségedbül, egésséged avalyádbul származzanak, állandó boldogságban lenned nem et. Mikor pénz, egésséggel szeretők, barátok közt vigadtz: dlog vagy; mihent kedvesed mást ölel és barátodnak hit mszédod meg szól, meg tsal, boldogságod el tűnik. A bolgság nem egyéb lenne, mint szüntelen tartó gyönyörűség és ndenben való tellyes meg elégedés. De olyan érzésben, mely liom esetek által változik, mely esetek nagy részben tölled n fügnek: oly érzésben, mondom, mely egy óráig abban az apotban meg nem áll és mint a tenger mindég habzik, hogy yen akár egyben, akár másban állandóság? Így számtalan ti lelki fájdalmid közöt a boldogság tsak szem pillantásokon kdös rajtad keresztül, de mind annyiszor el tűnik és állandóúl led soha, sehol se marad. Valamennyi eseted e világon et, érzésedet mind változtattya. A szívbéli bánat, testi nya- ya ezekkel együtt végzetetlen. Már ki emelkedhetik halandó sán felül, hogy viszontagságának tsapásait el kerülhesse? nnan jöt hát e szó *Boldogság*? Mit jelent? Mért szokták ezni? Ara való, hogy a nagy szenvedéseket a kisebbektül ömböztethessük? Egészséges Péter, beteg Pálnak boldogtalan-

ságát panaszzolja, hogy majorja, marhái meg égtek. Kend boldog ember, ugymond, mert annyi lábas jószágának egy fia sem veszet el, sem nem éget meg semmije. Bolondság! felel beteg Pál sóhajtván, kendnek nints baja a világon. Vegye által kend köszvényem, kólyikám. El boldogtalankodom én az éget majorral, marhával egészségesen. Így megyen a szenyvedés minden kisseb, vagy nagyobb mértékben.

Közönségesen a nagy jószágú embert szokták boldognak tartani, ha nem bolond és nem nehéz nyavalyás. De ezeken kívül is lehet a gazdag ember boldogtalan; azt mondod: Helyes! de lehet boldog is, úgy é, ésszel, egészséggel; de az inséggel küszködő sem egygyel, sem mással nem lehet soha, míg soggató szüksége nem szűnik, bár minden egyéb boldogságra meg kívántató eszközökkel birjon is. Nagyon gyanítható dolog, hogy e tzelra a vagyon el kerülhetetlen eszköz, mert a kints mindent meg halad és hajdan az Istenekben is uralkodot; most pedig sok embert pórászon hordoz. Nagy nyugalom a pénz a háznál. Eddig a boldogságrul emberre nézve szóllottunk: országra nézve igen rövid. Ebbül a négy betübül áll hogy *esső*. Valamennyi királyi tanácsos e világon a nemzetek boldogításá-
rul dolgokat, állapotokat gondolt ki, a fent nevezet négy betüt soha utól nem éri. Minden ministeri, plánum, adó fizetés és katona adásbul áll, de az *esső* áldás. És ha ez a boldogító plánumoknak segedelmekre nem jön, a nép királyi parantsolatokbul származot boldogságának közepette éhel hal meg.

VÉGE A hetedik kötésnek.

A TERMÉSZET VILÁGA

VAGY

A JÓZAN OKOSSÁG.

NYOLCZADIK KÖTÉS.

1800.

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...

...the ... of the ...

A JÓZAN OKOSSÁG.

I. SZAKASZ.

I. Az ember mint törvénnyel szerzet boldogság.

A boldogság *kötés*, ha törvényben veszed
És a természetbül papirosra teszed.

9520

Meg kötöd ösztönöd, hogy tsendesen lehess,
Másban erő szakot magadon ne tehes.

Hogy szomszédaidon erővel ne bánhas :

Hogy ne prédállyanak : te is ne prédálhas.

9525

(a) A természet költsön ád és a hogy teszel,

Ugy tesznek vélled is, sorsoddal úgy leszel.

Tegyük utra magunk hát az igazsággal,

Mely öszve van kötve a köz boldogsággal.

Jegyzés. (a) A törvény olyan országos igazság, *kötés*, alku szentség, mely minden haza fiban meg személlyesedik, azért laki ellene szegzi magát az egész társaságban minden embert, mivel kinek kinek szüksége van a közbátorságra, az az resetinek meg oltalmazására és nyugodalmára. Tehát köz jó, midőn mások nélkül egy néhány boldog nem lehet magán, úgy hogy egyiknek boldogsága a másikában helyhezteszik, elly által sok milliom embernek állapottya ország sorsává ltozik. Mikor egy hazában az emberek hasznárul akarnak állani, így fejezik ki: *ország java, ország kára*. Az az kinek személlyes nyeresége, vagy vesztesége. Végre hivatalok éreztettek, melyek élő eszközeik által az el oszlot felső hatamnak ágazataiban kisseb, nagyob mértékkel uralkodnak, mely alkodásnak minden hivatalban érzik egy kis despot szaga, de enyvedni kel, hogy rosszabbul ne legyen.

- 9580 Kötve vagy törvénnyel minden társaságban,
E nélkül nem lehet élned igasságban.
A hol igasság nints, nem lelsz boldogságot,
Törvény alá ved hát a szabad vadságot.
Minden embernek van egy kevés ereje,
9585 Hogy hatalom legyen és szentség a feje.
Egy személybe teszi s az által lelkesül,
És abban a maga hatalma alá ül.
Törvény, király, tanács egy hatalmat teszen,
Mely által az ország köz boldogság leszen.
9540 Ez az a hatalom, mely egygyen parantsol,
s Benne a sokaság köz javának hódol.
E már parantsoló hatalom feletted,
Mert hogy bátorságban légy, uraddá titted.
Kötözve kel lenned, akár hogy tsinálod,
9545 Külömben magadat se hogy se tanálod.
Legkeményeb Despot a rablás, öldöklés,
Kereset nem léte és bátorság féltés.
Magadat más alá kel által botsátnod,
Ki néked parantsol és el kel halgatnod.
9550 Polgár társad teszed bé hivatalába
s Osztán Despottá lesz rajtad hatalmába.
Sok kegyetlen lappang a sok hivatalban,
Magát el rejtven a felső hatalomban.
A bíró törvényben öltözvén, parantsol,
9555 s A köz hatalomnál fogva meg korbátsol.
Vagy mérge, vagy haszna vezeti tettében,
De más színre festi s páltza van kezében.
Igy a kiket haza szolgálivá teszel,
Urak lesznek rajtad s te szolgáljok leszel.

Jegyzés. Két rettenetes ellenkezés és indulat uralkodik az emberen, mellyekhez úgy van kötözve, mint Prometheus a kő sziklához, hol teste mindég gyógyul s mindég szaggattatik. E t. i. hogy parantsollyon, ne függjön; uralkodgyon s szabad legyen.

Alsó, fő hivatal hatalomba teszen, 9560
 A törvény palástya alatt urad leszen.
 Kormány székesen ül, honnan per menykövel
 Villámlik, tsap reád s porba buktat fővel.
 Szabad vagy, hanem hogy kevély birád előtt
 Hasra fekszel, máskép sorsodba belé köt. 9565
 Ugy gondolod, hogy a tsak szabad tisztelet,
 Alázatosságod a mit előtte tett.
 Ne hid, mert hatalmát érzed a dolgokban ;
 És unszol, hogy rosszat s jót tehet sorsodban.
 És úgy törvény által tsak oly a szabadság, 9570
 Mely tselédid közt van, egyébüt szép rabság.
 Falusi bírót is láttál oly Despótót,
 Ki kötözve tartya a töb sokaságot,
 A ki haragjának áldozatot tehet,
 s A helység pénzébül magának ki vehet. 9575
 Meg alkuszik együt egy néhány jó ember,
 És a tanáts által minden felé üt, ver.
 Ajándék, hatalom forog a kezében,
 E mellet ravasság el rejtet szívében.
 Helysége lakossin huz, von ; mindent tehet, 9580
 Királyt, szolga bírót, vicispánt ki nevet.
 Tekervényes uttyát el tudgya rejteni . . .
 Nagyoknak kitsinyben könnyü felejtteni.
 Az ilyen aprólék nem jön tekintetben :
 Lehet markolászni köztök a setétben. 9585
 Nints is oly böltesség az uralkodásban,
 Hogy kit kit meg lopjon a tolvajkodásban ;
 s Egy falusi bíró királlya truttzára
 Lophat a népétül különös hasznára !
 Ki fogja úgy el az ország jövedelmét, 9590
 Hogy más ne tanállya benne segedelmét.
 Sok száz hivatal van magát fizettette,
 Ki többet kap hozzá hívségét tettette.
 Hivatalban sok rut polgár tsak harátsol,
 Törvény van, de holt ; és az ember parantsol. 9595

Annyi hát függésed, a mennyi a birád,
 Hajoly meg előtte : ne szóly, fogd bé a szád.
 Fizesd vágyódását, szolgállyad ; hizelkedgy,
 Hozd szánakozásra, kérjed és reménykedgy :
 9600 Pórászon vezetet a szabadság közöt,
 És trónusa alat agyon lövöldözöt.
 Szabadság koszoró füg hát homlokodon ;
 De hald meg tsak, a vas hogy tsörög lábadon.
 Így kel életednek ! itt a boldogságod,
 9605 Kötözve kel lenned : nagy a gonosságod.

II. A törvény által való boldogság tsak törvényes szabadság.

Mi hát a törvénnyel meg kötöt szabadság
 És az a mi szabad, hogy lehessen rabság ?
 Hogy mikor rabolnál másón, ne követhesd ;
 s Bosszudat állani kívánván, ne tehesd.
 9610 Jóságos tettekre minden szabadságot
 Meg enged a törvény és ad bátorságot.
 A szűkölködőket bizvást segítheted,
 De másut, mi övé, már el nem veheted.
 A törvény azt mongya, mit a köz bátorság,
 9615 Jó lélek, betsület, vagy a köz boldogság.
 És az igaz ember a betsületében
 Törvény lett magának egész életében
 Gaz emberekért van a törvény tsapása :
 Jó polgár szívének nints ily rut állása.
 9620 Mullyon el a törvény, jutalom és pokol,
 A nemes sziv azért nem tsal, lop ; nem rabol.
 De a selma, látod, mind hármok truttzára
 Érdemessé leszen az akasztófára.
 Így hát a jóságos tselekedetekben
 9625 Szabad vagy s meg kötnek a gonosz tettekben.

III. Polgári vagy nemzeti szabadság.

«Törvény által legyen hát szabad személlyed,
 «Hogy az erő szakost házadnál ne féllyed.
 «Akaratod ellen, hogy erő ne legyen,
 «A mely vagyonodból hatalommal vegyen.
 «Hogy a büntetéstül törvény nélkül ne fély,
 «Mely által a magad voxából is ítély: 9630
 «Hogy magadban legyen a bűn, ha büntetnek
 «És meg halgattassál, míg meg ítéltetnek:
 «Hogy senki se vegyen egygyezésed nélkül
 «Tölled segedelmet a keresményedbül: 9635
 «Hogy a mit szerzettél szabadon költhessed,
 «És a hova tettzik, mind oda tehessed:
 «Hogy Kapudon belül te légy segedelem,
 »Ugy élvén honnyodban mint kis fejedelem.

Az hát igaz törvény, mellyen nyugodalmat
 Szerezhet részedre s házadnak óltalmat.
 Így a mely hatalmat kezedbül ki attál,
 Az uralkodásban azzal boldogultál.

IV. Köz bátorság.

Vagyonaid között butoros házadban
 Bátorsággal heversz és alszol ágyadban. 9645
 Borod, petsenyédet ihatod, eheted,
 És az erő szakos rablót nem félheted.
 A korhely éhezik; irigyli sorsodat,
 Fel dülne: törvény van s nem ronttya hasznodat.
 Pipával, páltzával szekerem utazol, 9650
 És a gonoszoknak vérrel nem áldozol.
 Így, ha tudsz keresni, szabadon vigadhatz,
 Meg áldod kötésed: élsz s másnak is adhatz.

- E szerint mindened egyedül birhatod
 9655 s Noha meg vagy kötve, szabadon élsz ; látod.
 Személyyed szentséggé hát tsak törvény teszi,
 Jaj annak, a kirül ez kezét le veszi.
 Ha ennek óltalmát fejünkrül le vennék,
 Életünk, kenyerünk mind semmivé tennék.
 9660 Mihent el törölnék a köz igasságot,
 Mi is el vesztenénk a köz boldogságot.
 Meg ölne a gonosz pénzért, vagyonodért ;
 Mindenüt azt látnád, hogy ontyák a sok vért.
 Ez oka, hogy kötve kel mindennek lenni,
 9665 s A vad szabadságot szükség lántzra tenni.
 Törvény tsinállya hát nemzeti javadat^(a)
 És józan okosság házadnál hasznodat.
 Az emberi nemzet, lássad, így akarta,
 Mikor veszedelmét eszével takarta.
 9670 Nem lehet magában minden hogy szabadon :
 Nintsen nyugodalma, bátorsága, vadon.
 Törvény által kel hát ily kötésre menni
 s Nem egy halandónak rabságában lenni.
 Valaki függeni törvénytül nem akar,
 9675 Szép szin alat mindég gonosságot takar.
 Szerezd úgy a törvényt, hogy köz jóra legyen,
 Ne fély, hogy tzélodon osztán romlást tegyen.
 Ne azt tedd, a törvényt hogy földre tapossad :
 Ezt tsináld, hogy a hol hibás, változtassad.
 9680 Minden nemzet enged a boldogságának,
 Tsak okos birája légy igasságának.
 A ki rabságra vér és függeni nem tud
 Törvénytül, ha mongya, hogy boldogít, hazud ;

Jegyzés. (a) A törvény nemzeti és házi boldogságodra egyenlőül szolgál. Mesterség lenne néked külön, mind országban lakó polgárnak boldogságban élni, ha töb társaid mind romlásba volnának. Tehát a jó törvény közönséges boldogságra tartozik ; de más tekintetben igaz az is, hogy nintsen olyan boldog törvény, vagy uralkodás alatt élő ország, hogy benne házadnál el ne pusztuly, ha magadnak nints eszed.

A kiben jóság van, enged a köz jónak,
Fő kormányozója lévén e hajónak.

9885

A hol uralkodás vagyon törvény nélkül,
Egy tettzésben a töb akarát mind el ül.
A hol meg kötöznek, vagyonodból vesznek,
Nem kérdik, hogy érted, hanem földre tesznek.
Nints akarát benned szabadság sem élet
És emberi voltod tsupa fa bábbá lett.

9890

Ha más vitzkandoztat, ugrásod mutatod;
Orsó karikákon lábodat forgatod.
De magadban nem tudsz egy mozdulást tenni;
s A hová állitnak, mindég ott kel lenni.

9895

A hol törvény nélkül hagyván életedet,
Egy szóra veszik le válladrul fejedet.
Ha akaratedon kívül forog dolgod
s Orrodon rángattyák oda vágot horgod;
Hol törvényed sorsod meg határozását,
Szerit rád nem szabják s úgy haggyák állását;
Hol minden élelmed, ha szükség el veszik
s Nyomorult életed haldoklásba teszik:

9700

Az ilyen társaság rosszab a vadságnál,
És a természettel élő szabadságnál,

9705

II. SZAKASZ.

I. Az ember tsendes egek alatt.

Lehet az emberben ifjuság nélkül
Öröm, gyönyörűség, mely nagy időkkal gyül.
Mikor az életnek első zivatara
El oszlik s meg láttzik utolsó határa;
Mikor el fáradva, meg élt érzésekkel
Fordul meg a hartzbul, sok kapot sebekkel;
Mikor ifjusága már tűzét ki fujta
És fergetegeit végre által bujta :

9710

9715 Tsendes tengerekre botsáttya tsajkáját,
 Le szedvén árbotz fán jádzot vitorláját.
 Heves vágyódása tovább nem ragadgya,
 Elméjét tsendesen, vérit alva hadgya.
 Mig viszontagsága kő szála közt futot,
 Veszélyit nem látván, hartzokkal mulatot.
 9720 Szembe rohanással dült veszedelmének,
 Kergetvén tárgyait fel buzdult szívének.

A titkon vezérlő gond viselés maga
 Küszködöt ellene, hogy jól legyen dolga.
 Éjjeli, nappali futás, kébzelődés,
 9725 Reménység, rettegés, bú, öröm, vesződés,
 Betsüllet, gyalázat, erő és gyengeség,
 Rang, fény, kints, hatalom, ijjesztő szegénység
 Ostromok közt horgyak közöttök életét,
 Tsekélység, méltóság közt forgatván tettét.
 9730 Kedv, öröm, busulás, méreggel, haraggal,
 Vontzollyák életét sok nyomorusággal.
 Mások ágya körül kavarog lappangva,
 Ablakon fülelve s uttzákon állongva.

Tárgyadnak féltése ; epesztő korgások,
 9735 Sóhajtás, félelem sok fog tsikorgások
 Szokták az embernek gyönyörűségeit
 Rut színre festeni s szülni inségeit.
 De mikor az élet fája kezd sárgulni
 s Őszi óráiban a levele hulni,
 9740 Tsendes ésszel, vérrel vezéreled magad,
 Mértékletességben keresvén a javad.
 Akkor leszel okos, mikor véred meg hül,
 És el fáradt szived benne fenekre ül.

A halandóságot más formában láttyuk :
 9745 Meg sejtyük az embert, ha szavát halhattyuk.
 Tulajdonságait nem lehet fedezni,
 Ki tudod a szívet elédbe szegezni.

Árulás nehezen férhet itt éltünkhöz,
 Sok töltést ki lőttünk már e rút ördöghöz,

Szabadság mindennek előttünk beszélni,
Tudunk a szavából szívére itélni.

9750

Sok ember fedezi magát beszédében,
Ezer szint és formát mutatván eszében,

De tettetése közt a tzeilyát meg láttya

Az okos ; szavával akár hogy hárittya.

9755

A bölts a tudatlant első tekintettel,

Tudod, fel fedezi egy két felelettel.

Az ember takarja magát beszédében,

De tsak meg ismerik tselekedetében.

Ne huz életedre semmiben tettetést !

9760

Nem lehet sokáig vinni a hitetést.

Egy szó, tett, tekintet egyszerre el árul,

És nagy mesterséged gyalázatotdba ful.

Meg lát a bölts s okos: haszontalan titkolsz.

Nevet mikor ide mutat s ott palástolsz.

9765

A takaró színét, titkod által láttya

s A függő ; mellette mi van, ki mutattya.

És így nints e földön mesterség, ravasság,

Mellyet fel nem fedez a meg ért okosság !

Az élet végtére nyugoszik magában,

9770

Nézi a bolondot, hogy fut világában,

Kik lármával mennek sirva, panaszolva,

Ezt itt szenté téve, amazt ott vádolva.

Ugy láttzik, ezekkel a világ mint Tallós,

Hol az embereknek a fejek mind forgós.

9775

Ebben keringenek bé zárva rakásra,

El lévén átkozva örök vakulásra.

Végre gyökeret vet erköltsöd kő szála,

Mely sorsod veszélyén a fenekre szálla.

Hol a mérges habnak erős vállakat dűt

9780

s Nem árthat a menykő, mely homlokára üt.

Illyen az élet, ha végre meg érhetet

s Gyengeségei közt el nem felejthetet ;

Mint az, a ki vénen tsak olyan éretlen,

Mint gyermek korában és holtig eszetlen.

9785

II. A meg ért értelemnek, haszna, ideje.

- Ó! tapasztalt idő, honnan elő s hátra
 Lehet tekinteni eset s állapotra!
 A mi jóra vezet, azt te igazgatod
 s Keserves sorsunkat ésszel ápolgatod.
- 9790 Testedben, lelkedben még erőt viselhetsz,
 Kormány szék, hiv tanács, jó oktatás lehetz!
 Itt vagyon érdeme közép életünknek,
 Itt láttyuk világát tisztán a lelkünknek.
 Negyven, ötven, hatvan esztendőök közt élve,
 9795 Fontollyuk magunkat, sorsunkrul ítélve.
 A hogy gyermek korban éltünk, tsak szelesség,
 A mi a sir szélén áll, haldokló vénség.
 Ideje derekán fontollyad életét
 Az embernek és ott nézd tselekedetét.
- 9800 Fordul az életben elő oly ifju is;
 Ki ember kor előtt mértékletes, bölts is;
 Hol elme és erkölts harmincz esztendővel
 Meg jelenti magát ép egész erővel;
 Hol tselekedetben fénylik a böltsesség,
 9805 Tsendesség, ért elme és mértékletesség.
 Meg halad másokat, de magán innen van;
 s Még sints ott, hol lesz még a tapasztalásban.
 Így, bár mely nagy erő legyen a lelkedben,
 Tapasztalás, idő érlel életedben.
- 9810 Az ember ismélet legszorító b szükség;
 Tapasztalással jön belénk a böltsesség.
 Ötven esztendőből huszba, hogy ítéltél,
 Néz ki és fontollyad, hogy már hová mentél?

III. Az emberi hibának el türése.

- 9815 Hagygyuk meg másoknak kedves szokásokat,
 Ha vannak bolondok, mutassák magokat.

Annak, a ki már él, magához közi van ;
 Péter, Pál csak ember okosban, bolondban.
 Ha világi javát végre el pusztította,
 Tudod, hogy szüksége csak őtet szorította.
 Ha szívében gonosz ; vagy nem jól áldozik,
 Nem húz mást poklokra : magáért kárhozik.
 Látod, hogy e világ örökké úgy megyen,
 Vezérlő, oktató benne bár ki legyen.

9820

Vonits vállat e sok szörnyű gonosságra,
 Botsásd törvényekre és köz igasságra.
 Soha se küszködj hát úgy az emberekkel,
 Hogy szentek legyenek mind az életekkel,
 Testének érzése és szüksége viszi,
 Menyországát akár mely vallásban hiszi.
 Szenyved az eszetlent, tisztellyed az okost,
 A természet szüli e két féle lakost :

9825

Ha, mint te, úgy fajdot volna a vérében,
 Mint te olyan lenne minden erkölcsében.
 Foganszásod előtt te sem érdemlettél
 Többet nálla ; s halgas, ha nemeseb lettél.
 Nem lehet erköltsöt benned változtatni,
 Had el : tudod, nem jó mindent kárhoztatni.

9830

Mennyen a kegyetlen bolond makatságán,
 Lássa, hogy nyughatik meg a gonosságán.
 Gyönyörködjön, mikor a világ utállja
 És a vermét titkon alatta tsinállja.
 Kit, mint meg testesült ördögöt, úgy néznek
 s Fejére hol lehet meny követ intéznek.

9835

9840

Mennyen a kevély is : had nevéssék mások :
 Nints érte magadat terhelni elég ok,
 Nevetség, utálat, lásd, a társaságban,
 Mint bolond úgy láttzik a kébzelt nagyságban.
 Had rágja a fukart undok fösvényisége
 s Halmaz vagyona közt eméssze éhsége.
 Látod, bolondsága mennyire bünteti :
 Mely rajta szükségét soha sem szünteti.

9845

9850

- Ellenkezésnek kel lenni mindenekben,
 Ez örökös törvény, tud meg, az életben.
 Van préda, van fukar, van jó, van gonosz is ;
 9855 Van édes, keserű ; van okos, bolond is.
 És ha ellenkezést köztök nem lelnél,
 Külömbiségek nélkül semmit sem esmérnél.
 Turjon a vad erkölts ganéjja sárjában,
 Had el : had küszködgyön fére ott magában.
 9860 Utazzon a hazug : botsásd, had nevéssék
 s Hogy bolondnak veszik nálla, had tettessék.
 Enged a prédának pompás szegénységét,
 Ditsekedő szókkal hizlalt nagy inségét.
 Meg tudgya a sorsa tettében büntetni
 9865 És menyköveivel életét üttetni.
 Dagályos pompával sétál szegénységre
 És alamisnát huz az ur kevélységre.
 Had tenyésszen rajta a siró gyalázat.
 Had legyen nevettség s keserves áldozat.
 9870 A magát tudósnak fetsegő tudatlant
 Ne bánts d : had álmodjon. Nézd el mint oktalant.
 A hibában benne van a verettetés,
 s A bűn magában is, tudod, hogy büntetés.
 Add által sorsának : nem marad ütetlen,
 9875 Nints szenyvedés nélkül az, a ki eszetlen.
 Ha a Kristóf hirelt imádságaival
 Ördöghöz kiált is : had ott álmaival.
 Mind bolond, mind okos világra tartozik
 Az ember, a hogy híz, a szerint áldozik.
 9880 Ember, angyal, barom, balha, tetü, legyen,
 Mind meg áll a sorján. A világ így megyen.
 Az esső gazdagit : a menykő fel éget,
 s Még is együt lakják látod a felleget.
 Egybe van keverve ez az örök Minden
 9885 s Ellenkezősekkel álhat meg a renden.

IV. Tsendes türés.

Ha meg taszigálnak a nagy tolongásban,
Meny oda, hol vannak ritkáb állongásban.
Ha öszve motskolnak, morduly egygyet, kettőt,
Had abban azon tul s ne tölts véle időt.
Az egész világ mind rágalmazza egy mást,
Egyik sem tehet itt szomszédjain tsalást.
Vesd meg, ha okos vagy, mivel, lád, gyermekség,
Sundaság ; másoknak bosszuság s tsekélység.

9890

A ki rangot keres, enged oda neki,
Gyakran keservesek ennek is éneki.
Ne keres vén korban hangal méltóságot,
Job, ha tsak lelkedben teremtesz nagyságot.
Szomoru az élet igaz böltsességgel,
De tsak e tarthat fen, hid el, tisztességgel.

9895

Tiszta erköltsidet veszi érdemének
s Elég neki, ha jó hirt szerzet nevének.
Áldom óráitok, ó tsendes esztendők,
Halomra gyült napok s mohosodot idők !
Hol az ifúság tűzében nem szökdös,
De a fájdalmakban poklokkal sem öldös.
Nem tsalogattya már a vig kedv szárnyait,
Ki vette belőlle apait, anyait ;
De nem is emésztí tűzén életemet,
Nem bánom ! Látom, majd el érem végemet.

9900

9905

A tenger tsak lassu habot hány magában
És a lélek halgat, ül hajótskájában.
Már est hajnalának el nyult piros fénye,
Habzik élte felet s gerjedeze reménnyre,
Nem zug árbotz fája tűnő sebességben,
Állong, ingadozik s halad tsendességben.
Sejti már sir halmát távolról szemével,
Halgatásban nézi ki gördült könnyével,

9910

9915

- Fél sirás, mosolygás ülnek tekintetin
s Néha nagy sohajtás kél fel lehelletin.
9920 Minden teremtésen hordozza szemeit,
Itt hagylak! így sóhajt s árasztja könnyeit.
E fényes világtul butszuzik érzése
És egy tárgyon áll meg keserves nézése.
- Tsak nem böltsőjétül fogva esztendeit
9925 Visgállya s közöttök nézi volt kedveit.
El multak: sirhoz húz az örök végezés.
Nem nyersz itt kintseddel . . . nints alku s egygyezés.
Hijába kiáltasz! senki sem figyelmez!
El mulásod ellen erő nem védelmez!
9930 Az idő életed magával be fedte
s Tul azon, mely maratt, már mind el temette.
Nintsen, mi ezt újra szüllye, olly hatalom:
Most mindjárt el is tűnsz! . . . keserves fájdalom!
Élvén még, szivedben már mindég haldoklasz,
9935 Naponként sirodhoz odéb, odéb állasz.
Elő társaidat, kik még jónek, mennek
s Ifiu korokban vigan lehet lennek,
Koporsód szélirül fájdalommal nézed,
Ellenben te már tsak semmiséged érzed.
9940 Ezek is el mennek végre, azt gondolod
s A más halálával magad vigasztalod.
- A «*Nem*» s «*Nemzet*» let, lád, örökre állandó,
De az ember külön abban mind mulandó.
Ujra szüli magát az emberi nemzet,
9945 És származásában halhatatlanná lett.
Hogy faja ne legyen, azt soha sem teszi,
De, hogy te meg ne halyj, azt már fel se veszi.
Minden száz esztendő világot temet el,
Mégis rakva van, nézd, a föld emberekkel.
9950 Sok gaz ember helyet nemes vér születik,
Sok jónak helyére selma rendeltetik.
A természet véllünk így zavarja magát,
Egy módon tartván fen örökké világát.

Igy gondol az ember, ki vénségét unnya
És végre szemeit örökre bé hunnya.

9955

III. SZAKASZ.

I. Az ember mint meg szikkadt vénség és halálának árnyéka.

Tsendesegy olvasó! fujjuk ki magunkat,
Közzeledni láttuk itt a halálunkat.
E hol van a vége utolsó hartzunknak,
Láttuk már a szélit tsendes rév partunknak.
Közép életünk is magát ki futotta,
A fagyos vénséget végre rajtunk hatta.

9960

Jegyzés. Minden *nem* halhatatlan és addig lesz, míg a világ
nem mulik, ha hinned kel, hogy el mulhatik, az emberi *nem*
olyan régi, mint a bértzek és folyó vizek. Életekre nézve
állatok is csak ott vannak, hol a ditsősséges emberek és nagy
landók. Az egerek szintén úgy meg maradnak *nemekben* a
végéig, mint az emberek. Soha se hiszem, hogy egy álla-
nok neme is ki vesztet volna mind egyig a nap alól, mely szár-
azva, vagy teremtvé volt. Ha az emberi nemzet minden aka-
tyát, erejét reá fordította sem viszi csak azt is végbe soha,
gy fetske, veréb ne legyék e világon, noha mind két faj házá-
l költ, hol szaporodását, tenyésztését hatalmába adni láttatik.

Valaki élt, ujságot e világon többé nem lát. Ha mindég
is, örökké estve követi a reggelt és reggel az estvét, Meg
ezel, eszel: szomjuzol, iszol: dolgozol, alszol. Le vetkezel,
öltözől örökön örökké egymás után következő reggel, dél és
ve van. Ugyan azon dolgok újra, meg újra jönnek. Te pedig
gasz rajtok egy nyomon úgy, mint a száraz malom keringő.
tsoda boldogságra szolgálhatna örökké így keringeni és kén-
enséggel lenni? Meg irtódzol, úgy é, ha halálodra gondolsz.
mit tsinálnál mindég élve? Ki kívánna e világon örökké szu-
ogni? Hol férne meg az ember, ha mindég születve soha sem
lna? Mi a nyereséged, ha örömöd, bánatod egybe veted? Mi
almad van halálodban? A mi nem érez, hogy unnya meg
ét; és miben lél okot a panaszra? Csak a napot szánod,
elynek világa az emberi nemzet inségének, bünének, veszedel-
ének szolgál tanu bizonyságul.

El tűntek előllünk a mosolygó napok,
 Mint a zugó szelek közt repülő habok.
 Unalom pusztulás fog bennünket körül :
 9965 Őszve rántzott képünk többé ki nem derül.

Régi kedveinknek helyeit ha nézzük,
 Puszták és tsak kettős keservünk érezzük.
 Le tépték gyümölcsit róllok az esztendők,
 El szórván levelek már a téli idők.
 9970 Mint a szedet szőllő, mely busulást mutat,
 Széllyel hajlik tövén s bé fedí az utat ;
 Vagy mint a rósa fa, melynek szép virága
 El hullot s kopaszon áll tövises ága :
 Ollyan vagy tántorgó szikkadt vénségeddel,
 9975 s Gyermekségre jutot nagy gyengeségeddel.
 El mult napjainkat forgattyuk eszünkben
 s Könyveink árasztjuk keserves szivünkben.

Néma keserűség köti le nyelvünket,
 A halál hidege fagylalja vérünket.
 9980 El felejthetetlen, édes, kedves idők ! . . .
 Ártatlan játékok ! gyermeki esztendők,
 Hol egy stiglintz fogás egy országot adhat
 És a királlyságnál jobban mulattathat.

Mi haszna már egész világ birodalma,
 9985 Ha az élet maga magának unalma ?
 Nem tudgya a vénség, ifian millyen volt,
 Mert érzéseiben előre már meg holt,
 Gyermeki ideje, úgy tettzik, mint álom ;
 A mi vig kedvére szolgált, most unalom.

Az ifju ideje játék, gyönyörűség,
 9990 Nem tsoportozik még rajta keserűség.
 Pénz, rang, hir keresés nyomoruságait,
 Titokban el rejtet sok ravaszságait
 Nem züri-zavarja gyermek életünkön,
 9995 Nem ül úgy, mint nadály játékos szivünkön.
 Nintsen még nagy tárgyunk : mulat az érzésünk,
 Nem terjed messzire tóllünk el nézésünk.

Mindenben örömet lél az ifuság,
 Fáradás, törődés előtte mulattság.
 A mi téged meg öl, még ötet frisíti
 10000
 s A nyughatatlanság meg eleveníti.
 De mi vidámittya a száraz vénségét,
 Mely soha sem érez többé egészséget.
 Fél holtnak örömet egy világ sem adhat,
 A kinek már vére fagyos, nem vigadhat.
 10005

II. Végső pusztulása az életnek.

Hesperia kerted élteden sárgállik,
 Nem virit, nem terem : madara nem hallik.
 A földön el terült sok száraz levelek
 Zörögnek, mellyeket ot szórnak a szelek.
 Nem hallod zengeni filemiléidet.
 10010
 Varjuk károgaí rágják füleidet.
 Állongasz, eléb mégy ; óráid meg unod
 s Tsak a fán kopogó harkályt, tzinkét látod,
 A virágzó pásit és nyájjas térségek
 Meg halaványottak : oda lett zöldségek.
 10015

Sárga mohok lepik meg a fát felére,
 Reves és már fejszét készítnek tövére.
 Köd és bus halgatás borong az ut felett,
 Mellyet tavasszal sok szép sétálló lepett.
 Virágos mezei kórok közt állanak,
 10020
 Hová tsak jeges zuz és havak szállanak,
 Busulás terül el a kedves tájokon,
 Hol másszor tsók hangzot a szép ajakokon.
 Nem lepik térjeit a katzagó Nymfák,
 Nem hangzanak reá vissza az élő fák.
 10025

Valamerre nézel but, bánatot mutat,
 Itt jártak, ott ültek ; s szived könyvet hullat.
 Szajkók rivallását hallod a bokrokrol,
 Az üt el némelykor a gondolatokrol.

10030

Öl az emlékezet, mert a mult örömet
 Ugy teszi szivedre, mint keserű ürmöt.
 Bú az okosság is nyájjas idők nélkül,
 Nem mulattat elméd, mikor véred meg hül.

10035

Hogy e hol semmi vagy árnyék életedben.
 Kesergesz, hogy másszor ragyogó egekben
 Lebegtél, jádzottál az édes kedvekben.

10040

Ki üznéd szivedbül emlékezetedet,
 Hogy ne sóhajtanád el mult életedet.

10045

Lássad! a tudomány még jobban fárasztja
 És a gondolkodás keserved árasztja.

Boldog tudatlanság! ti egyéb állatok,
 Élven, halállal nem ölitek magatok.
 Nem tudtok gondolni, mint mi, a halálra,

10050

Sem igaz Istenre, sem a hamis Bálra.
 Nem is jó oly nagyra emelni eszedet,
 Mert nem leled osztán vélle fel hejedet.
 Jó lélek, közép ész, a szokások közöt
 Magára a böltsnél job sorsot öltözöt.

10055

A nagy tudomány közt mindég gondolkozol,
 Mit használ? lásd! még is mindenben habozol.
 Okoskodásodnak végzetetlensége,
 Hid el! tsak éltednek lett kinos insége.

A hol az együgyü vigad, te ott mormolsz,
 Fére mégy dűnnyögve s ablakodban karmolsz.
 Egy két pipa dohány mással beszélgetve
 Töb jó; a dolgokon osztán nevetgetve.
 Ó! jövődő élet, hol van ditsősséged,

10060

/ Halhatatlan lélek! mit mond böltsességed?

Mutasd hát, hol áll meg itt el tűnt életünk,
 Hol, hogy és miben lesz vélled egygyé testünk?
 A ki nyílt egeknek titkaiba nézz itt,
 Melyben, ha meg nyugszol, boldoggá tész a hit.

III. Mozgó halál, utólsó vénség.

Nézd el száradt testét : feje földre hajlik.
 Ha nád szádra tanál, azon is fel botlik, 10065
 Ki dül a tornáztzon magas küszöbérül,
 Nyöszörögve áll fel szegény a székérül.
 Hirtelen kapja fel a földrül lábait ;
 Toppant s vonogattya el sibbadt inait.
 Eléb, eléb halad : szüntelen tántorog, 10070
 Tapogatva megyen s a fal felé forog.
 Sűrű lélekzete szavát meg szaggattya,
 Akadoz s értelmét nem magyarázhattya.
 Tekergeti fejét jobbra is, balra is,
 Meg kérd, kinek hívnak, ha szásszor látot is. 10075
 Hergő beszédekkel teszi ki értelmét
 És tsak a köhögés rángattya életét.
 Házának végihez megyen tántorogva,
 Bukva, szédelegve és vissza forogva.
 Le ül a nap fényen magára görbedve, 10080
 Mellyében el fulva s fel elevenedve.
 Álom nélkül alszik, bé fogván szemeit,
 s Térdén reszketteti meg fonnyat kezeit,
 Hol tsonytyai felett, mint a sinórozás,
 Ugy láttzik vér ere ; s ez is rangatódzás. 10085
 Mikor a köhögés meg zudul mejjében,
 Ki dagad homlokán vére az érében.
 El ful lélekzete, halgat, mint a halál,
 s Ugy tettzik, hogy többé már életre sem vál.
 Hosszas idő mulva köhent egygyet kettőt, 10090
 Ezzel jelentvén, hogy nyert még egy kis időt.
 Illy formában készül az el mulásához,
 Élő halál huzván testét a sirjához.
 Most jöt az életre : egyet kettőt fordult,
 Mint a kérész bogár ; és reptiben el mult. 10095

Tsak egy azon helyen holt meg, hol fel élett,
 Egy néhányat lépet s ismét semmivé lett.
 Egy szem pillantás vagy ez örök időben
 s Nem láttzik életed annyi esztendőben.

10100

Ne üzd a világot mintha tiéd volna,
 Véled ; élve, halva valamit gondolna.
 El mulsz és szomszédid mongyák : *hogy né meg hólt.*
Meg biz a : pedig lád, ő is világon vólt !
 Hat minuta alat föld alá temetnek,
 Feledékenységre, halgatásra vetnek.

10105

IV. Szomorú vigasztalás a halálban.

Talán nem oly nagy kár a halál, mint mongyák
 s A szegény halandók foháskodva vallyák.
 Nints a koporsóban bu, gond, sem fájdalom.
 Nem tsattog menyköve ; nem üt, nints unalom.
 Itt ezer esztendő tsak egy szem pillantás :
 Nints óra mutatás s vélle idő váltás.

10110

Mint a halmok, hegyek magok meg nem unnyák,
 Szemeket nem nyitnak, de be sem is hunnyák ;
 Magok nem ismévén, nem panaszkodnak,
 Soha sem örülnek, sem nem foháskodnak:
 Tsak olyan az ember bé fedet sirjában,
 Minden élet nélkül a földnek gyomrában.
 Nem érez, nem vigad ; nem un, nem kesereg,
 Nem tuggyá körulte, hogy nints élő sereg.

10115

Keserveseb ennél az eleven halál,
 Mely meg érezteti, hogy gyötrelmet tsinál.
 Mint a kit fal közzé zárnak bé egyedül
 És elevenséggel a halálában ül,

10120

Hol tsak azért mozog, hogy magát érezze
 s Kinnyával a szívét szüntelen vérezze.
 Holton, vagy világon lenni egyre megyen,
 Sorsod akár kisebb, akár nagyob legyen.

10125

Egyenlő mértékben but, örömet venni,
 Semmit sem érezni és halálban lenni,
 Ha jól meg fontolod, egyenlő nyereség, 10130
 Így rendelt bennünket itt el az Istenség.
 Vegyed jó mértékre gyönyörűségedet,
 Szabd hozzá végtére sok szenyvedésedet,
 Ved ki, a mi benne lehet nyereséged,
 Lásd osztán, melyik töb ; az é, vagy inséged ? 10135
 De az ember inkább szeret élni, sirni,
 Mint nyugodalmával a sirjában birni.
 Magadtul meg válni s minden érzés nélkül —
 Feküdni hamvadban, hol tetemed meg hül,
 Iszonyu gondolat még keresztyénnek is, 10140
 Filosofusoknak és nagy Szenteknek is.
 Elmédben veszed fel más hol a létedet,
 Itt érzed, tapasztod testi életedet.
 Ezért vontatva mégy boldogulásodnak
 s Örömet szolgálnál e rossz világodnak. 10145
 Száz esztendő s pápa se hal meg kedvébül,
 Néz, néz az egekre, de az orvos ott ül.
 Földi eszközökkel támogatgya magát,
 Ugy huzza, halasztgya örök boldogságát.
 Gyanus az érzésben a holtnak élete, — 10150
 s Tsak a vallásnak van itt hiv felelete.—
 Had járjon ! hidgyed, hogy haláloed boldogit,
 De koporsód azért, lád, tsak meg szomorit.
 Bár többet szenyvedgy is, mint sem gyönyörködöl,
 Bajoddal még is tsak job kedvel küszködöl. 10155
 Életed keservét borral, eleséggel
 Lehet enyhíteni, fris jó egészséggel,
 De a koporsóban sem iszol, sem eszel
 s Lelkeddel is nehéz tudnod, hogy s hol leszel.
 Jó a napot nézni a fa árnyékába : 10160
 Bú az embernek le szálni halálába.
 De mikor életed egészben meg szárad,
 És szived érezni örökre el fárad ;

- 10165 Mikor világával vakul meg a szemed,
És holt reketségre jön mind a két filed ;
A midőn a kedv is véredbe belé fagy,
Hol elevenséggel már a halálban vagy ;
Mikor asztalodon tányérod nyiszolod,
Mivel a hus rajta merül van, nem látod :
10170 Mi szükséged lehet, mond meg a világra,
A vagy a világnak ilyen reves ágra ?
Reszkető árnyéka lettél haláloznak
s Tsak emlékeztető képe mult magadnak.
Ne mond, hogy az élet oly rövid magában
10175 s Az ember mind hamar botlik bé sirjában,
Elég egy bogárnak hatvan esztendeig
Szökdösni a porban s élni ily időkig ;
Egész vén korodik öltözni, vetkezni,
Mindég enni, innya, szomjuzni, éhezni,
10180 Nevetni, busulni nyügös életeddel
s Annyiszor eszetlent mutatni eszeddel ;
Lehet, hogy még sok is ily tsekély életnek :
Ne panaszkodj hát, ha a sirba vetnek.
Nem tudok ifjakat ezzel vigasztalni,
10185 Keserves fiatal embernek meg halni.
Nem kíván az élet itt még menyországot,
Mivel nagyon érzi e romlot világot,
Szeretője mellől nem sijjet egekre
Az ifju s azokkal tűnő fellegekre.
10190 Hijába hívják fel oda az angyalok,
Felel : hogy még érte ne fárasszák magok.
Itt a vigasztalás olvasó, ha tettzik,
El fárat az író ; meg unta ; le fekszik.

IV. SZAKASZ.

I. Az ember mint lélek és halhatatlanság.

Természetnek titka! ó! halhatatlanság,
Hol füstöt vét minden emberi okosság. 10195

Ködös nap; setétség tárgya életünknek . . .

Öröme, keserve, reménye lelkünknek!

Ó! hová rejtet el nállunk a természet,

És halhatatlanná mi teszi a lelket?

A rósának szaga gyökér, szára nélkül 10200

Hogy terem kertedben és a szarán hogy ül?

Vallás az, a mely itt az egeknek titkát

Fel fedezi s reánk hinti az áldását.

Hijába erőlködsz tsupa természetben,

Mert nem tudod, hogy élsz örökre lelkedben, 10205

Fel, alá akár hogy s mere okoskodol,

Filozofiáddal gyakran tántorodol.

Tsak a ki nyílt egek vezérelhetnek itt . . .

Boldog, a ki igaz és igazán is hitt.

A váltságnak titka és szent irás nélkül 10210

Plátónak fejére e tudomány hogy gyül?

Cató haláláruul mikor gondolkozik,

Halhatatlanságrul eszmél és álmodik.

Socrates is tudgya magát vigasztalni

Ezzel, midőn láttya, hogy már meg kel halni. 10215

Cicero ezt mondgya, hogy *görög országtul*

Tanulta meg, mint kel meg halni boldogul.

Seneca is, más is vigasztallyák magok,

Hogy örök életre vezeti halálok.

Mit lehet itt tudni a tsupa embernek, 10220

Lássuk? merül düllyünk neki e tengernek,

Minden élet küszdik végső határánál:

Meg indul, meg meg áll s téved világánál.

- 10225 Filozofus akár s fő Theologusok
 Itt *Scilla Charibdis* közöt látták magok.
 Itt a természettel csak tapogatva mégy,
 Akár millyen hitbül és tudománybul légy.
 Menyországot, poklot bűnöd közt ha hiszel,
 Hol jó reménységgel, hol a nélkül leszel.
 10230 Ha nem látz magadban élő valóságot,
 Keserged lelkedben a mulandóságot.
 Ha hihed és valhad halhatatlanságot
 s Mint örök életet veheted halálod,
 Meg ditsőült angyal lettél e világon
 10235 És testi életben ragyogsz meny országban.
 Nem sok ember tudgya, mitsoda helyekre
 Jut és kétséggel néz a magas egekre.
 Noha keservének paraditsom készült,
 Mely reménységében örök életet szült.
 10240 Ezzel vigasztallya fel lelt boldogsága,
 Szép Eliseuma s halhatatlansága,
 Ó! édes reménység! ha álom volnál is,
 Vélled tévelyegni fő boldogság még is!

II. El indul a lélek önnön halhatatlansága után és a látásnak határából el tűnik.

- 10245 Magyarázhatatlan meg ismért értelem!
 Lélek! mennyei tűz, szolgál, fejedelem!
 Ki bennem lakozol oh! mint egy Istenség,
 Hol néha úgy láttzol még is mint semmiség.
 Hogy alkotot belénk az örök valóság?
 Mere vezet hozzád az út és igasság?
 10250 Ki evezte által hited reménységét?
 Ki mérte fenéig örvényed mélységét?
 Most boldogságodnak ragyogó székin ülsz,
 Majd reménységednek karjai közt meg hűlsz.

Mélység, magasságra ki terjedt nagy dolog,
 Mely vérünkben forma és szín nélkül forog. 10255
 Ki magadban rá még a nagy teremttőre.
 Nem isméred magad, ha veszed kérdőre.
 Hol van a gondolat határa, nem leled
 És hogy véghetetlen lettél, azt ítélled.

Nem vagy test, nem lehetz tehát mulandóság. 10260
 Hogy terjedne úgy ki a testi valóság?
 Egy két gondolattal a hol akarsz lenni,
 Elmében, lélekben oda lehet menni.
 Mond meg, mi módon vagy testemhez köttetve,
 s Bennem élvén töllem meg különböztetve? 10265
 Test által testetlen dolog hogy éled fel?
 In, velő, eretske hogy gondol lélekkel?
 Ura lett a lélek az erőtlen testnek,
 Még is test parantsol az erős léleknek.
 Érzésünk szülhet tsak földi boldogságot 10270
 És e huz utánna minden okosságot.

A vérem lelkemet meg változtathattya, 1
 És józan értelmét homályba hozhattya.
 Ó! mond meg nagy lélek és halhatatlanság,
 Hogy betegithet meg a test s mulandóság? 10275
 A test méltóságod felibe nem mehet,
 Még is a vérében dolgoz bolond lehet.
 Hogy változtathat el a testi kívánság?
 A vérből eszedbe hogy mehet bolondság?
 Sokszor kívánságod ha meg nem nyerheted, 10280
 Józan okosságod, eszed el vesztheted.
 Szívűl, vérűl szeretz: nem tölthed kedvedet
 s Lélekben busulva vesztet el eszedet.

Nintsen a nem testnek testi bujasága,
 Hogy vész hát miatta józan okossága? 10285
 Természet ösztöne kerget szükségedben,
 Ugy láttzik, hogy ennek vagy rabja lelkedben.

Hogy ha magasságrul esel le testedben,
 Tagod ütődik meg s el tévedsz eszedben.

- 10290 Nintsen beszédedben már többé okosság,
Bolondok okaid : nints elme, valóság.
Test dolgozot testen ; testetlenség tűnt el,
Mért teheti hát ezt a test a lélekkel ?
- De a ki meg romlik még annya méhében,
10295 És annak vérébül ered fel eszében,
Hogy szál az egekből belé kába lélek ?
Vagy tsak mindenestül testben, vérben élek ?
Mongyák, hogy ha a test izeiben bomol,
Az ész el rejtetik tsak, de meg nem romol.
- 10300 Meg marad világa, de nem világíthat,
Okoskodva semmi dolgot nem állíthat.
- Házamban nyugodván, a falát ütheted,
Testem nyomorékká azért nem teheted.
Ha már a testedben okos lelked így ül,
10305 Mikor tested ütik hanyatlásra mért dül ?
Ha ő épségben van, mért nem mutathattya,
Beszélhet, de látod, bolond a szózattya.
A bölts beszéd, tudod, böltsesség próbája,
A bolondoskodás elme nyavalyája.
- 10310 Jól el rendelt testben senki meg nem kábul
s Ha a vér jó benne, meg sem is bolondul.
A ki többé ésszel soha sem beszélhet,
Benne isméretlen a lélek hogy lehet ?
Halhatatlanság él így halandóságban
- 10315 s Halandóság lakik halhatatlanságban.
Talán, mint a gyertya lángja a viaszbul,
Vérünkön az elme fel oly formában gyul.
Nem viasz, sem kanótz a láng világával,
Ezek nélkül még se marad meg magával.

Jegyzés. (a) Bétsben a spanyol ispotályban láttam a kavalér bolondok közt egyet olyat, ki nagy emlékezetű Mária Theresia királynét ifjúságában annyira meg szeretete, hogy velle társalkodása személynének szentsége miat nem lehetvén, meg őrvült s örökös bolond lett.

Vagy mint a hegedű szőr, szurok, hur, nóta 10320
Erőt víz szivedre, noha írot kóta.

Hangjának formája, színe, nehézsége
Nintsen és el ragad még is kedvessége.

A hang, tudod, nem test, hanem erőt mutat;
Szivedre örömet és bánatot futtat. 10325

Nem dolog, úgy látod; de még is dolgozik,
Hangja közt örül, sir a lélek s habozik.

Ha már hegedűdnék hurját el szaggatod,
Gyönyörű nótáit a szélben halhatod? 10330

Igy tehát négy, öt test egymáshoz élezve
Szül dolgot magával éppen ellenkezve.

Hol láttál fő nélkül tsemő gondolatot
Irva; és száj nélkül emberi szózatot?

De vegyük fel még is, mi az emlékezet,
A mely már lelkeddel véghetetlené lett. 10335

Érthetetlen léte ezer esztendőket,
Milliom esetet s majd örök időket

Foghat bé magába, mellyek mind ott vannak
És ki terjedésén halmokban állanak.

Számlálhatatlan ez. Emlékezetedben 10340
Hogy áll meg, hogy fér el kavargó véredben?

Új dolog halmozza, a régi meg marad,
Mindég sokasodik s tengerekre árad.

Annyi ezer eset hogy férne meg benne,
Ha a valósága csak test, vagy gőz lenne? 10345

Legyen! ha a dolog egy egy vonás rajta,
Mellyet látás, hallás, érzés oda hajta;

Hogy, mint viasz táblán, barázdái vannak
s Egy más felett, mellet csoportban állanak:

Hogy fér annyi vonás ily parányi testre, 10350
A mennyi reá ül az emlékezetre?

A mire szüntelen új, új dolog megyen,
Alatta a többi szem előtt hogy legyen?

Gyermeki tette-drül sokrul emlékezel
Akkor is, midőn már sirodhoz érkezel. 10355

Az első pontokat milliomm temeti,
És a lélek még is el nem felejtheti.

10860 A mi már a vérben s gőzzében kavargó,
Zür zavarral megyen s öszve vissza forog ;
Hogy állithatna meg dolgot ennyit magán ;
Hogy férne ez mind el testi valóságán ?

Ha bé hunyom szemem, mennyet, földet, tengert
Láthatok lélekben és száz ezer embert.
E nagy ki terjedés hol fér meg testemben
10865 s Egy világnak képe, hogy álhat fejemben ?
Férhet agy velődre annyi ország képe
s Vérednek gőzire annak minden népe ?
Hogy maradhat gőzben örök emlékezet,
Illyen állandóság forgó vérben mint lett ?
10870 A számtalan dolog, mint méh raj az ágon,
Ugy függ é velődön ; és az okosságán ?
Hol van értelmednek, mond meg, a határa ?
Mi lakik véredben ? mi ott haszna, kára ?
Gondolatit osztja még se fogyatkozik,
10875 s A mit már ki adot, mind benne lakozik.
Milliom elmére osztlik gondolatod
És te is magadban mind fel tanálhatod.
Végre nem láthatod magad is mennyit tutz,
Sem elmédnek végső határához nem jut.

10880 E széles világnak birodalmairul,
Milliom tettérül, viselt dolgairul
Halálodig mennyit gyűjt az emlékezet,
Melyrül a többi közt el nem felejtkezet.
Hol ütöd fenekét elmélkedésednek ?
De erejét könnyü ismérni testednek ?
10885 Hogy legyen hát mive a vér forgásának
A gond, emlékezet ; s a test állásának ?
Nem hogy in, tsont, hus, vér tudna ide menni,
Halhatatlansággal is sok ennyit tenni.
10890 És ha e nagy erőt benned érezheted,
Hogy vélléd meg nem hal, mért nem remélheted.

Ó halhatatlanság ! édes vigasztalás !
 Bujdosó reménység ! ditsósság, hit, vallás !
 Erkölcünknek tárgya ! mennyei méltóság !
 Lelkünknek ösztöne, örökös boldogság !
 Szerentsés, ki hozzád ragadhat hitével,
 s Kétség nélkül nyugszik benned meg lelkével !
 Rettentő tudomány minden gonoszoknak !
 Jutalom, boldogság minden igazaknak !

10395

★ ★ ★

Ó örök Igasság ! nyisd meg egeidet !
 Oktassad vezessed gyöngé híveidet !
 Had tudgya a lélek, mely téved magában,
 Magát meg ismérni a méltóságában !
 Mely halandóságát ha nem próbálhattya,
 Halhatatlanságát örömmel valhattya !

10400

10405

VÉGE A nyoltzadik, és utolsó kötésnek.

TARTALOM.

Bevezetés	3—20
-----------------	------

A természet világa vagy a józan okosság.

Első könyv. Első kötés.

Az olvasóhoz.....	29
Világosítás vagy intéző beszéd a Geniushoz	31
I. A tudománynak választása	38
II. Erőltetés az erköltsben, tudományban.....	40

I. Szakasz.

I. Az ember mint tsetsemő	41
II. Gyermekek kor.....	44
III. Ifjú kor.....	47
IV. Az örömek keserve	49
V. Ember kor	51

II. Szakasz.

I. Az ember mint vad állat; vallás, tudomány, mesterség nélkül	53
II. Testi gyengesége az embernek.....	55

III. Szakasz.

I. Az ember mint tudomány és mesterség	57
II. Bálványozás a pogányok közt	58
III. Fegyver, hartz, tanult és mesterséges vérontás	60

	Lap
V. Bujálkodás a gyönyörködésben	63
V. Meg szakadhatatlanság a gyönyörködésben	64
VI. Tengeri kereskedés, hajókázás	65
II. Méltósága az emberi értelemnek	66
II. Órás, nyomtatás	67
X. Kints keresés: veszte az erköltsnek	68
X. Veszedeleme a tanulmánynak	70

IV. Szakasz.

I. Az ember mint házi gond és tseléd vezér	76
II. Mezei mív s annak régisége	77
II. A mezei mívet könyvből tanulni nevettség	78
V. Jövedelem és költség	79
V. A házi gazdaság nagy tudományra nem tartozik	81
VI. A szolgálat bosszánt	85
II. Vezérlő okosság	85
II. Erkölts a házi rendtartásban	87

V. Szakasz.

I. Az ember mint igaz hadi vezér és Világ duló	92
II. Az igaz vezér, mennyei védelem	93
II. Halhatatlan győzödelme a magyar nemzetnek	95
V. A ki tsak hírért hadakozik, ostora az egeknek	102

Második könyv. Második kötés.

I. Szakasz.

I. Az ember mint Musa és szomoru böltesség	113
II. A böltesség szomoru és szenyvedéseidtül meg nem menthet	115
II. A böltesség egész világi boldogságot nem adhat, de segít különösen	117
V. Haszna a tudománynak	122

II. Szakasz.

I. Az ember mint pártra hajlás, párt ütés	127
II. Párt ütés	132
II. A föld népe első tárgy	133
V. Uralkodás az életen, halálon	135
V. A földmivelő nép nem igazgathat, sem uralkodásra nem mehet	136
VI. Birtok, jövedelem a polgárra nézve	136

	Lap
VII. A hivatal érdemre tartozik	138
VIII. Ösztön nélkül a természet pusztja	139
IX. A mezei miv minden törvény alá zárt társaságnak fundamentoma	140
X. A szegényt sorsa jutalmazza	141
XI. A méltóságos sorsnak is vannak osztályban jutot menykövei	142

Harmadik kötés.

I. Szakasz.

I. Az ember mint szomszédjának bírása	147
II. A törvény ellen való tett ítélet alá esik	153

II. Szakasz.

I. Az ember mint betsülletnek rabja	154
II. A ki nem betsülletes ember, nem is jó keresztyén	155
III. Az ember mint világ fia	156
IV. Betsülletben való fanatizmus; meg veszés	157
V. A bölts ítélet és szemérmesség rugó tollai a betsülletnek	157
VI. Az el rablot hír, név betstelenség	161

III. Szakasz.

I. Az ember mint józan okosság által való Isteni ismélet	162
II. A hol értelem nints, ott rend nem lehet	163
III. Ellenvetések a naturalistáknak a különös isteni igazgatásra nézve Pálnak és Péternek világi állapottyában	164

IV. Szakasz.

Az ember mint pogány Istenének isméletiben	167
--	-----

V. Szakasz.

Az ember mint előre látás vagy Plánus	171
---------------------------------------	-----

VI. Szakasz.

I. Az ember mint barátság	176
II. Barátok közt a szüntelen való látogatás unalom	181
III. Tellyesítése a szakasznak	182

Negyedik kötés.**I. Szakasz.**

Lap

I. Az ember mint hittűrő	187
II. Fanatizmus	189

II. Szakasz.

I. Az ember mint törvénybíró	194
II. Minden polgár köteles a hogy s miben teheti a köz jóra dolgozni	195
III. Az igaz bíró kints	196
IV. A rang, hivatal tárgya az irigységnek	198
V. Gazdálkodó vigyázás a rangban és hivatalban	199
VI. Pusztulás	200
VII. Okosság a hivatalban	200

III. Szakasz.

I. Az ember mint magában veszet vad természet	201
II. Természet és mesterség; latba vetve	204

IV. Szakasz.

Az ember mint uralkodásának külömb külömb féle módgya és örökös szennyvedés	212
--	-----

V. Szakasz.

I. Az ember mint változhatatlan erkölcs	222
II. Meg átkodás a gonoszban	225
III. Korhely	226
IV. Méreg, bolond indulat	226
V. Prédálás, vesztegetés	227
VI. Fukarság, fösvényiség	229
VII. A testi szükség ösztöne az értelemnek és uralkodik mint érzés	229

Második könyv. Ötödik kötés.**I. Szakasz.**

I. Az ember mint polgári kötelesség, maga iránt való tartozás és alku	235
--	-----

	Lap
II. A király és törvény	237
III. Haza füság	240
IV. Királyhoz való hivség	241
V. A nemzet szereteti; maga szeretet	242
VI. A polgári engedelmességnek vallás az eredete	245
VII. A vallás el nem töröltethetik	248

II. Szakasz.

Az ember mint természet szerint való igazság és szer-	250
zet törvény	

III. Szakasz.

I. Az ember mint familia és régi nemzettség	258
II. A meg nemesítő érdem mindég parasztban terem	261
III. Az uri méltóság eredetire tér vissza, honnan szár-	
mazik	262
IV. Az érdemetlenségnek érdeme	263
V. Betsi a régi vérnek	263
VI. A parasztot a méltóság be nem fedheti	264
VII. A halandóságban egyenlőség van	266
VIII. A halál minden bánatnak véget vét	268

IV. Szakasz.

I. Az ember mint magában meg különböztetet nemzet	
és ország	269
II. Tárgya a nemzetnek	270
III. A nagy birodalom, ha szabad, ditsőséges, de örökké	
véres	271
IV. Anya nyelv, tudomány	272
V. Magyar erköltsi tulajdonság	273
VI. Hadi sereg	274
VII. Kereskedés	274
VIII. Kötés, fogadás	275
IX. Perelkedés	275
X. Pompa	276
XI. Meg ismertető jele az alacsonyyságnak	277
XII. Emberség, jóság	277
XIII. Nevelés	278
XIV. Erős test és annak alkotása	279
XV. Hadi mesterség, tudomány	280
XVI. Az érdem magában természet ajándéka	281
XVII. Gazdálkodó okosság	281

	Lap
III. A tudatlanság ostroma a társaságnak	283
IX. A hit különbséget tûrni kell	283

V. Szakasz.

Az ember mint országló értelem; folytatása az előbbi szakasznak	285
---	-----

Harmadik könyv. Hatodik kötet.

I. Szakasz.

I. Az ember mint királyi Tanács	291
II. Késerves a hivatal méltóságának	295
III. Ki tett tárgya a hibás ministerségnek	295
V. Ösztön a hivatalban és tévedés	296
V. Tárgya és módgya az igaznak	297
VI. A királyságnak fájdalma tévelygés a tanult és elrejtezet elmék közt	298

II. Szakasz.

I. Az ember mint ijjesztő szegény	300
II. A testnek keserves szüksége betsületet, erköltsöt, érdemet meg emészt	301
III. Az elszegényedés attul jön, a kit üt	304
V. Az ember magában gazdagodik és magában szegényedik	305

III. Szakasz.

Az ember mint a gondviselés tárgya	306
--	-----

IV. Szakasz.

Az ember mint asszony	310
-----------------------------	-----

V. Szakasz.

I. Az ember mint házassági hiveség és nételenség	317
II. Öröm, vigasztalás, méltóság a házasságban	320
III. Nételenség a pusztá és sivatag életben	322
V. Ellen vetés a házasságban	323
VI. Inség a magános életben	324
VI. A házasság erős tartozás, szoros kötelesség	326

Hetedik kötés.

I. Szakasz.

	Lap
I. Az ember mint okosságának uralma és örökös tudatlanság	321
II. Az emberi nemzet magát sem érti	334
III. Az okoskodás egy fájdalmat sem olt el	334
IV. Az ember kezét öszve dugva, e világot nézve és semmit sem értve	336
V. Lélek ismétel	338
VI. Csak a józan okosság egy áttalában való igaz lelki ismétel	339
VII. Az akarat kéntelenség szükségére nézve	340
VIII. Törvény, ítélet, vélekedés	341
IX. Nagy tudomány, nagy fájdalom	342
X. A jámborság, együgyűség tudományt halad	344
XI. Az együgyűség szívből vigad	347
XII. Az okoskodásból vagy eszébből ki szorult élet némán gyönyörködik	349

II. Szakasz.

I. Az ember mint józan okosság és lehető boldogság. Folytatása az elébbi szakasznak	354
II. Uralkodó indulat	357
III. A gonosz lélek egész világ kintseivel sem lehet boldoggá	365

Nyolczadik kötés.

I. Szakasz.

I. Az ember mint törvénnyel szerzett boldogság	371
II. A törvény által való boldogság csak törvényes szabadság	374
III. Polgári vagy nemzeti szabadság	375
IV. Köz bátorság	375

II. Szakasz.

I. Az ember tsendes egek alatt	377
II. A meg ért értelemnek haszna, ideje	380
III. Az emberi hibának el türeése	380
IV. Tsendes türeés	382

III. Szakasz.

I. Az ember mint meg szikkadt vénség és halálának árnyéka	385
---	-----

	Lap
II. Végső pusztulása az életnek	387
II. Mozgó halál, utolsó vénség	389
V. Szomoru vigasztalás a halálban	390

IV. szakasz.

I. Az ember mint lélek és halhatatlanság	393
II. El indul a lélek önnön halhatatlansága után és a látás- nak határából el tűnik	394

